

1991 MOHORJEV KOLENDAR



2581

Mohorjevič Kolendar

1991

111825 / 1991



0 302 / 1991

Mohorjev Koledar 1991

MOHORJEVA
DRUŽBA

CELJE 1990

1 Torek	NOVO LETO, OSM. BOŽIČA, BOŽJA MATI MARIJA (1) ●
2 Sreda	Bazilij Vel. in Gregor Nac., škofa in cerkv. uč. (3) ●
3 Četrtek	● Genovefa Pariška, dev.; Anter, papež, muč.
4 Petek	● Angela Folinjska, red.; Gregor Langreški, šk.
5 Sobota	● Simeon Stilit, pušč.; Emilijana (Milena), dev.
6 Nedelja	GOSPODOVO RAZGLAŠENJE, SV. TRIJE KRALJI (1) ●
	Modri z Vzhoda počastijo Jezusa (Mt 2,1-12)
7 Ponedeljek	Rajmund Penjafortski, duh. (4) ● Lucijan Antioh., duh.
8 Torek	● Severin Noriški, op.; Erhard, šk.; Jurij iz Hozibe, red.
9 Sreda	● Julijan in Bazilisa, muč.; Hadrijan, opat
10 Četrtek	● Viljem iz Bourgesa, šk.; Agaton, papež; Peter Orseolo
11 Petek	Pavlin Oglejski, šk. (3) ● Teodozij, opat
12 Sobota	● Alfred, opat; Tatjana (Tanja), muč.; Ernest, šk.
13 Nedelja	JEZUSOV KRST (2) ● Veronika Milanska, dev.
	Ti si moj ljubljeni Sin (Mr 1,7-11)
14 Ponedeljek	● Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Odon iz Novare, red.
15 Torek	● Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk, prerok
16 Sreda	● Marcel, papež; Berard in tovariši, franč. mučenci
17 Četrtek	Anton (Zvonko), pušč. (3) ● Marijan, diakon, muč.
18 Petek	● Marjeta Ogrska, red.; Priska, mučenka
19 Sobota	● Kanut (Knut), kralj; Germanik, muč.; Arsen, red.
20 Nedelja	2. NAVADNA (2) ● Fabijan in Boštjan, muč.
	Jezusovi prvi učenci (Jn 1,35-42)
21 Ponedeljek	Neža (Agnes, Janja), dev., muč. (3) ● Epifanij, šk.
22 Torek	Vincenc (Vinko), diakon, muč. (4) ● Teodolinda, kralj.
23 Sreda	● Emerencijana, muč.; Ildefonz, škof
24 Četrtek	Frančišek Saleški, šk., c. u. (3) ● Felicijan, šk., muč.
25 Petek	Spreobrnitev apostola Pavla (2) ● Ananija, muč.
26 Sobota	Timotej in Tit, škofa (3) ● Robert, Alberik, Štefan, r. u.
27 Nedelja	3. NAVADNA (2) ● Angela Merici, devica
	Spreobrnite se in verujte evangeliju (Mr 1,14-20)
28 Ponedeljek	Tomaž Akvinski, duh., c. u. (3) ● Peter Nolasko, red.
29 Torek	● Valerij, šk.; Julijan Ubogi, spokornik
30 Sreda	● Martina, dev., muč.; Hijacinta (Jacinta) Marescotti
31 Četertek	Janez Bosko, red. ustan. (3) ● Marcela, vdova

Vzhod in zahod Sonca (nevadeni časi veljajo za Ljubljano, za druge kraje v Sloveniji se razlikujejo za največ 6 minut), dolžina dneva

Januar	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	07.44	07.43	07.42	07.40	07.36	07.32	07.26
Zahod Sonca	16.27	16.32	16.38	16.44	16.51	16.58	17.06
Dolžina dneva	08.43	08.49	08.56	09.04	09.15	09.26	09.40

Do konca meseca se dan podaljša za 57 minut.

Sonce stopi v znamenje Vodnarja 20. januarja ob 14.47.

Lunine mene: zadnji krajec 7. ob 19.35, mlaj 16. ob 00.50, prvi krajec 23. ob 15.21, ščip 30. ob 07.10.

- Notranjščina kostanjeviške cerkve
- Pogled od prezbiterija proti izhodu
- Eden izmed kapitelov nad pilastri v ladji



1 Petek	● Brigita Irska, devica; Pionij, mučenec
2 Sobota	Jezusovo darovanje, Svečnica (2) ● Simeon in Ana
3 Nedelja	4. NAVADNA (2) ● Blaž, škof, mučenec Jezus uči z oblastjo (Mr 1,21–28)
4 Ponedeljek	● Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, mučenec
5 Torek	Agata, dev., muč. (3) ● Ingenuin in Albuin, škofa
6 Sreda	Pavel Miki in tov., muč. (3) ● Amand Belgijski, škof
7 Četrtek	● Nivard, redovnik; Adavkt in frigijski mučenci
8 Petek	Prešernov dan; Hieronim Emiliani (4) ● Janez de Matha
9 Sobota	● Apolonija, devica, mučenka; Nikefor, mučenec
10 Nedelja	5. NAVADNA (2) ● Sholastika, devica Jezus ozdravlja bolnike (Mr 1,29–39)
11 Ponedeljek	Lurška Mati božja (4) ● Cedmon, redovnik
12 Torek	● Evlalija, mučenka; Benedikt Anianski, opat; Pust
13 Sreda	++ ● Pepelnica (1) ● Katarina de Ricci, redovnica
14 Četrtek	Valentin (Zdravko), mučenec (4) ● Bruno Kverfurtski, muč.
15 Petek	+ ● Jordan Saški, op.; Georgija, dev.; Agapa, dev., muč.
16 Sobota	● Julijana, muč.; Onezim, škof; Peteri muč. iz Egipta
17 Nedelja	1. POSTNA (1) Frančišek Clet, mučenec Hudi duh skuša Jezusa (Mr 1,12–15)
18 Ponedeljek	● Simeon Jeruzalemski, škof, muč.; Flavijan, škof
19 Torek	● Konrad iz Piacenze, spokornik; Barbat, škof
20 Sreda	● Sadot in tovariši, mučenci; Evherij, škof
21 Četrtek	Peter Damiani, škof, c. u. (4) ● Maksimijan Puljski, škof
22 Petek	+ Sedež apostola Petra (2) ● Marjeta Kortonska, spok.
23 Sobota	Kvatre; Polikarp, škof, cerkveni učitelj (4) ● Dositej, menih
24 Nedelja	2. POSTNA (1) ● Matija, apostol Jezus se na gori spremeni (Mr 9,2–10)
25 Ponedeljek	● Tarazij (Taras), škof; Valburga, devica
26 Torek	● Matilda iz Hackeborna, devica; Porfirij, škof
27 Sreda	● Gabrijel Žalostne Matere božje, red.; Leander, škof
28 Četrtek	● Roman, opat; Hilarij, papež; Osvald, škof

Februar	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod Sonca	07.25	07.19	07.12	07.04	06.56	06.47
Zahod Sonca	17.07	17.14	17.21	17.29	17.36	17.44
Dolžina dneva	09.42	09.55	10.09	10.25	10.40	10.57

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 21 minut.

Sonce stopi v znamenje Rib 19. februarja ob 04.58.

Lunine mene: zadnji krajec 6. ob 14.52, mlaj 14. ob 18.32, prvi krajec 21. ob 23.58, ščip 28. ob 19.25.

- Bogastvo štukatur na stropu prezbitarija; v središču svetlobnica, levo ostenje atike velikega oltarja
- Ena izmed dveh črnih marmornih plošč, ki ju je dala postaviti grofica Katarina Verdenberg, rojena Koronini
- Marijino kronanje, freska na stropu glavne ladje (slikal Giovanni Moro)



1 Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek (1) ● Hugo Grenobeljski, škof
2 Torek	● Frančišek Paolski, redovni ustanovitelj Teodozija, mučenka
3 Sreda	● Rihard, škof; Sikst I., papež; Agapa, mučenka
4 Četrtek	● Izidor Seviljski, škof, cerkveni učitelj; Zosim, puščavnik
5 Petek	● Vincenc Ferrer, duhovnik; Julijana, opatinja
6 Sobota	● Irenej Sirmijski, škof, mučenec; Celestin I., papež
7 Nedelja	2. VELIKONOČNA, BELA (1) ● Saturnin, škof Jezus se prikaže apostolom (Jn 20,19–31)
8 Ponedeljek	Gospodovo oznanjenje (1) ¹ ● Valter, opat
9 Torek	● Marija Klopajeva, svetopisemska žena; Valtruda, redovnica
10 Sreda	● Ezekiel, prerok; Apolonij in tovariši, mučenci
11 Četrtek	Stanislav, škof, mučenec(3) ● Domnij (Dujam), škof
12 Petek	● Lazar Tržaški, škof, mučenec; Zenon, škof
13 Sobota	Martin I., papež, mučenec (4) ● Hermenegild, mučenec
14 Nedelja	3. VELIKONOČNA (1) ● Lidvina, devica Jezusovo slovo od apostolov (Lk 24,35–48)
15 Ponedeljek	● Anastazija, mučenka; Peter Gonzales, redovnik
16 Torek	Bernardka Lurška, devica (3) ● Benedikt J. Labre, spok.
17 Sreda	● Rudolf, mučenec; Fortunat, škof; Vando, opat
18 Četrtek	● Apolonij, mučenec; Elevterij Ilirski, mučenec
19 Petek	● Leon IX., papež; Ema, redovnica; Dioniz, mučenec
20 Sobota	● Hilda, devica; Teotim, škof; Sulpicij, mučenec
21 Nedelja	4. VELIKONOČNA (1) ● Anzelm, škof, cerkveni učitelj Jezus dobri pastir (Jn 10,11–18)
22 Ponedeljek	● Leonid, mučenec; Agapit, papež
23 Torek	Jurij, mučenec (4) ● Vojteh (Adalbert), škof, mučenec
24 Sreda	Fidel (Zvest) Sigmarinški, duhovnik, mučenec (4) ● Honorij, škof
25 Četrtek	Marko, evangelist (2) ● Ermin, škof, mučenec
26 Petek	● Pashazij, opat; Mati dobrega sveta
27 Sobota	USTANOVITEV OF; Hozana Kotorska, devica (4) ●
28 Nedelja	5. VELIKONOČNA (1) ● Vital (Živko), mučenec Vinska trta in mladika (Jn 15,1–8)
29 Ponedeljek	Katarina Sienska, devica, cerkv. uč. (3) ● Peter Veronski, mučenec
30 Torek	Pij V., papež (4) ● Jožef Cottolengo, redovni ustanovitelj

April	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod Sonca	05.43	05.34	05.24	05.15	05.07	04.58
Zahod Sonca	18.30	18.36	18.43	18.49	18.56	19.03
Dolžina dneva	12.47	13.02	13.19	13.34	13.49	14.05

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 30 minut.

Sonce stopi v znamenje Bika 20. aprila ob 15.08.

Lunine mene: zadnji krajec 7. ob 07.45, mlaj 14. ob 20.38, prvi krajec 21. ob 13.39, ščip 28. ob 21.58.

¹ Zaradi velikega tedna in velikonočne osmine se praznik Oznanjenja v bogoslužju praznuje šele sedaj.

● Črni pluvial in dalmatika, dar francoskih Burbonov Kostanjevici (1860)

● Mašni plašč s kostanjeviško Marijo in štola, izdelana po načrtu akad. slikarja Staneta Kregarja (1958), izdelala s. Vigilija Colnarić



1 Sreda	JOŽEF DELAVEC (2) ● MEDNARODNI PRAZNIK DELA
2 Četrtek	Atanazij, škof in cerkveni učitelj (3) ● Boris, knez
3 Petek	Filip in Jakob mlajši, apostola (2) ● Teodozij Kijeovski, redovnik
4 Sobota	Florijan (Cvetko), mučenec (4) ● Cirijak, škof
5 Nedelja	6. VELIKONOČNA (1) ● Gotard, škof Jezusova zapoved ljubezni (Jn 15,9–17)
6 Ponedeljek	Prošnji dan ● Dominik Savio, dijak
7 Torek	Prošnji dan ● Gizela, opatinja; Domicijan, škof; Flavij, mučenec
8 Sreda	Prošnji dan ● Viktor, Milanski, mučenec
9 Četrtek	Gospodov vnebohod (1) ● Pahomij, opat; Beat, puščavnik
10 Petek	● Antonin, škof; Gordijan in Epimah, mučenca
11 Sobota	● Mamert, škof; Sigismund (Žiga), kralj
12 Nedelja	7. VELIKONOČNA (1) ● Pankracij, mučenec Naj bodo vsi eno (Jn 17,11–19)
13 Ponedeljek	● Servacij, škof; Mucij, mučenec
14 Torek	Matija, apostol (2) ● Bonifacij, mučenec
15 Sreda	● Zofija (Sonja), mučenka; Izidor, kmet
16 Četrtek	Janez Nepomuk, duhovnik, mučenec (4) ● Andrej Bobóla, mučenec
17 Petek	● Paskal Baylon, redovnik; Jošt, opat
18 Sobota	Janez I., papež, mučenec (4) ● Erik, kralj
19 Nedelja	BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA (1) ● Peter Celestin, papež Prejmite Svetega Duha (Jn 20,19–23)
20 Ponedeljek	Marija, Mati Cerkve (2) ● Bernardin Sienski, duhovnik
21 Torek	● Krišpin, redovnik; Valens, škof; Evtihij in tovariši
22 Sreda	● Marjeta (Rjeta, Rita), Kasijska, redovnica; Renata, spokornica
23 Četrtek	● Janez de Rossi, duhovnik; Evfrozinja, redovnica
24 Petek	Marija pomočnica (3) ● Socerb, mučenec
25 Sobota	Kvatre; Beda Čast., c. uč.; Gregor VII., p.; Marija M. de'Pazzi (4) ●
26 Nedelja	SV. TROJICA (1) ● Filip Neri, duhovnik Pojdite in učite vse narode (Mt 28,16–20)
27 Ponedeljek	Avguštin Canterburyjski, škof (4) ● Julij, mučenec
28 Torek	● German Pariški, škof; Bernard Menthonski, duhovnik
29 Sreda	Maksim Emonski, škof (4) ● Teodozija, devica
30 Četrtek	REŠNJE TELO IN REŠNJA KRI (1) ● Ferdinand, kralj
31 Petek	Obiskanje Device Marije (2) ● Kancijan in tovariši, mučenci

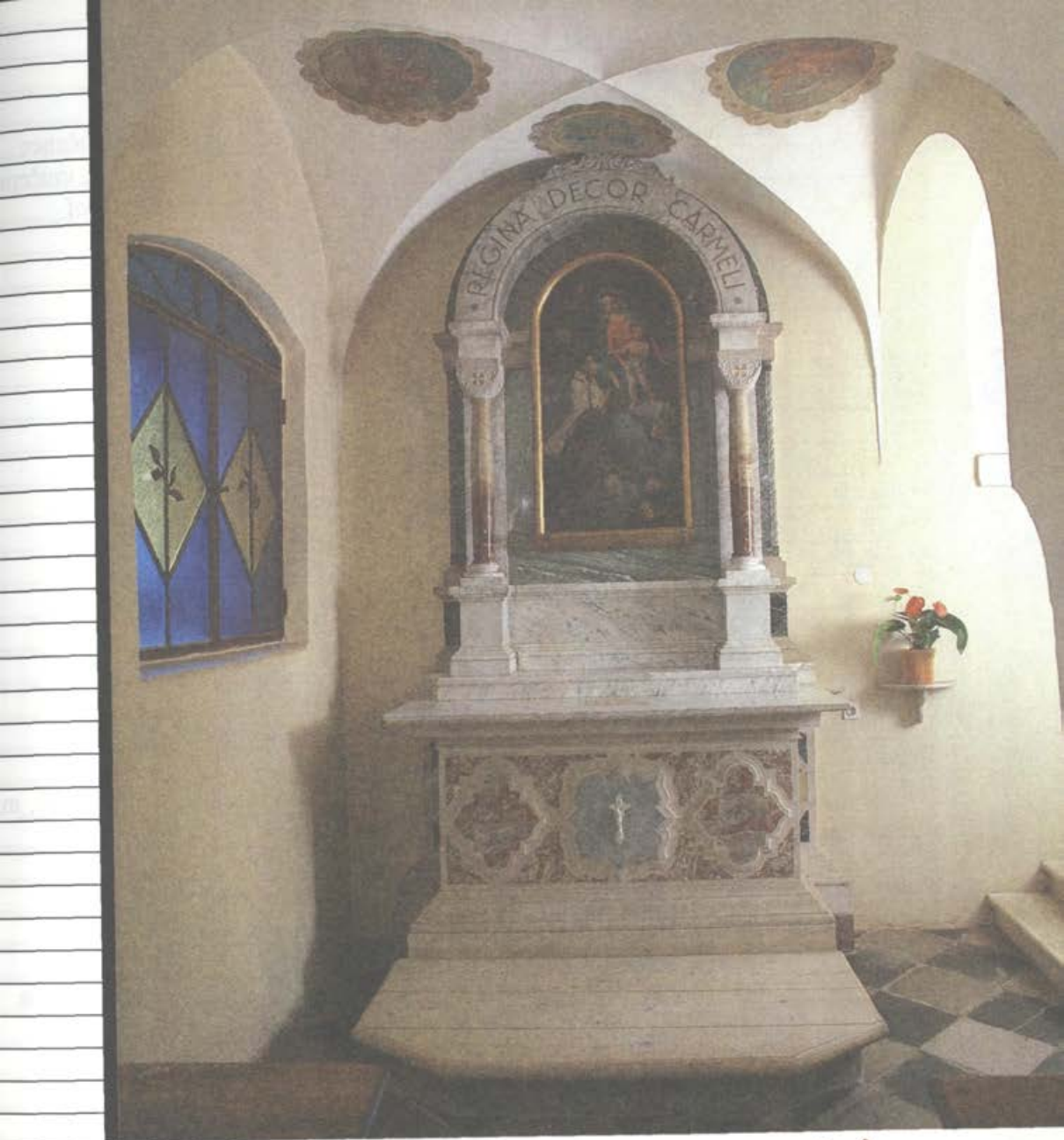
Maj	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	04.49	04.42	04.35	04.29	04.24	04.19	04.16
Zahod Sonca	19.09	19.15	19.22	19.28	19.34	19.39	19.44
Dolžina dneva	14.20	14.33	14.47	14.59	15.10	15.20	15.28

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 8 minut.

Sonce stopi v znamenje Dvojčkov 21. maja ob 14.20.

Lunine mene: zadnji krajec 7. ob 01.46, mlaj 14. ob 05.36, prvi krajec 20. ob 20.46, ščip 28. ob 12.37.

- Oltar Karmelske Matere Božje na koncu levega hodnika
- Svetnik karmeličanskega reda
- Grb nekdanjih prebivalcev Kostanjevice, oo. karmeličanov (intarzija v lesu)



1 Sobota	Justin, mučenec (3) ● Pamfil, mučenec
2 Nedelja	9. NAVADNA (2) ● Erazem, mučenec
	Jezus, gospod sobote (Mr 2,23–28; 3,1–6)
3 Ponedeljek	Karel Lwanga in tovariši, mučenci (3) ● Klotilda, kraljica
4 Torek	● Frančišek Caracciolo, redovni ust.; Kvirin iz Siscije, škof, mučenec
5 Sreda	Bonifacij, škof, mučenec (3) ● Svetko (Svetopolk), muč.; Igor, mučenec
6 Četrtek	Norbert, škof, redovni ustanovitelj (4) ● Bertrand Oglejski, škof
7 Petek	Jezusovo srce (2) ● Robert Newminsterski, opat
8 Sobota	Marijino srce (4) ● Medard, škof; Viljem iz Yorka, škof
9 Nedelja	10. NAVADNA (2) ● Primož in Felicijan, mučenca
	Hudi duh bo premagan (Mr 3,20–35)
10 Ponedeljek	● Bogumil, škof; Janez Dominici, dubrovniški škof
11 Torek	Barnaba, apostol (3) ● Feliks, mučenec
12 Sreda	● Janez Fakundski, redovnik; Adelhajda, devica
13 Četrtek	Anton Padovanski, redovnik, cerkveni učitelj (3) ● Trifil, škof
14 Petek	● Elizej, prerok; Valerij in Rufin, mučenca
15 Sobota	Vid (Vitomir), mučenec (4) ● Germana (Mana) Cousin, devica
16 Nedelja	11. NAVADNA (2) ● Gvido Kortonski, redovnik
	Prilika o rastočem žitu in o gorčičnem zrnu (Mr 4,26–34)
17 Ponedeljek	● Gregor Barbarigo, škof; Adolf, škof
18 Torek	● Marko in Marcelijan, mučenca; Amand (Ljubo), škof
19 Sreda	Romuald, opat (4) ● Nazarij, škof
20 Četrtek	● Silverij, papež, mučenec; Mihelina Malatesta, spokornica
21 Petek	Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, redovnik (3) ● Evzebij, škof
22 Sobota	Pavlin iz Nole, škof, Janez Fisher in Tomaž More, muč. (4) ● Ahac, muč.
23 Nedelja	12. NAVADNA (2) ● Jožef Cafasso, duhovnik
	Jezus pomiri vihar na morju (Mr 4,35–41)
24 Ponedeljek	Rojstvo Janeza Krstnika (1) ● Kres; Favst, mučenec
25 Torek	● Viljem (Vilko) iz Vercellija, opat; Doroteja (Rotija), devica
26 Sreda	● Vigilij (Stojan), škof; Pelagij, mučenec
27 Četrtek	Ema (Hema) Krška, kneginja; Ciril Aleksandr., škof, cerkv. uč. (4) ●
28 Petek	Irenej, škof, mučenec (3) ● Potamijena, mučenka
29 Sobota	Peter in Pavel, apostola (1) ● Marcel, mučenec
30 Nedelja	13. NAVADNA (2) ● Prvi mučenci rimske Cerkve
	Jezus obudi Jairovo hčer (Mr 5,21–43)

Junij	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod Sonca	04.15	04.13	04.11	04.11	04.11	04.13
Zahod Sonca	19.45	19.49	19.52	19.55	19.56	19.57
Dolžina dneva	15.30	15.36	15.41	15.44	15.45	15.44

Do 21. junija se dan podaljša za 15 minut, nato pa skrajša do konca meseca za 3 minute.

Sonce stopi v znamenje Raka 21. junija ob 22.19. Začetek poletja.

Lunine mene: zadnji krajec 5. ob 16.30, mlaj 12. ob 13.06, prvi krajec 19. ob 05.19, ščip 27. ob 03.58.

● Kapela sv. Antona Padovanskega (soho izdelal Jožef Obletter).

● Oltar sv. Jožefa (sozavetnika župnije) in sv. Male Terezije Deteta Jezusa



1 Ponedeljek	● Teobald (Bogoslav), pušč.; Estera, svetopisemska žena
2 Torek	● Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), mučenec
3 Sreda	Tomaž, apostol (2) ● Anatol, škof
4 Četrtek	DAN BORCA; Elizabeta Portugalska (4) ● Urh, škof
5 Petek	Ciril in Metod, slovanska ap. (1) ● Anton M. Zaccaria
6 Sobota	Marija Goretti, dev., mučenka (4) ● Bogomila, spokornica
7 Nedelja	14. NAVADNA (2) ● Izaija, prerok Jezusa v Nazaretu prezirajo (Mr 6,1–6)
8 Ponedeljek	● Kilijan, škof, muč.; Prokop, mučenec
9 Torek	● Veronika Giuliani, opatinja; Gorkumski mučenci
10 Sreda	● Amalija (Ljuba), redovnica; Rufina in Sekunda, muč.
11 Četrtek	Benedikt, opat (2) ● Olga Kijevska, kneginja
12 Petek	Mohor in Fortunat, mučenca (4) ● Nabor in Feliks, m.
13 Sobota	Henrik (Hinko) I., kralj (4) ● Evgen, škof, muč.
14 Nedelja	15. NAVADNA (2) ● Kamil de Lellis, duh. Jezus razpošlje apostole (Mr 6,7–13)
15 Ponedeljek	Bonaventura, šk., c. u. ● Vladimir Kijevski, knez
16 Torek	Karmelska Mati Božja (4) ● Evstahij, škof
17 Sreda	● Aleš (Aleksej), spokornik (4) ● Marcelina, devica
18 Četrtek	● Friderik (Miroslav), škof, muč.; Arnold, škof
19 Petek	● Avrea (Zlatka), devica; Arsen, diakon
20 Sobota	Marjeta Antiohijska, dev., muč. (4) ● Elija, prerok
21 Nedelja	16. NAVADNA (2) ● Danijel (Danilo), prerok Množica se Jezusu smili (Mr 6,30–34)
22 Ponedeljek	DAN VSTAJE; Marija Magdalena (3) ●
23 Torek	Brigita Švedska, redovnica (4) ● Apolinarij, šk.
24 Sreda	● Kristina, devica, muč.; Boris in Gleb, mučenca
25 Četrtek	Jakob st., apostol (2) ● Krištof (Kristo), mučenec
26 Petek	Joachim in Ana, starša DM (3) ● Valens, škof
27 Sobota	Gorazd, Kliment, Naum in tov. (3) ● Natalija (Boža)
28 Nedelja	17. NAVADNA (2) ● Viktor (Zmago) I., papež Jezus nasiti pet tisoč mož (Jn 6,1–15)
29 Ponedeljek	Marta iz Betanije (3) ● Olaf, kralj
30 Torek	Peter Krizolog, škof, c. u. (4) ● Angelina, kneginja
31 Sreda	Ignacij Lojolski, red. ustan. (3) ● Fabij, muč.

Julij	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	04.15	04.18	04.22	04.26	04.31	04.37	04.42
Zahod Sonca	19.56	19.55	19.53	19.49	19.45	19.39	19.34
Dolžina dneva	15.41	15.37	15.31	15.23	15.14	15.02	14.52

Do konca meseca se dan skrajša za 49 minut.

Sonce stopi v znamenje Leva 23. julija ob 09.11.

Lunine mene: zadnji krajec 5. ob 03.50, mlaj 11. ob 20.06, prvi krajec 18. ob 16.11, ščip 26. ob 19.24.

- Botanični park na Rafutu – Pristavi (gl. članek; foto Tomaž Pegan). V ozadju izredno dekorativen bor (*Pinus taeda*)
- Kalifornijska libocedra (*Libocedrus decurens*)
- Nepalska cipresa (*bupressus torulosa*) in japonska kriptomerija (*Cryptomeria japonica*)



1 Četrtek	Alfonz M. Ligvorij, šk., c. u. (3) ● Makabejski bratje
2 Petek	Evzebij iz Vercellija, škof (4) ● Štefan I., papež
3 Sobota	● Lidija, makedonska žena; Avguštin Kažotič, zagr. škof
4 Nedelja	18. NAVADNA (2) ● Janez M. Vianney, duh.
	Kruh iz nebes (Jn 6,24–35)
5 Ponedeljek	Posvetitev bazilike Marije Snežne (4) ● Ožbalt, kr.
6 Torek	Jezusova spremenitev na gori (2) ● Pastor, muč.
7 Sreda	Sikst II., papež in tov., muč.; Kajetan, duh. (4) ●
8 Četrtek	Dominik (Nedeljko), red. ust. (3) ● Cirijak in tov.
9 Petek	● Peter Faber, redovnik; Roman, mučenec
10 Sobota	Lovrenc, diakon, muč. (2) ● Asterija (Zvezdana), muč.
11 Nedelja	19. NAVADNA (2) ● Klara (Jasna), devica
	Jaz sem kruh življenja (Jn 6,41–51)
12 Ponedeljek	● Evplij, mučenec; Inocenc XI., papež
13 Torek	Poncijan, papež in Hipolit, duh., mučenca (4) ●
14 Sreda	Maksimiljan Kolbe, muč. (3) ● Evzebij iz Rima
15 Četrtek	MARIJINO VNEBOVZETJE (1) ● Tarzicij, mučenec
16 Petek	Rok, spokornik; Štefan Ogrski, kralj (4) ●
17 Sobota	● Hijacint Poljski, redovnik; Liberat (Svobodan), op., mučenec
18 Nedelja	20. NAVADNA (2) ● Helena (Jelka, Alenka), cesarica
	Moje telo je res jed (Jn 6,51–58)
19 Ponedeljek	Janez Eudes, red. ustan. (4) ● Ludvik Touluški, škof
20 Torek	Bernard, opat, c. u. (3) ● Samuel (Samo), prerok
21 Sreda	Pij X., papež (3) ● Fidel (Zvest), mučenec
22 Četrtek	Devica Marija, Kraljica (3) ● Sigfrid (Zmago), škof
23 Petek	Roza iz Lime, dev. (4) ● Filip Benizi, redovnik
24 Sobota	Jernej, apostol (2) ● Emilija de Vialar, redovica
25 Nedelja	21. NAVADNA (2) ● Ludvik IX., Francoski kralj
	Gospod, k komu pojdemo? (Jn 6,60–69)
26 Ponedeljek	● Ivana Elizabeta Bichier, red. ustan.; Rufin, škof
27 Torek	Monika, mati sv. Avguština (3) ● Cezarij, škof
28 Sreda	Avguštin, škof, c. u. (3) ● Hermes, mučenec
29 Četrtek	Mučeništvo Janeza Krstnika (3) ● Sabina, mučenka
30 Petek	● Feliks (Srečko) in Adavkt, muč.; Gaudencija, muč.
31 Sobota	● Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof

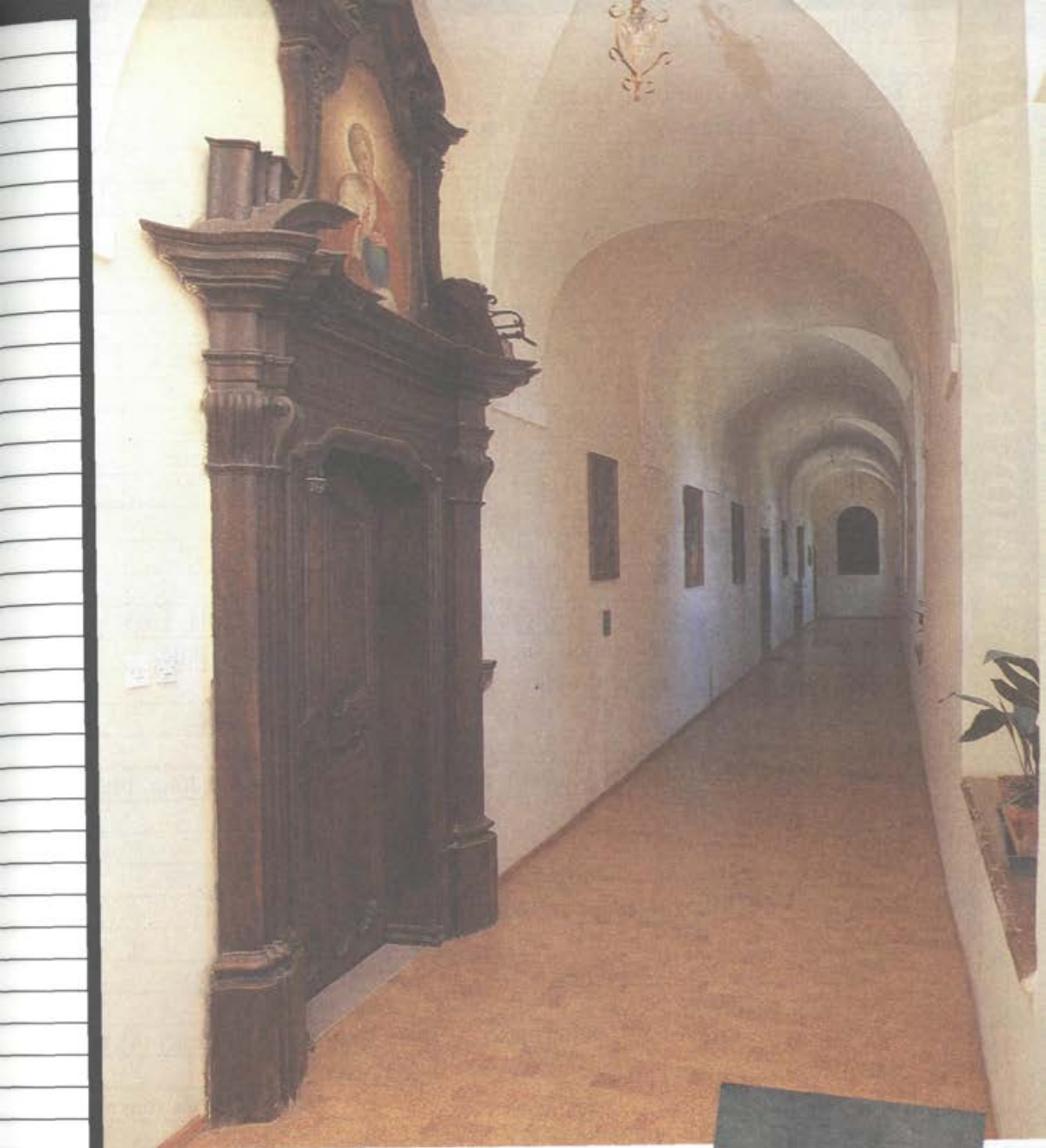
Avgust	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	04.43	04.50	04.56	05.02	05.08	05.15	05.21
Zahod Sonca	19.32	19.26	19.18	19.10	19.01	18.53	18.44
Dolžina dneva	14.49	14.36	14.22	14.08	13.53	13.38	13.23

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 26 minut.

Sonce stopi v znamenje Device 23. avgusta ob 16.13.

Lunine mene: zadnji krajec 3. ob 12.25, mlaj 10. ob 03.28, prvi krajec 17. ob 06.01, ščip 25. ob 10.07.

- Samostanski hodnik s slikami in leseni portal v nekdanjo jedilnico (slika v atiki: Salvator Mundi, delo o. Aleksandra Robleka).
- Sv. Jožef z Jezuškom (A. Roblek, kopija po Tiepolu)
- Kopija Svetogorske MB (slikal Mirko Šubić)



1 Nedelja	22. NAVADNA (2) ● ANGELSKA; Egidij opat Jezus obsoja farizejska izročila (Mr 7,1–23)
2 Ponedeljek	● Maksima, mučenka; Kastor, škof
3 Torek	Gregor Vel., papež (3) ● Mansvet, škof
4 Sreda	● Rozalija (Zalka), devica; Ida, spokornica; Mojzes, prerok
5 Četrtek	● Lovrenc Giustiniani, škof; Viktorin, šk., mučenec
6 Petek	● Petronij, škof; Favst, Makarij in tov., mučenci
7 Sobota	● Marko Križevčan in tov., muč.; Regina, dev., muč.
8 Nedelja	23. NAVADNA (2) ● Marijino rojstvo Jezus ozdravi gluhonemega (Mr 7,31–37)
9 Ponedeljek	● Peter Klaver, redovnik; Dorotej in Gorgonij, mučenca
10 Torek	● Nikolaj Tolentinski, spokornik; Otokar, redovik
11 Sreda	● Prot in Hijacint, mučenca; Ertruda (Erna), devica
12 Četrtek	● Gvido iz Anderlechta, spok.; Tacijan (Tihomil), muč.
13 Petek	Janez Zlatousti, škof, c. u. (3) ● Mavrili, škof
14 Sobota	Povišanje sv. Križa (2) ● Notburga, devica
15 Nedelja	24. NAVADNA (2) ● Žalostna Mati božja (Dolores) Petrova izpoved o Jezusu (Mr 8,27–35)
16 Ponedeljek	Kornelij, papež in Ciprijan, šk., muč. (3) ● Ljudmila, kneg.
17 Torek	Robert Bellarmino, škof, c. u. (4) ● Lambert, šk., muč.
18 Sreda	● Jožef Kupertinski, duh.; Irena in Zofija, muč.
19 Četrtek	Januarij, šk., muč. (4) ● Emilija de Rodat, redovnica
20 Petek	Korejski mučenci (3) ● Suzana, mučenka
21 Sobota	Kvatre; Matej (Matevž), apostol in evangelist (2) ● Jona, prer.
22 Nedelja	25. NAVADNA (2) ● Mavricij in tov., mučenci Jezus opominja k ponižnosti (Mr 9,30–37)
23 Ponedeljek	● Paternij (Domogoj), škof, mučenec; Lin, papež
24 Torek	● Marija Devica, rešiteljica jetnikov; Gerard, škof
25 Sreda	● Avrelija (Zlata), devica; Sergij Radoneški, škof
26 Četrtek	Kozma in Damijan, mučenca (4) ● Nil, opat
27 Petek	Vincenc Pavelski, duhovnik (3) ● Hiltruda, devica
28 Sobota	Venčeslav (Vaclav), muč.; Lovrenc Ruiz in jap. mučenci (4) ●
29 Nedelja	26. NAVADNA (2) ● Mihael, Gabrijel, Rafael; Jezus svari pred pohujšanjem (Mr 9,38–48) Vrnitev na sončni čas
30 Ponedeljek	Hieronim, duhovnik, c. u. (3) ● Zofija, spokornica

September	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod Sonca	05.22	05.28	05.35	05.41	05.47	05.53
Zahod Sonca	18.42	18.32	18.22	18.13	18.03	17.53
Dolžina dneva	13.20	13.04	12.47	12.32	12.16	12.00

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 33 minut.

Sonce stopi v znamenje Tehtnice 23. septembra ob 13.48. Začetek jeseni.

Lunine mene: zadnji krajec 1. ob 19.16, mlaj 8. ob 12.01, prvi krajec 15. ob 23.01, ščip 23. ob 23.40.

- Kip nadangela Mihaela (konec 17. ali zač. 18. st.)
- Jezikoslovec p. Stanislav Škrabec ofm, največji slovenski jezikoslovec slovenist 19. st. (Toporišič)
- Štukturni angel pod banjastim stropom glavne ladje

1 Torek	Ierezija Deteta Jezusa, dev. (3) ● Remigij, škof
2 Sreda	Angeli varuhi (3) ● Teofil (Bogoljub, Bogomil), sp.
3 Četrtek	● Dan slovenske državnosti; Evald, mučenec
4 Petek	Francišek Asiški, red. ust. (3) ● Petronij, škof
5 Sobota	● Marcelin, škof; Flavija, mučenka
6 Nedelja	27. NAVADNA (2) ● ROŽNOVENSKA; Bruno, r. u. Sveti zakon je nerazvezljiv (Mr 10,2–16)
7 Ponedeljek	Rožnovenska Mati božja (3) ● Marko I., papež
8 Torek	● Demetrij, mučenec; Pelagija, spokornica
9 Sreda	Dioniz, škof in tov., muč.; Janez Leonardi, duh. (4) ●
10 Četrtek	● Florencij mučenec, redovnik; Hugolin, mučenec
11 Petek	● Emilijan (Milan, Milko), škof; Aleksander Sauli, škof
12 Sobota	Maksimiljan Celjski, škof (4) ● Serafin, redovnik
13 Nedelja	28. NAVADNA (2), ● Edvard, kralj Jezus o nevarnosti bogastva (Mr 10,17–30)
14 Ponedeljek	Kalist I., papež, muč. (4) ● Gaudencij (Veselko), šk., m.
15 Torek	Terezija (Zinka) Velika, dev., c. u. (3) ● Avrelija, dev.
16 Sreda	Hedvika, red.; Marjeta M. Alakok, dev. (4) ● Gal, opat
17 Četrtek	Ignacij Antiohijski, škof, muč. (3) ● Viktor, škof
18 Petek	Luka, evangelist (2) ● Julijan, puščavnik
19 Sobota	Izak Jogues in kanadski mučenci; Pavel od Križa (4) ●
20 Nedelja	29. NAVADNA (2), MISIJONSKA ● Vendelin, opat Jezus o lastnostih apostolov (Mr 10,35–45)
21 Ponedeljek	● Uršula, devica, mučenka; Hilarion, opat
22 Torek	● Marija Saloma, svetopisemska žena; Bertila Boscardin, red.
23 Sreda	Janez Kapistran, duh. (4) ● Severin iz Kölna, škof
24 Četrtek	Anton M. Claret, škof (4) ● Feliks, škof, mučenec
25 Petek	● Krizant in Darija, muč.; Krišpin in Krišpinijan, muč.
26 Sobota	● Lucijan, mučenec; Amand iz Strasbourga, škof
27 Nedelja	30. NAVADNA (2) ŽEGNANJSKA (1) ● Frumencij, šk. Jezus ozdravi slepega (Mr 10,46–52)
28 Ponedeljek	Simon in Juda Tadej, apostola (2) ● Cirila, mučenka
29 Torek	● Narcis, škof; Ermelinda Brabantska, devica
30 Sreda	● Marcel, mučenec; Alfonz Rodriguez, redovnik
31 Četrtek	● Volbenk (Bolfenk), škof; Kvintin, mučenec

Oktober	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	06.00	06.06	06.13	06.19	06.26	06.34	06.40
Zahod Sonca	17.43	17.34	17.24	17.15	17.06	16.59	16.50
Dolžina dneva	11.43	11.28	11.11	10.56	10.40	10.25	10.10

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 33 minut.

Sonce stopi v znamenje Škorpijona 23. oktobra ob 23.05.

Lunine mene: zadnji krajec 1. ob 01.30, mlaj 7. ob 22.39, prvi krajec 15. ob 18.33, ščip 23. ob 12.08, zadnji krajec 30. ob 08.11.

- Kapela sv. Franciška Asiškega s tretjerednim oltarjem (oltarno sliko izdelal Clemente Del Neri, 1914)
- Sv. Francišek prejema porcijunkulski odpustek
- Nagrobna plošča grofov Turnov (della Torre)



1 Petek	VSI SVETI (1) ● Cezarij, diakon, mučenec
2 Sobota	Spomin vseh vernih rajnih (1) ● Marcijan, puščavnik
3 Nedelja	31. NAVADNA (2) ZAHVALNA ● Just, tržaški muč. Največja zpoved (Mr 12,28–34)
4 Ponedeljek	Karel Boromejski, škof (3) ● Vital in Agrikola, muč.
5 Torek	● Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krst.; Bertilda, op.
6 Sreda	● Lenart (Narte), opat; Sever, škof, mučenec
7 Četrtek	● Engelbert, škof, mučenec; Ernest, opat; Vilibrord, škof
8 Petek	● Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan), papež
9 Sobota	Posvetitev lateranske bazilike (2) ● Teodor (Božidar)
10 Nedelja	32. NAVADNA (2) ● Leon Vel., papež, c. u. Dar uboge vdove (Mr 12,38–44)
11 Ponedeljek	Martin iz Toursa, škof (3) ● Menas, puščavnik
12 Torek	Jozafat Kunčevič, škof, muč. (3) ● Kunibert, škof
13 Sreda	Stanislav Kostka, red. (4) ● Homobonus, trgovec
14 Četrtek	● Nikolaj Tavelić, mučenec; Lovrenc O'Toole, škof
15 Petek	Albert Veliki, škof, c. u. (4) ● Leopold, knez
16 Sobota	Marjeta Škotska; Jedrt iz Helfte (4) ● Otmar, opat
17 Nedelja	33. NAVADNA (2) ● Elizabeta Ogrska, redovnica Jezus napoveduje konec sveta (Mr 13,24–32)
18 Ponedeljek	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla (4) ● Abdija, prerok
19 Torek	● Narsej, škof, muč.; Barlam, mučenec
20 Sreda	● Edmund, kralj, mučenec; Feliks Valois, redovnik
21 Četrtek	Marijino darovanje (3) ● Gelazij I., papež
22 Petek	Cecilija (Cilka), dev., muč. (3) ● Maver, škof, muč.
23 Sobota	Klemen, papež, mučenec; Kolumban, opat (4) ●
24 Nedelja	JEZUS KRISTUS, KRALJ (VLADAR) VESOLJSTVA (1) ● Moje kraljestvo ni od tega sveta (Jn 18,33–37)
25 Ponedeljek	● Katarina Aleksadrijska, dev., muč.; Erazem, muč.
26 Torek	● Leonard Portmavriški, red.; Valerijan Ogl., škof
27 Sreda	● Virgil, apostol Karantanije; Jožef Pignatelli
28 Četrtek	● Jakob de Marchia, duhovnik; Eberhard, škof
29 Petek	● DAN REPUBLIKE; Saturnin, mučenec
30 Sobota	Andrej, apostol (2) ● Justina, devica

November	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod Sonca	06.42	06.49	06.56	07.03	07.10	07.17
Zahod Sonca	16.49	16.42	16.35	16.30	16.25	16.22
Dolžina dneva	10.07	09.53	09.39	09.27	09.15	09.05

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 10 minut.

Sonce stopi v znamenje Strelca 22. novembra ob 20.36.

Lunine mene: mlaj 6. ob 12.11, prvi krajec 14. ob 15.01, ščip 21. ob 23.56, zadnji krajec 28. ob 16.21.

- Kripta pod velikim oltarjem, grobnica francoskih vladarjev
- Grb Burbonov z značilno francosko lilijo
- Nagrobna plošča Ivane Lanthieri de Paratico, žene Matija Turna



1 Nedelja	1. ADVENTNA (1) ● Natalija (Božena), spok. Opomin k čuječnosti (Lk 21,25–28,34–36)
2 Ponedeljek	● Bibijana (Vivijana, Živka), mučenka; Blanka, spok.
3 Torek	Francišek Ksaver, duh. (3) ● Kasijan, mučenec
4 Sreda	Janez Damaščan, duh., c. u. (4) ● Barbara, dev., muč.
5 Četrtek	● Saba (Sava), opat; Gerald iz Brage, škof
6 Petek	Nikolaj (Miklavž), škof (4) ● Apolinarij Tržaški, mučenec
7 Sobota	Ambrož, škof, c. u. (3) ● Agaton, mučenec
8 Nedelja	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE (1) ● Angel Gabrijel oznani Jezusovo rojstvo (Lk 1,26–38)
9 Ponedeljek	● Peter Fourier, redovnik; Valerija, muč.; Abel, očak
10 Torek	● Melkijad, papež; Judita, svetopisem. žena
11 Sreda	Damaz I., papež (4) ● Danijel Stilit, puščavnik
12 Četrtek	Ivana Frančiška Šantalska, red. (4) ● Amalija, mučenka
13 Petek	Lucija, devica, muč. (3) ● Otilija, dev.; Jošt, pušč.
14 Sobota	Janez od Križa, duhovnik, c. u. (3) ● Spiridion (Dušan), šk.
15 Nedelja	3. ADVENTNA (1) ● Kristina (Krista), devica Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Lk 3,10–18)
16 Ponedeljek	● Albina, devica, mučenka; Adelhajda, cesarica
17 Torek	● Lazar iz Betanije; Olimpija, red. ustan.
18 Sreda	● Teotim in Bazilijan, mučenca; Gacijan, škof
19 Četrtek	● Urban V., papež; Favsta, spokornica; Tea, mučenka
20 Petek	● Evgenij in Makarij, mučenca; Dominik Siloški, opat
21 Sobota	Kvatre; Peter Kanizij, duh., c. u. (4) ● Severin, škof
22 Nedelja	4. ADVENTNA (1) ● Demetrij, mučenec Marija obiše Elizabeto (Lk 1,39–45)
23 Ponedeljek	Janez Kancij, duh. (4) ● Viktorija, dev., muč.
24 Torek	Sveti večer ● Adam in Eva; Hermina (Irma), devica
25 Sreda	BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO (1) ● Anastazija, muč.
26 Četrtek	Štefan, prvi mučenec (2) ● Zosim, papež
27 Petek	Janez Evangelist, apostol (2) ● Fabiola, spokornica
28 Sobota	Nedolžni otroci, mučenci (2) ● Kastor in tov., mučenci
29 Nedelja	SV. DRUŽINA (2) ● David, kralj Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2,41–52)
30 Ponedeljek	● Rajner, škof; Liberij, škof; Egvin, škof
31 Torek	Silvester I., papež (4) ● Melanija, opatinja

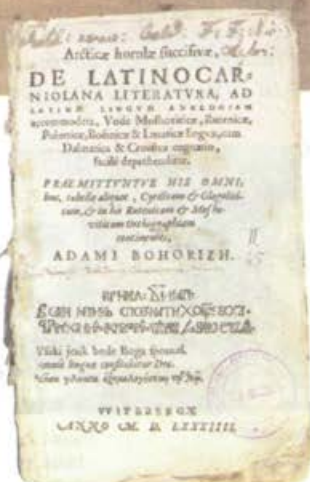
December	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	07.23	07.28	07.33	07.38	07.41	07.43	07.44
Zahod Sonca	16.18	16.17	16.17	16.18	16.20	16.22	16.26
Dolžina dneva	08.55	08.49	08.44	08.40	08.39	08.39	08.42

Do 22. decembra se dan skrajša za 16 minut, potem pa podaljša do konca meseca za 3 minute.

Sonce stopi v znamenje Kozoroga 22. decembra ob 09.54. Začetek zime.

Lunine mene: mlaj 6. ob 04.56, prvi krajec 14. ob 10.32, ščip 21. ob 11.23, zadnji krajec 28. ob 02.55.

- Samostanska knjižnica s kakimi 10.000 zvezki
- Bohoričevo lastnoročno posvetilo na izvodu slovnice (1584) (Primerak hrani samostanska knjižnica)
- Košček popisanega pergamentnega lista, uporabljenega kot knjigoveški material



ZDRAVLJICA

Prijatlji! obrodile
so trte vince nam sladkó,
ki nam oživlja žile,
srčé razjásni in oko,
ki utopi
vse skrbi,
v potrlih prsih up budi!

Komú narpred veselo
zdravljico, bratje! čmò zapét'!
Bog našo nam deželo,
Bog živi ves slovenski svet,
brate vse,
kar nas je
sinóv sloveče matere!

V sovražnike 'z oblakov
rodú naj naš'ga treši gróm;
prost, ko je bil očakov,
naprej naj bo Slovincov dom;
naj zdrobé
njih roké
si sponé, ki jih še težé!

Edinost, sreča, sprava
k nam naj nazaj se vrnejo;
otrók, kar ima Slava,
vsi naj si v róke sežejo,
de oblast
in z njo čast,
ko préd, spet naša boste last!

Bog živi vas Slovenke,
prelepe, žlahtne rožice;
ni take je mladenke,
ko naše je krvi dekle;
naj sinóv
zarod nov
iz vas bo strah sovražnikov!

Mladenči, zdaj se pije
zdravljica vaša, vi naš up;
ljubezni domačije
noben naj vam ne usmrti strup;
ker zdaj vás
kakor nás,
jo sčéno bránit' kličé čas!

Živé naj vsi naródi,
ki hrepené dočakat' dan,
ko, koder sonce hodi,
prepír iz svéta bo pregnan,
ko rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak!

Nazadnje še, prijatlji,
kozarce zase vzdignimo,
ki smo zato se zbrat'li,
ker dobro v srcu mislimo;
dókaj dni
naj živi
vsak, kar nas dobrih je ljudi!

Pesnik Prešeren je zapustil 6 zapisov te pesmi, ki se med seboj precej razlikujejo, od naslova (Zdravljica ali Zdravica) in celo do števila kitic. Tukaj je natisnjeno tisto besedilo, ki je objavljeno v Prešernovem Zbranem delu in je prirejeno po obeh objavah v tisku, ki sta izšli še za časa pesnikovega življenja (v Kranjski čbelici in Novicah).



France Prešeren
(1800–1849)

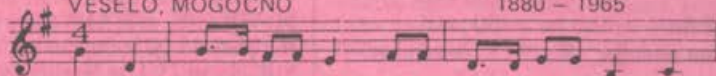
Stanko Premrl
1880–1965



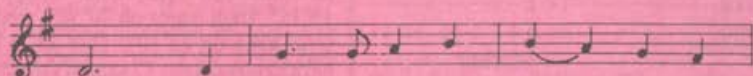
ZDRAVLJICA

Stanko Premrl
1880 – 1965

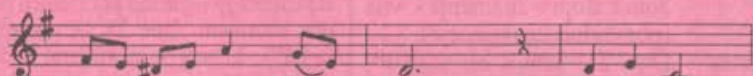
VESELO, MOGOČNO



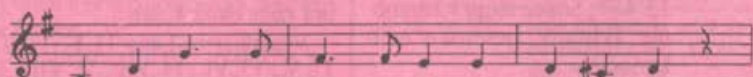
Pri — ja — tli o — bro — di — le so tr — tevin — ce nam sla —
Ži — ve naj vsi na — ro — di, ki hre — pe — ne do — ča — kat



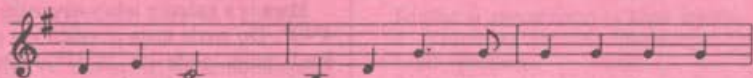
dko, ki nam o — živ — lja ži — le, sr —
dan; da, ko — der son — ce ho — di, pre —



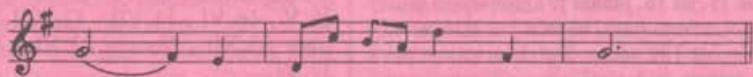
ce ra — zja — sni in o — ko, ki vto — pi
pir iz sve — ta bo pre — gnan, ko ro — jak



vse skr — bi, v po — tr — tih pr — sih up bu — di,
prost bo vsak, ne vrag, le so — sed bo me — jak,



ki vto — pi vse skr — bi, v po — tr — tih pr — sih
ko ro — jak prost bo vsak, ne vrag le so — sed



up, v po — tr — tih pr — sih up bu — di.
bo, ne vrag, le so — sed bo me — jak.

Z ustavnim amandmajem XII (Uradni list SRS št. 32/89) je bila Zdravljica proglašena za slovensko himno, pet mesecev pozneje pa je bilo z Zakonom o himni rep. Slovenije (Ur. l. RS št. 14/90) določeno, da se poje sedma kitica na melodijo Stanka Premrla.

ima 365 dni, začne se s torkom in konča s torkom.

Premakljivi prazniki:

Pepelnica	13. februar
Velika noč	31. marec
Vnebohod	9. maj
Binkošti	19. maj
Sv. Rešnje Telo	30. maj
Prva adventna nedelja	1. december
Zlato število	XVI
Sončni krog	12
Epakta	14
Nedeljska črka	F
Rimsko število	14
Letni vladar	Merkur

Začetek letnih časov:

Začetek pomladi:	Dne 21. marca ob 04 ^h 02 ^m ; Sonce stopi v znamenje Oвна (pomladno enakonočje).
Začetek poletja:	Dne 21. junija ob 22 ^h 19 ^m ; Sonce na Rakovem obratniku.
Začetek jeseni:	Dne 23. septembra ob 13 ^h 48 ^m ; Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje).
Začetek zime:	Dne 22. decembra ob 09 ^h 54 ^m ; Sonce na Kozorogovem obratniku.

Mrki

V letu 1991 so trije mrki, dva Sončeva in en Lunin mrk.

1. V noči od 15. na 16. januar je kolobarjasti sončev mrk. Viden je v ozkem pasu, ki teče čez skrajni južni del Avstralije in čez Tihi ocean. Kot delni mrk je viden na Indijskem oceanu, iz Avstralije in na Tihem oceanu. Pri nas ni viden.

2. Dne 11. julija je popolni Sončev mrk. Viden je v ozkem pasu, ki teče čez Tihi ocean, srednjo Ameriko in se konča v Južni Ameriki. Kot delni mrk je viden na Tihem oceanu, iz Severne in Južne Amerike in na Atlantskem oceanu. Pri nas ni viden.

3. Dne 21. decembra je delni Lunin mrk. Viden je iz severnega dela Evrope, severne in vzhodne Azije, iz Avstralije, na Tihem oceanu, iz Severne Amerike, severozahodnega dela Južne Amerike in na zahodnem delu Atlantskega oceana. Pri nas ni viden.

Vidnost planetov

Merkur je na nebu vedno blizu Sonca in se od njega lahko oddali le največ za 10 do 28 stopinj. Pot Merkurja

okoli Sonca je namreč dokaj oploščena elipsa in je največja navidezna oddaljenost od Sonca odvisna od Merkurjeve trenutne lege na tiru in istočasne lege Zemlje. Merkur lahko opazujemo samo zvečer nad zahodnim delom obzorja po Sončevem zahodu ali zjutraj na vzhodnem nebu pred Sončevim vzhodom.

Na večernem nebu bo letos viden ob datumih okoli 27. III., 25. VII. in 19. XI., na jutranjem nebu bo viden ob datumih okoli 14. I., 12. V., 7. IX. in 27. XII.

Merkur sreča Luno 13. I., 17. III., 12. V., 13. VII., 11. VIII., IX. in 8. XI. Venero sreča 7. VIII. in 29. VI.-II., Mars 13. XII., Jupiter 15. VII. in 10. IX., Saturn 5. II., Uran 23. I. in Neptun 26. I.

Venera je do julija Večernica. Sredi januarja zahaja kmalu po 18. uri. Ker se navidežno oddaljuje od Sonca, je vedno dalj časa vidna: sredi februarja zaide ob 19^h35^m, sredi marca ob 20^h50^m, sredi aprila ob 22^h15^m, sredi maja ob 23^h10^m. Dne 13. VI. pride v največjo navidežno razdaljo 45 stopinj vzhodno od sonca in zaide ob 22^h50^m. Potem se navidežno približuje soncu in doseže 17. VII. največji sij (-4,2^m). V avgustu ni vidna, ker je 22. VIII. v spodnji konjunkciji s Soncem. Sredi septembra jo najdemo kot Danico po 3^h15^m nad vzhodnim obzorjem. Dne 28. IX. doseže spet največji sij (-4,3^m). Venera se navidežno oddaljuje od Sonca in prihaja v ugodnejše lege za opazovanje. Sredi oktobra vzide ob 2^h25^m. Dne 2. XI. je v največji navidezni razdalji 47 stopinj zahodno od sonca in vzide okoli 2^h35^m. Spet se navidežno približuje Soncu: Sredi decembra vzide okoli 4. ure

Venera sreča Luno 17. I., 17. II., 19. III., 17. IV., 17. V., 15. VI., 14. VII., 11. VIII., 6. IX., 4. X., 2. XI. in 2. XII. Merkur sreča 7. VIII. in 29. VIII., Mars 23. VI. in 22. VII., Jupiter 18. VI. in 17. X. in Saturn 1. I.

Mars je v začetku leta v ozvezdju Bika in zaide okoli 4^h40^m. Do srede maja je viden vso prvo polovico noči. Sredi julija zaide ob 21^h35^m, potem je viden le še v večernih urah. Oktobra in novembra ni viden, ker je 8. XI. v konjunkciji s Soncem. Ob koncu leta je v ozvezdju Kačenosca in vzide okoli 6^h40^m.

Mars sreča Luno 25. I., 22. II., 22. III., 20. IV., 18. V., 16. VI., 14. VII., 12. VIII. in 10. IX. Merkur sreča 13. XII., Venero 23. VI., 22. VII. in Jupiter 14. VI.

Jupiter je 29. I. v opoziciji s Soncem, zato je v prvem tromesečju še v zelo primerni legi za opazovanje. Zadržuje se v ozvezdju Raka in se giblje obratno do zastoja 30. III., ko spremeni smer svojega navideznega gibanja v napredno. Sredi aprila zaide ob 2^h25^m, sredi maja pol ure po polnoči, potem pa vedno prej. V prvi polovici julija ga lahko opazujemo le še v večernih urah. V avgustu ni viden, ker je 17. VIII. v konjunkciji s Soncem. Septembra ga najdemo zjutraj na vzhodnem nebu pred Sončevim vzhodom v ozvezdju Leva. Ves čas se giblje napredno do zastoja 31. XII. Sredi oktobra vzide ob 2^h20^m, sredi novembra ob 0^h40^m, v decembru pa že pred polnočjo.

Jupiter sreča Luno 3. I., 30. I., 26. II., 25. III., 21. IV., 19. V., 15. VI., 13. VII., 7. IX., 5. X., 1. XI., 29. XI. in 26. XII. Merkur sreča 15. VII. in 10. IX., Venero 18. VI. in 17. X. ter Mars 14. VI.

Saturn v začetku leta ni viden, kjer je 18. I. v konjunkciji s Soncem. V marcu ga zasledimo v jutranjih urah na vzhodnem nebu. Tedaj je v ozvezdju Kozoroga, kjer ostane do konca leta. Sredi marca vziđe ob 4^h20^m, potem pa vedno prej, ker se navidezno oddaljuje od Sonca: sredi aprila ob 2^h25^m, sredi maja ob 0^h30^m. Dne 17. V. spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno. Najprimernejši za opazovanje je v juliju in avgustu, ker je 27. VII. v opoziciji s soncem in je tedaj viden vso noč. Sredi septembra zaide kmalu po 1^h. Po zastoju 5. X. se giblje spet napredno. Navidezno se približuje soncu in zato zahaja vedno prej: sredi oktobra ob 23^h10^m, sredi novembra ob 21^h15^m, decembra pa že v večernih urah.

Saturn sreča Luno 12. II., 12. III., 8. IV., 6. V., 2. VI., 29. VI., 26. VII., 22. VIII., 19. IX., 16. X., 12. XI. in 10. XII. Merkur sreča 5. II. in Venero 1. I.

Uran je na meji vidljivosti s prostim očesom. Vse leto se giblje v ozvezdju Strelca. Dne 18. IV. je v zastoju in je viden po 1^h. V opozicijo s Soncem pride 4. VII., tedaj je vso noč nad obzorjem. Dne 19. IX. je spet v zastoju in zaide po 23^h.

Uran sreča Luno 14. I., 11. II., 10. III., 7. IV., 4. V., 31. V., 27. VI., 24. VII., 21. VIII., 17. IX., 14. X., 11. XI. in 8. XII. Merkur sreča 23. I.

Neptun je mogoče opazovati le z zelo močnimi daljnogledi. V zastoju je 18. IV. in je tedaj viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 8. VII. Zato je v juliju vso noč nad obzorjem. Dne 26. IX. je spet v zastoju in je tedaj viden v prvi polovici noči. Vse leto se giblje v ozvezdju Strelca.

Neptun sreča Luno 11. II., 10. III., 7. IV., 4. V., 31. V., 28. VI., 25. VII., 21. VIII., 17. IX., 15. X., 11. XI. in 8. XII. Merkur sreča 26. I.

Pluton, deveti, najoddaljenejši znani planet, je v opoziciji s Soncem 10. V., v konjunkciji pa 13. XI. Giblje se vse leto med ozvezdjem Kače in Tehtnice.

Pregled vidnosti:

Venera je do julija Večernica, od septembra naprej pa Danica.

Mars zahaja v začetku leta v zgodnjih jutranjih urah, v aprilu je viden vso prvo polovico noči, od julija le v večernih urah, oktobra in novembra ni viden, ob koncu leta se pojavi na jutranjem nebu.

Jupiter je v začetku leta viden vso noč, sredi maja v prvi polovici noči, v avgustu ni viden, v decembru je viden vso drugo polovico noči.

Saturn je v drugi polovici februarja viden le zjutraj, ob koncu maja vso drugo polovico noči, ob koncu julija vso noč, septembra vso prvo polovico noči, ob koncu leta le v večernih urah.

OPOMBA: Navedeni časi so v srednjeevropskem času, zato je treba od 31. marca do 29. septembra, ko je pri nas v rabi poletni čas, dodati eno uro.

Herschlov ključ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da Luna vpliva na vreme – podobno kakor vpliva na morsko gladino – vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz Luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno če ga uporabljamo z drugimi vremeniki.

Zvezdoslovec F. J. Herschel je sestavil tabelo, ki jo podajamo spodaj. Na podlagi te tabele – vsaj približno – lahko ugotovimo vreme, če vemo, kdaj se izpremeni Luna, to je, ob kateri uri nastopi prvi krajec ☾, ščip ☾, zadnji krajec ☾ in mlaj ☾.

Herschlov ključ pravi: Če se Luna spremeni:

ob uri	bo poleti (16. 4.–15. 10.)	bo pozimi (16. 10.–15. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se Luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se Luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako je do ščipa (polne Lune).

OPOMBA: Navedeni časi so v srednjeevropskem času, od 31. marca do 29. septembra pa v poletnem času.

Koledar za leto 1992

Januar	Februar	Marec	April	Maj	Junij
1 S Novo leto	1 S Brigita Irska	1 N 8. nav., Albin	1 S Hugo	1 P Jožef Delavec	1 P Justin
2 Č Bazilij	2 N Svečnica	2 P Neža Pr.	2 Č Franč. Pav.	2 S Boris	2 T Erazem
3 P Genovefa	3 P Blaž	3 T Pust	3 P Rihard, šk.	3 N 3. vel., Filip	3 S Klotilda
4 S Angela Fol.	4 T Andrej Cors.	4 S Pepelnica	4 S Izidor Sev.	4 P Florijan	4 Č Kvirin
5 N Milena	5 S Agata	5 Č Evzebij	5 N 5. postna	5 T Angel	5 P Svetko
6 P Trije Kralji	6 Č Ljubo	6 P Fridolin	6 P Irenej	6 S Dominik S.	6 S Norbert
7 T Rajmund P.	7 P Rihard, kr.	7 S Perpetua	7 T Saturnin	7 Č Gizela	7 N Binkošti
8 S Severin	8 S Prešernov dan	8 N 1. postna	8 S Albert	8 P Viktor Mil.	8 P Medard
9 Č Julijan	9 N 5. nav., Apol.	9 P Frančiška R.	9 Č Valtruda	9 S Pahomij	9 T Primož
10 P Viljem, šk.	10 P Sholastika	10 T 40 muč.	10 P Apolonij	10 N 4. v., Antonin	10 S Bogumij
11 S Pavlin Oglej.	11 T Lurška MB	11 S Sofronij	11 S Stanislav, m.	11 P Žiga	11 Č Barnaba
12 N Jezusov krst	12 S Benedikt An.	12 Č Doroteja	12 N Cvetna	12 T Pankracij	12 P Adelhajda
13 P Veronika Mil.	13 Č Katarina R.	13 P Kristina	13 P Hermenegild	13 S Servacij	13 S Anton Pad.
14 T Odon iz Nov.	14 P Valentin	14 S Matilda	14 T Lidvina	14 Č Bonifacij	14 N Sv. Trojica
15 S Maver	15 S Jordan	15 N 2. postna	15 S Anastazija	15 P Zofija	15 P Vid
16 Č Marcel	16 N 6. nav., Julka	16 P Klemen Dv.	16 Č Vel. črtitek	16 S Janez Nep.	16 T Gvido
17 P Anton Pušč.	17 P Silvin	17 T Jedrt	17 P Vel. petek	17 N 5. vel., Jošt	17 S Adolf
18 S Suzana	18 T Flavijan	18 S Edvard, m.	18 S Vel. sobota	18 P Erik	18 Č Telovo
19 N 2. nav., Knut	19 S Konrad	19 Č Jožef	19 N Velika noč	19 T Peter Celestin	19 P Romuald
20 P Boštjan	20 Č Sadot	20 P Klavdija	20 P Vel. poned.	20 S Bernardin	20 S Silverij
21 T Neža	21 P Irena	21 S Nikolaj iz F.	21 T Anzelm	21 Č Valens	21 N 12. nav., Alojz
22 S Vincenc, m.	22 S Marjeta	22 N 3. postna	22 S Leonid	22 P Renata	22 P Ahac
23 Č Emerencijana	23 N 7. nav., Dositej	23 P Viktorijan	23 Č Jurij	23 S Željko	23 T Zeno
24 P Frančišek Sal.	24 P Sergej	24 T Dioniz	24 P Fidel	24 N 6. vel., Mar. P.	24 S Janez Krstn.
25 S Pavlovo spr.	25 T Taras	25 S Oznanjenje	25 S Marko	25 P Beda Čast.	25 Č Viljem, op.
26 N 3. nav., Tit	26 S Matilda	26 Č Evgenija	26 N Bela ned.	26 T Filip Neri	26 P Jezusovo srce
27 P Angela Mer.	27 Č Gabrijel ŽMB	27 P Rupert	27 P Ustan, OF	27 S Avguš. Cant.	27 S Marijino srce
28 T Tomaž Akv.	28 P Roman	28 S Bojan	28 T Vital	28 Č Vnebohod	28 N 13. nav., Irenej
29 S Valerij	29 S Osvald	29 N 4. postna	29 S Katarina Sien.	29 P Maksim Emon.	29 P Peter, Pavel
30 Č Hiacinta		30 P Andrej	30 Č Pij V.	30 S Ferdinand	30 T Prvi mučenci
31 P Janez Bosko		31 T Modest		31 N 7. vel., Mar. ob.	

Julij	Avgust	September	Oktober	November	December
1 S Estera	1 S Alfonz Ligv.	1 T Egidij	1 Č Terezija DJ	1 N Vsi sveti	1 T Natalija
2 Č Oton Bamb.	2 N 18. nav., Evzebij	2 S Kastor	2 P Angeli varuhi	2 P Verne duše	2 S Bibijana
3 P Tomaž ap.	3 P Lidija	3 Č Gregor Vel.	3 S Evald	3 T Just	3 Č Frančišek Ks.
4 S Dan borca	4 T Janez Vianney	4 P Rozalija	4 N Rožnovenska	4 S Karel	4 P Barbara
5 N Ciril in Metod	5 S Marija Snežna	5 S Lovrenc G.	5 P Marčelin	5 Č Zaharija	5 S Saba
6 P Bogomila	6 Č Jezus. sprem.	6 N Angelska	6 T Bruno	6 P Lenart	6 N 2. adventna
7 T Izaija	7 P Kajetan	7 P Regina	7 S Marija rožnov.	7 S Engelbert	7 P Ambrož
8 S Kilijan	8 S Dominik	8 T Mali Šmaren	8 Č Pelagija	8 N Zahvalna	8 T Brezmadežna
9 Č Veronika Giul.	9 N 19. n., Jaroslav	9 S Peter Klaver	9 P Dioniz	9 P Božidar	9 S Valerija
10 P Amalija	10 P Lovro	10 Č Otokar	10 S Hugolin	10 T Leon Vel.	10 Č Melkjad
11 S Olga	11 T Klara	11 P Erna	11 N 28. nav., Emil.	11 S Martin	11 P Damaz
12 N 15. n., Moh., F.	12 S Inocenc XI.	12 S Gvido	12 P Maksimilijan	12 Č Jozafat	12 S Ivana Sant.
13 P Henrik	13 Č Radegunda	13 N 24. n., Jan. Zl.	13 T Edvard, kr.	13 P Stanislav K.	13 N 3. adventna
14 T Kamil	14 P Maks. Kolbe	14 P Pov. sv. Križa	14 S Kalist	14 S Nikolaj Tav.	14 P Dušan
15 S Vladimir	15 S Vel. Šmaren	15 T Žalostna MB	15 Č Terezija Vel.	15 N 33. nav., Polde	15 T Kristina
16 Č Karmelska MB	16 N 20. nav., Rok	16 S Ljudmila	16 P Hedvika	16 P Otmar	16 S Albina
17 P Aleš	17 P Hijacint	17 Č Lambert	17 S Ignacij Ant.	17 T Elizabeta	17 Č Lazar
18 S Friderik	18 T Helena	18 P Irena	18 N Misijonska	18 S Roman, m.	18 P Gacijan
19 N 16. nav., Arsen	19 S Boleslav	19 S Januvarij	19 P Etbin	19 Č Narsej	19 S Favsta
20 P Marjeta	20 Č Bernard	20 N 25. n., Evstahij	20 T Vendelin	20 P Edmund	20 N 4. adventna
21 T Danijel	21 P Pij X.	21 P Matej	21 S Uršula	21 S Darovanje DM	21 P Peter Kan.
22 S Dan vstaje	22 S Marija Kraljica	22 T Mavricij	22 Č Kordula	22 N Kristus Vladar	22 T Demetrij
23 Č Brigita Šved.	23 N 21. nav., Roza	23 S Paternij	23 P Janez Kap.	23 P Klemen	23 S Viktorija
24 P Kristina	24 P Jernej	24 Č Gerard	24 S Feliks, šk.	24 T Krizogon	24 Č Adam, Eva
25 S Jakob st.	25 T Ludvik	25 P Avreljia	25 N Zegnanjska	25 S Katarina	25 P Božič
26 N 17. nav., Ana	26 S Rufin	26 S Kozma, Dam.	26 P Lucijan	26 Č Peter Aleks.	26 S Štefan
27 P Gorazd	27 Č Monika	27 N 26. n., Vinc. P.	27 T Sabina	27 P Virgil	27 N Sv. Družina
28 T Viktor	28 P Avguštin	28 P Venčeslav	28 S Simon, Juda	28 S Eberhard	28 P Nedolžni otr.
29 S Marta	29 S Muč. Jan. Krst.	29 T Mihael	29 Č Narcis	29 N 1. adv., D. rep.	29 T David
30 Č Peter Kriz.	30 N 22. nav., Feliks	30 S Hieronim	30 P Alfonz Rodr.	30 P Andrej	30 S Rajner
31 P Ignacij Loj.	31 P Rajmund		31 S Volbenk		31 Č Silvester

OB NOVI SLOVENSKI NARODNI HIMNI

Denimo, da bi danes, ob uvedbi nove narodne himne, izvedli majhno kulturno anketo. Srednje izobraženemu Slovincu bi postavili naslednje vprašanje: Kdaj misliš, da je Prešeren zložil svojo **Zdravljico**?

Zelo verjetno je, da bi se pri večini odgovor glasil, in sicer z nekakšno samoumevnostjo: »Leta 1848, ob pomladi narodov! Kdaj, če ne ob pomladi narodov!«

Kako da ne, bi utegnil modrovati vprašane, saj to je tisto znamenito leto, ko v epski sočasnosti izbruhnejo revolucije v Parizu, Berlinu in na Dunaju, ko Karl Marx in Friedrich Engels objavita **Manifest komunistične stranke**, ko prav tako vstajniška Italija gre v svojo prvo vojno za neodvisnost! Prešeren, najnaprednejši duh na tedanjem Slovenskem, je pač kresu evropske naprednosti primaknil še plamenico svojega nesvobodnega naroda! kako da ne – **Zdravljica** je slovenska trobenta v veliki revolucionarni simfoniji 1848!

Pa ni nič res.

To bi bil odgovor v duhu tiste revolucionarne demagogije, ki je pol stoletja pitala slovenskega človeka z marksistično mitologijo, nazadnje pa ga pustila opustošenega sredi razvalin, duhovnih, političnih in gospodarskih.

Prešernu, temu geniju ne samo peresa, ampak tudi srca – in brez genialnosti srca ni genialnosti peresa – ni bilo treba revolucij, ni bilo treba Marxov in Engelsov, da je zapel himno človečnosti, kakršna je **Zdravljica**.

Dejansko jo je napisal štiri leta pred sakralnim 1848. Napisal jo je ob novini na videz mirnega in zaspanega leta 1844.

Če človek hoče obesiti na to leto kaj znamenitejšega, mora po znamenitost v Ameriko, pa še ta ni najbolj spektakularna. Tam je v tem letu S. Morse vzpostavil prvi električni telegraf med Baltimorem in Washingtonom. Tudi za slovensko zgodovino je to leto brez posebnosti, če ne štejemo sem anagrafskih podatkov, da sta se v njem rodila pesnik Gregorčič in pisatelj Jurčič, umrl pa znanstvenik Kopitar.

Pač, v letu **Zdravljice** so v Ljubljani izšla **Zlata jabolka**, knjiga, ki jo je bil v svoji samoti ob Gornjem jezeru – Lake Superior



Stanko Premrl (1880–1965)

– napisal misijonar Friderik Baraga. A tudi najbolj katoliški zgodovinar bo **Zlata jabolka** sicer zapisal med spomenike slovenske vernosti, ne literature.

Z eno besedo: **Zdravljica** s svojimi žarečimi osmimi kiticami se ni rodila iz revolucionarne evforije 1848. Rodila se je štiri leta prej, ko je Evropa šele na tihem kuhala svoj upor, Slovenija pa je spala svoje provincialno spanje, vsa pod odejo nemštva in pod vsevidnim očesom Metternichove Udbe.

Zdravljica se je rodila iz srca osamelega pesnika, odrinjenega malomestnega advokata, sredi narodnega in kulturnega mrtvila, v vaškem ponemčenem Kranju.

Ta okoliščina dela **Zdravljico** samo še večjo. Dela Prešerna samo še večjega.

Štiri leta pozneje, ob velikem svobodoljubnem izbruhu Evrope, se Prešernu ni bilo treba ažurnirati, kot se reče. Ni mu bilo treba napisati nekaj novega, da bi izpričal svojo pripadnost takratnemu Demosu. Niti ene same kitice mu ni bilo treba dodati tistim, ki jih je imel že štiri leta v predalu. Lahko si je samo privoščil tisti dve, brez katerih bi bila sicer **Zdravljica** lahko izšla v **Poezijah** 1846, a je tako okrnjene ni hotel objaviti.

Prva od tistih dveh kitic ni bila ravno taka, da bi jo lahko mati Avstrija mirno poslušala:

*V sovražnike 'z oblakov
rodú naj naš'ga trešči grom!
Prost, ko je bil očakov,
naprej naj bo Slovencev dom;
naj zdobé
njih roké
si spone, ki jim še težé!*

Kako obsojati dobrega Metternichovega uradnika, knjižnega preglednika Jurija Sporerja, sicer naklonjenega Prešernu in slovenski literaturi, če se je ob strahu, ki ga je spreletel ob celi **Zdravljici**, verjetno najbolj ustrašil te kitice.

Nad drugo kitico se je, bi rekel da manj upravičeno, spotaknil dunajski knjižni preglednik, sicer velik filolog, Fran Miklošič, češ da bi se mogla razumeti v panslavističnem smislu:

*Edinost, sreča, sprava
k nam naj nazaj se vrnejo!
Otrók, kar ima Slava,
vsi naj si v roke sežejo,
da oblast
in z njo čast
ko pred, spet bode naša last!*

Kaže, da bi se bil Prešeren pripravljen odpovedati prvi kitici, drugi pa nikakor ne. Rajši ko da bi **Zdravljico** objavil v **Poezijah** brez klica k EDINOSTI, SREČI, SPRAVI – kakšno geslo za vse slovenske čase! – jo je dal spet v predal in jo objavil šele v **Novicah** 26. marca 1848. V časopisu tistega Janeza Bleiweisa torej, ki naj bi bil po klišeju Edvarda Kardelja veliki duhovnik slovenske reakcije... Mimogrede: s kakšno objestjo je totalitarna roka nafloskala na našo preteklost marksistični omet in kako ta omet odpada, komaj se ga dotakneš...

Ko je Prešeren pel **Zdravljico**, je bil kelih življenjskega spoznanja zanj že izpit do dna.

Julija, ženska njegovih sanj, je bila že pet let (poročena 1838) mirno udomljena žena uglednega c. kr. uradnika. Matija, nenadomestljivi prijatelj, je že devet let (umrl 1835) ležal v grobu. V neurejenem sožitju z Ano ni imel niti zadoščenja, da bi gledal rasti svojega otroka, saj je Ana hčerko Ernestino svojevoljno oddala kmalu po porodu v rejo. Za sabo je imel že kakšen poskus samomora. Vsiljuje se vprašanje: kako naj si torej razložimo bistveno svetlost te pesmi? Topli humanizem, ki jo preveva? Klic po svobodi,

ljubezni in miru vsem narodom – klic, kakršnega komaj najdemo pri velikih pesnikih njegovega stoletja?

Ker smo že pri himni, naj omenimo, da takšen ton ni ravno značilen za narodne himne velikih narodov. Spomnimo se napadalnosti francoske marseljeze ali nadutosti nemške **Deutschland über alles**.

Odkod torej ta žlahtni humanizem, še več, ta optimizem pri pesniku, ki pozna tudi ure najhujšega obupa, ko mu Erinije iz svojega strupenega keliha strežejo z življenja gnusom? Naj to razpoloženje povežemo z vinom, ki mu pesnik uvodoma zapoje hvalo – z vinom, ki razveseljuje srce človeka – **Laetificat cor hominis** –, kakor pravi Psalm 114?

Nedvomno je svetlost razpoloženja povezana tudi z žanrom **Zdravljice**, saj se tovrstna poezija veže daleč nazaj z grškim **simpozijem** in latinskim **carmen conviviale**. Toda tukaj smo daleč nad razigranostjo kakšne anakreontike. Tu smo v svetlosti idealnega. In takšno svetlost zmore le človek, ki nagonsko verjame v smisel človeka in zgodovine.

Še več je treba reči.

Edinost, sreča, sprava Slovincem, mir in prijateljstvo vsem narodom – takšno voščilo je moglo izreči samo veliko srce, nahranjeno iz krščanskega humusa slovenske zemlje. Nekonfesionalnemu Prešernu se v isti sapi, ko se začuti zajetega v bratstvo vseh, »ki dobro v srcu mislijo«, zapiše beseda Bog. Vemo, da to nikakor ni edini transcendentni namig v njegovi poeziji. In koga naj živi Bog? Morda »kar nas naprednih je ljudi«, kakor je bilo vseč retoriki neke dobe, ki je dejansko pehala slovenstvo v nazadnjaštvo in provincializem? Ne, kar nas »dobrih« je ljudi.

V letih, ko je Hegel napajal evropsko pamet s tisto racionalistično objestjo, ki je po 150 letih v zadnjem nasledku pripeljala do pekla realnih socializmov, je Prešeren z intuicijo srca uvidel, kar je 50 let pozneje potrdil Péguy, kar danes uvideva svet: da je mogoča ena sama revolucija: moralna. Da je mogoč en sam resničen napredek: moralen.

Zdravljica izzveni v klicu po moralni vrednoti.

Slovenski kristjan bo lahko to novo nacionalno himno pel iz polnosti srca.

Alojz Rebula

KOSTANJEVICA V NOVI GORICI

Kulturnozgodovinski in cerkveni spomenik

Če današnjega turista, domačega ali tuje-
ga, željnega kulturnih vrednot in zgodovinskih
znamenitosti, pot zanese v Novo Gori-
co, potem seveda ne opusti prilike, da ne bi
obiskal tudi Kostanjevice, saj ga ta narav-
nost vabi in kliče, ko se vanjo zazre oko.
Grič s cerkvijo in samostanom je prava kra-
jevna dominantna.

Obisk Kostanjevice predstavlja danes več-
kratno „srečanje“, saj združuje v sebi vsaj
trivrstno kulturno in duhovno doživetje:
spomenik sakralne umetnosti in duhovno
središče (cerkev in samostan), zgodovinski
spomenik (grobnica Burbonov) in kulturni
spomenik (samostanska knjižnica). Za vse
to troje skrbijo že 180 let frančiškani, ki so si
posebej z opravljanjem tega kulturnega po-
slanstva pred leti zaslužili tudi – turistični
nagelj.

Nekaj zgodovine

Vzhodno od Gorice se dvigajo zadnji
obronki večjega gozdnega kompleksa, ki je
bil dolga stoletja domenska last habsburške
vladarske hiše, imenovanega Panovec. Tega
najzahodnejšega konca se že od nekdaj drži
ime Kostanjevica, gotovo po drevesni vrsti,
ki je bila tu posebno očitna. Lastnik obširnih
posestev, ki so poleg same Kostanjevice ob-
segala tudi južnoležeče predele, nekdanji
Rafut oziroma današnja Pristavo, je bila
rodbina grofov Thurnov. Eden njenih čla-
nov grof Matija Thurn, pobožen mož, je
v začetku 17. stol. dal postaviti na Kostanje-
vici manjšo cerkvico, ker so se na omenje-
nem kraju pogosto zbirali prebivalci tega
predela Gorice in meščani sami in se ob
preprostem znamenju zadrževali v molitvi in
češčenju tam pričujoče Marijine podobe. Po
ustnem izročilu je grof Thurn storil to de-
janje tudi po zaobljubi.

Preprosto, a okusno in arhitektonsko lepo
urejena cerkvica je bila zidana v letih od
1623 do 1625. Bil je to enoceličen prostor,
ob njem pa še skromno bivališče za duhovne
oskrbnike svetišča. Med redovi, ki so si za-
želeli bivati v tem novem duhovniškem po-

*Nel 1623. Matthia Conte della Torre fece
Fabricat la Chiesa della B^{na} Verg^e di
Castagnauica.*



Cerkvica, ki jo je l. 1623 dal postaviti Matija Thurn.

slopu, so bili karmeličani, dominikanci in
frančiškani.

Kratkotrajna dominikanska prisotnost

Ustanovitelj grof Thurn in avstrijski dvor
sta bila naklonjena vselitvi karmeličanov,
a temu so nasprotovali goriški deželni stano-
vi, ki so želeli videti na Kostanjevici sinove
sv. Frančiška. Sredi teh nasprotovanj se je
na Goriškem ustavil dominikanec p. Bazilij
Pica, Neapeljčan, vendar dolgoletni profe-
sor na praški univerzi in gvardijan samosta-
na v Brnu. Ta se je z dovoljenjem ustano-
vitelja vselil skupaj s sobratom in za Kostanje-
vico ter potrebe vernikov, ki so tjakaj zaha-
jali, lepo skrbel, tako da so mu deželni
stanovi leta 1645 izdali dekret, s katerim so
samostan in cerkev predali v roke domini-
kancev. Žal pa dekret ni stopil v veljavo, ker
so se tej rešitvi zoperstavljali karmeličani in
njihov zagovornik na avstrijskem dvoru Fer-
dinand III. P. Bazilij Pica se je užaljen uma-
knil s Kostanjevice in ustanovil samostan
dominikancev v Farri v Furlaniji.



Zgodovina kostanjeviške samostanske nasebine ostaja še vedno burna in včasih ne dovolj pojasnjena. Le tako si moremo razložiti, kako je v Gorico prišel msgr. Pietro Vespa, pafski škof z otoka Cipra, ki je, rojen kot Benečan, živel v Sveti deželi, tam postal karmeličan in kasneje s pomočjo beneškega senata ciprski škof. Po vrnitvi v rodno deželo se je ustavil v Gorici in grof Thurn mu je zaupal vodstvo Kostanjevice. Vespa je cerkev, ki je bila dotlej le blagoslovljena, tudi posvetil, opravljal v njej pontifikalne maše, istočasno pa je raje imel oratorijance (bil je velik častivec sv. Filipa Nerija) kakor pa svoje sobrate karmeličane. Ti so mu to zamerili in se obrnili na Ferdinanda III., ki jim je pri deželnih stanovih izposloval, da so dobili cerkev sv. Roka v goriškem predmestju Podturn (1648), naslednje leto pa dosegli, da so deželni stanovi odvezli msgr. Vespi tudi samostan na Kostanjevici in so se v prvih dneh leta 1650. sami naselili vanj.

Karmeličani na Kostanjevici

Kdaj, kako in pod kakšnimi pogoji je grof Thurn samostan s cerkvijo podaril karmeličanom, opisuje darilna listina, datirana 28. decembra 1649, v kateri je zapisano, da grof daje ne le cerkev in samostan, temveč tudi del svojega posestva: grič Kostanjevico od Pristave do poti, ki vodi v Panovec na severu, na vzhodu do meje gozda, na jugu do griča, ki stoji nasproti samostanu..., vključujoč kmetijo, ki stoji ob vznožju griča, imenovano Maierhof. Vse to pod pogojem, da bodo redovniki v svetišču opravljali božjo službo, bili na voljo vernikom, sam pa si je izgovoril nekaj gmotnih pravic (sečnja lesa za kurjavo in gradnjo, itd.). Spomin na podaritev je še danes v latinščini vklesan na marmornati plošči na korni pregraji.

Zgodovinar p. Klar Vascotti poroča, da torej karmeličani niso skrbeli le za kontemplativno življenje, temveč so bili varuhi svetišča, opravljali javno bogoslužje, posebej pospeševali Marijino čiščenje in skrbeli za verske potrebe vernikov, ki so tja prihajali. Tako so npr. vsako soboto in vsako vigilijo pred Marijinimi prazniki pod večer molili in peli v cerkvi. K tej pobožnosti so radi prihajali Goričani ne glede na starost, spol in družbeno veljavo. Posebej so karmeličani osnovali škapulirsko bratovščino; z vpisom vanjo so kar tekmovali pripadniki vseh stanov, od najrevnejših do najodličnejših. Leta 1671 je bilo osnovana velika vpisna knjiga te bratovščine, za katero je posebej omenjeno, da je bila prepolna imen goriških meščanov pa tudi okoličanov, manjša je bila vpisna knjiga pa od leta 1756.

Karmeličani so bili moške umetnosti in znanosti. Nekateri so tudi pisali. Tak je bil p. Jeremija-Modest (1658–1722), ki je na Kostanjevici spisal in dal v tisk več knjig razlage sv. pisma. Posebne pozornosti je vreden tretji del z naslovom *Elucidatio literalis, moralis et anagogica in threnos Jeremiae Prophetiae*. Delo je posvetil oglejskemu patriarhu Dioniziju (1719). Umrli je na Dunaju, star 64 let. Prav tako karmeličan je bil p. Ivan Karel od sv. Elija. Ta je zapustil v rokopisu delo *Selva imparadisata*. Med karmeličani-brati se je našel kateri, ki je naravnost umetelno obdeloval les. Tako so po njem ostala še nekatera dela, kakor korna ograja (uničena v 1. svetovni vojni), in vrata, ki so vodila v refektorij z intarzijami iz orehovine, ki jih lahko občudujemo še danes, kakor tudi karmeličanski grb. Delo teh bratov-karmeličanov je bil nekdanji oltar sv. Ane.

Toda največ zaslug so si v svojem 134-letnem bivanju na Kostanjevici karmeličani pridobili s tem, da so cerkev in ostale objekte širili, izpopolnjevali in obnavljali. V tej dobi je nastal prezbiterij, dalje vsi trije stranski hodniki in povezovalni za prezbiterijem. Iz tega obdobja je plastika sv. Mihaela nadangela v niši levega matroneja, ki je bil, preden je prišlo do pozidave stranskih pokritih hodnikov, niša na zunanji stranski steni, kakršno še lahko vidimo na risbi G. M. Marussiga iz leta 1706. Karmeličani so pozidali tudi stranske oltarje, zgradili vmesno zakristijsko poslopje, kajti samostan je bil dotlej le pritličen in še ne tesno združen s cerkvijo. Svojim dobrotnikom grofom Thurnom so se oddolžili tako, da so jim pod cerkvijo pozi-

dali grobnico, kakor seveda tudi članom svoje redovne skupnosti. O tem priča še danes nagrobna plošča pred vhodom v prezbitenij z napisom Beati mortui qui in Domino moriuntur in s karmeličanskim grbom. V grobnice so kasneje pokopavale svoje članke še druge odlične goriške družine.

Sredi tega bogatega razcveta Kostanjevice je udaril odlok Jožefa II. iz leta 1781, na podlagi katerega so bili tudi karmeličani izgnani s Kostanjevice. Za seboj niso pustili praktično nič, niti knjižnice, ki so jo vsekakor morali imeti. Vse je pripadlo verskemu skladu, pa čeprav se je ustanovitelj grof Thurn vse do leta 1788 temu močno upiral. Prodan je bil veliki oltar, prodan oltar sv. Jožefa in zvonovi.

Kostanjevica v upravi svetnih duhovnikov

Polnih devet let je bila cerkev zaprta, leta 1794 pa so jo na ponovne prošnje njenih zaščitnikov Thurnov dovolili odpreti. Po dveh letih obnove je bila leta 1796 spet pripravna za službo božjo in zaupana tokrat svetnemu duhovniku Filipu Poliju, saj je ta mož zanj in za samostan napravil izredno veliko. Oskrbel je zvonove, orgle, uredil okolico, pospeševal bogoslužje. Poli sam je stanoval doli v mestu Gorici. Pretežno vse stroške je nosil sam, zato ostaja eden največjih dobrotnikov cerkve in samostana. Na Kostanjevici pa so tedaj prebivali nekateri duhovniki, celo škof iz Perpignana, vojaki, ranjenci * skratka pisana družba.

Od leta 1796 so se začeli med goriško in vso dunajsko cerkveno in svetno oblastjo prepri, kdo naj prevzame Kostanjevico. Prvi so bili za vrnitev karmeličanov, drugi za frančiškane, tretji za svetne duhovnike. To je trajalo do leta 1804, ko se je dunajska vlada vsega tega naveličala in ukazala samostan in cerkev razprodati na dražbi, kar se pa vsaj v celoti ni zgodilo. Kostanjevica je bila kasneje prepuščena frančiškanom, ki so prišli iz goriškega mesta v pravo razvalino, saj je hotel oblast Kostanjevico že kar porušiti.

Kostanjevico prevzamejo frančiškani

Kakor karmeličani Kostanjevico, tako so morali po odloku Jožefa II. frančiškani zapustiti Sveto goro pri Gorici. Ti so se takrat

zatekli k sobratom v goriški samostan in tu preživeli polnih 25 let, dokler se jim ni odprla možnost priti na Kostanjevico. To se je zgodilo 6. januarja 1811, ko se je frančiškanska samostanska družina, ki je štela 7 članov, selila na Kostanjevico. Bili so to časi francoskih zasedb naših krajev. Prvi gvardijan je postal p. Rufin Žohar. Nekaj jih je kmalu pomrlo, saj so stregli obolelim za kugo.

Od te dobe do danes se je na Kostanjevici zvrstila dolga vrsta redovnikov, patrov in bratov, pa tudi pripadnikov vseh treh narodnosti, ki so bile za to deželo značilne vse do prve svetovne vojne, se pravi Slovencev, Italijanov in Nemcev, pa tudi kak Hrvat. Prav se nam zdi, da naštejemo vsaj vse gvardijane, ki so zahtevno službo vršili nekateri tudi po nekajkrat in ki so za samostan in cerkev, kasneje tudi za grobnice skrbeli, da se nam je to raznovrstno bogastvo ohranilo do današnjih dni.

P. Žoharju so sledili: Mihael Jelarčič (Elercig), Krizostom Fogh, Ferdinand Vonča, Salezij Volčič, Jernej Večerina, Klar Vascotti, Evstahij Ozimek, Friderik Hönigmann, Pacifik Fister, Bonaventura Sell, Albin Bregar, Evgenij Heglar, Bazilij Dolinar, Kalist Medič, Edvard Ravstehar, Kajetan Kogej, Gracijan Heric, Albert Pirc, Marijan Širca.

Potem je leta 1924 prišlo do izгона slovenskih redovnikov s Primorske. Morali so zapustiti naš in še druge samostane (Sveto goro, Vipavski Križ, itd.). V dobi italijanske okupacije je v času od 1924 do 1947 Kostanjevica bila vključena v italijansko tridentinsko provincijo sv. Vigilijs. Kot gvardijani so se tedaj zvrstili naslednji patri: P. Valentini, V. Dagasper, Ceol, G. Donei in C. Paris. Po drugi svetovni vojni, po dokončni priključitvi Slovenskega primorja matični domovini pa so kostanjeviški samostan vodili p. Oto Kocjan, Otmar Vostner, Andrej Vovk, Lojze Kos, Peter Vrtačič in sedanji gvardijan Jože Urbanija.

Golo naštevaje imen ne pove veliko. Potrebno bi bilo podrobno orisati izredno delo, ki so ga ti predstojniki opravili skupaj s sobrati, nekaterimi še posebej zaslužnimi za kostanjeviško postojanko. Jelarčič je prenavljal samostan, uvedel pouk modroslovja, leta 1823 pa prva dva letnika bogoslovja (od te dobe bi lahko Nova Gorica štela začetek svojega visokega šolstva!). Fogh je dal cerkev preslikati. Nekateri od gvardijanov so opravljali številne zahtevne službe v redu

(Volčič). V tej dolgi dobi 180-ih let je redovno družino zadelo marsikatero naravno ali drugačno zlo (večkratni vlom in oropanje cerkve, potresi od tistega pod Večerino do zadnjega pod p. Kosom), usad vrta in zidu, izguba vodne žile, grozotno uničenje med 1. svetovno vojno in še in še.

Iz razvalin 1. svetovne vojne so začeli dvigati Kostanjevico še slovenski patri, po njihovem odhodu pa italijanski; današnja Kostanjevica je v osnovi sad njihovega dela, seveda pomnožen in obogaten, z vsem, kar so slovenski frančiškani naredili po zadnji vrnitvi, se pravi od 1947, še posebej če pomislimo na potres leta 1976, ki je samostan in cerkev močno prizadel, da je bila potrebna celovita obnova in je tako Kostanjevica zasišla v novi luči.

Predolgo bi bilo naštevaje številnih prenovitev ali dozidav ali novih gradenj (cesta, javna razsvetljava, parkirni prostor), ali novih pridobitev (novi zvonovi, cerkvena in liturgična oprema, popravila grobnic, preureditev refektorija v dvorano, veroučni prostori in še in še); vse našteto seveda poleg prvenstvenega dela in skrbi za živ utrip v samostanu in v župnijski skupnosti, katere središče je postal najprej leta 1947, ko je bila Kostanjevica predana u upravo slovenski frančiškanski provinci sv. Križa, ali tudi kasneje, ko je postala še samostojni vikariat za ozemlje goriških župnij, ki so pripadle Jugoslaviji, in leta 1953 samostojna župnija Marijinega (Gospodovega) oznanjenja, ki je bila 1954 inkorporirana slovenski frančiškanski provinci sv. Križa. Od junija 1950 je za več kot petnajst let bil na Kostanjevici tudi sedež Apostolske administrature za jugoslovanski del goriške nadškofije.

Cerkev in samostan

Današnji obiskovalec Kostanjevice se mora zavedati, da cerkev in samostan nista bila zidana za okolje, ki ju danes obdaja, kajti že na zunaj in na prvi pogled je videti, da mestu (Novi Gorici) kažeta pravzaprav hrbet. Cerkev tudi ni pravilno orientirana. V osi neka-ko od severa proti jugu si sledijo križni hodnik, prezbiterij, ladja, prostor pod korno emporo (ki je istočasno južni trakt hodnika) in ploščad pred cerkvijo, ki je pravzaprav strop v zemljo vkopanih grobničnih prostorov in predprostora samostanske kriptе. Cerkev je bila postavljena tako, da se je obračala proti jugu, proti mestu (Gorici), na obodu katerega je nastajala. Proti jugozaho-

du se namreč narahlo spušča kostanjeviška vzpetina in po njej je speljana (do pred štirimi desetletji tudi praktično uporabna) pot ali cesta, ki iz mesta Gorice vodi k svetišču. Resda so vodile in še vodijo na Kostanjevico poti iz vseh ostalih treh smeri, zadnja leta tudi asfaltirana cesta s severa, vendar je bila in geografsko ostane edina naravna pot tista, ki prihaja žal le do mejne črte – iz goriškega mesta. Prav ob tej poti stoji šest manjših kapelic, od katerih vsaka je posvečena dogodkom iz Marijinega življenja, medtem ko sta dve večji, ena na začetku poti, še v mestu Gorici, druga pa na koncu, tik pod kostanjeviškim stopniščem.

Kapelice si je zamislil in na svoje stroške dal postaviti dominikanec p. Peter Zupančič, najprej leta 1819, čez tri leta – 1822 – pa ponovno v trdnejši obliki. Latinski verzi, ki so vklesani v vsako, so delo frančiškana p. Krizostoma Fogh-a, ojaka iz Karlovca na Hrvaškem. Izjemo predstavlja le prva kapelica, ki je večja in umetniško bogatejša ter jo pripisujejo enemu izmed goriških Pacassijev, kiparju, bolje kamnoseku, ki je deloval na Goriškem. Poleg upodobitve kostanjeviške Marije v pisanih marmorjih, so pozdravljale romarje, ki so se vzpenjali na Kostanjevico, naslednje misli; v izvirniku seveda zapisane v latinščini:

Postoj, popotnik,
tu,
zahvali se
in
milosti zaprosi!
Jezusa počasti,
Marijo milo prosi.
Vzdihni:
Zdrava, Mati!
Da
reši te gorja.
L.P.G.P. postavil
MDCCV

Čeprav ni zatrdno gotovo, naj bi se pod kraticami skrival Luigi Pietro Giovanni Pacassi. Letnica – 1705 – priča, da sodi postavitev v dobo, ko so tu delovali karmeličani.

Današnje pročelje, dasi enotno po zunanjem videzu, daje vendar slutiti, da zgradba kot celota spočetka ni bila zamišljena tako. In res. Širina srednjega dela, ki se s trikotnim čelom dviga nad stranska prizidka, od srednjega dela ločenima z lizenama, je tista osnovna mera, v kakršni je bila zgrajena prvotna cerkev. Stranska, nekoliko nižja prizidka, ki sta nastala iz pokritja stranskih

hodnikov, sta dodana kasneje. Vse odprtine, vrata in okna, so simetrično razporejene. Gornjo polovico fasade izpolnjuje tridelno segmentno okno, precej pogosto na Goriškem v tej in še kasnejših dobah (prim. nekdanja cerkev sv. Uršule, nekdanja cerkev v Ločniku, itd.). Vitka stebriča-fiala na straneh osrednjega dela strehe močno podarjata vertikalnost osrednjega dela. V niši nad glavnim vhodom je kip Marije z Jezusom.

Ko stopimo v notranjost cerkvenega prostora, stojimo pravzaprav šele v prečnem delu križnega hodnika med slopoma, ki nosita korno emporo. Šele ko se pomaknemo korak ali dva proti osrednji ladji, nas oblije svetloba in lepota čudovitega prostora, ki je v bistvu prostor kapele, se pravi tiste, ki jo je dal zgraditi grof Thurn na svoje stroške in na svojem zemljišču v letih 1623–1625 v velikosti 7×14 m. Prostor se odpira na vse štiri strani: na severu v prezbiterij, na jugu je glavni vhod, na desni in levi pa sta vhoda v stranski kapeli.

Kar gledamo pred sabo, seveda ni več točno to, kar je tu nekoč bilo; ne smemo pozabiti, da je čez te kraje razsajal vihar 1. svetovne vojne in da je bila Kostanjevica, posebej še cerkev, močno porušena, tako da je sedanja pretežno plod obnove po prvi vojni, obnove, ki ni mogla več vzpostaviti prvotnega stanja. Če primerjamo ohranjene fotografije cerkve izpred prve vojne, opazimo, da je sedanje štukaturno okrasje veliko bolj revno, kot je bilo prejšnje.

Na obiskovalca naredi nagloblji vtis banjasti strop glavne ladje. Celotna površina je razdeljena na številna polja raznih geometrijskih oblik. Ta polja se ponovijo štirikrat, kakor bi čez celoto potegnil dve, v pravem kotu se sekajoči črti. Osrednji prizor prikazuje Marijino kronanje (strop je poslikal furlanski slikar Giovanni Moro), v ostalih medaljonih, ki jih omejujejo štukaturni okviri, je niz simbolov, ponazarjajočih tri božje čednosti, evharistijo, Marijine čednosti, posamezne vzklike iz Lavretanskih litanij, angelske glavice. Levo in desno se kot zaključek banjastega stropa in prehod v stranski steni vlečeta pasova modrosive barve s številnimi nizi belih in zlatih verižic (astragal), in to po vsej dolžini ladje.

Steni sta gladki, vendar polni posebnih elementov: najbogatejša je leva stena, kjer vzbuja pozornost velika podolgovata freska Jezusovega darovanja v templju (slikal Leonardo Rigo) v bogatem štukaturnem okvi-



Marija, srednica vseh milosti v slavoločnem loku

ru. V desno steno sta vzdani veliki nagrobni plošči Ivane Lanthieri in grofa Marzija de Strassoldo. Križev pot je delo Antona Jebačina iz leta 1887, z izjemo VII. postaje.

Tudi korna pregraja je bogata s štukaturami. Te oklepajo dve plošči iz črnega marmorja, ki z enotnim napisom spominjata, da je bila cerkev leta 1650 dana karmeličanom. Izvirne so štukature notranjega okenskega okvira na koru, medtem ko so zagotovo plod restavracije putti ali angelčki s kapiteli vred v ladji.

V slavoločni lok je vstavljena velika freska v obliki lunete, ki prikazuje Marijo tolažnico, kar nam ponazarja latinski napis, ki preveden v slovenščino, pravi: »Sveta Marija, podpiraj nesrečnike, opogumi malodušne, potolaži žalostne.«

Iz ladje se skozi slavoločno steno pomaknemo v prezbiterij (ta meri $5,95 \times 7$ m).



Ena izmed kostanjevskih inkunabul



I. leto. V Gorici, prosindec 1880. I. zvezek.

MARIJE,

kraljici brez madeža spošteti,
zavetnici redov svetega Frančiška,

v spomin prve petindvajsetletnice po razglasenju neomadežanosti njenega svetega spoštovanja za kerščansko
verako resnico posvečujemo ta list
nevredni pisatelji.

Devicam slava varhija,
Božanstvu mati brez izgub,
Dvoriška vrata rajskega,
Noba veselje, vna naš up!

Mej ternjem bela lilija,
Naj lepša gulobina ti!
Korena šiba Jezusa
Ki ranam našim jlek rodi!

Nevstopni stolp polasti sli,
Prijam bledolomnim žar,
Brani nas pred vijčami,
Ne skrij se nam nikar, nikar!

Ti zmote senec raspodi,
Ti prude spasi skrito v kraj,
Mej tolikim stesami
Stoim nam zaškim varno daj!

Ki rojen od device si,
Naj bode, Jezus, slava, čast
Skozi vse nekončne večnosti
Z Očetom tebi, z Duhom lasti.

(Cerkvena himna.)

Omenili smo že, da je nastal kasneje kot glavna ladja. V tem prostoru nas še bolj preseneti in očara bogastvo štukatur in poslikave s pozlato vred, pa seveda bogata oltarna stena. Prostor dobiva dodatno svetlobo še s stropa skozi svetlobnico in tako prihaja do čudovite igre luči in senc.

Veliki oltar je arhitektonskega tipa. Nad bogato okrašenim antependijem se dvigata po dva para črnih marmornatih stebrov s korintskimi kapiteli. Za stebri sta še pilastra s kapiteli enakega reda. Preklada je lomljena. Pristrašnika z navznoter obrnjenima volutama nosita vsak po enega angela. V gornjem delu atike se ponovi nova preklada, tudi s pristrašnikoma. Tu sta na pristrašnikih putta. Sredi atike je oval s sliko angela. Večina elementov je polna raznobarnih inkrustacij, med katerimi se najpogosteje pojavlja krog, oboje je značilen element Pacasijevih oltarjev. Ves oltar z razgibanimi figurami se čudovito povezuje z ostalimi plastikami na obeh stranskih stenah in na stropu prezbitarija.

Najodličnejše mesto v sredini zavzema milostna podoba kostanjeviške Marije. V zlatem, z žarki obdanem ovalnem okviru sedi Marija z Jezusom v naročju ob vznožju

mogočnega hrasta. Oba imata na glavi krono.

Pred oltarnim nastavkom je tabernakelj baldahinastega tipa, na obhodnih lokih pa kipa sv. Antona Padovanskega in sv. Frančiška Asiškega.

Izredno bogato je ostenje prezbitarija in prav tako banjasti strop. Tu se gnete vrsta angelov, angelskih glav, kartuš z marijanskimi simboli. Med poslikavami velja omeniti cerkvene očete (sv. Ambroža, Bonaventuro, Janeza Damascena in Bernarda), dalje freski z Mojzesom in Gedeonom, v nišah pod stropom in kipa sv. Ane in Joahima.

Poleg velikega oltarja je v cerkvi še pet oltarjev. V desni kapeli sv. Antona Padovanskega, v levi pa tretjeradni oltar sv. Frančiška Asiškega. V hodniku levo ob velikem oltarju je oltar Karmelske Marije, čisto ob vhodu v cerkev stoji desno oltar sv. male Terezike Deteta Jezusa, levo pa sv. Jožefa.

Poleg že omenjenih nagrobnih plošč na stenah je po cerkvi in hodnikih še cela vrsta teh (vsega skupaj 23, 16 z napisi in 7 brez).

Grobnica Burbonov

Iz cerkve vodi obiskovalce pot najprej v grobnice. Tu so pokopani člani francoske vladarske družine, ki je izgubila oblast v julijski revoluciji leta 1830. Po daljšem tavanju po evropskih deželah, so se zatekli v Gorico in tu v obdobju petdesetih let nekateri umrli, drugi pa bili po smrti sem preneseni.

Po dolgem nizkem hodniku pridemo do kripe, ki je točno pod gornjim velikim oltarjem, kjer je razvrščenih v dve vrsti, levo in desno, pet kamnitih in en kovinski sarkofag, v katerih počivajo ostanki francoskega kralja Karla X., njegovega najstarejšega sina in nesojenega naslednika Ludvika XIX., vojvoda angulémskega, žene le-tega Marije Terezije Šarlote, vojvodinje angulémske. Na levi vidimo v sredini počivališče Henrika V., vnuka Karla X., desno od njega pa Luize Marije Terezije, vojvodinje parmske, in levo njegove žene Marije Terezije Beatrice Gaetane, nadvojvodinje Avstrija-Este. Ločen sicer za kak meter, vendar še vedno v tesni zvezi, saj je pokopan čisto pred vhomom v kripto, leži dolgoletni minister Karla X. Louis Jean Casimir.

Grobnice Burbonov ne obiskujejo le radovedni in znanja željni turisti, temveč kar pogosto še današnji politični privrženci te družine – francoski rojalisti in potomci Burbonov.

Kostanjeviška likovna galerija

V nekaj prostorih kostanjeviškega samostana je moč videti tudi manjšo 'galerijo' slik. Ne gre za kakšno posebno urejeno pregledno vrsto likovnih del, temveč za več ali manj bogato zbirko predvsem frančiškanskih svetnikov. Največ jih je zbranih v nekdanjem refektoriju, današnji dvorani, in hodnikom pred njo, pa še na porti, in drugod. Vseh ne kaže naštevati, omenimo le nekatere: Madona s harpijami (kopija po A. del Sarto), sv. Hilarij in Tacijan, Križanje, sv. Frančišek Asiški, sv. Anton Padovanski, Rožnovenska Marija, sv. Bonaventura, Salvator Mundi in sv. Jožef z Jezusom (oboje delo p. Aleksandra Robleka), Strojeva Velešovska Marija. Posebno pozornost vzbujajo veliko olje na porti, ki prikazuje sv. Jožefa z Jezusom, puščavnikom, frančiškanoma in žensko postavbo.

Knjižnica

Ponavadi jo imenujejo Knjižnica p. Škrabca, in to v spomin moža, ki je na Kostanjevici prebil nad 40 let, ki je tu urejal frančiškansko revijo Cvetje z rvtov sv. Frančiška in ki je bil s knjižnico v tesni zvezi.

Ko so frančiškani morali s Svete gore v Gorico, so s seboj nesli tudi svetogorsko knjižnico, ki je bila bogata. Ko so iz Gorice prišli na Kostanjevico, so jo prinesli semkaj. Seveda se je med različnimi preselitvami marsikaj porazgubilo. Zgodovinar Vascotti meni, da je s Svete gore prišlo v Gorico kakih 5000 knjig, na Kostanjevico pa le kakih 2000. Knjižnica se je kasneje bogatila in množila, saj je na Kostanjevici delovala notranja redovna gimnazija za lastne dijake in kasneje licej in dva letnika bogoslovja. Vse od leta 1878 je imela gimnazija tudi pravico javnosti. Prenehala je leta 1915, ko se je morala zaradi vojnih operacij umakniti v Kamnik.

Začetke knjižnice moremo postaviti v sredino 16. stoletja, če pomislimo na svetogorske fonde, ki so najbogatejši in najvrednejši. Med njimi sta za nas važni Bohoričeva slovnica *Arcticae horulae* (1584) z avtorjem daljšim lastnoročnim posvetilom in pa kakih 30 prvotiskov (inkunabul). Tu in tam se najdejo še starejši rokopisni listi na pergamentu, ki so bili porabljeni kot gradivo za vezavo. Knjižnica hrani tudi nekatere zgodovinske rokopise p. Klara Vascottija (tako



Nazoren prikaz uporabe makuliranega pergamenta, ki je služil za vezavo.

Zgodovino Kostanjevice), vendar kasneje tiskane.

Gradivo je popisano v nekaj katalogih v knjižni obliki; ima tudi listkovni katalog, ki ga je v začetku tridesetih let sestavil p. Romano Aldegheri, ki je knjižnico tudi uredil tako kakor je danes. Katalog je avtorski (vsa dela istega avtorja na enem listku!) in deloma predmetnik po skupinah, ki so standardne za samostanske knjižnice.

Del knjižnega gradiva je v slabem stanju, tako tudi nekatere inkunabule. Pretrpela je namreč več selitev in bila shranjena v neprimernih prostorih (vлага).

Kratek oris Kostanjevice in njenih kulturnih zakladov, kakršnega smo tu poskušali podati, seveda ne more do podrobnosti zajeti bogatega zgodovinskega in kulturnega gradiva, ki ga hrani samostanska družina znotraj samostanskih zidov, skuša pa dati vsaj pregledno sliko, da bi Kostanjevico približala širši javnosti in bi jo tudi ta s sredstvi, ki so ji na razpolago, pomagala ohranjati prihodnjim rodovom.

Marijan Breclj

Viri:

Chiara Vascotti: *Storia della Castagnavizza*. Gorizia 1848

Stanko Škrabec: *Naša Kostanjevica*, v: *Cvetje z rvtov sv. Frančiška* 1906, 1907

Marijan Breclj: *Frančiškanski samostan Kostanjevica v Novi Gorici*. 3. izd. 1989 (in tam navedena literatura)

PANOVEC

Panovec, po ekoloških pogojih in gozdni vegetaciji enkratni gozd, leži ob robu Nove Gorice med Kromberkom in Rožno dolino. Na jugu ga od gozdov v Stari gori loči rožnodolinska cesta. Na vzhodu sega do Ajševce. Nova novogoriška vpadnica ga omejuje na severni strani. Ob njegovem robu sta podjetji Mesna industrija Primorske (MIP) in Tovarna pohištva Meblo. Od tu ga do zadrževalnika Pikolud pod Grčno omejuje potok Koren. Meja Panovca poteka dalje po cesti proti Rožni dolini in naprej nad cestnim predorom. Gozdovi na slemenu od predora do Kostanjevice in znamenitega parka na Pristavi na zahodu, so nekakšno nadaljevanje tega gozda, mu pa ne pripadajo in so tudi v drugi lasti.

Panovec meri 380 hektarjev. Je v celoti v družbeni lastnini. Z njim gospodari Soško gozdno gospodarstvo Tolmin, TOZD Gozdarstvo Trnovo. Od 1966. leta je z občinskim odlokom razglašen za gozd s posebnim namenom. Ta zanimiv in poučen gozdni objekt z vsestranskim strokovnim, zgodovinskim, estetskim in socialnim pomenom, si tako družbeno pozornost tudi zasluži.

Panovec v preteklosti

Za Panovec obstaja nad petstoletna bogata pisana zgodovinska dokumentacija. Prvi zapisi o njem so v sodnih aktih iz 1470. leta.

Gozd je skozi dolga stoletja ostal zaokrožena celota. Njegova usoda je bila tesno povezana z vladajočo gosposko. Po izumrtju goriških grofov, katerim je pripadal, je leta 1500 prišel v last habsburške dinastije.

Deželni knezi so imeli gozd kot svoj regal, to je vladarju pridržano pravico. Gozdni regal naj bi vladarju zagotovil vse denarne dohodke od izkoriščanja gozdov.

Institucija cesarja Maksimiljana iz leta 1505 na gozdarja v Gorici prepoveduje sekanje v gozdovih na Goriškem, ki so prej pripadali goriškim grofom.

Prvi gozdni red iz leta 1522., kakor tudi naslednji iz 1531. leta se nanašata tudi na Panovec. Najpomembnejši in najobsežnejši pa je Gozdni red za Istro, Furlanijo in Kras, ki je bil izdan 15. junija 1541, ko je vladar imenoval Wolfganga Patrona za gozdnega nadzornika (glavnega gozdnega mojstra). Z gozdnim redom mu je dal predpise za opravljanje njegovih nalog. V tem gozdnem

redu se lepo vidi, kako je dunajski dvor ljubosumno varoval gozd Panovec in s tem tudi svoje koristi.

Zaradi posebno zanimivih podrobnosti navajam v celoti odstavek iz tega gozdnega reda, ki se nanaša na Panovec, tako, kot ga je iz nemškega originala prevedel dr. Anton Janko in je izšel v založbi Biotehniške fakultete VTOZD za gozdarstvo, Ljubljana leta 1989:

»Kar se tiče gozda Panovca pri Gorici: o tem smo obveščeni, da so nekateri nepridipravi v njem krčili, pa tudi o tem, da so posekali večje število hrastov ter drv, pa tudi na druge načine protipostavno postopali gozdu v škodo. Tudi se je pokojni grof Gabriel Ortenburški lotil pobiranja pašnine za živino, ki se goni na pašo v omenjeni gozd Panovec – to pa je delal kot zakupnik glavarstva v Gorici – čeprav mu mi kot našemu poveljniku v Gorici te pravice nismo prisodili in smo mu v tem smislu tudi pisali in mu sami ustno odredili, naj preneha z izkoriščanjem pašnine v omenjenem Panovcu. Tako je naša volja in zapoved, da se omenjeni Panovec štiti in goji v našo korist in se nikomur, pa naj bodo to ortemburški dediči ali kdo drug, ne dopusti in ne dovoli nobena pravica in koriščenje v obliki pašnine, drv, paše ali na kak drug gozdu škodljiv način, razen tistega, kar sme porabiti za drva glavar v Gorici ali njegov oskrbnik za potrebe svojega gospodinjstva v Gorici. Vendar pa sme omenjeni glavar ali pa njegov oskrbnik koristiti za domače potrebe samo odpadni les, ki ga ni mogoče porabiti za ladje ali kako drugo koristno stvar. Če pa bi takega lesa ne bilo dovolj, tedaj naj mu naš gozdni mojster odkaže kak drug kraj v omenjenem gozdu in sicer tam, kjer bo to gozdu najmanj v škodo. S tem krajem naj si potem glavar ali njegov oskrbnik pomaga in naj drugam ne posega. Ker bodo naši zdajšnji komisarji glede nepravilnega sekanja drv v Panovcu objavili poseben razglas, naj naš najvišji gozdni mojster resno skrbi in zavzeto ureja, da se tega okolica drži. Ker smo izvedeli, da je gozd na precej krajih skoraj povsem zaraščen z nekoristnim grmovjem in lesom, s čimer je lepemu ravnamu debelemu lesu onemogočena rast, naj naš gozdni mojster za to še posebej poskrbi. Kjer torej najde takšno rast, tam naj odredi čiščenje, in kjer se da od tega kaj prodati in nam iz tega napraviti korist, naj to stori. Tudi naj ne dovoli nobeni živini, ne prašičem, ne kaki drugi v gozd, ker smo ugotovili, da je to v gozdu v veliko

škodo; želod pa se sme nabirati in odnašati iz gozda: to naj naš gozdni mojster dovoli in dopusti proti plačilu. Istočasno pišemo v našem splošnem odprtem (generalnem) Pismu tudi ortenburškemu dedičem (v njihovi odsotnosti njihovemu oskrbniku glavarstva v Gorici) v zvezi z drugimi gozdovi, in sicer, da naj gozdnega mojstra in njegovo delovanje v gozdovih, ki so pod njihovo upravo, z vso primerno resnostjo nadzorujejo in mu tudi nudijo pomoč in podporo in nikomur ne dovolijo, da bi deloval v nasprotju z vsem tem. Za izvrševanje splošnega razglasa in zapovedi je odgovoren omenjeni naš gozdni mojster in z njim naj si v svojih uradnih zadevah pomaga.

Potem ko je Andrej Dragonič z dovoljenjem onega iz Zadra v istem gozdu posekal osemnajst cerovih (zera) dreves in so mu naši komisarji to dovolili in je deske, ki jih je iz tega napravil, odpeljal v Benetke za vzorec, da bi tam dokazal njih vrednost ter bi nam iz tega v prihodnosti mogla nastati korist, se naj za to naš gozdni mojster primerno zavzame in naj gleda, da se nam ta korist tudi uresniči.«

Ni znano, kako se je obnesel v Benetkah vzorec cerovega lesa. Po 450 letih pa še redno pošiljamo našim zahodnim sosedom cerov les v upanju, da bi le našli zanj ustrezno uporabnost in s tem boljše ovrednotenje.

Posebno zanimive so navedbe o krčenju gozda, nezakoniti sečnji, prepovedi paše in v strokovnem pogledu predpisovanje gojitvenih del v gozdu. Že tedaj se pojavlja posebna skrb za les za ladje. Skrb za odličen in nepogrešljiv hrastov les za gradnjo ladij se je v teku stoletij stalno povečevala in je bila osnovno vodilo pri gospodarjenju s temi gozdovi vse do novejših časov, ko je v ladjedelnstvu železo zamenjalo les.

V tem gozdnem redu je Panovec imenovan PANAWITZ ODER PANWALD ZU GÖRTZ. Iz tega lahko sklepamo o izvoru imena našega gozda, ki naj bi bil od začetka BANWALD – zavarovani gozd, kar je od nekdaj tudi bil.

V naslednjih stoletjih so si sledile odločne zahteve goriškega plemstva po sečnji drv in drugega lesa v Panovcu ter vztrajno omejevanje kakršnihkoli posegov v ta gozd s strani dvorne komore. Stanovi so se pritoževali vladarju, komisije pa so pregledovale gozdove in reševale pritožbe.

Gozdovi na Goriškem so bili v tem času že močno izsekani, panovski gozd pa lepo ohranjen, zelo blizu in lahko dostopen je bil

vseskozi prava vaba za bližnjo in daljno okolico.

Zelo podroben opis gozda in gospodarjenja s Panovcem je ohranjen v Popisu gozdov ob zgornjem Jadranu. Dne 13. aprila 1724. leta je dvorna komora z dekretom odredila komisijski ogled vseh gozdov habsburške monarhije od Furlanske nižine, prek Krasa in reške pokrajine do Karlobaga. Komisija je morala ob ogledu gozdov odgovoriti na dvajset vprašanj o stanju gozdov, o njihovih zalogah, o možnostih izkoriščanja za potrebe ladjedelnštva, o možnostih spravila in prevoza lesa, o skrbi za obnovo gozdov, o škodah v gozdovih, o gozdarskem osebju in drugem.

Komisija je ugotovila, da so skoraj vsa rastišča v Panovcu zelo primerna za hrast. Tedanji gozdovi so bili hrastovi z drevesi vseh starosti in debelin, tudi po štiri čevlje (126 cm!). Zaradi prepovedi sečnje v preteklosti so bili sestoji prezreli in je drevje ponekod že propadalo. Dotlej tudi niso gozdov čistili.

Vse debelo in srednje debelo drevje je bilo primerno za gradbeništvo in sodarstvo ter ladjedelnštvo.

Vzhodna družba je v zadnjem času posekala 1607 dreves. Poleg tega je bil posekan še drugi les za gozdarske uslužbenke, za popravilo mostov na Soči, za cesarske odvijalnice svile v Fari, za mostove v Rubijah, Renčah in v Mirnu. Letne potrebe po lesu za mostove in gradove naj bi bile po petdeset dreves.

Komisija je tudi priporočila obnovo jarka okrog Panovca, ki naj bi bil poln vode. Tedaj so bili na nekaterih mestih le še komaj vidni ostanki prejšnjega jarka. Pojačala naj bi se tudi nadzorna služba, ki naj nadzira tudi lov. Predlagali so zaposlitev še dveh čuvajev.

V letih 1821 do 1835 je v Panovcu deloval tudi Josip Ressel, ko je bil nameščen kot gozdarski mojster primorske domenske inšpekcije v Trstu. V njegovo službeno območje so sodili na slovenskem ozemlju državni gozdovi v Soški dolini, Trnovski gozd, Sabotin in tudi Panovec. Ressel je te gozdove izmeril, kartiral, razdelil na oddelke in odseke ter sestavljal zanje dolgoročne gošpodarske osnove po takrat naprednih načelih.

Dokaz o skrbnem strokovnem urejanju panovškega gozda v že daljni preteklosti so ohranjeni gozdnoureditveni načrti za desetletji 1879/1888 IN 1889/1898.

Panovec je v dobri meri izgubil svojo izvirno podobo med prvo svetovno vojno. Preko njega je skoraj dve leti potekala prva bojna linija tedanje pozicijske vojne. Gozd je bil popolnoma razdejan. Še danes so na vsakem koraku vidni sledovi bojnih jarkov, kaverne ter kraterji težkih granat.

Panovski gozdovi so bili ponovno prizade ti med drugo svetovno vojno. V dneh kapitulacije Italije, ko še ni bilo nadzora nad gozdom, so ljudje izkoristili priložnost za brezplačno oskrbo z lesom po prosti izbiri.

Zadnja velika katastrofa je prizadela panovski gozd v petdesetih letih, ko so morali zaradi raka kostanjeve skorje posekati vse kostanjeve sestoje, ki so bili s svojimi orjaškimi drevesi pravi ponos Panovca. Ostanke panjev teh mogočnih dreves je mogoče še videti. Zanimivo je, da je bil rak kostanjeve skorje prvič opažen na območju Jugoslavije prav v Panovcu okrog leta 1950. Tik pred vojno je prišel v Evropo iz Severne Amerike in sicer v zahodno Italijo, od koder se je nato širil proti vzhodu do naše meje in preko nje ter nato ogrozil ves kostanj v naši državi.

Panovec danes

Danes gozd še vedno celi svoje rane v svojih povečini mladih sestojih. Gričevnat flišnat svet z mnogimi dolinami, pobočji z različnimi nakloni in ekspozicijami ustvarja zelo raznolika rastišča, ki omogočajo uspevanje pestre vegetacije. Mnoge drevesne in grmovne vrste so v Panovcu naravno razširjene, številne pa so bile prinesene od drugod.

Prednosti velike pestrosti rastišč v ugodnih klimatskih pogojih so spoznali že Avstrijci, ki so začeli pred sto leti vnašati v Panovec številne tuje drevesne vrste. Tedaj so osnovali tudi prve poskusne ploskve. Večina ploskev je bila uničena med prvo svetovno vojno. Ostanke nekaterih so še danes pomembni za raziskovalno delo.

V času med vojnama so italijanski gozdarji bogatili Panovec s tujimi drevesnimi vrstami in poskusnimi ploskvami. S podobnim delom, vendar na večjih površinah, smo nadaljevali v prejšnjih desetletjih pri umetni premeni panjevskih gozdov.

Panovec je tako postal dendrološko, estetsko in za raziskovalno delo nadvse pomemben gozd, pomemben objekt za gozdarsko srednjo šolo in fakulteto, gozdarski inštitut ter domače in tuje znanstvenike.

Med najpomembnejšimi sestoji so v Panovcu sestoji hrasta gradna, robinje, rdečega hrasta, domačega kostanja, smreke, navadne in orjaške jelke, črnega in zelenega bora, Lawsonove paciprese, ambrovca, močvirske ciprese, dvokrpega ginkija, bukve, zelene duglazije, virginijskega brina, bambusa, ameriškega jesena, japonskega macesna in drugi. Zelo je razširjena bodika, z zakonom zavarovana drevesna vrsta, izbrana kot simbol gozdne učne poti.

V Panovcu so razširjene naslednje gozdne združbe: submediteranski mešan gozd gradna in belega gabra, z različnimi variantami in gozd črne jelše. V zadnjih letih so raziskovalci odkrili v tem gozdu še dve novi gozdni združbi.

V Panovcu zavzemajo mešani sestoji listavcev 68% površin, robinjevi panjevci 12%, starejši sestoji iglavcev 9% in mladi nasadi iglavcev 11%. Med drevesnimi vrstami v mešanih sestojih listavcev močno prevladuje hrast graden, na boljših tleh v globelih pa so pogosti tudi dob, beli gaber in umetno umešani ameriškega jesen, ponekod tudi bukev, kostanj, robinja in rdči hrast. Povečini so to mladi sestoji v starosti od 40 do 70 let. S strokovnim odkazilom pri redčenjih izboljšujemo njihovo kakovost.

Pred 110 leti je bila v Panovcu prvič omejena prisotnost robinje. Kot je znano je to tuja drevesna vrsta, ki je bila prinesena pred 300 leti iz Amerike v Evropo. Na flišnih tleh se dobro znajde ter je zelo agresivna. Z njo gospodarimo panjevsko. Čeprav zelo hitro raste in daje v kratkih obhodnjah zelo iskano kolje ali drogove in je tudi medonosna rastlina, je med gozdarji manj priljubljena, ker težko krotijo njeno agresivnost.

Mlajši nasadi hitro rastočih iglavcev, ki so bili osnovani z direktnimi premenami na račun panjevcev na razmeroma velikih površinah pred slabimi dvajsetimi leti niso povsem izpolnili pričakovanj. Podvrženi so raznim boleznim, njihova vzgoja pa je bila zelo draga zaradi zahtevnih negovalnih del.

Dolgoročni cilj, pri gospodarjenju z gozdovi v Panovcu je skupinsko raznodoben mešan gozd. Delež iglavcev naj bi bil približno četrtninski. Graden naj bi bil udeležen z 60%, ostali listavci pa do 20%. Zagotoviti želimo optimalne blagodejne učinke gozda v varovalnem, socialnem in estetskem smislu. Lesno proizvodni pomen je podrejen ostalim funkcijam.

Gospodarjenje je naravnano čimbolj sonaravno.

Pred devetimi leti je bila v Panovcu urejena gozdna učna pot. Začenja se na dvorišču upravne stavbe ob orjaškem dobu. Ima dvanajst postaj. Posebnost te učne poti je bogastvo okrog petdeset drevesnih in grmovnih vrst s katerimi se sreča obiskovalec. V vodniku jih je podrobno predstavljenih 29. Pot je dobro obiskana, posebno številni obiskovalci so šolarji.

V zahodnem delu Panovca je urejena trim steza. Čeprav ni dovolj vzdrževana, je dobro obiskana. Zelo številni so v Panovcu sprehalci in še številnejši so tekači. Nabiralcji gozdnih sadežev, posebno gob, pretaknejo vsak kotiček. Na urejenem pikniku se v poletni sezoni skoraj vsak dan zadržujejo najavljene skupine obiskovalcev. Drugi si organizirajo divje piknike. Tudi lovci pridejo na svoj račun, saj je v Panovcu mnogo divjadi, posebno srnjadi in divjih prašičev.

Neposredna bližina mesta je velika prednost in ustvarja iz Panovca širši mestni park. Zaradi prostorske stiske ob rasti mesta in drugih potreb pa je Panovec tudi zelo ogrožen. Z vseh strani se vanj zajedajo razni uporabniki: na vzhodnem delu vojašnice, zahodnem MIP, KOTEKS, strelišče, zadrževalnik Pikolud in drugi. Presekan je z električnimi daljnovodi in plinovodom. Prizaneseno mu ni tudi z divjimi smetišči.

Želimo v času prebujanja in krepitve naravnostvarstvene osveščenosti, spoznavanja in uveljavljanja estetske, zgodovinske, varovalne in socialne funkcije gozda. Bomo znali in uspeli ohraniti in obvarovati ta gozdni biser, kot so ga naši predniki skozi dolga stoletja?

Janko Žigon

Viri

1. Gozdni red za Istro, Furlanijo in Kras 1541. Prevod iz nemčine A. Janko. VTOZD za gozdarstvo Biotehniške fakultete, Ljubljana 1989
2. Gozdnogospodarski načrt gospodarske enote Gorica 1986-1995
3. Piussi, P.: Un inventario forestale del XVIII. secolo per i boschi costieri dell'alto Adriatico. Roma 1976. (Collana verde, 41)
4. Ševnik, F.: Ressel kot gozdar. Gozdarski vestnik 1957
5. Šebenik, M.: Gozdna učna pot Panovec. Nova Gorica 1981
6. Valenčič V.: Nekdanji deželnoknežji gozdovi na Primorskem. Gozdarski vestnik 1956

BOTANIČNI PARK NA RAFUTU (PRISTAVI) V NOVI GORICI

Zaščita v tem ali onem oziru znamenitih predelov v naravi ni stvar novejšega datuma. Tudi naša domovina pozna taka območja, ki jih je človek zavestno, da bi omejil in omilil nerazsodno človekovo poseganje v naravo, skušal ohraniti v prvotnem, nedotaknjenem stanju, če je to bilo še mogoče, ali pa skušal to stanje kolikor mogoče vrniti. Taka področja so, posebno od zadnje poveljne dobe ssem, zaščiteni. Tako je bilo z Martuljkom, Dolino sedmerih jezer, Okrešljem in vrsto drugih območij, v najnovejšem času z ustanovitvijo Triglavskega narodnega parka. Seveda je zaščita zajela tudi vrsto umetno ustvarjenih botaničnih vrtov, parkov in nasadov. Tudi na Primorskem imamo več takih, spomnimo se na alpinetum Juliana, na botanični park v Sežani, na večje komplekse, kakor je na primer gozdni kompleks Panovec in še drugi. Med manj znane pa sodi vsekakor botanični park na Rafutu (ali po novem uradno Pristavi) na obrobju Nove Gorice.

Gre za zavarovan park s skupno površino nekaj čez 3 ha, ki je v določenem oziru edinstven v slovenskem merilu, saj premore veliko število eksotičnih dreves in grmovnic, med njimi tudi mnogo klimatsko zahtevnejših, katerih obstoj in bujno rast pogojuje izredno ugodna mikroklima, ustrezna pedološka podlaga (dobro topni fliš) in primerne hidrološke razmere. Park leži na jugozahodnem pobočju Kostanjevice in je dobro zavarovan pred burjo, ki dosega tu le 10 km/h. Spomladi in jeseni pa piha tu široko in prinaša od morja toplo vreme. Park se odpira v Furlansko nižino, od koder prihajajo ugodni mediteranski vplivi. Snega in slane to območje skoraj ne pozna. Prav zaradi teh danosti so se v parku razvili lepi primerki raznih eksot, ki jih ni najti nikjer v Sloveniji. Zato njegova vrednost presega lokalni pomen.

Park je že od leta 1952 zavarovan kot naravna znamenitost oziroma kot botanično-hortikulturni spomenik. Kljub tej zakonski zaščiti park ni bil deležen potrebne nege.

Šele v zadnjih nekaj letih je bilo nekaj storjenega, a še vedno premalo.

Park je nastal v 19. stol., v dobi, ko se je v vrtni arhitekturi začela uveljavljati ideja eksotizma. Osnoval in uredil ga je staroavstrijski general. Na mestu, kjer so danes le še ruševine, je stala njegova vila. V Južnem delu spodnjega parka, kjer se danes bohoto mogočni močvirski taksodij (*Taxodium distichum*), pa se je razprostiralo prijazno jezerce. Prvotni lastnik je kasneje zgornji del parka prodal goriškemu arhitektu Antoniu Lasciacu (1856–1946). Ta si je tam dal postaviti nenavadno vilo (1908–1914), v kateri je hotel podati sadove svojih arhitekturnih izkušenj, nabranih na Bližnjem Vzhodu, posebej v Egiptu. Zato prevladujejo arabski vplivi, cepljeni na modo secesije. Danes je v vili Zavod za socialno medicino in higieno. Spodnji del parka je po prvi svetovni vojni lastnik prodal trgovcu s tekstilom v Gorici, Hribarju, in je danes last njegove nečakinje.

Celotni park je zasnovan zelo heterogeno, saj v ureditvi ni opaziti kakega posebnega vsebinskega ali oblikovnega koncepta. Načeloma ga lahko razdelimo na dva dela, v zgornji del ob vili, ki ga vzdržujejo lastniki spremljajočega objekta, in v spodnji del, ki je dendrološko kvalitetnejši. Tu so najlepši in najstarejši primerki eksot. Ker je bil park dolgo časa zanemarjen in se je nahajal že v propadajočem stanju, se je Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica odločil za sanacijo. Park naj bi se razvil v arboretum sredozemske flore in bi nudil možnost razvoja znanstveno-raziskovalne in študijske demonstracijske dejavnosti. Primerna bi bila tudi gojitvena dejavnost, saj se tu zaradi izredno ugodnih edafskih in klimatoloških pogojev posamezne tipično primorske rastline na veliko razmnožujejo same iz semena: palma, lovorikovec, lovor, eleagnus. Čutiti je močno težnjo po razširitvi, saj je tu na tisoče sejancev zgoraj omenjenih vrst.

Med drevesnimi vrstami velja posebej omeniti tiste, ki so posebej zahtevne glede na klimatološke in pedološke pogoje, a v tem parku kljub svoji zahtevnosti dobro uspevajo.

Med najbolj zanimivimi prebivalci tega parka je nedvomno trajno zeleni hrast plutovec (*Quercus suber*), iz katerega pridobivajo po zahodnih sredozemskih deželah plutovino. Mrtvo plutasto skorjo režejo tam z debela vsako sedmo leto. Usnjati listi

so majhni kot pri črniki, toda z valovitim narezanim robom. Plutovec je drevo kislih rastišč, doma v zahodnem Sredozemlju. Ob Jadranu pa je zasajen le redkokje. Naš primerek je precej visok, krivenčastega debela in krošnje nepravilnih oblik. Deblo mu je v notranjosti že pričelo trohneti.

Nedaleč od plutovca raste primerek japonskega hrasta (*Quercus japonica*), ki je nad 10 m visok.

Južno od ruševin omenjene nekdanje vile se nahaja zanimivo drevo *Umbellulária californica*. Takoj jo prepoznamo po njenih dolgih sulicastih listih in značilnem prijetnem vonju, če le-te zmanemo med prsti. Drevo se takoj pri tleh razdeli v dve debli, široka krošnja pa je nagnjena. Visoka je okrog 10 m.

Sulicevka *Cunninghámia* sp.), ta vedno zelena drevesna vrsta, ki domuje na Kitajskem in Tajvanu, kjer je visoke rasti, doseže pri nas le 10–15 m. Lubje prijetno diši, veje stojijo vodoravno. Podobna je brazilski aravkariji. V parku je to drevo do nedavna raslo v konkurenci drugih dreves ter plevela in zato danes njena krošnja ni povsem optimalno razvita. Ker pa je še mlado, je pričakovati, da se bo krošnja popravila. Drevo meri kakih 6 m v višino.

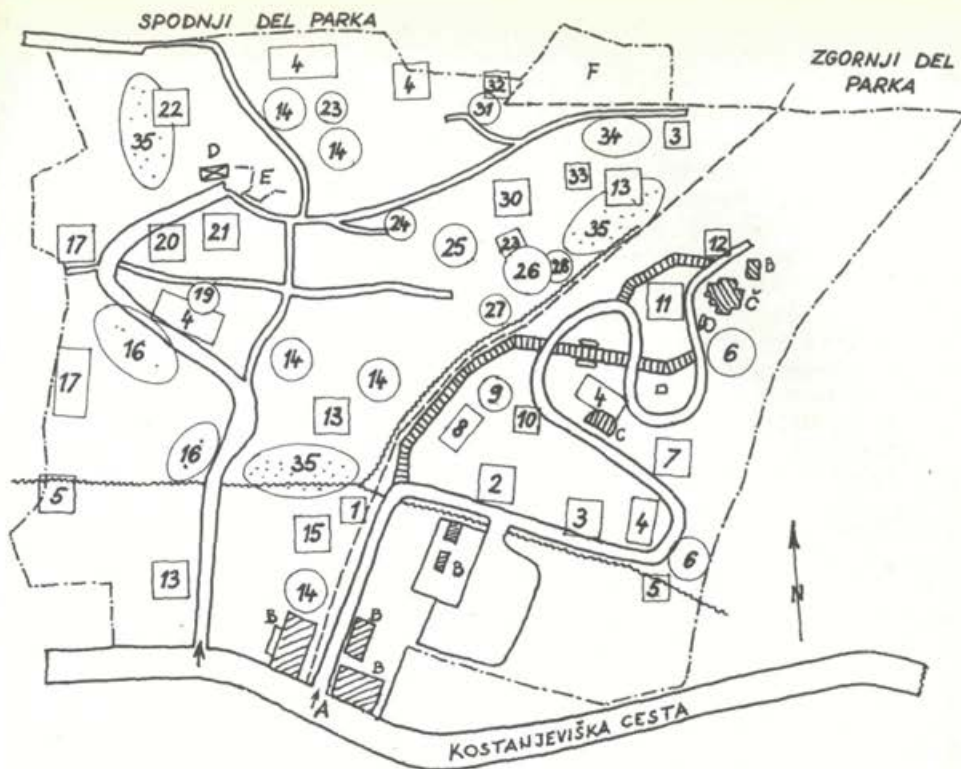
Več grmov rododendrona (*Rhododendron ponticum*) se nahaja na severni meji spodnjega parka, kjer lepo uspeva.

Najmogočnejše drevo v celotnem parku pa je rdeči hrast (*Quercus rubra*). V višino meri preko 20 m, njegova krošnja se razteza daleč na vse strani. Zelo estetski je močni koreninski splet, ki je viden od strani zaradi brežine, pod katero je potoček izdolbel svojo strugo.

Nekoč sta tu rastli tudi kamelija (*Camellia* sp.) in kafrovec (*Cinnamomum camphora*). Prav tega našega kafrovca citira kot zanimivost tudi Ciril Jeglič v nekem članku v Proteusu.

Med vrstami s prvorazrednimi likovno-estetskimi lastnostmi velja omeniti nepalsko cipreso (*Cupressus torulosa*); najdemo jo zasajeno v skupinah v obeh delih parka. Vseh osebkov je nad 40, ki so precej stari in visoki, mnogi od njih prav lepo ohranjeni. Neveščega obiskovalca mimogrede zavedejo, saj po svoji široki krošnji in vodoravno stegnjenih močnih vejah prej spominjajo na cedro kot cipreso, kakršnih smo vajeni pri nas.

Izredno dekorativen bor (*Pinus taeda*) raste v neposredni bližini čebelnjaka. Njegov



LEGENDA

○	listavci
□	iglavci
□ ○	skupine
~~~~~	potoček
-----	meja botaničnega vrta
- - - - -	meja med deloma parka
	stopnice

A vhod  
 B stanovanjska in gospodarska poslopja  
 C orientalska uta  
 Č Lasciacova vila  
 D čebelnjak  
 E ruševine generalove vile  
 F opuščen nasad

5. močvirski taksodij
6. divji kostanj
7. himalajski bor
8. sekvoja
9. listopadna magnolija
10. japonska kriptomerija (navadna)
11. pinija
12. maklura
13. atlaška cedra
14. velecvetna magnolija
15. srebrna španska jelka
16. črnika
17. tisa
18. nutkodolska pacipresa
19. Umbellularia californica
20. Pinus taeda
21. arizonska cipresa
22. cefalotisa
23. lovorikovec
24. kavkaška pterokarija
25. plutovec
26. rdeči hrast
27. Prunus lusitanica
28. platana
29. atlaška cedra
30. suličevka
31. zimzelena brogovita
32. himalajska cedra
33. virginijski brin
34. rododendron
35. bambus

1. judeževo drevo
2. japonska kriptomerija (var. viridis)
3. kalifornijska libocedra
4. nepalska cipresa

prsní premer znaša kar okrog 1,3 m. Krepke in krivenčaste veje pa mu dajejo poseben estetski videz.

Med trajno zelenimi listavci je velevetna magnolija (*Magnolia grandiflora*), eno najmogočnejših dreves. Med velikim bleščeče zelenim listjem, ki je na spodnji strani rjasto kosmato, se v juniju pokažejo veliki beli in prijetno dišeči cvetovi. Rdeče seme odpade z olesenelih storžastih plodov v novembru. *Magnolia grandiflora*, doma iz južnih predelov Severne Amerike, je edina trajno zelena med preko 30 vrstami magnolij.

Japonska trdoleska (*Euonymus japonica*) tukaj povsem lepo uspeva na prostem.

V primorskih nasadih si je pridobil veljavo lepljivec (*Pittosporum tobira*), trajno zelen grm s Kitajskega in Japonskega. Njegovo ime opozarja na to, da ima seme lepljivo (pitta = smola, spora = seme). Lepljivčevi listi so podolgovati kožnati in sijajno zeleni, raspostavljeni zgoščeno proti vrhu mladike. Belo dehteče cvetje se razvija od marca do maja, v zimskem času pa dozorevajo v mešičkih rdeča lepljiva semena.

Cefalotisa (*Cephalotaxus harringtonia* var. *drupacea*) je zelo podobna tisi. V prvotni domovini (Japonska, zahodna Kitajska) raste kot drevo kakih 10 m v višino. Pri nas pa se razvije le kot širok in okrogel grm. Primerek, ki se nahaja v spodnjem parku, je bil sicer požagan, a sedaj kar intenzivno poganja iz panja. Vendar glede na premer panja (kakih 25 cm) lahko sklepamo, da je tu rasel za naše okoliščine izredno velik primerek.

Med ostalimi številnimi drevesnimi in grmovnimi vrstami parka na Rafutu, vseh vrst je preko 70, s preko 250 primerki drevesnih vrst, vi veljalo na kratko omeniti še atlasko cedro (*Cedrus atlantica* f. *glauca*) izredne dekorativne vrednosti, taksodij (*Taxodium* sp.), dalje virginjski brin (*Juniperus virginiana*), kalifornijsko libocedro (*Libocedrus decurrens*); orjaški klek (*Thuja gigantea*), japonsko kriptomerijo (*Cryptomeria japonica*) in (*Cryptomeria japonica* var. *viridis*); Chamaerops excelsa, nutkodolsko pacipreso (*Chamaecyparis nutkaensis*, pavlovnijo *Paulownia imperialis*), Prúnus lusitánica, judeževo drevo (*Cercos siliquastrum*), zimzelena brogovita (*Viburnum tinus*), lovorikovec

(*Prúnus laurocérus*), lovor (*Láurus nobilis*) idr.

Na koncu bi veljalo ponoviti še, da je Rafutski park izredno bogat z eksotičnimi drevesnimi in grmovnimi vrstami, ki so si tu naše izredno ugodne mikroklimatske in talne pogoje za svojo bujno rast. Še vedno pa je premalo denarnih sredstev, da bi ta park dokončno uredili in ga naprej tudi redno vzdrževali.

**Tomaz Pegan**

**Viri:** – Jožica Golob: Študija sedanjega stanja spodnjega Rafutskega parka in predlog sanacije. Nova Gorica, Zavod za spomeniško varstvo Gorica 1967.

– Ciril Jeglič: Zanimivosti starega parka v Opatiji, v: *Proteus* 37 (1974/75), št. 8, str. 360.

– Branko Marušič: Nova Gorica. Motovun 1988.

– Občina Nova Gorica 1947–1977. Nova Gorica 1977.

– Sušnik: Oživitve Rafutskega parka. Nova Gorica, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica.

– Sergio Tavano: Gorizia. Storia e arte. IV ed. Udine, Chiandetti 1986.

– Ur. list LRS 1952, št. 5.

## VINOGRADNIŠKI OKOLIŠ GORIŠKIH BRD

Če izhajamo iz razporeditve vinogradništva Slovenije, spadajo v primorsko vinogradniško območje poleg vipavskega, kraškega in koprškega okoliša, tudi Goriška Brda. Slovenija je namreč razdeljena na tri vinogradniška območja (rajone), in sicer na primorsko, posavsko in podravsko območje, ta pa imajo vsako svoje lokalne okoliše.

Goriška Brda so zadnji del gričevnatega področja na slovenskem zahodu, ki prehaja v Furlansko nižino, ta pa se nato nadaljuje do Jadranskega morja. Z nekaterih točk v Brdih, kot so Šmartno, Cerovo, Medana in Višnjevik, ob jasnem vremenu lahko vidimo Tržaški zaliv. V severnem delu so Brda zavarovana z velikim slemenom Sabotin-Korada, preko katerega vodi še danes čez Vrhovlje edina¹ briška cesta. Zato je razumljivo, da ima v teh krajih morje svoj vpliv. Veliko sleme Sabotin-Korada se razteza v smeri vzhod-zahod. Od njega se cepijo tri manjša slemena, ki tečejo proti jugu, in sicer prvo s sabotinskega proti Gonjačam, kjer se



razdeli v dve večji, eno za Kojsko in Cerovo, drugo za Šmartno. Tu se eno zopet odcepi za Kozano in Vipolže, kjer končno preide v ravnino, drugo pa gre proti Biljani in Dobrovemu, kjer se spet eno odcepi za Medano, drugo za Fojano in Barbano, od koder se — že preko slovensko-italijanske meje — nadaljuje v Rutarje (Ruttars) in proti Sv. Juriju (San Žorč), tudi že onstran državne meje.

Drugi glavni krak poteka s Korade preko Slavč v Šlovrenc in še tretji na zahodu preko Noznega v Hlevnik in Neblo. Na skrajnem zahodu se vije krak s Korade preko Skrljevega (Scriò), ki je onstran meje, v Mernik in Furlansko nižino.

Gornji kratki pregled Brd nam kaže geografsko razgibanost terena in izrazito južno ekspanzijo teh krajev, ki ugodno vplivata na razvoj vinogradništva.

Brda so geološko sestavljena iz debelih skladov fliša, ki ga v Brdih imenujemo opoka. Ti skladi so ponekod tanjši in pod njimi je kredno-apnena podlaga. Ta prihaja ponekod na dan in je nekoliko vertikalno nagnjena od juga proti severu. Iz teh kamenin so grajene tudi briške hiše. Proti severovzhodu prehaja kredna podlaga v apneniško, ki doseže svojo čistost v sabotinskem apnencu. Višine gričev so precej izenačene in se postopoma dvigajo proti severu. Brda imajo značilno valovitost, ki jo tvorijo številni griči, ki se cepijo od glavnih krakov in tako ustvarjajo najrazličnejše vinogradniške položaje. Najboljše lege za vinsko trto so južne, jugozahodne in zahodne, medtem ko so vzhodne manj ugodne zaradi večje nagnjenosti terena in močnejšega erozijskega delovanja. Ta nagnjenost se proti severu stopnjuje, kar zmanjšuje ugodnost položajev.

Precejšnji del Brd pušča današnja meja zopet Italiji, kar velja predvsem za Pevmo, Oslavje, Števerjan in medanske zaselke. Kot središče Brd je najbolj znano Dobrovo, ki tudi upravičeno predstavlja glavni center. Ko izrazito gričevnat in razgiban svet so Brda poznana tudi po razmeroma gosti obiljudnosti, zlasti pa po intenzivni vinogradniški proizvodnji. Za Brda, ki so bila tako v preteklosti kot tudi v sedanjosti strogo kmetijsko področje, je bila vedno najpomembnejša dejavnost vinogradništvo. Temu je tako sledilo sadjarstvo in poljedelstvo z manj pomembno živinorejo. Vinogradništvo ima že večstoletne, če ne tisočletne tradicije.

Vinogradi se v Brdih razprostirajo več ali manj po vseh gričih in dolinah Brd. Tam, kjer so boljše in ugodnejše lege, so zelo intenzivni, kjer so težji pogoji, jih je razumljivo nekoliko manj. Po vseh gričevnatih predelih prevladujejo bele sorte: rebula, tokaj, pinot, v dolinah pa prednjači merlot. Južna Brda zato pridelajo tudi večjo količino v primerjavi s severnejšimi predeli, ki jih pri tem precej omejujejo talne razmere in večja konfiguracija zemljišča. Večino grozdja pridelajo Brici na nadmorski višini 100–300 m, kamor spadajo vinogradniška Brda.

Tako kot vsako slovensko vinogradniško območje, ima tudi primorsko danes predpisane sorte vinske trte, ki se ločujejo po posameznih okoliših. Tako velja, da je za Brda na prvem mestu rebula, tej sledijo tokaj, beli in sivi pinot ter sauvignon, kot rdeči sorti se priporočata merlot in kabermet. Sortimenti so se že večkrat menjali, kot so se menjale tudi želje, vendar smo do danes v Brdih le ohranili glavno briško sorto rebulo, ki pa je po več letih briškem vinogradništvu manj zastopana, dohitevajo jo namreč novejša žlahtne sorte.

Goriška Brda so veljala že v preteklosti kot področje belih vin, čeprav predstavljajo rdeča vina danes 30% celotne proizvodnje. Zanimivo je, da rdečega vina v času avstro-ogrske monarhije v teh krajih skoro niso poznali, kakor tudi ne, razen rebule, drugih današnjih sort, kot npr. tokaj, beli in sivi pinot, sauvignon, merlot, kabermet.

Pač pa so bile poleg rebule poznane in zastopane stare domače avtohtone sorte; nekatere teh so različno poimenovali, npr. pogrozdica ali glera, ki je danes že docela nepoznana, kljub temu da je bila v preteklosti najbolj zastopana pri znani rebuli kot njena hrbtenica. Sledile so sorte pika ali sušec, markaduška, istrijana, drenik, cohovka, tržarka, cividin, pokalica in druge. Starejši vinogradniki si danes prizadevamo, da bi se tudi te sorte ohranile, nekatere pa kot najboljše tudi ponovno uvedle v proizvodnjo. Za sedanje vinogradnike postaja zanimiva pogrozdica in pokalica ji bo verjetno kmalu sledila.

Do pojava trsne uši (konec prejšnjega stoletja) v Brdih ni bilo strnjenih čistih vinogradniških nasadov, ampak so bile tako imenovane »banče«, kar bi si najlažje predstavljali kot enovrstne terase z vmesnimi podkulturami: ječmenom, koruzo, bobom, fižolom ter v vrstah še s sadnim drevjem (češnjami, figami in oljkami). Od sort, ki so jih





v Brdih več stoletij gojili, je bila, kot smo že omenili, na prvem mestu rebula.

Odkod to ime, še ni popolnoma pojasnjeno. Nekateri vinogradniki so videli njegov izvir v italijanski besedi »ribolla« (od ribollire, tj. prevrevati, se pravi še enkrat vreti). Tej etimološki izpeljavi pa ne kaže verjeti, ker nikjer v Italiji vino ne »vre« (non bolle), temveč le fermentira (fermenta). Tudi v priročniku² Ludovica Bertolija iz leta 1747 je rebula zapisana kot »ribola« (z enim samim »l«) Rebula je po krajih severovzhodnih Brd nosila tudi ime grganja, ki pa danes ni več v uporabi. Lucius Junius Moderatus Columella³ je v svojem obsežnem delu »De re rustica«, napisanem v letih 60–65 po Kr., naštel vse vrste trt, ki so tedaj rastle v Italiji in Galiji, to je tostran in onstran reke Pad. V njegovih opisih, ki so zelo natančni, najdemo namreč tri vrste imen, ki so po etimologiji izraza in po opisu podobna rebuli, in sicer: rubelana, albuels in raburcula ali rabucula. Ker pa je zgodovinsko znano, da so v naših krajih gojili vinsko trto že pred Kr., lahko to trdimo tudi za Brda, čeprav prve podatke o briških vinogradih zasledimo šele leta 1336, ko je gospod iz Snežeh prodal desetino teh vinogradov na višnjevskem hribu gospodu iz Višnjevika, kjer »še je vsako leto pridelalo šest veder rebule«.⁴

Za časa Avstrije je omeniti takratno izredno dobro prodajo v severne dežele Avstrije in to za dobro ceno, zato ni nič presenetljivega, če zasledimo, da je bilo v Brdih že pred 1. svetovno vojno preko 1000 ha nasadov – vinogradov, pred pojavom trsne uši verjetno pa še več. Danes je v Brdih 1800 ha vinogradov, kar je verjetno zgornja meja. Zakaj, bomo videli nekoliko niže.

Največ novih žlahtnih sort je prišlo v Brda v času italijanske dobe. To zagotovo velja za furlanski tokaj, beli in sivi pinot, merlot in barbero. Takrat so nastajali tudi prvi čisti vinogradniški nasadi in to predvsem pri kolonih, kjer je grofov agronom že po ogledu terena določil in pripravil sorto, kakor tudi določil razdaljo sajenja in vzgojo. Istočasno je ta nudil vse strokovne nasvete in sam občasno kontroliral izvajanje le-teh. Pridne kmete je znal tudi sam nagraditi, a tudi kaznovati. V ravnini ni dovoljeval sajenja vinske trte, kar je veljalo še iz avstrijskih časov, saj so bile te površine namenjene za njive in za proizvodnjo prepotrebne hrane. Znano je namreč, da je tisti kmet ali kolon, ki ni posedoval njive, veljal še za večjega siromaka, zlasti v času italijanske zasedbe, ko se je vino težko prodajalo.

Jeseni leta 1947 so bila Brda priključena k dolgo pričakovani skupni domovini in že naslednje leto se je začela »boljševizacija« kmetijstva, čeprav so Brici po osvoboditvi pričakovali popolnoma drugačen pristop do kmetijstva. Začelo se je sicer z uvajanjem tako imenovanih NAPROZ (nabavno-prodajnih zadrug), ki so imele za nalogo ves odkup in prodajo za kmečke potrebe na vasi. Ustanovljene Naproze so sicer zajemale trgovino, zlasti preskrbo prebivalstva z živalskimi kartami in gostilnami kot tudi prodajo kmečkega orodja, gnojil, zaščitnih sredstev ter še odkup sadja in poljskih pridelkov. Nikjer pa niso Naproze segle do odkupa grozdja in vina, ker so bile že na vidiku kmetijsko-obdelovalne zadruge, ki so nastajale od 1948. leta dalje in to najprej v najpomembnejših krajih, kot so v Brdih Kojško, Dobrovo, Neblo, Medana, Fojana, Cerovo, Kozana, Šmartno in Vedrijan. V ostalih vaseh kmetijsko-obdelovalne zadruge niso uspele. Briški koloni so bili tako rekoč prisiljeni vanje vstopati, ker jim drugega ni preostajalo, močnejši zasebeni kmetje pa so vanje pristopali s prisilo zaradi nemogočih obveznih oddaj, nemogočih davkov ali celo zaradi zapornih kazni in razlastitev. Bilo je očitno, da je bilo to prava kopija sovjetske kmetijske politike kolhozov in sovhozov.

Isto leto (1948) je bilo namreč ustanovljeno Državno kmetijsko posestvo Vipolže. Pozabljeno je bilo medvojno geslo: »zemljo tistemu, ki jo obdeluje«, kar je veljalo predvsem za naše kolone; pozabljena pa je bila





Vinska klet Dobrovo

tudi obljuba, da bodo večje kmetije smele obdržati do 45 ha obdelovalne zemlje.

Že leta 1953 so namreč pričeli razlaščati večje posestnike in jim dovoljevati le 10 ha obdelovalne zemlje. Kdor ni bil član obdelovalne zadrage, je veljal za nasprotnika socializma. Takih je bilo veliko, med njimi skoro vsi večji in napredni kmetje, ki so največ prispevali za NOB.

V obdelovalnih zadrugah pa ni bilo nikjer nobenih vidnih rezultatov, nezadovoljstvo in sovraštvo se je stopnjevalo ob dobro znanih sleparijah in goljufijah. Vsi so vedeli, da to ne more dolgo trajati in res se že 1953 začnejo obdelovalne zadrage razpuščati, a kaj ko se istočasno prične toliko bolj aktivno izvajati agrarna reforma, ki je bila končana šele leta 1955.

Agrarna reforma je bila v Brdih popolnoma zgrešena ideološka poteza ne samo zato, ker je bila slep boljševiski posnetek, ki je imel za cilj uničenje kmeta, ampak predvsem zato, ker razlaščena zemlja ni bila dana niti kolonom niti kmetom, ampak je bilo istočasno ustanovljeno še drugo državno posestvo, Dobrovo. Čeprav so bili Brici vedno izredno željni kmetijske zemlje, so se morali tudi zaradi tega izseljevati. Dogajalo

se je še hujše: iz ene zadružne kolonske družinske kmetije so nastale tudi štiri in več kmetij s 1,5–3,0 ha vseh površin. To je glavni vzrok, da je v Brdih tako izrazita posestna razdrobljenost.

Po razpustitvi obdelovalnih zadrug je nastalo več kmetijskih zadrug, ki so imele vsaka svojo kmetijsko politiko, dokler se niso postopoma združile v eno zadrugo, a to šele leta 1962. Vinogradniki so še vedno sami skrbeli za svoj pridelek, ki pa ga je bilo vedno manj, ker kmetje niso smeli niti obnavljati, saj je bila šele leta 1963 zamišljena in predvidena glavna kolektivizacija po vsej dolini in obronkih reke Reke. Vse kaže pa, da so se avtorji ustrašili neuspeha in zamisel opustili.

Nekoliko se je sprostilo šele leta 1968, ko so se kmetje pričeli mehanizirati in preko sedanje zadrage začenjati tudi večjo obnovo, ki je kmalu presegla vsa pričakovanja. Preveč se je namenoma to pospeševalo ne samo zaradi trenutne konjunktore, ampak tudi zato, ker se je vedelo da je privatna proizvodnja večja in zanesljiva, lahko tudi kvalitetnejša, predvsem pa cenejša. Posledica teh dejstev je bila, da so začeli vinogradniki posegati tudi v ravninske doline, kjer

pa, kot smo zgoraj omenili, vinogradi niso nikoli imeli mesta in ga tudi ne bi smeli imeti danes. Kot glavni razlog naj omenimo, da cenena proizvodnja vina ne bo rešila vinogradništva, ker ni kvalitetna. V ravnini so namreč manjši pridelovalni stroški in večji, čeprav ne tako kvaliteten pridelek. Pridelava grozdja višje kakovosti je namreč dražja, ker je navadno pridelek na enoto površine manjši in ker zahteva taka pridelava še dodatno, bolj skrbno delo.

V Brdih je bilo leta 1958 850 ha vinogradov, danes jih je, kot smo zgoraj navedli, točno 1000 ha več, kar pa je že pretirano z ozirom na izključno vinogradniške površine. Marsikateri vinogradnik, ki je bil prisiljen pridelovalne stroške pokrivati samo z večanjem proizvodnje, je danes na razpotju, kako naprej. Skoro vsak se že zaveda, da ni prave rešitve samo v večji (masovni) proizvodnji, kar je moč doseči z bolj rodnimi sortami in z boljšimi zemljišči (ravninskimi), ampak prej z manjšo in kvalitetnejšo proizvodnjo. Seveda to pod pogojem, da je grozdje, iz katerega dobimo boljše vino, tudi dražje plačano.

Tu bi morala zelo tesno sodelovati vinogradnik (kot proizvajalec) in vinar ((kot predelovalec). Pri nas pa je v praksi samo en sistem za določevanje kvalitete: sladkorna stopnja za vsako sorto. Kje so ostali mnogo bolj pomembni faktorji, kot: natančno znano poreklo (lega), količina pridelka (omejitve), zdravstveno stanje, dozorelost in še druge lastnosti? Cene grozdja so danes namramcena reprovizija ne le preizkušnje, ampak niso še zdaleč priznane pridelovalcu tudi če ponudi zelo kvalitetno grozdje. Zato bo predvsem Vinska klet morala imeti vedno pred očmi dejstvo, da neenakost pri razdeljevanju dobička med njo in vinogradnikom lahko popolnoma uniči vinogradništvo.

Vinska klet Dobrovo je prešla za svoja vina že veliko priznanj, tudi najvišjih, in to za vse sorte, ki se gojijo v Brdih. Da bi to ohranili tudi v prihodnje, je odvisno tako od Bricev samih kot od njihove Vinske kleti.

Vinska klet na Dobrovem je bila zgrajena leta 1957 s kapaciteto 44.000 hl. Kasneje so njene kapacitete postopoma povečevali vzporedno z naraščanjem proizvodnje grozdja, vse dokler ni dosegla današnje kapacitete 180.000 hl. Proizvodnja je doživela največji razmah v desetletju 1970–1980. Obnova je v teh letih večkrat preskočila 100 ha letno. Klet je bila zgrajena kot klet združnikov-briških vinogradnikov, vendar je že ta-

koj po zgraditvi dobila status podjetja in takšnega še danes ima, kar povzroča nenehne spore in nezadovoljstvo vinogradnikov, ki so več desetletij vlagali v izgradnjo, modernizacijo in večanje objekta. Vinska klet bo morala v kratkem res postati združna v sklopu prave kmetijske zadruge, ki nima kaj opraviti s podjetjem. Če se sedanja Kmetijska zadruga, ki ni nič drugega kot navadno socialistično podjetje, v kratkem ne spremeni v staro klasično zadrugo, bo izgubila skoro vse pomembne vinogradnike, zlasti pa tiste, ki imajo še kaj podjetniške miselnosti in kmečke samostojnosti. Pomembna proizvodnja pokaže uspeh tudi v večji tržnosti in samostojnosti, zlasti ob zavesti, da bomo uspeli, če bomo pripravljeni postajati predvsem konkurenčni.

Iz vsega povedanega sledi, da je treba vinsko trto saditi na najboljše vinogradniške lege in se pri tem izogibati ravninskih dolin. Da je treba pred odločitvijo dobro premisliti izbor sorte. Dalje, da je treba upoštevati vse dejavnike, ki vplivajo na kvaliteto. Treba je misliti na tesnejše sodelovanje Vinske kleti z vinogradnikom in obratno. Boljša tržnost naj bo vedno skrb obeh partnerjev in njun skupni cilj. Povečati je treba privatno ponudbo in to omogočiti zlasti tistim vinogradnikom, ki imajo za to smisel in sposobnosti.

**Milan Sirk**

#### Opombe

¹ V resnici je bila to do nedavna; leta 1986 so z otvoritvijo novega mostu čez Sočo na tako imenovani »osimski« cesti Goriška Brda dobila še eno, moderno cestno povezavo.

² Ludovico Bertoli: *Le vigne ed il vino di Borgogna in Friuli*. 1747.

³ Latinski pisatelj Lucius Junius Moderatus Columella je bil rojen v Cadixu v Španiji, kasneje postal vojaški tribun v Siriji. Omenjeno delo je ponekod citirano tudi kot *De agri cultura* in obsega 12 knjig. Napisal je tudi knjigo *De arboribus* (O drevesih). Znana je, čeprav izgubljena, še tretja: *Adversus astrologos* (Proti vedeževalcem).

⁴ Dr. Franc Kos: Goriška Brda v srednjem veku, v: *Jadranski almanah*. Gorica 1923, str. 31.



# KOČEVSKI ROG – 8.

## JULIJA 1990

### Pridiga nadškofa Alojzija Šuštarja

Današnja nedelja je edinstven dan v zgodovini slovenskega naroda. Cerkev v Sloveniji obhaja danes zunanjo slovesnost sv. Ciriila in Metoda, naših blagovestnikov, ki sta nam prinesla vero in temelje omike. Mi pa smo zbrani na kraju smrti in smrtnega molka, ki je trajal dolga leta v zamlčanosti dogodka in nedostopnosti kraja. Danes javno opravljamo simbolični krščanski pogreb domobrancev, ki so tu ali drugje našli svojo smrt. S tem simboličnim krščanskim pogrebom in mašo zadušnico stopajo v javnost in enakopravnost v slovenskem občestvu mrtvih in živih.

Krščanski pogreb, ki ga sicer nočemo nikomur vsiljevati, mašo zadušnico in molitve za mrtve pa opravljamo tudi za vse druge žrtve vojnih in povojnih let, tu v Kočevskem Rogu in drugod, za žrtve partizanov, ki so padli v boju, za vse druge žrtve vojne, Hrvat, Srbe in pripadnike drugih narodnosti, ki so kakor koli in kjer koli našli smrt. Bog daj vsem večni mir in pokoj.

Smrt je najbolj gotovo, a tudi najbolj skrivnostno dejstvo. Nikomur ni znano, kdaj, kje in kako bo prišla smrt. Toliko je nenadnih, nepričakovanih smrti mladih in ljudi v najboljših letih. Takrat se z vso ostrino postavlja vprašanje: Zakaj? Ti, ki so v Kočevskem Rogu ali drugod našli nasilno smrt na tako hud način, nam toliko bolj postavljajo vprašanje: Zakaj? Sami so v večnosti našli odgovor, za nas pa ostaja vprašanje brez človeškega odgovora. Zato lahko v nas vstaja notranja upornost pred temo in skrivnostjo te popolnoma nerazumljive smrti. Če na vprašanje: Zakaj? ne najdemo odgovora, pa posije žarek luči v temo iz skrivnosti Kristusove smrti na križu. Kristusova smrt na križu je bila najbolj nerazumljiva, krivična, nasilna in boleča. Doživel jo je v svojih najboljših letih. Žal smo se na dogodek, na katerega nas spominja vsak križ, tako navadili, da nas ne pretrese in nas vprašanje: Zakaj? ne vznemiri. Iz vere vemo, da je bila njegova smrt prehod v novo življenje in naše odrešenje.

Prilika o pšeničnem zrnu, ki smo jo slišali v evangeliju, ima na tem kraju in ob spominu na te žrtve prav poseben pomen. Dobe sedno so padli v zemljo in umrli, da bi obrodili sad. Upamo, da so zase že našli mir in plačilo pri Bogu. A tudi za slovenski narod so zrna že obrodila sad doma in po svetu in prepričani smo, da bo ta sad vedno bogatejši.

Kaj nam govorijo mrtvi, ko jim danes izkazujemo spoštovanje in molimo zanje? Prvo, kar nam pravijo, je: Opuščamo vsem, ker smo sami pri Bogu našli opuščenje.

Odgovorimo jim: Tudi mi opuščamo vsem in vsakomur, da bi tudi sami našli opuščenje pri Bogu. Drugo, kar nam govorijo mrtvi, je: Rotimo vas, storite vse, kar je v vaši moči, da se nikdar več ne ponovi kaj takega, kot se je dogajalo v Kočevskem Rogu. In tretje: Izpolnite vrzeli, ki so nastale z našo prezgodnjo smrtjo; gradite boljšo prihodnost slovenskega naroda, naše skupne domovine in celotne Evrope in človeštva na trdnih temeljih resnice, svobode, pravičnosti, spoštovanja, prijateljstva in ljubezni; podajte se na pot sprave med živimi, na dolgo in težko pot, ki pa je edina pot v življenje.

Ko se ljudje vračajo od pogreba, tudi če so ob pokopu še enkrat doživeli vso bolečino, so vendar olajšani. Sprejeli so, kar se ne da spremeniti, kar ni v človeških rokah. Izkazali so čast in spoštovanje in hvaležnost mrtvim. Obljubili so, da jih bodo ohranili v spominu. Življenje pa gre naprej. Tako smo tudi mi vse mrtve sprejeli v svoje občestvo živih in mrtvih in se podajamo na pot naprej. Ob priliki o pšeničnem zrnu nam tudi žrtve in grobovi v Kočevskem Rogu in po vsej slovenski zemlji govorijo o življenju. Sprejmimo to sporočilo življenja. Z mašo zadušnico in s simboličnim cerkvenim pogrebom smo naredili, kar smo bili dolžni in do česar so imeli mrtvi pravico. Sedaj pa se podajmo na pot naprej. Življenje ima svoje zakone in svoje zahteve. A pšenično zrno, ki je padlo v zemljo, že kali, že poganja, že prinaša sadove. Bodimo drug drugemu dobri in plemeniti in pošteni sopotniki in iskreni prijatelji. Bog je z nami!



# Govor predsednika Predsedstva republike Slovenije Milana Kučana

Je kraj življenja in je kraj smrti. Je čas sovraštva in je čas strpnosti. Smo na kraju smrti. Pripravljeni in določeni, da kot svoj čas sprejmemo čas strpnosti, medsebojnega razumevanja in skupne prihodnosti. Drugače naš današnji žalni zbor ne bi imel ne pravega smisla in ne opravičila. To, kar hočemo in moramo opraviti danes in tukaj, globoko v nedrjih roških gozdov ne le simbolno in navzven, ampak predvsem v naši zavesti z odgovornim dejanjem utrjevanja slovenskega občestva, bi se lahko ali bi se celo moralo zgoditi že predj. Bile so priložnosti, da bi se stvari med vojno in še posebej ob njenem koncu in neposredno po njem iztekale in uredile med nami drugače. Da bi že zdavnaj našli svoj mir v nesmiselni in apokaliptični vrtnec vojne proti svoji volji potisnjeni in razdeljeni sinovi in hčere slovenskega naroda. Mogoče nam je prepoznati okoliščine, dejstva pa tudi posamična človeška ravnanja, ki so oteževala ali celo preprečevala, da bi do današnjega dejanja sploh prišlo. Je pa tudi res, da so morala dozoreti splošna spoznanja, da se moralo priti do novega duha časa, da se lahko, tako iskreno upam, brez sovraštva v srcih in pretreseni ob sprejemanju še ene boleče resnice zadnje vojne, spravimo s svojo lastno preteklostjo, da ji končno dovolimo, da postane zgodovina.

Vse ima svoj čas in vsako opravilo ima svojo uro pod nebom! Nas je zgodovina izbrala, da prevzamemo pred njo in pred prihodnostjo to odgovornost. Opravimo jo zrelo. Tega dejanja ni mogoče ponoviti. Zmore ga zgodovinsko dozorel narod, sposoben preseči stare delitve in preprečiti, da bi na njihovih pogoriščih vzniknile nove. Sprava z vsemi mrtvimi žrtvami vojne, ki nam jo je naloženo izpeljati, je preizkušnja narodove zrelosti, samozvesti in samospoštovanja. Je odpoved lažnemu upanju, da more to opraviti kdo namesto nas. Je povabilo in nujen pogoj prihodnje, času in nam ljudem prepuščene sprave med živimi. Zato to odgovornost vzemimo nase z vsem dostojanstvom.

Opravimo jo kot dejanje, iskreno poročeno iz spoštovanja do umrlih, padlih in pobitih. Ne sme in ne more biti nikogaršnja

zmaga in nikogaršnji poraz. Zapre naj knjigo vseh naših vojnih in povojnih ran. Dokončno, brez sprenevedanja in brez zadnje misli. Pokopljimo vse mrtve za vselej, z vsem dostojanstvom in vsem spoštovanjem. Prepustimo jih spominu in sodbi zgodovine. Naj bodo vse nasilne smrti iz časov, ko so demoni vojne divjali med nami, izenačene v naši zavesti. Naj se ne ponovi več zlo iz vojnega in povojnega obračunavanja, ki je zlo za vse.

Je čas vojne in čas ubijanja. Je čas odločitve in čas žrtvovanja. Je čas spominjanja in čas novega upanja. Človek sam dela zgodovino. Toda dela jo v razmerah, ki si jih ne izbira v celoti sam. S to zavestjo je v razmerah, ki jih živi, tudi odgovoren za svoja dobra in svoja zla dela. Zato je človek na zemlji tragično bitje. Svojih zmot za nazaj ne more spremeniti. Naše preteklosti ni mogoče predrugčiti, je ne zamolčati. Čas je, da preneha obremenjevati še naprej in kar naprej naše življenje in našo prihodnost. Zakaj bi ostajali sprti, ko postaja svet, katerega del smo, vse bolj svoboden in vse bolj povezan. Bilo je! Naj se ne ponovi nikoli več. Povejmo to na tleh Kočevskega Roga, ki je v mnogih viharjih zadnje vojne, ki so zdijali čezenj, postal slovenska nekropola. Z dejanjem, ki je namenjeno priznanju in spominu smrti žrtev v teh jamah, znanim in neznanim Slovencem, ki so bili brez vsakega ugotavljanja njihove morebitne posamične krivde zaradi medvojnih dejanj po že končani vojni nerazumno in nerazumljivo pahnjeni v nasilno smrt. Vzemimo to spoznanje nase in recimo: nikoli več!

Je čas umiranja in je čas rojstva. Usodnost vojnega dogajanja smo Slovenci doživljali na posebno tragičen način. Bila je vojna, bila je okupacija, v kateri smo Slovenci doživeli nasilno vojaško podjarmljanje, razkosanje svojega ozemlja in nasilje vseh vrst. Slovenski narod so pribili na križ, ga zaznamovali in hoteli izbrisati iz zgodovine. In zato je mnogim slovenskim možem in ženam opredelitev za sodelovanje v velikem svetovnem protifašističnem gibanju svobodoljubnih ljudi in narodov vseh celin, religij, ras in barv pomenila razumno in edino možnost za osebnostno in narodno ohranitev, osamosvojitve in za dokončno uveljavitev človekove miselne in narodove vsestranske svobode. Iz ognja groze naj bi vstal moderen Evropejec, kakor je veroval E. Kocbek, osvobojen spon mračnjaštva in nasilja. Na oltarju te vere, ki je omogočila, da smo kot



narod preživeli, so zgorela premnoga slovenska življenja, pokopana po znanih in brezimnih partizanskih, izseljenskih, preganskih in taboriščnih grobovih v domači in v mnogih tujih zemljah. Ko sprejemamo mrtve, ki so bili doslej nerazumno zanikani ali celo pozabljeni, in ko jih priznavamo za del svoje nacionalne zgodovine, ne smemo pozabiti tistih, ki smo se jih spominjali in smo jih priznavali že doslej in katerih dejanja so tudi omogočila, da je to pravno in pomiritveno dejanje po tolikih letih zdaj lahko v svobodni in suvereni slovenski državi. Da ne bi zamenjali ene krivice z drugo, da ne bi delali sile zgodovini in njenim resnicam. Veliko naših ljudi počiva tod in drugod po Sloveniji. Različni so razlogi, različne so poti, ki so neredko sinove iste matere pripeljale do groba. A vsakdo od njih je imel mater in očeta in svoje sanje. Mrtev človek nima ničesar več. Spravimo se zato z njimi, pokopljimo jih, a z njimi odnesimo in pokopljimo tudi orožje. Pozabiti ne smemo in ne moremo ničesar. Odpustiti je težko, marsikdaj celo nemogoče. Oduščanja ni mogoče ne zapovedati in ne izsiliti. Mogoče pa je pogumno pogledati v preteklost, da bi bilo mogoče obrniti pogled v prihodnost.

V petinštiridesetih letih, ko smo si dostikrat lajšali življenje s preteklostjo tako, da smo jo čez vse mere zlatili in črnili, kovali v zvezde ali jo pošiljali v pekel, jo puščali v marsičem usodnem neizrečeno in prepovedano, so zrasli novi rodovi. Nihče nas ne more — ne posameznikov in ne skupnosti — odvezati odgovornosti za odločitve, ki smo jih sprejemali, nihče pa nam tudi ne more kratiti pravice, da si razgrnemo preteklost in se z njo pomirimo. Če bi jo zanikali, bi si spodmaknili temelj za prihodnost. Na nas, ki se imamo za poveljne ljudi, in na mlajše, ki časa ne štejejo več z vojnam, je padla zaveza, da delamo tudi za spravo med živimi. Slovenska država si tudi s pripravljanim nove ustave postavlja okvire in pravila, da s človekovimi svoboščinami in pravicami spoštuje in zavaruje razlike med ljudmi in jim s tem omogoča strpno življenje v demokratični skupnosti. Ni v moči države zaukazati ljubezen in spravo med ljudmi. Je pa v moči vseh državljanjk in državljanov, da si ustvarijo tako državo, ki bo pravična do vseh, ne glede na njihove poglede na svet, politično prepričanje ali narodno pripadnost.

Vzemimo našo zgodovino, zapolnjeno s svetlobo in temo, nase, obrnimo se k skup-

ni prihodnosti našega in prihodnjih rodov. Končajmo narodno diasporo, zaradi katere Slovenija toliko let ni bila domovina vseh svojih sinov. Ljudje med ljudmi smo. Omogočimo si življenje, spravljeno z mrtvimi, in ga živimo tako, da se bo našim zanamcem lažje spraviti z nami, ko bomo mi postali nespremenljiva preteklost. Premalo nas je in v prehudih razmerah živimo, da bi se smeli odreči mirnemu sožitju, priznavanju različnosti, strpnosti in spoštovanju. Tesno bi nam bilo in znova bomo grozili drug drugemu, če si takšnega življenja ne postavimo za cilj.

Dostojanstvo našega enkratnega in preprostega tragičnega življenja se razkriva v našem odnosu do smrti. V smrti smo vsi ljudje enaki. V priznanju te neizpodbitnosti je skrivnost in nuja naše sprave z mrtvimi. Vsi mrtvi imajo pravico do javnega spomina. Uredimo dostojno zato tudi ta kraj smrti in ga naredimo dostopnega spominu kot rod, ki ne bo več skrival ali sovražil preteklosti, ohranil pa bo tu, na tem kraju, sporočilo sebi in zanamcem: bili so, ki so vedeli za svoj človeški dolg do mrtvih, ker so se naučili živeti drug z drugim v miru in so si to tudi želeli.

Predsedstvo republike Slovenije bo skupaj z drugimi organi republike prispevalo, kar more in mora, da bo tudi z državnimi dejanji uveljavljena ta volja, to sporočilo, to povabilo vsem ljudem dobre volje k skupnemu delu, k spravi med živimi in za skupno potovanje v prihodnost, ki ne prikriva in ne pozablja svoje zgodovine, ki pogleda v prihodnost ne opira več na breme narodne in politične razcepitve, ampak na ustvarjanje svobodnega slovenskega občestva, ki ima svojo identiteto, domovino in državo.

Kočevski Rog, spokojno urejen in miren, ostaja in postaja zdaj eden simbolnih pomnikov zgodovine in prihodnosti tega občestva. Čez te kraje, ki jih obdaja nepregledni slovenski gozd in ki so prevotljeni z nedostopno podzemeljsko skrivnostjo, so šli najhujši viharji naše bližnje preteklosti. Tu so nas pobijali. Tu smo se pobijali. Tu smo se borili in se skrivali pred nasiljem. Tu smo zmagovali in skrivali zlo, ki ga je povzročalo naše bojevanje in zmagovanje. Tukaj se je zmaga dostikrat sprevračala v poraz. Povejmo si: tu, kjer so posute kosti vseh, ki so se borili za takšno ali drugačno resnico, s takšno ali drugačno mislijo, je pravi kraj za tisto spravo, ki jo kot narod, zazrt v prihodnost,



potrebujemo. Kar se je zgodilo, iskreno obžalujemo! Končujemo, zdaj in tukaj. Bilo je.

Je čas ljubezni in je čas sovraštva, je čas vojne in čas miru. Tako pravi pridigar v Stari zavezi. Zdaj je čas miru.

## Ploden zgodovinski spomin

Poudariti moramo, da sam zgodovinski spomin kot predstava o preteklih dejstvih še ne oblikuje človeka in skupnosti, ampak šele v okviru vrednot, ki ga postavimo vanje. Če na primer dediči predvojnih in vojnih komunistov skrbno goje spomin na krivice, ki so jih bili deležni s cerkvene strani, ter razčlenjujejo napake vernih v preteklosti; in če z druge strani potomci premagane strani v bratomorni vojni pestujejo krivice in grozodejstva iz tistega časa, ki jih je zakrivila boljševistična revolucija, je tako negovanje zgodovinskega spomina za obe strani strahotno, saj ene in druge vleče nazaj, da ne morejo v miru pokopati vseh mrtvih, s tem pa v nevarnost, da bi ničesar krivi otroci, ki se tedaj še niti rodili niso, zašli v ponavljanje napak in grdobj svojih prednikov.

Ploden zgodovinski spomin je tisti, ki dejansko gradi občestvo in pomaga k napredku. Ravna se predvsem po pogovoru: Najprej pometi pred svojim pragom! in po svetopisemskem: »kaj gledaš iver v očesu brata,

bruna v svojem pa ne opaziš? Kako moreš reči svojemu bratu: Pusti, da vzamem iver iz tvojega očesa, če imaš pa sam bruno v očesu? Hinavec, odstrani najprej bruno iz svojega očesa; šele potem boš razločno videl odstraniti iver iz očesa svojega brata.« (Mt 7,4–5).

V bratomornem sovraštvu druge svetovne vojne in takoj po njej so se tako kristjani kakor komunisti pregrešili proti temeljnim vrednotam, ki jih tudi sami izrecno poudarjajo. Kristjani so potegnili za Petrom »meč iz nožnice« za obrambo Boga, vere in drugih vrednot ter bili deležni Jezusovega svarila Petru v tistem trenutku: »Vsi, ki primejo za meč, bodo z mečem pokončani.« Komunisti so pa pohodili pravičnost in poštenost, ko so vojno zmedo in pripravljenost mnogih za družbeno pravičnost s svojo vizijo brezrazredne družbe vred izkoristili za uničevanje vseh nasprotnikov in za izkoreninjanje vsega, kar se jim je zdelo nevarno za njihovo neomajno oblast; s tem so dejansko stopili na pot ponavljanja napak tistih, ki so jih revolucionarno vrgli z oblasti.

Otroci obojih imajo v luči zgodovinskega spomina isto nalogo: uvideti tragično zablod prednikov, da laže vsak v svojem srcu spoznava poganjke istih večnih strasti, le-te pa dan za dnem ruva iz svojega srca s kesanjem, spreobrnjenjem in odpuščanjem. Če so se očetje pobijali po svojih zmotah in krivdah – nihče pa ne ve za nikogar, kaj je delal narobe iz zmote, kaj iz hudobije – , zakaj se vsaj sinovi ne bi spoštovali in ljubili, da bi danes živeli bolj smiselno, umrlim pa olajšali težo zemlje in posmrtno pripravo na občestvo; po krščanski veri bomo namreč prišli v eno samo popolno medsebojno občestvo pred Bogom v večnosti šele potem, ko se bomo tega naučili v vicah.

Kdor ima možnost na temelju zgodovinskega spomina presegati preteklost, ima seveda tudi svobodo, da ponovi napake preteklosti, vendar ne po krivdi prednikov, temveč po lastni nesmiselni odločitvi. Pri tem se ljudje velikokrat sklicujejo na preteklost, toda to ni zgodovinski spomin, ampak prej zgodovinska pozabljivost, preoblečena v varljivo lepljenko izbranih spominov iz preteklosti.

**Jože Ramovš,**

(Iz letošnje knjige: Sto domačih zdravil za dušo in telo)

Simon Gregorčič:  
*Confessiones*

5

*Morda kdaj še vstane  
jasna zvezda nama –  
ali v temni noči  
plakava tu sama.*

*Upam, – rod moj, upaj!  
Svet je dolgovečen;  
kdor nesrečen zdaj je,  
bo kedaj pač srečen.*

*Vrgel ni Bog večni  
žezla še iz roke –  
vladal bo pravično  
dobre, zle otroke.*



# PAPEŽ, KI SPREMINJA SVET

Prav gotovo je, da bi se zgodovina ob koncu 20. stoletja pisala drugače, če kardinala Karla Wojtyła, nadškofa iz Krakowa na Poljskem, ne bi kardinali 16. oktobra 1978 v Rimu izvolili za papeža, ki si je po izvolitvi vzel ime Janez Pavel II. Po dvanajstih letih njegove papeške službe se je tako v Evropi kakor tudi v tako imenovanem tretjem svetu mnogo spremenilo. Njegova beseda ni spoštovana samo v Cerkvi, temveč skoraj pri vseh ljudeh po vsem svetu. Ob nastopu svoje najvišje službe v Cerkvi je v svojem nagovoru izrekel pomenljive besede: »Ne bojte se! Odprite, na stežaj odprite vrata Kristusu! Njegovi rešilni moči odprite meje držav, ekonomske in politične sisteme, obsežna področja kulture, civilizacije in razvoja! Ne bojte se! Kristus ve, kaj je v človeku. In edino on to ve. Še pozneje je pogosto podarjal, da je vsebina njegove papeške službe to: Kristusa približati človeku in človeka pripeljati h Kristusu. To nenehno tudi uresničuje s svojimi številnimi apostolskimi potovanji. Na prvo takih potovanj se je odpravil 25. januarja 1979 in jih je do srede letošnjega leta opravil že 45 zunaj Italije. Na teh potovanjih je obiskal številne dežele na vseh celinah, v nekaterih, zlasti afriških deželah je bil po večkrat; samo v dežele Afrike se je do letos odpravil šestkrat. Zlasti v deželah, ki trpe pod političnimi in socialnimi pritiski, se je odločno zavzemal za uboge in preganjane. Ob mnogih takih primerih je papež odločilno posegel tudi v potek dnevnih dogodkov. Na vseh teh potovanjih je imel vedno in povsod pred očmi tudi vizije razvoja katoliške Cerkve. Ena izmed stalnic papeževskega delovanja je uveljavitev verske svobode, naj gre to za dežele Vzhodne Evrope ali katerekoli druge dežele, kjer te svobode ni in zlasti verni ljudje trpe pod grobimi posegi načrtnega ateizma. Ena stalnic njegovega pontifikata je ponovno evangeliziranje že pokristjanjene Evrope in s tem hkrati vizija združene Evrope.

Ko je nekaj mesecev po vzpostavitvi demokratske ureditve obiskal letos 21. in 22. aprila Češkoslovaško, kjer so bili verniki do nedavnega zelo preskušeni, je ob prihodu dejal: »Prihajam k vam, da tiste, ki verujejo v Boga, potrdim v veri, prinašam pa tudi sporočilo upanja tistim, ki nimajo

daru vere.« V praški stolnici sv. Vida se je vsem vernim, posebno še duhovščini zahvalil za zvestobo in pogum, ki so ga pokazali v teh mračnih štiridesetih letih. V nobeni komunistični deželi evropskega Vzhoda Cerkev ni bila tako preganjana kot na Češkoslovaškem. Dejal jim je: »Vaša zmaga izvira iz srca vašega trpljenja. Vaša zmaga je sad zvestobe, ki je pomembna prvina vere... Dolga leta so bila vrata vaše dežele zaprta, trdno zaprta, zapahnjena s ključavnico prepovedi in predpisov tistega sistema, ki je toliko let oviral Kristusovo navzočnost v vaši domovini. Tisti, ki so se bali resnice in svobode, so se bali Kristusa, ki vodi k popolnosti resnice ter človeka osvobaja in mu odkriva njegovo resnično veličino in pravo poslanstvo.«

Med obiskom na Slovaškem je papež napovedal sklicanje mednarodne škofovske sinode od Atlantika do Urala, ki bo govorila o »vratih« vzhodne krščanske tradicije in o hkratni prenovi obeh. Tisto, kar politične ustanove še ne zmorejo, ali česar si še ne upajo storiti na evropskem prizorišču, se je odločila storiti katoliška Cerkev od Vzhoda do Zahoda. O tem sklicu mednarodne škofovske sinode se zaokroža Wojtyłova zamisel o miroljubni, duhovni združitvi Evrope.

Naj omenimo še papeževa potovanja v letu 1989. Šesto potovanje v Afriko bi lahko označili za pot solidarnosti z revnimi. Čedalje večjo brezbrižnost nad usodo Afrike je obsodil z besedami: »Le kako bo zgodovina sodila generacijo, ki je odrekla najnujnejšo pomoč stradajočemu delu človeštva, čeprav se sama koplje v izobilju.« Pozval je razvite in bogate, naj s prenosom tehnologije pomagajo revnim.

Dne 20. avgusta je v Santiago de Compostela na skrajnem severozahodu Španije med mladimi obhajal njihov četrti duhovni dan. Iz tega romarskega kraja je papež Janez Pavel II. zaklical: »Z vso ljubeznijo kličem tebi, stara Evropa: znova odkrij svoje izvire, oživi svoje korenine, ponovno zaživi pristne vrednote, ki so naredile tvojo zgodovino slavno in tvojo navzočnost na drugih celinah blagodejno.«

Papež Janez Pavel II. se je 8. oktobra 1989 udeležil sklepa 44. mednarodnega Evharističnega kongresa v Seulu. Kongres, ki se je začel 4. oktobra, je potekal pod geslom Kristus naš mir. V sklepni besedi je papež dejal: »Vzhod je ločen od Zahoda, Sever od Juga«. Te razdeljenosti so dediščina zgodovine





in ideoloških sporov, ki tako pogosto delijo narode, kateri bi sicer radi živeli v miru in medsebojnem bratstvu... Evharistija je zakrament zmage nad razdeljenostmi, ki se začenjajo pri osebnih grehih in se raztezajo do kolektivnega egoizma. Evharistično občestvo je zato poklicano, da naj bo vzor in orodje človeštva v slogi. V krščanskem občestvu ne more biti ločitev ne zapostavljanj ne delitev med tistimi, ki lomijo kruh življenja pri istem daritvenem oltarju.«

V to drugo potovanje na Korejo (tam je bil že maja 1984) je bil tudi obisk Indonezije in Mauriciusa. Povsod, tudi tam, kjer so kristjani le manjšina je bil sprejet z globokim spoštovanjem, ker je prišel kot glasnik miru in bratstva ter zagovornik človekovih pravic, ki jih najbolj trdno varuje nauk Kristusovega evangelija.

Omenimo še letošnji papežev pastoralni obisk v Mehiki sredi maja. Njegov obisk so spremljale in pozdravljale množice vernikov. Papež se je srečal s predsednikom Salinasom de Gortarijem, z mladimi, z izseljenci, škofi, s člani diplomatskega zbora, z delavci in njihovimi predstavniki, skupina dukovnikov mu je izročila pismo o socialnem položaju delavcev, o izkoriščanju, o dramatičnem položaju kmetov in Indijancev; le tem naj vrnejo zemljo, svobodo in njihovo kulturo. Med papeževim obiskom je prišlo do letalske nesreče, v kateri je umrlo 27 romarjev, ki so bili na poti k srečanju s papežem.

Ko je odhajal iz Mehike, je Janez Pavel II. med drugim dejal: »Moje srce ostaja v Mehiki, v krajih, ki sem jih obiskal, in v vseh tistih, ki jih nisem mogel obiskati«. Ob slovesu je vzkliknil: »Mehika, pogum!«

Še na en izjemen dogodek v letu 1989 naj opozorimo, svetovna javnost ga je označila kot »srečanje stoletja«, to je srečanje voditelja sovjetske komunistične partije in države Mihaila Gorbačova s poveljarjem katoliške Cerkve papežem Janezom Pavlom II. To srečanje je bilo 1. decembra 1989. O tem srečanju je papež dejal: »Da, da, prvi papež Slovan in mislim, da je Previdnost pripravila pot za to najino srečanje. V zasebni študijski sobi se je papež pogovarjal z gostom na štiri oči skoraj poldrugo uro. Zgodovinski pomen tega srečanja je papež poudaril: vpliva večje upanje za prihodnost državljanov Sovjetske zveze, ki so zaradi vere morali skozi hude preizkušnje. Skupni imenovalac bodočega sodelovanja med Sovjetsko zvezo in apostolskim sedežem bo skrb za blaginjo človeka in njegove temeljne pravice, med katerimi je prva pravica do verske svobode. Papež je pohvalil proces obnove (perestrojke), ki jo je v Sovjetski zvezi začel Gorbačov in je sprožila neslutene spremembe v mnogih deželah Vzhodne Evrope, ki zdaj odpirajo pot tudi prihodnjim papeževim pastoralnim obiskom.

Gorbačov pa je v svojem govoru dejal, da je to srečanje dogodek izrednega pomena in je napovedal vzpostavitev rednih diplomatskih odnosov. Glede vprašanja pripadnikov različnih verstev, ki živijo v Sovjetski zvezi, je Gorbačov dejal: Vsi imajo pravico živeti v skladu s svojimi verskimi potrebami. – Slovo je pomenilo: »Na svidenje v Moskvi!«



# SLOMŠKOVO TRILETJE

Ko to pišem, so se komaj zaprla vrata za škofijskim zborom mariborske škofije. Ta »sinoda« je razpravljala o perečih vprašanih pastorage zakonskega in družinskega življenja in ob krizi, ki jo oboje doživlja, posebno v tej škofiji, poskušala najti pot, po kateri naj bi poslej hodila pastoralna.

Škofijski zbor prvotno sploh ni bil vključen v program slavljenja Slomškovega triletja. Zdaj pa vse kaže, da bo njegova osrednja tema. Predvsem uresničevanje zbora je naloga, ki naj bi jo v tem obdobju vsaj pošteno zastavili, saj take naloge ni mogoče zamejiti z enim ali dvema letoma.

Slavljenje Slomškovega triletja sloni na 130. obletnici dveh dogodkov: ureditve nove lavantinske škofije leta 1859, ki se poslej upravičeno imenuje mariborska, in na smrt-nem dnevu velikega škofa A. M. Slomška leta 1862. Gre torej za spomin na tri leta, ki jih je Slomšek preživel v mestu ob Dravi.

Ta dva dogodka pa vklepata celo vrsto dejstev, ki so pomembna za škofijo, mesto in vse naše ljudstvo. S preureditvijo meja, ki jo je Slomšek dosegel tako, da je zamenjal lavantinski del Koroške (velikovško okrožje) za sekavski spodnještajerski del (mariborsko okrožje), je škofijo zaokrožil v pastoralno enoto, kar je bil njegov prvi namen. Prej je bila njegova škofija razdeljena v koroški in štajerski del (celjsko okrožje), ki sta bila v dveh deželah in povezana med seboj le z ozkim prehodom pri Dravogradu. Zato sta se tudi vedno bolj odtujevala drug drugemu in onemogočala uspešno delo in vodenje škofije.

S tem pa je Slomšek tudi združil v eni škofiji vse štajerske Slovence in postavil močno prepreko ponemčevanju. Slomšek je namreč vse naredil, da bi bila duhovščina narodno zavedna in bi oznanjala v slovenščini. Izhajal je iz načela, da je pastoralno delo uspešno le, če ljudje poslušajo božjo besedo in njeno razlago v jeziku, ki ga razumejo.

Severna meja njegove škofije je tekla po črti, ki je tedaj veljala za narodno mejo med Slovenci in Nemci na Štajerskem – seveda po nemškem gledanju. Nova škofija je to mejo s slovensko pastoralno tako utrdila, da je bila čez 60 let Slovincem samoumevna in so nemške zahteve po vsem Podravju izzve-

nele v prazno. S to mejo pa je bila tudi Prekmurju odprta pot v Slovenijo.

Zaradi preureditve škofije je bilo treba iskati nov sedež škofije, odpadli pa so tudi vsi izgovori za uresničitev tridentinske zahteve, da mora imeti vsaka škofija svoje bogoslovno semenišče.

Najbrž ni bilo čisto slučajno, da je prav okrogno mesto za vslovensko Štajersko, Maribor, ponudil najboljše pogoje za novo središče škofije. Kljub temu je bila v Mariboru potrebna velika gradbena dejavnost zaradi preselitve sedeža: adaptirati je bilo potrebno dvorec, ki je postal škofijska palača, obnoviti mestno župnijsko cerkev, ki je postala stolnica, adaptirati jezuitsko rezidenco za bogoslovje in opremiti cerkev sv. Alojzija. Zgraditi pa je bilo potrebno tudi kapiteljsko hišo.

Ko sta cesar in papež (1857) dala dovoljenje za preureditev škofije, so leta 1858 začeli z deli. Čeprav je 1859 škof že v Mariboru, so dela še trajala: 1861 so morali povečati bogoslovje in cerkev sv. Alojzija, kakor sedaj vemo, je bila gotova spomladi 1862, pol leta pred Slomškovo smrtjo. Selitev je torej trajala polna štiri leta in Slomškovo mariborsko triletnje je bilo zanj polno skrbi ob gradnjah, ki še niso bile končane.

Na ustanovitev bogoslovnega semenišča je vezana tudi ustanovitev visoke teološke šole v Mariboru, ki je bila prva visoka šola v mestu in tako začetnica visokega šolstva na Štajerskem. Imela je izreden vpliv na rast kulture v mestu in deželi ter je postala soustvarjalka tistih pogojev, ki so pripeljali do ustanovitve univerze.

Slomškovo triletnje obhaja mariborska škofija od jeseni 1989 do jeseni 1992. Proslavljanje te velike 130. obletnice ima vsaj dva cilja.

Najprej naj bi Slomškov spomin, ki je bil zadnjega pol stoletja med nami zapostavljen, dobil v našem zgodovinskem spominu tisto mesto, ki mu gre. Slomšek je bil velik Slovenec in je kot tak začel rasti že v bogoslovju, ko je svoje sošolce poučeval v slovenščini in jih navduševal za slovensko pisanje. Primerjati ga smemo s Prešernom. Prešeren je visoka gora, Slomšek globoko morje, je dejal nekoč kanonik Hrastelj. Kot tak lahko v vsakem času zbere ob sebi vse Slovence takih ali drugačnih pogledov; tistih, ki živijo doma, in Slovencev po svetu. To se je pokazalo ob postavljanju njegovega spomenika v stolnici, to se kaže danes, ko se



pripravljamo na postavitve njegovega spomenika na trgu pred stolnico.

Za nas verne pa je še pomembnejše dejstvo, da je Slomšek še vedno naš zgled: še vedno se lahko učimo ob Slomšku, dušnem pastirju, pa tudi zgled njegovega krščanskega življenja še ni zastarel. Slomšek je kratko in malo svetnik, v kar smo globoko prepričani. Kot svetniškega škofa ga smemo postaviti ob bok svetima bratoma Cirilu in Metodu (F. Kidrič).

Ti dve silnici pa sta v Slomšku enovita celota in marsikdaj je težko reči, katera je silovitejša. Eno pa je gotovo: ker je bil svetnik, je bil tako zavzet za slovensko kulturo.

Drugi cilj triletnja pa je pastoralna prenova škofije, ki naj bi se na nek način vsaj začela v tem triletnju v slednji župniji. Njena komponente naj bi bile pomnožena molitev za kanonizacijo škofa Slomoška, bolj spoznavanje življenja in dela svetniškega škofa, pa tudi uresničevanje škofijskega zbora – smernice za bolj načrtno pastoralo zakona in družine.

Dosedanje proslave in tiste, ki so načrtovane, služijo bolj uresničevanju prvega cilja.

Slovesnost Slomškove nedelje 1989 pred stolnico je vodil kardinal in zagrebški nadškof dr. Franjo Kuharič. V svoji pridigi si je zastavil ista vprašanja, kot si jih je zastavil Slomšek v svojem prvem nagovoru v mariborski stolnici.

Ob 130. obletnici ustanovitve bogoslovja in visoke teološke šole je škof dr. F. Kramberger odkril spominsko ploščo v cerkvi sv. Alojzija, kjer je Slomšek ta akt, pomemben za škofijo in mesto, izvršil 14. 10. 1859.

V februarju 1990 je teološka fakulteta priredila v sodelovanju z obema univerzama in SAZU simpozij o visokem šolstvu v Mariboru. Nad 40 referatov je pokazalo, da je v naši javnosti vendarle široko zanimanje za škofa Slomška in da so zadnja desetletja to zanimanje le potisnila v podtalnost.

Za leto 1991 sta predvideni še dve veliki proslavi: postavitve javnega spomenika škofu Slomšku na trgu pred stolnico in velika razstava o Slomšku oziroma o prvi polovici 19. stoletja na Slovenskem v Pokrajinskem muzeju v Mariboru, ki bo odprta vse poletje. Poleg tega se obeta še marsikaj. Tudi kar nekaj novih knjig o Slomšku.

Prepričani smo, da bodo te zunanje proslave dale tudi svoj delež pastoralni prenovi škofije.

**Viljem Pangerl**

## **A. M. SLOMŠEK – OB 130-LETNICI VISOKEGA ŠOLSTVA V MARIBORU**

Razlika med pomembnimi in malo ali manj pomembnimi dogodki v zgodovini je ta, da se prvi zgodijo največkrat dokaj neopazno, a se njihovega pomena zavemo šele, ko pretečejo desetletja ali celo stoletje, medtem ko drugi zbujajo hrup, ko se zgodijo, potem pa gredo kmalu v pozabo. Pomembni dogodki imajo namreč svojo vrednost sami v sebi, nepomembnim pa je treba dati poseben poudarek z zunanostmi, pomembni dogodki so kakor radioaktivne snovi, nepomembni pa kakor slama, ki mogočno zagori, potem pa kmalu ugasne. Mislim, da tudi Slomškovo delo, posebno še ustanovitev bogoslovnega učilišča v Mariboru ob premestitvi škofijskega sedeža leta 1859 spada med izredno pomembna dejanja velikega slovenskega škofa, ki se njegovega pomena vedno bolj zavedamo. Zato je prav, da je Teološka fakulteta v Ljubljani na svojem oddelku v Mariboru 14., 15. in 16. februarja priredila znanstveni simpozij o temi 130-let visokega šolstva v Mariboru.

Simpozij je bil interdisciplinaren. Na njem so sodelovali profesorji različnih fakultet obeh univerz, mariborske in ljubljanske, pa tudi gostje iz Celovca, Gradca in Rima. Tako so vsestransko osvetlili Slomškovo delo posebno na področju šolstva kakor tudi zgodovino in pomen mariborskega bogoslovja nekako do začetka 2. svetovne vojne. Pokazalo se je, da delo A. M. Slomška še zdaleč ni ustrezno ovrednoteno, čeprav bi se skušali omejiti samo na šolstvo in njegove vzgojne poglede. Kar smo lahko slišali na simpoziju, so bili le žarki, ki so posvetili v bogato zakladnico njegovega dela, pisne besede in misli. Prav tako niti malo ni bilo mogoče osvetliti vsega, kar je prispevalo mariborsko bogoslovje k splošni kulturni rasti in razvoju narodne zavesti na področju mariborske škofije, da, vse Slovenije. Iz tega bogoslovja so namreč prihajali duhovniki, o katerih velja priznanje dr. Fr. Kovačiča: »Po svoji, v tem zavodu vzgojeni duhovščini vrši lavantinska škofija že nad 70 let svoje versko, нравno in prosvetno poslan-



stvo. Zlasti v eni točki je lavantinska duhovščina ostala zvesta navodilu Slomškovega: izšla je iz ljudstva, za to ljudstvo delala, z njim čutila, zanj trpela, ga vzgajala, budila in organizirala. »

Literarni list Lipica in znanstveno glasilo Voditelj v bogoslovnih vedah dokazujeta, da je mariborsko bogoslovje bilo res tisto, kar je želel ob ustanovitvi z njim doseči A. M. Slomšek, namreč »cvetoča drevesnica čednosti in učenosti« kakor tudi žarišče narodne zavesti in prosvete. Iz bogoslovja so prihajali znova in znova duhovniki, ki so se posvečali znanosti in literarnemu snovanju, ki so se odločno zavzemali za prebujanje slovenske narodne zavesti, za pravice materinega jezika v času najhujšega zatiranja slovenskih narodov v avstro-ogrske monarhiji in za organiziranje slovenskega ljudstva v različnih društvih. Tako so budili v ljudstvu odločen odpor zoper potujčevanje in utrjevali v njem narodno in versko zvestobo, saj je Slomšek jasno poudaril, da je le zvestoba lastnemu narodu trdni temelj zvestobe veri in da je greh vsako narodno izdajstvo, vsaka nezvestoba svojemu narodu. Takole je zapisal: »Kdor svoj matern slovenski jezik pozabi, malopridno svoj talent zakople; Bog bo enbart terjal, ino vsi zaničuvavci svojega poštenega jezika bojo v vnanjo temo potisnjeni.« V skladu s takšnimi pogledi je Slomšek znal pravilno oceniti tudi delo slovenskih protestantov in je tega duha vtisnil prav tako svoji ustanovi, kar se je znova in znova pokazalo v miselnosti večine mariborske duhovščine med obema vojnoma in v času okupacije. Tej duhovščini je bila večinoma dokaj tuja misel o ločevanju bratov po krvi zaradi svetovnega, nazora, ki bi vodilo v pretirano »ločevanje duhov« ali morda celo sovraštvo med brati zaradi različnih pogledov na svet in življenje. Ekumenska in sploh dialoška miselnost sta bili vedno navzoči v bogoslovju in sta premeščevali nasprotja, ki bi mogla imeti usodne posledice za tisto, kar bi moralo biti vedno v ospredju zanimanja vseh Slovencev in dobro mislečih ljudi nasploh.

A. M. Slomšek ima vsekakor izredne zasluge za kulturni razvoj štajerskih Slovencev. A rekli bi lahko da je Slomškov duh ostal živ prav v mariborskem bogoslovju in se je po duhovnikih razširil na področju mariborske škofije med ljudi tako močno, da ga je mogoče še danes zaznati. Slomšek resnično živi med svojim ljudstvom.

Duhovniki, ki so prihajali iz mariborskega bogoslovja, so v nekdanjih šolah, kot šolski

nadzorniki in pozneje s svojim večplastnim dušnopastirskim delom znali navdušiti nadarjeno mladino za študij na srednjih šolah in univerzah ter ji na različne načine študij omogočili. Tako so tudi s tem svojim delom pospeševali razvoj šolstva in dvigali kulturno raven prebivalstva mariborske škofije. Nedvomno pa je imela posebno vlogo v tem pogledu Mohorjeva družba, zopet Slomškova ustanova, katere knjižni dar je prihajal vsako leto med ljudi po duhovnikih, poverjenikih te družbe.

Slomškova ustanovitev bogoslovnega učilišča v Mariboru pomeni res začetek visokega šolstva v Mariboru, iz njega je kakor iz »gorčičnega zrna« zrasla mariborska univerza in je tako Maribor postal univerzitetno mesto.

O vsem tem je tekla beseda na simpoziju, ki bo ostal pomemben prispevek k zgodovinskemu spominu na A. M. Slomška in njegovo delo kakor tudi delo vseh tistih, ki so Slomškovega duha neizbrisno zapisali v srca štajerskih Slovencev in pospeševali rast njihove kulture iz duhovnega obzorja »cvetoče drevesnice čednosti in učenosti« – mariborskega bogoslovja.

Vekoslav Grmič

## EKUMENIZEM KOT CIVILIZACIJSKA OSNOVA ZA SOŽITJE MED NARODI IN NARODNIMI MANJŠINAMI

Ob pereh vprašanjih mednarodnih odnosov v Jugoslaviji, ki že marsikje prehajajo v pravo sovraštvo, je primerno in potrebno, da posebej poskrbimo za poznavanje in uresničevanje evropskih standardov mednarodnega prava za varstvo pravic človeka in etničnih skupnosti. Vsi si moramo prizadevati za pravno državo, ki bo s preglednimi, jasnimi in učinkovitimi pravnimi predpisi omogočala družbeni mir in medsebojno spoštovanje, brez kakršne koli diskriminacije.



Pri tem imajo pomembno vlogo tudi medverski odnosi, ki so lahko skrajno sovražni ali pa ekumensko – civilizacijsko plemeniti. Ob grozljivem dejstvu, da se z enostranskimi, skupinsko egoističnimi pogledi zastrupljajo mladi ljudje in celo otroci, se mi zdi nujno potrebno našteti vsaj nekaj misli za praktično uresničevanje ekumenskega duha.

Na ozemlju majhne Slovenije se ne srečujejo samo romanska, germanska in slovenska kulturna izročila, ampak so to neposredni dejavniki oblikovanja duše in značaja slovenskega naroda. Prepletenost vplivov je vidna tudi v verskem oziru. Pretežno katoliška dežela je prepletena z reformiranimi cerkvami, ki prihajajo iz nemško govorečega severa in madžarskega vzhoda. Z juga je vedno bolj čutiti vpliv pravoslavja, v zadnjem času pa tudi islama.

Poulična modrost – ni važno, kaj si, pomembno je samo, da si dober človek – je za resnično življenje neuporabna. Kaj je dober človek? »Dober človek« je miselni konstrukt brez duše in telesa, takega človeka ni, mi poznamo samo Grka in Juda, črnega ali belega, Štajerca ali Tirolca, nevernega ali vernega, katolika, reformiranega kristjana ali pravoslavnega z vsemi mogočimi značilnostmi, ki tako ali drugače vplivajo na človekovo delovanje v takem ali drugačnem okolju.

Izmed številnih družbeno pomembnih dejavnikov, ki odločilno vplivajo na življenje posameznika ali skupin, je tudi versko prepričanje in pripadnost k taki ali drugačni verski skupnosti. Odnose med verniki različnih verskih skupnosti vidimo v razponu od krvavih verskih vojn preko tolerančnih patentov pa vse do sodelovanja in edinosti v duhu Kristusovega nauka.

Med civilizacijskimi procesi današnjih dni zavzema odlično mesto tudi ekumensko gibanje. Drugi vatikanski cerkveni zbor spodbuja katoliške vernike, »naj spoznajo znamenja časa in se vneto udeležujejo ekumenskega dela!« (Odlok o ekumenizmu 4) Pospješevanje obnovitve edinosti med vsemi kristjani je bil eden izmed glavnih ciljev omenjenega cerkvenega zbora. V širšem pomenu pa ekumenizem pomeni tudi prizadevanje in skrb službi skupnosti vseh ljudi dobre volje.

Zakaj kar nenadoma tolikšen poudarek na dobrih in pozitivnih straneh pri nekatoličanih? Ali ne pomeni to zmanjševanje odpora, ki ga morajo imeti verniki nasproti zmo-

tam. Ali ne vodi to v nihilizem in idejni indiferentizem?

Tak strah je povsem neupravičen. Nihče ne hvali zmote in tudi ne ločitve, pač pa vrednote, lahko bi rekli božje darove, ki jih odkrivamo pri drugače mislečem ali verujočem posamezniku ali skupnosti. Upoštovati moramo tudi, da številnih ločitev in napetosti ali celo sovraštev nismo zagrešili sodobniki, ampak smo jih podedovali brez lastne krivde.

Dolga stoletja je vladalo prepričanje, da brezbožniki, heretiki in shizmatiki ne morejo imeti enakih pravic kot tisti, ki se oklepajo prave vere in prave resnice. Toda resnica ali zmota ne moreta biti subjekt pravic in dolžnosti. Nosilec pravic je lahko samo oseba. Vsak človek se rodi svoboden, njegove pravice so utemeljene v dostojanstvu njegove narave, ne pa v resnici kot taki. Po svetopisemskem izročilu je človek ustvarjen po božji podobi in sličnosti, obdarjen z razumom in svobodno voljo in je v tem smislu resnično krona vsega stvarstva. Lahko govorimo, da so vsi ljudje otroci skupnega očeta in bratje med seboj, po veri v razodetje pa celo povzdignjeni v novo presežno resničnost božjega otroštva, večne ljubezni in nadnaravnega življenja. Po veri je človekovo dostojanstvo nekaj svetega. V skladu s človekovo naravo je, da z vsemi svojimi zmognostmi išče resnico na tem področju; vsaka prisila je protinaravna, posebej še fizična sila ruši človekovo dostojanstvo. Tudi pravovernost ne more biti kriterij prisile. Nikoli argument moči, ampak samo moč argumenta. Edino v tem smislu lahko pristanemo, da je prepričanje in vera zasebna zadeva, da je izključena vsaka oblastna prisila, drugače pa je vera in osebno prepričanje osnova vsakega družbenega ali političnega delovanja. Vera brez del je mrtva, zato poziv k evangelijski prenovi življenja pomeni za vernika zavzetost in skrb za skupno dobro vseh ljudi, pomeni službo skupnosti.

Pojem skupnosti nas povede v živo in različno resničnost sveta. O službi skupnosti ne moremo razmišljati mimo določenega časovnega okvira. Naša razmišljanja morajo biti zgodovinsko poglobljena in z bratsko dobrohotnostjo povezana tudi s svobodno kritiko.

Posebnih okoliščin ne smemo posploševati in na delne danosti ne moremo gledati kot na edini in obvezni vzorec.

Mislim, da bi se zdelo neresno, če bi v teh nekaj minutah hotel našteti vse raziskovalne



naloge, ki iz povedanega izhajajo. Naj mi bo dovoljeno, da naštejemo vsaj nekaj misli za praktično uresničevanje ekumenizma.

## 1. Spreobrnjenje srca

Pravega ekumenizma ni brez notranjega spreobrnjenja. Hrepenenje po spravi in edinstvu zori iz prenavljanja duha, iz samodiscipline in velikodušnega izvrševanja ljubezni. Le v duhu ponižnosti in krotkosti, v službi bratske velikodušnosti.

## 2. Prenova lastne skupnosti

Vsaka skupnost je v toku zgodovine potrebna prenove, izpopolnitve, zdrave samokritičnosti in odprtosti do znamenj časa in posebne pozornosti do razkrajajoče bolezni skupinskega egoizma.

## 3. Medsebojno poznavanje

Poznati moramo duha skupnosti, s katerimi se srečujemo. Zato je potreben študij, ki naj ga vodi resnica in dobrohotnost.

Pridobiti si moramo čim boljše znanje zgodovine, duhovnega in kulturnega življenja, poznavanje kulture pa tudi psihologije.

## 4. Medsebojni dialog

V razgovorih moramo vedno ravnati kot enak z enakim. Po tej poti bo prišlo tudi do boljšega poznanja mišljenja drugih in tudi naše prepričanje bo predstavljeno na primernejši način.

## 5. Vzgoja za sožitje

Poučevanje vseh strok, zlasti zgodovinskih, mora biti ekumensko, da bo ustrezalo dejanski resničnosti. Zelo važno je, da so predvsem učitelji poučeni na način, ki ni polemičen, zlasti glede perečih vprašanj, ki zadevajo druge skupnosti. Način izražanja ne sme biti ovira za dialog. Svoje prepričanje in znanje je treba razlagati na način, v obliki in govorici, ki bo razumljiva tudi drugače mislečim in čutečim. Vedno je treba ravnati z ljubeznijo do resnice, z dobrohotnostjo in ponižnostjo.

## 6. Sodelovanje

Ker se v današnjem času na široko uveljavlja sodelovanje na socialnem področju, so prav vsi ljudje poklicani k skupni dejavnosti. Sodelovanje na vseh področjih je treba spopolnjevati.

Posebej še to velja za ovrednotenje dostojanstva človekove osebe, za krepitev miru, za pravičnost v socialnih vprašanjih za gojitev znanosti in umetnosti, kakor tudi za uporabo vseh sredstev zoper nadloge našega časa, kot so lakota, nesreče, nepismenost, revščina, stanovanjska stiska, brezposelnost, droge in bolezni. Pri tem sodelovanju se najlažje med seboj spoznavamo, resnično cenimo in pripravljamo pot do človečnosti, ki nas celo presega.

Za zaključek pa misel, da le v povezavi z drugimi skupnostmi lahko posamezno občestvo živi v vsej svoji polnosti. Osamljeni ali zaprti v lastne skupnosti ne moremo v polnosti živeti humanistične vizije. Nismo le drobci neke celote. V odprtosti in s sodelovanjem z vsemi ljudmi in z vsem vesoljem lahko uresničujemo v polnosti celostno humanistično vizijo in poslanstvo, ki je vsakemu izmed nas naloženo.

**Stanko Ojnik**

## BRATOVŠČINA (APOSTOLSTVO) SV. CIRILA IN METODA

Škof Anton Martin Slomšek je v svoji zavzetosti za edinstvo Cerkve leta 1851 ustanovil »Bratovščino sv. Cirila in Metoda«. Člani naj bi zlasti z molitvijo podpirali prizadevanje za edinstvo kristjanov, posebno še zedinjenje slovanskih pravoslavnih Cerkva s katoliško Cerkvijo. Že naslednje leto je sam papež Pij IX. potrdil to versko družbo in jo obdaril s posebnimi odpustki (12. maja 1852).

Že to leto (1852) je bilo v matično knjigo bratovščine vpisanih 2858 članov, s Slomškom na čelu. Zastopane so razne župnije lavantinske (Konjice kar 728 članov), ljubljanske, goriške, zagrebške in litomeriške (Češka) škofije. Naslednje leto je število članov naraslo na 7787. Potem se je to število leto za letom počasi dvigalo, pristopali so člani iz novih, tudi daljnih škofij in dežel.



Leta 1857 je bilo vseh vpisanih 12.118, leta 1869 pa že 34.260 članov. V sami brnski škofiji (Moravska) so bili leta 1863 vpisani 14.103 člani. Naslednje leto (1864) je bilo vseh članov že 75.352. Med vpisanimi je bilo zlasti mnogo dijakov in bogoslovcev iz raznih bogoslovnih semenšč. Leta 1882 je število naraslo na 153.385 članov. Potem se je ta rast skoro ustavila, tako da je bilo leta 1906 vpisanih 157.225 članov.

Razlog za to je bilo tudi ustanavljanje novih podobnih verskih združenj, zlasti še »Apostolata sv. Cirila in Metodija« na Moravskem. To zedinitveno družbo so ustanovili v spomin tisočletnice smrti sv. Metoda (1885) leta 1891 (olomuški nadškof Stojan) in ji določili za sedež Velehrad, kjer so pozneje organizirali znamenite velehradske unionistične shode (1907–1936). Poleg molitve so člani za uspeh »Apostolata« redno prispevali tudi gmotne darove. Sicer pa je bilo v glavnem vse kot pri Slomškovi »Bratovščini«, tako da to moravsko združenje predstavlja le poživitev in nadaljevanje Slomškove ustanove.

Ta »Apostolat« je bil leta 1909 prenesen tudi v ljubljansko škofijo in je začel delovati pod imenom »Apostolstvo sv. Cirila in Metoda« (ob koncu tega leta že 10.000 članov). Tako sta potem na Slovenskem delovali obe združenji, v mariborski (lavantinski) škofiji še naprej »Bratovščina«, ljubljanski in drugod pa »Apostolstvo«, vendar po medsebojnem dogovoru in v soglasju, od leta 1925 tudi v skladu z novimi pravili »Apostolstva«, ki jih je to leto potrdil rimski apostolski sedež ter odsevajo duha molitve, znanstvene vneme in krščanske ljubezni, pa tudi mednarodno širino.

Glavni pobudnik in usmerjevalec zedinitvenega dela na Slovenskem v vsej prvi polovici 20. stoletja je bil teološki profesor – ekleziolog dr. Franc Grivec (1878–1963). Leta 1927 je začel izdajati list »Kraljestvo božje«, ki je postal »Glasilo Apostolstva sv. Cirila in Metoda v Ljubljani in Bratovščine sv. Cirila in Metoda v Mariboru«. List je kot mesečnik izhajal vse do druge svetovne vojne (1941). Po vojni (leta 1957) so ga novi ekumenski delavci oživili in izdajali v obliki letnega zbornika (Celovec–Rim–Trst). Od leta 1970 izhaja pod naslovom »V edinosti – Ekumenski zbornik« (Maribor–Ljubljana), izdaja pa ga Slovenski ekumenski svet (glavni urednik dr. Stanko Janežič).

Ta zbornik danes v duhu 2. vatikanskega koncila širi ekumensko misel vsekrščanske

edinosti na Slovenskem in redno, leto za letom, spremlja ekumensko dejavnost doma in po svetu. Tako nadaljuje delo Slomškove in moravske zedinitvene ustanove.

Ob 140-letnici »Bratovščine sv. Cirila in Metoda« in ob 100-letnici »Apostolstva sv. Cirila in Metoda« naj bi v slovenski Cerkvi poživili in obnovili to versko družbo. Znova naj bi začela delovati po naših župnijah v obliki »malih skupin«, ki bi se posvečale molitvi in delu za popolnejšo edinost med kristjani, kakor zahteva današnji čas in kakor nas k temu spodbuja 2. vatikanski koncil, zlasti pa sam ustanovitelj Cerkve – Kristus.

Stanko Janežič

## PONOTRANJENJE V WROCLAWU

Dolnješlezjska prestolnica Wroclaw je prva med vzhodnoevropskimi mesti sprejela 50.000 mladih iz raznih evropskih krajev in dežel, ki so želeli čas okrog novega leta 1990 preživeti v duhovni zbranosti, molitvi in prošnji za drugačen jutrišnji evropski duhovni in družbeni trenutek. Tej množici, zbrani pod duhovnim okriljem bratov taizejske ekumenske skupnosti s priorjem Rogerjem na čelu, se je pridružilo tudi 1020 mladih Slovencev. »Romanje zaupanja in sprave na zemlji« na Poljsko je organiziral MOŠ, tehnično pa ga je izvedel ljubljanski Kompas. Med potjo so se nam v treh avtobusih prvič pridružili tudi mladi Korošci (doslej so na taizejska romarska srečanja potovali skupaj z nemškimi vrstniki), njihova romarska skupina je štela 60 oseb.

Wroclaw ni pritegoval s svojim novoletnim bliščem, ker ga tudi ni bilo veliko. Po ulicah je v tistih dneh bril mrzel veter, nad mestom ob umazani Odri pa je lebdel omot dušечега smoga. Zato pa nas je toliko bolj zbliževal v molitvi, premišljevanju besedila taizejskega pisma, naslovljenega Izvirni zaupanja, in mislih brata Rogerja, ki so nam jih posredovali v zbiralna središča, odprtosti drug do drugega, saj smo prihiteli iz toliko koncev Evrope, zlasti pa še hvaležnost do gostiteljev, ki so nas sprejeli v polnem pomenu njihovega pregovora: Gost v hiši, Bog v hiši. Skoraj vsi smo našli toplo zavetje pri



družinah, ki so nas gostile s pravo slovansko odprtostjo in gostoljubnostjo.

Povsod, kjer so bila molitvena in druga taizejska srečanja, je bilo opaziti veliko zbranosti mladih in zavzetost, da bi najprej na Poljskem, nato pa tudi doma tako ali drugače prispevali svoj delež k novi podobi »evropske družine« in »evropskega doma«. Bodite oaze zaupanja in sprave med mladimi pa tudi med drugimi, nam je naročal brat Roger.

Evropo, naš skupni sedanjí in prihodnji dom, moramo graditi z ljubeznijo, razumevanjem, notranjo svobodo in odprtostjo, pri tem pa vanj povabiti tudi člane tistih narodov, ki so bili doslej iz različnih vzrokov prikrajšani za njegovo toplo domačnost in so okušali vso grenkobo tujstva in raznih oblik prisile. Truditi se moramo za takšno Evropo, v kateri bo srce govorilo srcu, navdih budil up v potrjih dušah članov tlačenih narodov (Narod ni nikoli kriv, krivi so le njegovi tirani!), da bo mir zavel nad deželami in bo kri nedolžnih žrtev opozorilo odgovornim, hkrati pa tudi kal novega upanja, da je mogoče tudi na ruševinah žalostne preteklosti zgraditi trden, varen in z ljubeznijo ožarjen dom, če so le v človeku zdrave npravne korenine in velika volja do življenja ter potrebni zunanji pogoji.

Evropa, ki se bo v polnosti zavedla svoje krščanske podstatí in se dvignila nad nižave potrošniško usmerjene družbe ter segla k pravi izvirom – ta Evropa bo sposobna graditi nove mostove zaupanja med ljudmi. Lahko se bo odprla novi evangelizaciji in Kristus bo v njej spregovoril tako močno, da ga ne bo več mogoče preslišati. Znova se bo vrnil občutek za sveto, ki ga je zadušila tehnična miselnost, vrnilo se bo zaupanje v človeka. Da pa bo tako, je treba najti »nove sile v sebi, ki bodo naredile zemljo primerno za bivanje«. Naše srce naj se preporodi v preprostosti, otroški zaupljivosti in odprtosti, navdušenju za vse plemenito.

Te in druge misli, ki nam jih je dan za dnem izrekal duhovni oče romanja brat Roger, so se nam sidrale v srce in misel. Pravi izviri in viri so tako blizu in tako znani, samo seči je treba po njih: evharistija, redna molitev, premišljevanje in branje Svetega pisma...

Ko smo se vračali domov, smo s sabo ponesli tudi predloge brata Rogerja, kako naj živimo naprej taizejsko misel, izrečeno v Wroclawu. Wroclaw se mora nadaljevati v naših družinah, na delovnih mestih in po

slovenskih župnijah. Wroclaw s svojo slovansko toplino in odprtostjo, prežet s taizejskim duhom. Na Slovenskem naj zaživijo mala duhovna jedra, skupnosti oseb, ki bodo svojo duhovnost izžarevale navzven. Začnimo temeljiteje premišljevatí svetopi-semske besede in živeti po njih. Premagajmo strahove in ovire, ki nas hromijo, da bi tudi doma živeli takšno ubrano duhovnost, kakršno smo v Wroclavu, pa še prej na drugih novoletnih »romanjih zaupanja in sprave na zemlji«. Poslanica brata Rogerja in bogato duhovno izkustvo iz Wroclawa nas obvezujeta, da kaj spremenimo tudi doma. Tako bo Wroclaw živel ne le v našem spominu in srcih, ampak tudi v dejanjih, kar je bil njegov prvi namen.

Med potjo proti domu smo za pomoč prosili tudi čenstohovsko Marijo. V naša srca, polna lepih spominov in dobrih sklepov, pa je kanila tudi grenka kaplja žalosti. Poledenela cesta je zahtevala življenji dveh poljskih otrok, eden pa je bil ranjen. Staršem umrlih in ranjenih otrok je v imenu slovenskih romarjev v hudi bolečini izrekel besede duhovne tolažbe mariborski škof dr. Franc Kramberger. Sožalno brzobjavko je poslal škofu Stanislawu Nowaku v Čenstohovo in župniku v Lubliniec.

Jože Pavlič

## GRADIMO SVET EDINOSTI – SPOROČILO GENFESTA '90

Svetovni festival mladih, ki še posebno zavzeto delujejo v mednarodnem duhovnem gibanju Marijino delo, – Genfest '90 – je v rimski športni dvorani PalaEUR 31. marca in 1. aprila združil v duhovno ubrano množico 16 000 mladih iz 86 držav. V italijanskem glavnem mestu se jim je na prazniku mladosti, edinosti in velikega upanja v boljšo prihodnost pridružilo tudi 70 Slovencev. Ti so v Rim potovali skupaj z mladimi iz vse Jugoslavije (vseh je bilo 170), pridružilo se jim je še 30 Romunov in devet Bolgarov.

Tako so lahko že na skupni romarski poti skozi pomladansko zazelenelo in razcvetelo Italijo živeli edinost pa tudi potrpežljivost,





ko so premagovali napore tridnevnega potovanja in bivanja v italijanski prestolnici. Mladi iz Jugoslavije so v Palaeur nastopili s svojo točko, ki je ponazarjala duhovno sozvočje in bratstvo med raznolikimi jugoslovanskimi narodi in narodnimi manjšinami. Piramida na koncu jugoslovanskega plesnega nastopa pa je jasno pokazala, kje je treba iskati moči za to edinstvo – pri Bogu!

Nastopili so: hrvaška para iz Slavonije, trije pari iz Srbije, madžarska para iz Vojvodine, trije rusinski pari iz Ruskega Krstura, štiri dekleta v kotorski noši. Albanka iz Skopja in slovenska para.

Kako je danes potrebna edinstvo med mladimi in vsemi ljudmi na svetu, ni opozarjalo samo geslo festivala – Zadinjeni svet, ideal, ki postaja zgodovina – ampak so izpričevali tudi mnogi dvodnevni nastopi mladih, ko so s pesmijo, osebno izpovedjo, plesom in pantomimo pokazali, kaj vse so že naredili, da bi bil ta svet bolj človeški in da bi ljudje živeli v miru, slogi in ljubezni. Ti nastopi pa so tudi opozorili na boleče in gnojne rane sedanjega časa, ki najedajo zdravo tkivo človeštva, vendar niso pozabljali na zdravilo zanje – gradnjo nove človeške družine, ki bo zadihala v edinstvu.

Prizadevanja mladih za edinstvo je omenila v svojem govoru tudi ustanoviteljica Marijinega dela Chiara Lubich. Zlasti so segle v srce tiste akcije mladih, ki so bile usmerjene v zmago demokracije in svobode v državah, kjer so vladali tlačiteljski politični režimi. Med njimi so bili še posebno prisiljujoči v vzhodno in srednjeevropskih državah. Bilo pa je še veliko drugih dejanj iz ljubezni do bližnjega. Vsa so pomemben delež pri gradnji novega sveta.

Chiara Lubich je mlade nato povabila, naj se še bolj kot doslej žrtvujejo za drugačni jutrišnji svet. Za plemenite duhovne in dru-

ge napore jih je navduševal tudi papež Janez Pavel II., ki so ga mladi tako kot Chiara pozdravili v svoji sredi z vso mladostno svežino, sproščenostjo in navdušenjem.

Genfest '90 v Palaeur v Rimu je po vsem svetu spremljalo veliko ljudi, saj jim je to omogočal neposreden prenos slike prek satelita Olympus (gledalcem v Evropi, severni Afriki in Severni Ameriki) in pa neposredna telefonska zveza (ostali del sveta). Skupnosti Marijinega dela, zlasti še dekleta in fantje (gen), ki so se zbrale na svoje krajevne Genfeste, so nam sporočale svoje pozdrave in dobre želje v Rim. Genfest v Rimu je tako združil v duhovno ubrano skupnost vso veliko družino članov Marijinega dela po vsem svetu, ki se je veselila praznika mladih. V župniji Ljubljana-Moste se jim je pridružilo tudi 350 Slovencev, članov Marijinega dela.

Letošnji Genfest – zadnji je bil leta 1985 v Rimu, prvi pa leta 1973 v Loppianu pri Firencah – so marljivi organizatorji začeli pripravljati že po koncu zadnjega, zlasti dejavno pa zadnje leto pred njegovim začetkom. Vsi ti festivali koreninijo v odločitvi Chiare Lubich, ki je leta 1967 začela »revolucijo ljubezni« na svetovni ravni pod geslom Mladi vsega sveta, združite se! Rodila se je nova generacija mladih v Marijinem delu, imenovana gen. Ti so se odločili, da bodo živeli po evangelijskih načelih tam, kjer stanujejo, se izražajo in delujejo. Začeli so s številnimi akcijami solidarnosti in pomoči ljudem v stiski, pričelo se je veliko delo za zedinjeni svet.

Mladi udeleženci iz Jugoslavije so med vožnjo v italijansko glavno mesto pripovedovali, kaj so doma naredili, da bi se dobro pripravili na Genfest in da bi se vsaj del deklet in fantov (gen) lahko udeležil te velike slovesnosti. Živeli so zares eden za drugega in pri tem pozabljali na svoje želje.

Med vožnjo proti domu pa so si zaupali, kako bodo skušali doma živeti tisto, kar se jim je zapisalo v srce in spomin v Rimu in kar sta jim Chiara Lubich in papež Janez Pavel II. naročila v svojih duhovnih poslanicah – Delajte za svet edinstvi, bratstva in ljubezni! Delajte zanj z vsem mladostnim žarom in optimizmom, kajti vaša je prihodnost.



# RERUM NOVARUM – NOVA STRAN ZAVZEMANJA CERKVE NA SOCIALNEM PODROČJU

Pred sto leti, 15. maja 1891 je papež Leon XIII. z objavo enciklike Rerum novarum temeljito zaznamoval odnos Cerkve do socialne problematike. Vprašanja, ki so boleče vznemirjala številne zavzete kristjane in do takrat v cerkvenem učenju niso imela ustreznega in celovitega odgovora, so s spremenjenimi gospodarsko-političnimi razmerami zahtevala resno obravnavo. Res je, da so se posamezniki, tako v Cerkvi kot zunaj nje, na tem področju zavzemali že prej, vendarle enciklika te poskuse daleč prekaša. Več kot štirideset let pred tem sta tako že Karl Marx in Friedrich Engels objavila Komunistični manifest, toda resen socialni program je nemška socialna demokracija sprejela šele po kongresu v Erfurtu, nekaj mesecev po izidu papeževega dokumenta.

Čeprav je bil papež Leon XIII. že v osemdesetih letih, rojen je bil leta 1810, je s pomočjo sodelavcev pripravil encliklo, in ji v končni redakciji dal močen osebni pečat, ki je povzročila v Cerkvi in zunaj nje pravo gibanje in nemir, kar je prineslo novo razporeditev moči v odnosu do delavskega in drugih vprašanj, ki jih je obravnavala. Vplivala je na javno mnenje in razmišljanje mnogih. V Bernanosovem Dnevniku vaškega župnika voditelj župnije iz Torcyja mlademu sodelavcu izraža tako globoko doživetje:

»Vi berete slovitno okrožnico Leona XIII. Rerum novarum tako mirno s koncem obrvi, kakor kakršnokoli postno postavo. Nekdaj se nam je zdelo, da se nam trese zemlja pod nogami. Kakšno navdušenje! Tista tako preprosta misel, da delo ni trgovsko blago, ki se ravna po ponudbi in povpraševanju, da ne sme nihče kupčevati s plačami, s človeškim življenjem kakor z žitom, sladkorjem ali kavo, ta je begala vesti, le misli si! Ker sem razložil okrožnico svojim ljudem na prižnici, sem veljal za socialista in dobro misleči kmetje so me izrinili za kazen v Montreuil.«

Enciklika je pomenila povsem novo poglavje v dialogu Cerkve s takratno kulturo, za papeža Peccija pa velja kot najpomembnejše delo, ki je v zgodovini pustilo najglobljo sled. Že kot nuncij v Belgiji se je srečeval z delavskimi problemi, ki so v njem odprli novo občutljivost, še bolj pa se je ta v njem okrepila, ko je bil škof v Perugi. V pastirskih listih in nato v zgodnjih papeških dokumentih se je že ukvarjal z delavsko in socialno problematiko, govoril o pravici do lastnine, razdelitvi dobrin in zavzel stališče do smeri, ki so zagovarjale razredni boj. Kristjane je vabil k solidarnosti in medsebojni pomoči, a v njem je še vedno prevladoval paternalizem in pozivanje k vdanemu sprejemanju življenjskih okoliščin.

Z novo encliklo je to presegel. Delavskega vprašanja se ni dotaknil le s strani, ampak v vsej sestavljenosti in odtod je izvirala zaprepaščenost pri konservativnih krogih ter navdušenje med katoličani, ki so od najvišje avtoritete v Cerkvi pričakovali jasno besedo. Še zlasti so to občutili tisti člani Cerkve, ki so se v razmerah pretiranega liberalnega kapitalizma zavzemali za obrambo delavcev pred brezvestnim izkoriščanjem. Za italijanske katoličane je poleg tega pomenila še preusmeritev pozornosti od do takrat osrednjega »rimskega vprašanja« k soočanju z liberalno državo, meščanstvom in socializmom.

Leon XIII. je z vso jasnostjo najprej opozoril na velika nasprotja, ki jih je prinesel razvoj, in v prvem delu pokazal na vzroke delavskega vprašanja: »Mogočen napredek je doživela industrija; in nova pota je začela hoditi tehnika, zato se je spremenilo medsebojno razmerje gospodarjev in delavcev: v rokah maloštevilnih ljudi se kopiči bogastvo, množica pa trpi revščino. Zraslo je zaupanje delavcev v lastno moč, zrasel pa je tudi čut za medsebojno skupnost. (...) Vrh tega je industrija in malodane vsa trgovina prišla v oblast nekaj ljudi, tako da maloštevilni premožni bogatini nalagajo skoro suženjski jarem neskončni množici delavcev.« Razmere so zahtevale hiter in korenit odgovor. »Prepričani smo in vsi to priznavajo, da je treba najubožnejšemu stanu ljudi hitro in smotrno pomagati, ker večina teh ljudi živi v tako žalostnih in bednih razmerah, da niso človeka vredne.«

Hkrati s predstavitvijo težkih razmer je zavrnil odgovor, ki ga je za rešitev predlagal socializem: »Iz vsega tega se jasno vidi, da moramo povsem zavreči oni nauk socializ-



ma, naj se lastnina spremeni v skupno imetje, ker škoduje celo tistim katerim naj bi pomagal; on nasprotuje naravnim pravicam posameznikov in spravlja v nered dolžnosti države in splošni mir.« Za težke razmere je bil socializem neustrezno zdravilo.

Za dobro rešitev težkega stanja je potrebno zbrati vse sile, pri tem ni mogoče izključiti Cerkve, in gospodarjem jasno povedati, kakšne so njihove pravice in dolžnosti. Papež se ni obotavljal to storiti: »Sramotno in nečloveško je, če kdo ljudi zlorablja kot blago, za dobiček, ter jih ne ceni višje, kakor toliko, kolikor premorejo s svojimi mišicami in močmi. (...) Zato je dolžnost gospodarjev, da ukrenejo, da more delavec primerno dobo časa posvetiti svojemu verskemu čutu, (...) da se ga na noben način ne sme odvrčati od skrbi za dom in od ljubezni do varčevanja (...), se mu ne sme nalogati več dela, kakor utegnejo prenesti njegove moči, in ne take vrste dela, ki bi ne bilo v skladu z njegovo starostjo in spolom. Med mnogoštevilnimi dolžnostmi gospodarjev pa se odlikuje ona, da se mora dati vsakemu, kar je pravično.«

Po Leonovem prepričanju je morala država prevzeti velik del odgovornosti za reševanje socialnih vprašanj in pospeševati, kar pomaga pri dviganju splošnega blagostanja in zadovoljstva, kot »pošteno življenje, prav urejene družine, varstvo vere in pravičnosti, zmerno nalaganje javnih bremen in njihova pravična razdelitev, porast obrti in trgovine, cvetoče poljedelstvo. (...) S čim večjo marljivostjo se bo to pospeševalo, tolikanj bolje in srečneje bodo živeli državljani.« Pri tem je še poudaril, da bogastvo držav prihaja le od dela delavcev. Država bi morala biti aktivno navzoča v gospodarskem življenju in v konfliktnih situacijah tudi posredovati.

Živahne razprave je prineslo njegovo stališče do delavskih plač. Biti morajo pravične in človeka vredne. Še več. »Če bo imel delavec zadosti veliko plačo, da bo z njo lahko mogel vzdrževati sebe, ženo in otroke, se bo lahko prizadeval za varčnost, če je pameten, k čemur ga opominja, kakor se zdi narava sama, da bo odvrčevši stroške še nekaj preostalo, s čimer mu bo možno priti do skromnega imetja.« V tem naj bi bili postavljeni temelji za tako imenovano »družinsko plačo«, ki je bila pozneje poudarjena v socialnem nauku Cerkve.

V zadnjem delu pa je Leon XIII. obravnaval sodelovanje samih delavcev pri reševanju delavskega vprašanja. Imajo vso pravi-

co, da se povezujejo in ustanavljajo združenja, za medsebojno podporo, za zaščito; država jih mora v tem podpirati. Ob vprašanju ali naj bodo to le društva samih delavcev ali tudi delodajalcev, naj se povezujejo katoliški delavci posebej ali skupaj z drugimi, so v naslednjih letih začele nastajati različne smeri. Nasprotoval je teoriji o razrednem boju, a krepko zagovarjal načelo sodelovanja med vsemi razredi.

Priznati je treba, da Leon XIII. ni podal političnega ali natančno izdelanega socialnega programa. Dal je le »varne smernice« in to prav tedaj, »ko je bilo najbolj primerno, da, nujno potrebno« (Pij XI.). »Moj namen je bil izboljšati bedno stanje delavskih slojev, da bi bilo vredno kulturnih narodov. Zavzel sem se za pravdo delovnega ljudstva pri državah, saj je delovno ljudstvo večina, obenem pa tako koristna večina. Zavzel sem se za delovno ljudstvo, da ne bi bilo zapuščeno in brez obrambe izročeno pridobitnim slojem, ki ga tolikokrat sebično izkoriščajo,« je Leon XIII. zapisal v pismu nemu od voditeljev krščanskega socialnega gibanja.

Kritičnim ocenam papeževe okrožnice niso ušli nekateri manj poglobljeno predstavljeni vidiki, kot pomanjkanje analize vzrokov za razredni boj, pretirano poudarjanje vloge privatne lastnine, zavračanje vsakršnega socializma in drugo. V temelju kaže, da so pri njeni pripravi v prvi vrsti sodelovali filozofsko izobraženi ljudje, manj pa teologi.

Okrožnica je kljub temu postala temeljni dokument mnogim, ki so se ukvarjali s socialnimi vprašanji. Z navdušenjem so jo sprejeli krščanski delavci in marsikje so 15. maj, ko je bila objavljena, obhajali kot spominski dan. Spodbudila je začetke krščansko-socialno usmerjenih gibanj in strank. Ni pa manjkalo niti nasprotovanj in napačnih razlag.

Cerkveni listi na Slovenskem so encikliko z navdušenjem pozdravili, objavljali povzetke ali besedilo v odlomkih. »Ta je najdaljši pa tudi najvažniši in najtehtniši enciklika sedanjega namestnika Kristusovega. Vse obravnave se sučejo o osebnem posestvu in o družini, o čemur ravno je dan danes največji šum. Reč je tako tehtna in ob enem tako zamotana, da je neogibno potrebno temeljne in postavne nauke meddružbinskega reda z vso določnostjo na novo pretolmačiti, neoveržljivo vtrditi, tako, da jih slehern umeva,« je zapisala Zgodnja danica in branje toplo priporočala vsem bralcem, kajti: »Take nauke je treba čitati in zopet čitati.«



Istočasno je podčrtala prispevek okrožnice k socialnemu miru: »V tem dokumentu je jedro za vesoljni mir, so načela, ki jih tudi naj bolj zviti zvijačniki ne morejo ovreči.«

Čeprav je Rerum novarum povzemala učenje Cerkve iz predhodnih obdobij, predstavlja mejnik. Leon XIII. je želel prekiniti molk cerkvenega učiteljstva glede družbenih sprememb, ki jih je prinesla industrijska revolucija, iti preko zadržanega odnosa do nove kulture, s svojim spisom pa je tudi postavil izhodišče, h kateremu so se vračali njegovi nasledniki in obletnice zaznamovali z novimi dokumenti. Tako je Pij XI. za štiridesetletnico, ko je gospodarstvo doživljalo eno najnižjih točk v zgodovini, pripravil Quadragesimo anno. Točneje je opredelil nekatere izraze, ki so pri Leonu XIII. bili nedorečeni in dal poudarek prenovi družbe kot celote, okrožnico je namreč podnaslovil »o obnovi družbenega reda«, ne le delavskega vprašanja. Kljub temu, da je izšla v določenem zgodovinskem trenutku, je ohranila veliko aktualnost.

Papež Pavel VI. se je v svojem učenju večkrat vračal k mislim, ki jih je prinesla »magna charta« delavcev. Za 80-letnico pa je objavil Octogesima adveniens in v njej posvetil pozornost številnim problemom našega časa. Njegov odnos do mladih, ženskega in demografskega vprašanja, sredstev družbenega obveščanja in urbanizma je spodbudil živahne razprave na različnih ravneh o teh in drugih vprašanjih.

V celoti je mogoče reči, da je okrožnica Rerum novarum označila novo obdobje v cerkvenem gledanju na družbo, ki je začela nastajati z industrijsko revolucijo. Odražala se je tako v reševanju načelnih vprašanj kot pri konkretnih dejavnostih zavzetih članov cerkvenih skupnosti, vplivala pa je tudi na razvoj družbene misli.

**Bogdan Kolar**

## **ŠKOFOVSKA CERKVENA IMENOVANJA NA SLOVENSKEM V ČASU AVSTROOGRSKE**

V času avstroogrške monarhije do njene propada leta 1918 je imel cesar pravico imenovati večino škofov v državi. Svoja škofa sta volila le kapitulja v Salzburgu in Olomoucu, omejeno pravico je imel cesar le še pri imenovanju krških (celovških) škofov, kjer je imenoval dva od treh cesar, vsakega tretjega pa salzburški nadškof. Salzburški nadškof je imel pravico imenovati tudi lavantinskega (mariborskega) škofa, vendar sporazumno s cesarjem. Postopek je potekal tako, da ni mogel biti nikjer izvoljen ali imenovan ter postavljen za škofa cesarju nevšečen kandidat.

Začetki pravice cesarjev do imenovanja škofov segajo že v petnajsto stoletje. Za škofije Trst, Krka (Celovec), Brixen in Chur si je pridobil pravico imenovanja cesar Friderik III leta 1446, v naslednjem času je to pravico še razširil, njegovi nasledniki pa so jo raztegnili na domala vse škofije v državi. Pravico imenovanja ljubljanskih škofov je imel cesar od njene ustanovitve leta 1461. Pravica imenovanja škofov v državi je bila cesarju potrjena tudi v 19. členu konkordata iz leta 1855. Metropolitanska kapitulja v Salzburgu in Olomoucu sta pa sama volila metropolita.

Slovensko ozemlje je bilo razdeljeno med dve cerkveni pokrajini. V ilirsko (goriško) cerkveno pokrajino so spadale škofije Ljubljana, nadškofija Gorica, Trst s Koproj ter Poreč in Pula v Istri in škofijo Krk (otok). Lavantinska (Maribor), krška (Celovec) in Sekauska (Gradec) škofija, ki je tudi imela nekaj slovenskega prebivalstva, so spadale v salzburško cerkveno pokrajino.

V konkordatu (sporazumu med Svetim sedežem in Avstroogrsko) je bilo pri imenovanju škofov bolj kot dotlej poudarjeno posvetovanje s škofi določene cerkvene pokrajine. Predloge škofov je cesar vedno tudi upošteval. Kljub temu je bilo imenovanje škofov izključno cesarjeva zadeva in ni bil glede nje pravno vezan na nobeno stran.



Pri sami izbiri škofov so imele avstrijske vlade odločilnejšo besedo od škofov določene cerkvene pokrajine. Cesar je imenoval škofo običajno na predlog prosvetnega ministra. Pri tem je bil v veljavi naslednji postopek: ko je bil izprazen škofovski sedež, se je prosvetni minister obrnil na deželnega predsednika oz. namestnika dežele, v kateri se je škofija nahajala, naj zbere pri škofih cerkvene pokrajine, v katero je izprazen škofijski sedež spadal, imena tistih duhovnikov, za katere škofje menijo, da so »primerne in vredne« za škofovsko službo in za izpraznjeno škofovsko mesto. Ponekod so se škofje zbrali na posvet in tako določili kandidate, običajno pa so kandidate ločeno pisмено predlagali.

Deželni predsednik je zbral predloge, razvrstil kandidate po številu dobljenih glasov, dodal svoje mnenje in vse posredoval prosvetnemu ministru. Mnenje deželnega predsednika je bilo zelo pomembno, včasih celo odločilno, predvsem takrat, če je kakega resnega kandidata odklanjal. Prosvetni minister se je o primernosti kandidatov posvetoval še s svojim »verskim svetom«. Najprimernejšega je s soglasjem vlade predložil cesarju za imenovanje. Če se je cesar s kandidatom strinjal, ga je imenoval za novega škofa, če se s kandidatom ni strinjal, je predlog zavrnil in so morali iskati novega.

Nato so cesarjevo imenovanje sporočili papežu in če se je tudi on z imenovanjem strinjal, so kandidata razglasili za novega škofa. »Neuradno« se je o imenovanju škofa izvedelo že veliko prej. Izstavili so bule, sledilo je posvečenje, pred zasedbo škofovske stolice pa je moral novoimenovani škof priseči še zvestobo cesarju.

Mnenje škofov je s cerkvene strani izpričevalo, da je določen duhovnik vreden škofovske službe. O primernosti za določeno škofovsko stolico pa so bili pomembni še razni drugi oziri. Od druge polovice 19. stoletja naprej je bilo v Avstroogrski zelo zaostreno narodno vprašanje. Ker se je duhovščina nenemških narodov bolj posvečala narodno buditeljskemu delu, kot je bilo to vseh vladam na Dunaju, so pričakovali od škofov, da ji tega ne bodo dopuščali. V narodnostno in jezikovno mešanih škofijah pa so se vedno bolj pojavljale zahteve po pripadnosti škofa eni ali drugi narodnosti. Za slovenski škofiji sta veljali ljubljanska in lavantinska (Maribor), zato tukaj ni bilo nobenega dvoma, da mora biti škof Slovenec. Drugače je bilo v ostalih škofijah, ki so bile

jezikovno mešane. V teh je veljalo skoraj pravilo, da mora znati škof vse jezike škofije. Zaradi tega so bili v primorskih škofijah največkrat imenovani za škofo Slovenci, ki so znali tudi italijansko, medtem ko so bili obratni primeri redki. Od tega običaja so se najprej oddaljili v krški škofiji (Celovec), kjer po smrti škofa Wierzyja leta 1881 prosvetni ministri in vlade od kandidata niso več zahtevali znanja slovenščine, čeprav so vsi vprašani škofje, tudi neslovenci, predlagali na prvih mestih duhovnike, ki so obvladali oba jezika.

Težave so bile tudi pri imenovanju škofov v Ljubljani. Slovenska duhovščina je bila v opoziciji do liberalne zakonodaje že s cerkvenega stališča, slovensko narodno gibanje kot tako pa z nacionalnopolitičnega stališča. Ker se je duhovščina kmalu vključila v slovensko narodnopolitično gibanje, ki je videlo glavnega nasprotnika v liberalnem Nemcu in liberalnem nemškutarju in ker je kmalu postala eden izmed organizacijskih stebrov tega gibanja, so vlade že od konca šestdesetih let naprej označevale slovensko narodno gibanje kot slovensko narodno – klerikalno gibanje. Prav na Kranjskem in s tem tudi v ljubljanski škofiji je bilo to gibanje najbolj učinkovito, ker je s slovensko deželnozborsko večino segalo na raven pravic deželnih avtonomij in je bilo zaradi tega za vlade tudi najbolj resno.

Vladam nikakor ni bilo do tega, da bi proti političnemu delovanju duhovščine direktno nastopale, čeprav se je dogajalo tudi to, ker bi to dajalo videz nastopanja proti Cerkvi. Veliko bolj so si prizadevale za to, da pridejo na vodilna cerkvena mesta taki duhovniki, ki bi bili zmožni po poti cerkvene discipline uresničevati vladne želje in zahteve.

Napete politične in cerkvenopolitične razmere na Kranjskem so leta 1871 nagnile k odstopu ljubljanskega škofa Vidmarja. Prosvetni minister je poročal cesarju, da živi škof popolnoma izolirano od tekočega dogajanja in da ni več zmožen izvrševati svojega škofovskega poklica. Takšno stanje je označil kot toliko bolj nevzdržno, ker »je ravno na Kranjskem zašel večji del klera v valove nacionalnega strankarstva (des Parteigetriebes) in je zaradi tega prav tukaj močna roka škofa potrebna bolj kot kjerkoli drugje«. Predlagal je sprejetje odstopa, »ker je škof star že sedemdeset let in ker ni nobenega upanja, da se mu bo uspelo rešiti izoliranosti in spremeniti svoj odnos do klera in



prebivalstva ter ju usmeriti na Cerkvi in državi odgovarjajoče tirnice.

Rečemo lahko, da je takšno pojmovanje vloge ljubljanskih škofov ostalo merodajno pri imenovanju ljubljanskih škofov vse do imenovanja zadnjega v času monarhije, škofa Jegliča. Škof bi moral predstavljati močno roko nad duhovščino, biti bi moral lojalen do vlade in prost vsakega suma simpatiziranja s slovensko nacionalno stranko. Tako je vlada na primer zavrnila imenovanje Pogačarja za ljubljanskega stolnega prošta leta 1870, za katerega je prosvetni minister v predlogu cesarju povzel poročilo kranjskega deželnega predsednika Conrada: »da spada po svoji temeljiti teološki izobrazbi, po svojem poštenem karakterju in po svojih zaslugah gotovo med najodličnejše osebnosti med duhovščino«. Vendar si je nakopal očitek nekorektnosti, ker je sodeloval pri izdelavi narodnega volilnega programa za volitve marca leta 1867, ki je »zahteval spremembo ustave v federalističnem duhu. Volitev pod tem programom se je udeležila skoraj vsa kranjska duhovščina pod vodstvom ljubljanskega stolnega prošta Kosa«. In čeprav je baje Pogačar to svoje sodelovanje kasneje obžaloval, je citiral minister naprej kranjskega deželnega predsednika Conrada, da »se je Pogačar pustil usmeriti na pot (Bahn), na katero bi duhovnik ne smel stopiti, ker duhovnik ne sme nikdar postati član kakšne politične in narodne stranke«.

Deželni predsednik Auersperg je poročal prosvetnemu ministru, da so razmere v ljubljanski škofiji žalostne in da je duhovščina razen redkih izjem vsa v taboru opozicije kot vnet nasprotnik ustave ter da je disciplina med duhovščino v Vidmarjevem času skoraj popolnoma izginila. Pogačarja je deželni predsednik Auersperg odklonil kot pristaša slovenske narodne stranke. Prosvetni minister je predlagal Müllerja iz Celovca, »ki bo prišel od zunaj in ne bo vezan na nobeno stran«. Poudaril je, da je slovenščine popolnoma zmožen, in je bil tudi imenovan. Vendar dr. Valentin Müller imenovanja ni sprejel in se je zasedba ljubljanskega škofovskega sedeža zavlekla še do leta 1875, ko se je vlada po nadaljnjih obotavljanjih končno le odločila za Zlatousto Pogačarja.

Čeprav je bilo imenovanje škofov izključno cesarjeva domena, pri čemer je imel pomembno vlogo še prosvetni minister, pri imenovanjih politična javnost ni ostajala neaktivna. Včasih se je v javnosti o kandidatih govorilo že pred imenovanjem, ali pa je ta

v časopisju izražala svoja pričakovanja, včasih pa tudi že kar zahteve.

Laibacher Wochenblatt, tednik liberalne, nemško usmerjene stranke v Ljubljani, je po smrti ljubljanskega škofa Pogačarja pričakoval od njegovega naslednika, za to »važno cerkveno službo«, da bi moral biti osebnost brezhibne čistosti in neoporečnega karakterja, mož temeljite teološke in splošne izobrazbe, ki pozna sodobne duhovne tokove, če so mu ti ljubi ali ne. Poleg tega bi moral biti kandidat širokosrčen in tolerant. Ljubiti mora deželo in ljudi in biti mora takten, ker njegov položaj v mnogočem presega duhovne zadeve in posega v posvetne stvari. Biti mora prijatelj šole, predvsem pa ne sme biti nacionalni fanatik.«

Službo ljubljanskega škofa označuje kot težko, »ker je velik in pomemben del kranjske duhovščine čezmerno zasvojen od ekstremnih nacionalnih idej in se ukvarja s preveč posvetnimi posli politike do te mere, da stopa njen čist apostolski poklic s svojim visokim mirovnim poslanstvom v ozadje«. Zato bi moral biti za ljubljanskega škofa izbran mož, »ki bo sposoben trdno držati vajeti in preprečiti, da se del njemu podrejene duhovščine utaplja v nacionalnem fanatizmu in ga odvrni od dnevne politike«. »Škofovska služba je v Avstriji na splošno pomembna; pri nas na Kranjskem pa je zaradi gornjih razmer še posebnega pomena«.

Kljub takšnemu načinu imenovanja škofov v vsem času ni bil imenovan niti en škof, ki bi te službe ne bil vreden. Prav tako v škofijah, v katerih so prebivali Slovenci, ni bilo niti enega škofa, ki bi Slovence zapostavljal v narodnem oziru.

**Vinko Rajšp**



# SLOVENSKE JASLICE

## božična meditacija

### I

Stojim v tišini samotne openske cerkve pred še nedograjenimi jaslami in meditiram:

Jaslice kot poezija vere? – Molitev, ki se je utelesila v poetični prizor? – Kdove zakaj si je ljudska vernost tam nekje v davni izbrala ponazoritev enega najnežnejših biblijskih prizorov! Z otroško vernim srcem si je izbrala med vsemi podobo neboljšenega otroka, nad katerim bedita nežna in deviška deklica Marija in možati, skrbni Jožef,

... sveti Jožef, stari možek, lepo sivo brado ima!

Z brado giblje, z nogo ziblje lépo Dete Jezusa...

Ne, to ni podoba trikotnega očesa, ki iz grožčega oblaka strogo motri grešno človeštvo pod seboj. In tudi ni veličastni gromóvník iz viharne Sinaja, ki narekuje trepetajočemu preroku svojih nepreklicnih deset ZAPOVEDI. Ne, ljudski duh si je izvolil te otroške ročice, dobrotno in razumevajoče razprte nad našo revščino. In te se ne razpirajo iz puhasto belih čipkastih oblakov kraljevske zibeli. Iztezajo se iz slame živalskih jaslí, v pastirski staji, sredi mrzle noči.

Kako blizu je ta Bog tudi zadnjemu, najbolj zavrženemu med človeškimi otroki:

... Tam na slamci, v revni štalci je rodila Jezusa...

Kdaj že je biló, ko je preprosta roka, ki jo je vodil pobožni zanós, zarisala na grobo steno katakomb svoje prve jaslíce! Najstarejše najdene so baje iz daljnega 4. stoletja. Pozneje, v 12. stoletju, asiški ubožec Francíšek v svoji otroški gorečnosti ponazorí kar sredi gozda prave jaslíce z živim oslíčkom. Kmalu pa stopijo jaslíce tudi v šumni svet mest. Cesarica Helena namreč najde v Betlehemu ostanek betlehemske jaslí in nad relikvijo zraste bazilika. Zatem prenesejo relikvijo v Rim in tam, v baziliki Santa Maria Maggiore, pri Mariji Snežni, jo hranijo še dandanašnji dan. Jaslice pa preplavijo ves svet: enako gosposke domove in kraljevske palače kot cerkve in preproste hiše, tja do najrénnejše izbe. Še zlasti te! Zakaj nikjer ni

betlehemske hlevček z Detetom v jaslih prístnejši in iskrennejši kot tam, kjer se odpira kot upanje in tolažba trpečim srcem.

### II

Z jaslami sem tako rekoč zrasla. V moji domači cerkvi v Loki pri Zidanem mostu stoji v glavnem oltarju prav tista sveta Helena, ki je našla ostanke jaslí v Betlehemu. In moji starši so prišli v Loko iz škofjeloškega pogorja, kjer je že vsaj dve stoletji razširjena stara rezbárska tradicija rezljanih jaslí: v njih se vrtijo mlinčki, kovač kuje konja in angeli s trobentami premikajo roke. Vse to sem še videla v otroških letih pri stricu, dekanu v Poljanah.

Prvi spomin pa mi seže v zgodnja leta, ko oče, svečan kot starozavezni prérók, s kredó zarisuje na podboje težkih vhodnih vrat začetrnice GMB, imena treh kraljev, Gašperja, Mihe in Boltežarja. Nato stopi pod večer z lopatko razžarjene žerjavice, iznad katere se sukljá dišeče kadilo, okrog hiše in po stopnicah vse do podstrešja. Za njim stopajo in odgovarjajo na njegov nagli rožni venec trije otročiči in jim je, ko da stopa pred njimi veličastno sam Bog Oče tja gor, više in više, v vencu kadila, v neke nadzemske pokrajine. Ta nadzemska dežela se potem razprostire pod lestenci v dnevni sobi, kjer se razpenja bleščeče božično drevo, pod njim pa čez vso mizo ogromne jaslíce. Nato luči ugasnejo in zdaj sveti le še rdeča lučka za hlevčkom; ta osvetljuje le sveto Družino in bele kožuške najbližjih ovčk. Vsa družina zbrano zapoje nekaj božičnih pesmi, nakar se lestenec spet prižge in jaslíce ožive v vseh svojih ljubkih podrobnostih... Spomin ugasne, mladi oče je zdaj dedek, za katerim se v gozdno pobočje plazijo moje tri deklice, da naberejo mahú in lubja za jaslíce. Te jaslíce so zdaj v kuhinjskem bogkovem kotu in otroci jih tam čeblija oblikujejo s svojo domišljijo.

In spet stopajo za žerjavico s kadilom trije otroci, a to zdaj moji vnuki... Spomin se zdaj raztóži. Oče, v resnici letos ne boš več pokádil z dišečo žerjavico po vseh sobah in ne boš več skrbno pritrdil trikotne deščice v bogkovem kotu. Tvoje jaslíce so zdaj gozdovi vseokrog Dobrave, božični vonj smrečja je zdaj tvoje kadilo. Ko bi me ne bilo sram sentimentalnosti, bi ti prinesla nocoj majhne jaslíce na grob. Pa saj ni treba, hranim jih zate v svojem srcu in v teh jaslicah ti prižigam drobno lučko za sveti večer...



Tretja božična slika pa me popelje na samotno kmetijo pod hribom Svetega Lenarta. Teta Iva si natakne škornje, se dobro zavije in se v snegu prebija navzgor k polnočnici. Devetdeset let je bila dopolnila lani, a s pogumom in vedrino svojega rodu se napóti za zvonjenjem s hriba: pol ure poleti, to noč pa mogoče, gazeč sneg, celo uro. Saj je to njena devetdeseta in morda zadnja sveta noč...

Naslednja misel pa je lahka in osrečujoča: misel na moje otroke, ki v tej uri ustvarjajo vsak zase svoje male jaslice. In v njih se morda ta trenutek obudijo spomini na dedka in njihovo mladost.

Potem se misel pomudi še pri znanih in neznanih rojakih v Kanadi, v Koloradu, v Argentini, v Avstraliji. Njihove jaslice so nocoj morda prav takšne, kot so bile tiste doma: s potočki in hribčki, z bukovimi gozdiči in cerkvicami na hribu. Toda pod njihovimi okni rohní bučno velemesto. Ali pa se, tam pod Južnim križem, beli razžarjena poletna soparica. Z jaslucami pa se vračajo v domače kraje. Vaške zvonove jim pričara posnetek brezjanskih zvonov s kasete. Njihovo daljno samoto v tujini pa milo obljudi ubrana melodioznost s plošče starih božičnih pesmi, kupljenih v domovini.

In zdaj prihaja trenutek, ko smo v srcu vsi Slovenci skupaj; ko se na sveti večer začutimo eno. Oni v tujini poromajo v mislih k nam. In mi jih za hip obiščemo pred njihovimi slovenskimi jaslucami. In vsi hkrati smo v srcu zdaj skupaj z onimi, ki jih ni več...

### III

Pa jaslice niso samo domotožni spomin. Religiozni in simbolni pomen Rojstva je bil skozi stoletja – in je še danes – močan in neizčrpen vir navdiha tudi umetnikom. Že ljudski pevec in samouk je znal s preprosto vižo potrkati na srca. Navsezadnje se je čudovito spevna Sveta noč utrnila preprostemu župniku. Veliki skladatelji so si ob tem edinstvenem motivu merili ustvarjalno moč. Oratoriji in kantate, samospevi in zborovske skladbe, koncerti in mogočne orgelske kompozicije, latinske maše in še in še je nastajalo v mukah ali srečnem transu samotnih ur. Odmevalo je in grmelo in se razlivalo v skladateljevi fantaziji, nato pa v trdi tláki postajalo note na črtovju. In morda je šele mnogo pozneje postalo tudi lepota resničnih zvokov v koncertni dvorani. Kako silovita čustva so

zanosila te skladbe; in kakšna trpka doživetja so iztrgala to zvočno bogastvo iz kompozitovih nedrij! In vendar to trpljenje ni bilo zaman: so skladbe, pred katerimi ne more ostati hladen najbolj zakrknjen razúmar. In so kompozicije, pred katerimi dobesedno poklekneš, najsi te prevzame njih religiozna moč ali umetniška lepota.

Slikarju pa Rojstvo božje ponuja še večje razkošje motivov. Tu je dinamika prizorov iz biblije! Tu je zunanja slikovitost oblačil, arhitekture in prizorišč. Tu so možnosti, ki jih odpira moderna umetnost, ko umetnik ne ponavlja več resničnosti, pač pa na njenih razvalinah postavlja novo, svojo. In ker v slikarstvu z religiozno tematiko ne gre le za zunanjo lepoto, obstojimo lahko prav tako očarani pred sliko renesančnega slikarja, iz katere diha vedro razkošje in barvitost in kjer se vernost peni kot toskansko vino, kakor enako prevzeti obstojimo ob lesenem kipcu ljudskega rezbarja, ki se mu je izpod rok iztrgal križ bolečine in upanja v pretresljivo božjo mártro.

V kakšni meri pa je slovenskega pisatelja navdihoval božič, dokazuje knjiga Jožeta Dolenca BOŽIČ NA SLOVENSKEM, ki je izšla pri celjski Mohorjevi družbi.

Posebno lep spomin na biblijsko besedilo pa je zame tista božičnica na openski srednji šoli, ko so moji dijaki pred jaslucami iz lepence, izdelanimi v razredu, s svojimi čistimi glasovi recitali odlomke iz Psalmov, oblečeni v raševino preprostih pastirjev. V njih ustih je semitska poezija Psalmov zaživela v vsej svoji prvinski lepoti. In drugi spomin, ko – prav tako v šolski veži – dijaki vstajajo in pripovedujejo odlomke iz literature na božično témo, sredi med njimi pa biblijska Jožef in Marija... in komaj sem preprečila, da namesto Deteta-lutke niso prinesli in položili v jasli svojega živega bratca!!

### IV.

Jaslic je seveda ničkoliko: namizne in kótne, kulisne in omáricne, oltarne, renesančne in baročne, tirolske ali alpske, italijanske, posebno napolitanske, premične in celó elektronske. Pa naj bodo domače ali cerkvene, za razstavo ali le za intimen kotiček za zbranost, vselej morajo imeti dvoje odlik: umetniško lepoto in krščansko sporočilo. Najlepše je seveda, če jih farna skupnost ali nekaj jasličarjev v cerkvi zgradi skupaj, doma pa se jaslucam posvetijo otroci. Bolj so



ustvarjalne, več si vložil vanje domišljije in čustva, lepše so. Lahko so slovenske kot na Gasparijevih slikah ali Goršetovih kipcih. Lahko so mestne, s palačami, v slogu betlehemskega mesta in Jutrove dežele. Lahko jih obogatiš s cestkami in potočki, slapovi in jezerci, plotovi in zidki, skalovjem in stajami. Poseješ jih z ovčkami in živino, pastirji in otročadjo. Vendar: preveliko ne sme biti vsega, zakaj jaslice so vendar tu zaradi ene same podrobnosti! Le eno je pomembno: hlevček z Detetom, Marijo in Jožefom! Če to ni središčno, če se pozornost takoj ne usmeri tja, k hlevcu, so tvoje jaslice zgrešene, so le kulisa. Kjerkoli stoji, tudi na skrajnem robu, a osvetljena in poudarjena mora biti le ta podrobnost, vse drugo naj bo v poltemi ali pa toliko odmaknjeno, da se oko in srce pomudi tam, kjer je središče, težišče vsega. Vidiš, jaslice, prave jaslice so samo to! Staje in seniki, lese in plotovi, votline in mahovi, vodnjaki, ki se blešče, pastirski ognji, ki se rdeče užigajo, okenca, ki svetijo v noč, to je ljubko, a postransko. Tvojim jaslicam se mora poznati, da je bil tisti, ki jih je postavil, s srcem v Betlehemu. Naj bodo figure keramične ali voščene, lesene ali lončene, papirnate ali iz umetnih snovi, vedno bodo najlepše, če bodo izraz tvoje vere in tvojega estetskega okusa. Malce pa naj le bodo tudi slovenske. Tako boš člen v verigi, ki povezuje rodove. In nehote boš predajal s tem štafetno palico jasličarjev našemu najmlajšemu rodu!

## V.

Jaslice v vsem svojem realizmu: prostor za živino, v smradu gnojà in jadrnih pajčevin; v mrazu in revščini! A nad vsem tem nekaj, kar ta realizem razveljavlja, ker spreminja vse v svoje nasprotje: zvezda, ki stoji nad slemenom in naznanja odrešenje! Odrešenje za trpeče in zapostavljene, za bolnike in sirote; pa konec koncev vendarle za vse, saj so vsi poklicani v kraljestvo Deteta, ki se je nocoj rodilo. In tako jaslice niso samo spomin. Tudi niso samo simbol. So predvsem napoved tiste božje prihodnosti, ki nas čaka, ko se naša zemlja zgodovina izteče.

**Zora Tavčar**

# SLOVENSKI PERIODIČNI TISK V ITALIJI

Slovenski tisk v Italiji je bil vsa povojna leta izredno živahen in ideološko razvejan, razgiban in pester. Na Tržaškem je bilo po letu 1945 storjenih največ tiskarskih podvigov. Naj tu samo naštejemo periodične publikacije, ki jih danes ni več in so izhajale razmeroma zelo kratko dobo, včasih celo samo enkratno v Trstu ali v Gorici: goriški tednik »Soča« (1947-1960), tednik »Demokracija« (1947-1963), revija »Razgledi« (1946-52), »Mlada setev« (1946-49/50), »Jadran« (1947-48), »Literarne vaje« (1949-79), »Stvarnost« (1950-52), »Stvarnost in svoboda« (1952-53), »Tabor« (1951), »Sidro« (1953), »Tokovi« (1956), »Jadro« (1957-59), »Dan« (1971-81). Njihovi uredniki in sodelavci so bili kulturni delavci Drago Pahor, Vladimir Bartol, Jože Peterlin, Boris Pahor, Alojz Rebula, Josip Tavčar, Pavle Merku, Martin Jevnikar, Franc Jeza, Vinko Beličič, Miroslav Košuta in drugi. Vsi ti poskusi so po krajši in daljši dobi izhajanja propadli zaradi sporov in razhajanj med uredniki, zaradi majhne naklade in podobno.

Toda pogledjmo, kaj je ostalo od vsega tiskanega vrenja po vojni do današnjih dni. Danes imamo Slovenci v Italiji nekaj rednih in ustaljenih publikacij. Od maja 1945 izhaja dnevnik »Primorski dnevnik« (glasilo levičarske Slovensko kulturne gospodarske zveze), goriški tednik »Katoliški glas« (od 1949) je neodvisno glasilo slovenskih duhovnikov, tržaški tednik »Novi list« (od 1954) se je v začetku izhajanja proglašal za glasilo krščanskih socialcev, danes pa je bliže stranki Slovenski skupnosti, petnajstdnevnik »Delo« (od 1949) je glasilo v slovenščini Italijanske komunistične partije. V Benečiji izhajata laični tednik »Novi Matajur« (od 1976) kot naslednik »Matajurja« (1950-73) in katoliški štirinajstdnevnik »Dom« (od 1966). Vsi ti pokrivajo takoimenovani informativni del slovenskega tiska v zamejstvu in so ideološko bolj ali manj profilirani.

Na revialnem področju izhajajo danes še tri kulturne revije in sicer »Mladika« (od 1957), »Most« (od 1964) in »Zaliv« (od 1966). Vendar pa samo prva, ki je začela izhajati kot družinski mesečnik in jo izdajajo katoličani laiki, izhaja redno. »Most« (izraz



krščanskega kroga sodelavcev) in »Zaliv«, ki ga izdaja skupina kulturnih delavcev z Borisom Pahorjem na čelu, sta elitni kulturni reviji, ki pa žal izhajata zadnja leta skrajno poredko in sta na tem, da utihneta; posebno še odkar je »Celovski zvon« že takoj ob nastanku zajel določen krog sodelavcev tudi na Tržaškem.

Za otroke izhajata katoliški »Pastirček« (od 1946) in laični »Galeb« (od 1964).

Razlog, da so številni poskusi kulturnih revij v preteklosti propadli, je iskati v ideoloških razhajanjih in gmotnih težavah. Katoliški in demokratični tisk, ni prejemal podpor iz matice in ni smel preko meje v Slovenijo, se je obdržal samo s požrtvovalnim zastojnim delom urednikov in ob podpori bralcev. Danes, ko so se razmere v domovini spremenile, se bo seveda ta tisk obdržal samo, če bo ohranil svoje zaledje bralcev in sodelavce ter če bo deležen podpor, sicer bo shiral. Gotovo bo naloga demokratičnega in katoliškega tiska danes drugačna kot v preteklosti, ko je bil edini glasnik idej, ki so bile v domovini prepovedane, a so se danes z večstrankarskim sistemom in idejnim pluralizmom razvile in utrdile prav v matičnem prostoru, morda celo bolj kot v nekaterih krogih v zamejstvu.

Vsekakor bo tudi obstoj slovenskega tiska v zamejstvu znak vitalnosti in hotenja slovenske narodne skupnosti po življenju.

**Marij Maver**

## ARGENTINSKI SLOVENCİ SE SPOMINJAJO

7. marca 1991 mineva pet let, odkar je v Argentini umrl voditelj slovenskih dušnih pastirjev v tej deželi, delegat msgr. Anton Orehar. Tja je prišel z valom slovenskih beguncev, ki se je malo manj kot tri leta zadrževal v Italiji (od maja 1945 do marca 1948). Prvo dobo njegovega delovanja je popisal kronist v lanskem »Duhovnem življenju« z naslednjimi spomini toliko naših ljudi.

14. maja 1945 smo se pripeljali z angleškimi kamioni iz Beljaka prek Vidma (Udine) v Monigo pri Trevisu. V nekdanjem taborišču je bil velik nered. Toda kmalu je slovenska pridnost taborišče bolj ali manj uredila.



Anton Orehar

Tri in pol mesece smo tam ostali in doživljali svetle in temne dogodke.

Med svetle dogodke štejem obisk krajevnega škofa, ki nam je v imenu tamkajšnje Cerkve prinesel žarke upanja in tolažbe, ureditev kapele, doma miru in molitve, procesijo sv. Rešnjega telesa, začetek otroškega vrtca, osnovne in srednje šole, nove maše sedmih slovenskih novomašnikov, proslavo desetletnice evharističnega kongresa v Ljubljani (1935), razna kulturna predavanja, nastanek emigrantskega pevskega zbora »Slovenija« (dne 4. 8. 1945), ki ga je najprej vodil duhovnik Andrej Pogačar, za njim pa dr. Julij Savelli in še in še ...

Med temnimi dogodki pa bo za vedno zapečaten novica, da so Angleži vrnili slovenske domobrance in številne druge – v kruto smrt. Žalostna novica je nepopisno pretresla begunce.

Sredi tega begunskega življenja je bil srednješolski profesor verouka Anton Orehar z več duhovniki. Prvi je vodil taboriščno dušno pastirstvo šempeterski župnik Alojzij Košmerlj. Po treh tednih je prosil duhovnike, naj ga razrešijo te službe. 31. maja na praznik sv. Rešnjega telesa, so izbrali zanj profesorja Oreharja, ki mu je »Na poti dne 1. avg. 1945« ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman poslal imenovanje za njegovega delegata v Severni Italiji: Poveril mu je »vodstvo slovenskih duhovnikov beguncev in skrb za duhovniško življenje in disciplino v smislu kánonov«. Škof je v pismu izrazil upanje, da bodo njegovi sobratje duhovniki skušali njegovo delovanje olajšati in »z zgledno potrpežljivostjo prenašali težave begunstva v zadoščenje božji pravičnosti«.



Tako je potem Anton Orehar vodil delovanje naših duhovnikov v taborišču in z veliko zavzetostjo poučeval verouk v srednji šoli. Z njemu lastno modrostjo je vodil, usmerjal in poživljal versko življenje.

26. avgusta 1945 smo morali Monigo zapustiti. Skozi Forli, kjer smo bili nekaj dni, smo odšli v Servigliano (južno od Ancone) pri Porto San Giorgio. Tam smo ostali od septembra 1945 do 24. julija 1946. Tu je begunsko življenje doseglo svoj višek, tako v verskem kot tudi v kulturnem, prosvetnem in drugem življenju. Imeli smo slovenske šole (vrtec, osnovno in srednjo), ki jih je za prof. dr. Baragom vodil ravnatelj Ivan Prijatelj. Emigrantski pevski zbor »Slovenija« je na praznik sv. Jožefa 19. 3. 1946 pel pred papežem Pijem XII. in v raznih rimskih cerkvah. 29. oktobra 1945 je bil ustanovljen Slovenski emigrantski oder. Ta je pripravil martinovanje 12. 11. 1945, nato Balantičev večer, zatem miklavževanje in vrsto iger (1. 1. 1946 smo gledali Vombergerjevo »Vodo«, 10. 2. 1946 Gogoljevega »Revizorja«, 24. 2. 1946 Jalnovo »Srenjo«, aprila 1946 »Miklovo Zalo«, 11. 6. nato Shakespearjevega »Hamleta«).

V tem taborišču smo dobili tudi slovensko tiskano besedo. Dne 6. 9. 1945 je izšla »Zedinjena Slovenija«, seveda razmnožena, na enem ali dveh listih. Izhajala je dnevno, njen glavni urednik je bil Jožko Krošelj. Dr. Jože Krivic je 1. 11. 1945 začel izdajati leposlovno revijo »Svet in dom«. Vsako soboto je izšel verski list »Sejalec«. Za duhovnike po begunskih taboriščih pa je bila mesečna razmnožena revija »Beseda življenja«.

V taborišču smo uredili vrsto delavnic: mizarско, čevljarско, strugarско, kleparско, krojaško. Ni manjkalo frizerskega salona in ne fotografskega ateljeja. Kulturna predavanja so bila na dnevnem redu. Bilo je tudi več jezikovnih tečajev. Razgibalo se je športno udejstvovanje. V nepozabnem spominu je tekmovanje med »debelimi in suhimi«.

V tem razgibanem življenju pa ni manjkalo težav in križev. Dne 18. 2. 1946 je moral po angleški »prijaznosti« zapustiti taborišče taboriščni predsednik dr. Stanko Žitko. Za novega predsednika smo izvolili inž. Avgusta Vivoda. Zaslisevalna komisija »UNRE« je kar naprej delovala. Angleški komandant Burnell je stalno brundal: domov, domov...

Anton Orehar je sredi vsega tega z urejenim bogoslužjem spremljal življenje taboriščnikov. Številni so se udeleževali svetih

maš. Njegove pridige so bile aktualne in jasne. Imeli smo šmarnice, cerkveni prazniki so bili polni svečanosti. Vsak dan je bil v spovednici. Bil je moder duhovni voditelj, ki je združeval razumevanje in ljubezen, dobroto in zahtevnost.

Ob koncu julija 1946 smo zapustili Servigliano, to našo veliko vas, kraj prisrčne domačnosti in odšli v Senigallijo, v begunsko taborišče številka 9. V nekaj dneh so delavni begunci tudi tam uredili kapelo, šolske prostore, pevsko sobo, tiskarno, bolnišnico in celo telovadishče.

Kmalu so se pojavile nove preskušnje. Že 9. avgusta se je pojavila zaslisevalna komisija. Dne 10. septembra 1946 je 29 slovenskih duhovnikov prejelo obvestilo, da morajo v dveh urah zapustiti taborišče in oditi neznankam. Po silnem razburjenju ljudi je prišlo sporočilo, da bodo odšli v begunsko taborišče Riccione. Taborišče so prav tako morali zapustiti nekateri agilni laiki, med njimi izvoljeni predsednik inž. Avgust Vivod.

Višek trpljenja pa je prinesel 1. maj 1947. Takrat je angleški komandant ukazal izprazniti kapelo. Sveta maša in razne pobožnosti, med njimi tudi šmarnice, so morale od tedaj biti na prostem. Najsvetejše pa je hranil v svoji sobi dušni pastir Orehar, ki je z maloštevilnimi starejšimi duhovniki še ostal v taborišču.

Kljub vsem tem preskušnjam pa razgibanost življenja, ki je bilo tako razvejano že v Serviglianu, le ni prenehalo. Šole so redno delovale. Študentje so začeli izdajati list z imenom »Orač«. Igralska skupina je 9. februarja 1947 uprizorila Molièrovega »Sko-puha«, 10. aprila Finžgarjevo »Verigo« in potem še »Čujočega stražarja«, »Prisiljenega obupanca«, komedijo »Kar hočete« in znova Shakespearjevega »Hamleta«.

Novi taboriščni poveljnik major Ebsworth je bil človek kulture, razumevanja in dobrote. Taboriščna kapela je znova dobila prejšnje prostore. Dijaki so uprizorili igro »Luč z gora«. Verska in druga predavanja so bila na dnevnem redu. Vršili so se razni študijski dnevi. Bilo je več športnih tekmovanj.

Gospod Orehar je s prijazno besedo vlival ljudem zaupanje v Boga, ki nas vedno spremlja. Navajal jih je k molitvi, obiskovanju svete maše, k svetim zakramentom in obiskom Najsvetejšega. Po vsem delovnem dnevu si ga videl, kako je še našel čas za molitev križevega pota.



Veliko pozornost je tudi posvečal pripravi ljudi za odhod v svet. Številne je poročil. Nemajhnemu številu fantov in deklet je osvetlil duhovniški in redovniški poklic. Ob neki priložnosti je dejal: »Če bi jaz danes izbral poklic, bi si izbral s prav takim veseljem duhovniškega, kot sem si ga izbral po maturi.«

Čutili smo, kako je bil vdan škofu Gregoriju Rožmanu. Priporočal nam je zvestobo Bogu in Mariji Pomagaj ter slovenskemu narodu. Svaril nas je pred brezbožnim komunizmom in pred drugimi verskimi in moralnimi zablodami.

Alojzij Starc

## STO LET »AMERIKANSKEGA SLOVENCA«

V zgodovini slovenskega časnikarstva predstavlja list »Amerikanski Slovenec« zanimivo in veliko redkost. Začel je izhajati 3. septembra 1891 v Združenih državah Amerike, se selil iz kraja v kraj, doživljal vzpone in nihanja, menjaval lastnike in izdajatelje, a uspel, da je vse to preživel in obhaja stoletnico neprekinjenega izhajanja. Različne obletnice so bile že v preteklosti priložnost, da smo se ga spomnili tudi v Sloveniji, stoletnica opravičuje še en pogled v njegovo razgibano zgodovino.

Slovensko izseljevanje v Ameriko je konec preteklega stoletja doseglo svoj vrh. Izseljenci so se začeli povezovati, ustalile so se močnejše cerkvene skupnosti, ustanavljati so začeli šole, trdnejše gospodarsko stanje pa je omogočilo dejavnosti na različnih področjih. Slovenski duhovniki, ki so vodili župnije ali so občasno obiskovali manjše skupine rojakov, so čutili, da bi občasna vez med njimi pomagala pri utrjevanju povezanosti s staro domovino, ohranjala jezik in pripadnost cerkveni skupnosti. Kot dober organizator slovenskih skupnosti in njihov požrtvovalen voditelj se je izkazal msgr. Jožef Franc Buh (1833-1922), ki si je zamislil slovenski časnik in k sodelovanju pridobil Antona Murnika. On je o podobni ideji razmišljal že prej in zanjo ogrel skupino rojakov. S pomočjo nekaterih navdušenih Slovencev je v Chicagu zaživel doslej najstarejši slovenski list zunaj meja matične domo-

vine. Po dosedanjem raziskovanju začetkov slovenskega izseljenskega časnikarstva, veliko delo na tem področju je opravil zavzet knjižničar Jože Bajec, se je misel o slovenskem listu v Ameriki pojavila okrog leta 1889, ves čas do izida prve številke pa so potekale priprave, od katerih je največ moči zahtevalo zbiranje naročnikov.

V prvi številki je bilo mogoče prebrati utemeljitev lista in njegovo usmeritev: »Ker Slovenci živijo raztrešeni po vseh državah severne Amerike, se je bati, da upeša in se zgubi vera in slovenski jezik, čepravno ne že pri naseljencih, a vendar skoro gotovo pri njih naslednikih, je neobhodno potrebno, da imajo časopis v svojem jeziku. (...) Namen 'Amerikanskega Slovenca' je, v prvi vrsti združenje vseh ameriških Slovencev, ker le s združenimi močmi se moramo ponašati kot narod in braniti se potujčenja. List bode slovenskemu ljudstvu ne samo v zabavo in kratek čas, ampak tudi v korist v oziru dela in zaslužka in tako v izboljšanje materialnega stanja naših rojakov.« Eden od ciljev mu je bila obramba Cerkve: »Nasprotnike naše katoliške vere bode zavračal kakor koli nas bodo napadali ali naša podvzetja overali; sicer pa jih bomo pustili v miru, kajti 'Svoji k svojim' naj bo naše geslo.« Na drugem mestu so ustanovitelji to razsežnost še bolj poudarili: »Odgajali so nas v kerščanskem duhu, bodimo jim hvaležni zato in vcepimo našim otrokom ljubezen do naše katoliške vere in spoštovanje do onih krajev, kjer živijo naši bratje, kjer je tekla tudi zibelka naša.« Kot sestavni del svojega programa si je načrtoval boj za pravice v ameriški družbi, informiranje zlasti v času volitev, pomoč novim priselencem, podpiranje slovenskih združenj in gospodarskih podjetij. Prinašanje novic in obvestil pa je itak bila temeljna zastavljena naloga.

Prvi glasovi, ki so o novem listu prišli na Slovensko, niso bili najbolj ugodni. Po vsej verjetnosti je bila kriva nepoučenost, da je John M. Solnce, pozneje sicer navdušen podpornik lista in njegov sodelavec, izrazil svoje veselje, da je list začel izhajati, saj je na svojih misijonskih poteh ugotovil, da Slovenci potrebujejo dobrega branja in bi list temu lahko odpomogel, toda ostal je razočaran. Ni mu bil všeč jezik »slabo prezloženih nemških revolver-novel«, ravno tako so ga motili oglasi za alkoholne pijače in za slovenske gostilne. »To, sem si štel v svojo dolžnost pojasniti, da bi ime ameriških Slo-



vencev in njihovih duhovnikov ne terpelo škode,« je utemeljil svojo sodbo. Vendar je pred seboj imel le prvih deset števil in je pozneje svoje mnenje spremenil.

Uredniško in založniško delo Antona Murnika je trajalo le kratek čas. Že po deseti številki se je odločil, da bo z delom prenehal. V pismih sodelavcem je zatrjeval, da je vzrok njegovo krhko zdravje, mogoče pa bi bilo med vzroke uvrstiti tudi finančne probleme, malo število naročnikov in težave s sodelavci. V tem času je list imel nekaj čez 500 naročnikov, od teh jih je manj kot polovica plačala prednaročnino. List je odkupil misijonar Buh, ki ni želel, da bi prvi poskus tako hitro umrl, in ga preselil v Tower, kjer je deloval. Ni mu takoj uspelo povečati število odjemalcev in čeprav je kupil tiskarski stroj, tako je zaživela prva slovenska tiskarna v Združenih državah, podjetju ni kazalo najbolje. Stavci so namreč delali veliko napak. 4. marca 1892 je vsemu navkljub izšla enajsta številka staroste slovenskih ameriških listov. Bil je tednik in je enkrat na leto imel še prilogo »Koledar Amerikanskega Slovenca«.

Ker je bil misijonar Buh polno zaposlen s cerkvenimi skupnostmi in upravo, je za delo želel pridobiti slovenske študente in duhovnike. Med počitnicami so v njegovo župnišče prihajali bogoslovci iz semenišča St. Paul, ki so opravljali uredniško delo in sami tudi pisali članke. Najpogostejše se med njimi omenjajo poznejši pomembni voditelji slovenskih skupnosti Anton Vilman, Ferdinand Požek, Matija Bilban, Fran Jager, Anton Mikš, Andrej Smrekar, Jožef Knafelj, Matija Šavs in drugi. Od teh se je Andrej Smrekar pozneje uveljavil kot dober pesnik in prevajalec, Anton Vilman pa je prvi prevedel roman »Ben Hur« in ga objavil v »Amerikanskem Slovencu«.

Z načelnimi in kvalitetnimi člani so se oglašali tudi slovenski duhovniki Francišek Šušteršič, župnik slovenske župnije sv. Jožefa v Jolietu, John M. Solnce, Franc Ks. Bajec in potujoči misijonarji. Ker mnogi Slovenci niso imeli možnosti obiskovati slovenske cerkve, je msgr. Buh z letom 1893 začel objavljati nedeljski evangelij in pridigo. V času do 1899, ko je bil urednik in lastnik J. Buh, je »Amerikanski Slovenec« povečal naklado za sto izvodov, vendar je nemalo ugleda izgubil, ko je podpiral načrt Petra Josipa Jerama pri postavljanju utopične slovenske naselbine Rajska dolina v Kaliforniji. List je za ta načrt navduševal slovenske

rojake in ko je več kot dvesto Slovencev izgubilo vse imetje, je senca padla na urednika Buha in list sam. Buha je boleče prizadelo še delovanje F. Sakserja v New Yorku, ki je bil po mnenju M. Šavs »začetnik in pospeševalec slovenskega verskega in narodnega razdora v Ameriki«. To in preobilno delo so Buha prisilili, da je list prodal Fr. Šušteršiču. Poleg tega je bil Tower dokaj od rok in je imel težave navezati stike z drugimi večjimi slovenskimi skupnostmi. Joliet, kjer je dela Fr. Šušteršič, je bil lažje dosegljiv.

Čas, ko je bil lastnik in glavni urednik Šušteršič, velja za prvi vrh »Amerikanskega Slovenca«. Listu je povečal obseg, dobil je poklicnega urednika, vtisnil mu je močnejši katoliški pečat in za njegovo izdajanje ustanovil posebno tiskovno družbo. Postal je še trdnejša vez med Slovenci v Ameriki in s staro domovino. Misijonar benediktinec Simon Lampe, ki je »Amerikanskega Slovenca« spremljal vse od začetka in bil njegov sodelavec, je v spominih zapisal, da »misijonarja branje 'Amerikanskega Slovenca' res 'gor drži', da se more ob priložnostih še po slovensko pogovoriti in da ne pozabi našega milega slovenskega maternega jezika«. Po Šušteršičevem odhodu v Slovenijo, leta 1910, je list začel nazadovati.

Številne urednike, lastnike, kraje izhajanja in spremembe naslovov bi bilo potrebno naštet, če bi hoteli le na hitro prelistati sto let izhajanja staroste slovenskih listov v Ameriki. Menjavali so se zelo hitro. Negotova gospodarska osnova in organizacijska razpršenost med izseljenci sta marsikdaj imeli velik vpliv tudi na usodo časnikov. Ravno tako so bili pomembni uredniki in krog njihovih sodelavcev. V letu 1925 se je »Amerikanski Slovenec« ponovno preselil v Chicago in dobil prvotno ime. Sposoben urednik John Jerich je dvignil njegovo kvaliteto, iz tednika naredil dnevnik, z več akcijami močno povečal število naročnikov in k sodelovanju pritegnil nekaj zavzetih rojakov. Takrat je list postal osrednji slovenski katoliški politični dnevnik v Združenih državah. Od leta 1946 »Amerikanski Slovenec« izhaja v Clevelandu, kjer je največja slovenska skupnost in je tako na razpolago največ moči.

Velja pa poudariti vsaj nekatere razsežnosti vloge, ki jo je v sto letih opravil časopis »Amerikanski Slovenec«.

Vseskozi je bil vez med Slovenci tako v Združenih državah kot v Kanadi in v Sloveniji. S pomočjo dopisnikov, njihovo pridol-



bivanje je bilo seveda odvisno od spretnosti urednikov, je ob listu nastajala narodna skupnost, ki se je zavedala skupnih korenin. Začenjal in podpiral je skupne narodne načrte in različne akcije tako v stari kot v novi domovini. Polagal je temelje slovenskim župnijam, pomagal iskati stalne duhovnike ali organiziral njihove občasne obiske. Zlasti je pomembno njegovo delo, da so Slovenci v New Yorku dobili stalnega duhovnika, ki jih je nato sprejemal ob prihodu v novo deželo. Zbliževal je raztresene slovenske nasebine, jim dajal možnost medsebojnega spoznavanja, za marsikatero rojaka je bil knjiga, iz katere se je naučil jezika in si pridobil temeljno izobrazbo. Tako je rojakom krepil narodno in osebno samozavest ter ameriško javnost seznanjal s slovensko samobitnostjo. Za strani v angleščini je to prvenstvena naloga. Listom v domovini je bil važen vir informacij o življenju v Ameriki, o pogojih izseljevanja in so s pridom ponatiskovali celotne članke. Manj pa se je vključil v razprave o političnih vprašanjih.

Postavljal je temelje slovenskega društvenega delovanja. J. Buh in drugi duhovniki okrog »Amerikanskega Slovenca« so bili namreč prepričani, da bodo Slovenci zmogli več in z manjšimi napor, če se bodo organizirali ter s skupnimi močmi uresničevali zastavljene načrte. Dal je pobudo za ustanovitev prve slovenske narodne podporne ustanove v Ameriki. Kranjsko slovenske katoliške jednote (KSKS), sedaj se imenuje Ameriško slovenska katoliška jednota, ki je začela leta 1894 in je nastarejša slovenska podporni organizacija med Slovenci po svetu. Z rednimi poročili je spremljal njeno delovanje, obveščal o njenih dejavnostih in v veliki meri pomagal, da si je priborila ugledno mesto v življenju slovenske skupnosti v Ameriki. V letih 1894-1914 je bil njeno uradno glasilo in s tem imel zagotovljeno gospodarsko zaledje, kar je bilo ob majhnem številu naročnikov za list življenjskega pomena. Njuna vez je bila obnovljena v letu 1946, ko ga je KSKJ odkupila in s tem preprečila usodo, ki je doletela številne druge liste. Od tistega časa izhaja kot njeno tedensko glasilo.

Vodilo, ki ga je listu na začetku postavil J. Buh, je bilo: Vse za vero in narod. Ta usmeritev je prevladovala vse obdobje in priložnostni zapisi so »Amerikanskemu Slovincu« priznavali, da je bil ves čas zagovornik katoliških načel in pravoveren voditelj svojim naročnikom. Podpiral je cerkvene

ustanove, se postavil v bran cerkvenih predstavnikov in v veliki meri pomagal pri vzpostavljanju organiziranega življenja cerkvenih skupnosti, šol in društev. Ob 50-letnici mu je dolgoletni misijonar Roman Homar OSB priznal, da je storil več dobrega kot mnogi slovenski misijonarji skupaj.

Jubilej »Amerikanskega Slovenca« je praznik vsega slovenskega časnikarstva. Poleg informativnega dela je opravil veliko poslanstvo pri povezovanju Slovencev tako v Ameriki kot s staro domovino, dejstvo, da je zaživel med izseljenci, pa mu daje pečat drugih izseljenskih ustanov.

**Bogdan Kolar**

## **DROBEC IZ DELOVANJA »DRUŽBE SV. RAFAELA«**

V zadnjem času se v sozvočju s procesi demokratizacije v matični Sloveniji tudi širša javnost vedno bolj zaveda, kako nujni in potrebni so poglobljeni stiki Slovencev doma in Slovencev po svetu brez vsakih ideoloških in političnih pregrad. Ob tem moramo vsekakor naglasiti veliko vlogo katoliške Cerkve v skrbi za slovenske izseljence, posebno njene »specializirane« organizacije Družbe sv. Rafaela. Njeno delovanje tako v času Avstro-Ogrske, kot v obdobju stare Jugoslavije ni bilo celovito raziskano. To velja posebej za njeno starojugoslovansko obdobje, medtem ko je o njenih začetkih pri nas objavil v prvi številki zbornika Dve domovini Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU tehtno razpravo mag. Bogdan Kolar.¹

Na tem mestu seveda nikakor ne moremo ustrezno predstaviti dragocenega delovanja slovenske Družbe sv. Rafaela, omenimo le nekatere osnovne poteze njene »osebne izkaznice«. Leta 1907 je začela delovati v Ljubljani kot podružnica avstrijske istoimenske organizacije. Prva svetovna vojna je končala njeno delovanje, leta 1924 pa je bila formalno črtana. Leta 1927 so ustanovili



samostojno slovensko Družbo sv. Rafaela, ki je bila ukinjena leta 1945. Namen omenjene družbe je bil pomoč slovenskim izseljencem ob pripravi na izselitev, med potovanjem in v novi domovini, njihova zaščita tako v duhovnih kot materialnih zadevah. Zavzemala se je za preprečevanje izseljevanja, oziroma za organizirano izseljevanje tistih, ki so se vseeno odločili izseljevati, za vzdrževanje njihovih stikov z matično domovino ter njihovimi sorodniki v njej. Poleg povsem cerkvenopravnih zadev (npr. izdajanje rojstnih oz. krstnih ter poročnih listov) se je Družba sv. Rafaela ukvarjala z vrsto drugih vprašanj: svojcem je pomagala iskati izginule in umrle izseljence v tujini, posredovala je za izseljence v stiski, npr. za izseljence vojne obveznike, ki jim je zaradi pomanjkljive zakonodaje grozilo služenje starojugoslovanske vojske. Posebno pozornost je posvečala vzbujanju zanimanja javnosti o izseljenskih vprašanjih, tako z objavljanjem informacij v lastnih, v drugih domačih in tujih časopisih, z organizacijo izseljenskih kongresov, z okrožnicami na izseljenske nedelje ter s žal neuspešnim prizadevanjem za ustanovitev izseljenskega arhiva, muzeja in inštituta. Družba sv. Rafaela je imela svoje vodstvo, pisarno, članstvo ter svoje zaupnike, ki so zlasti v pristaniščih skrbeli za izseljence. V obdobju pred prvo svetovno vojno sta bila predsednika družbe dr. Janez Ev. Krek ter dr. Vladislav Pegan, v obdobju stare Jugoslavije pa najprej dr. Juro Aldešič, od drugega občnega zbora 24. oktobra 1928 pa znani izseljenski duhovnik frančiškan p. Kazimir Zakrajšek, ki se je takrat začasno vrnil iz ZDA.² Poleg ljubljanske sta v obdobju stare Jugoslavije delovali še Družbi sv. Rafaela v Mariboru in za Prekmurje.³

Kot drobec iz delovanja Družbe sv. Rafaela objavljamo dve pismi p. Zakrajška v zvezi z že naglašanimi naporji vzbujanja zanimanja slovenske javnosti za izseljenska vprašanja. Zanimiv je tudi prejemnik pisem: vidni slovenskoameriški javni delavec Frank Kerže,⁴ ki je bil idejno in politično drugače usmerjen kot p. Zakrajšek, toda kljub temu sta tokrat, kot tudi ob drugih priložnostih plodno sodelovala. Pismi p. Zakrajška, ki sta naslovljeni na dva različna naslova v New Yorku, hranimo v arhivsko dokumentacijski zbirki že omenjenega Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU⁵, objavljamo jih brez lektorskih posegov.

## I

Lj 22 dec. 1936

*Spoštovani gospod Kerže!*

Prav kar sem prečital Vaš članek »Pod vaško lipo« v 282 številki »Glas naroda« in se čutim dolžnega, da se Vam v imenu Družbe sv. Rafaela zahvalim za Vaša izvajanja glede malomarnosti domovine do svojih izseljencev. Popolnoma pravilno presojate položaj, ko pravite, da ima Družba sv. Rafaela silno veliko težavo s tem, da bi vzbudila med inteligenco tu v domovini večje zanimanje za naše izseljence. Precej let se že trudim, da bi vzbudil tu doma tisto ljubezensko zanimanje za tako ogromen del našega naroda izven državnih meja, kakor bi bila dolžnost malega naroda, da jo ima. Popolnoma pravilno presojate uspehe tega dela ko pravite »dvomim, da se kdo posebno zanima za nje ali za nas«, tudi pravite, da je zadnje čase uradnega zanimanja malo več kakor ga je bilo. V splošnem pa smo danes še daleč od naroda vrednega zanimanja in skrbi za naše izseljence.

Ker je članek tako aktualen in bi nam zelo pomagal pri našem delu, Vas prosim za dovoljenje, da ga ponatisnem kot okrožnico, katero bi razposlal vsem vodilnim krogom naše slovenske inteligence.

Pri Družbi sv. Rafaela delamo ravnokar na tem, da bi se uresničilo to, kar Vi pišete, da bi se naj stalno poročalo našim izseljencem širom sveta o pravih razmerah in važnih kulturnih in narodnih dogodkih, da bi vedeli, kaj in kako se doma godi. Sestavljen je že v to svrho odbor, ki ga vodi neki profesor. Vaš članek je prišel kakor nalašč v pravem času, da bo podprl našo akcijo v tem smislu.

Blagovolite biti tako dobri in nam pismeno dati dovoljenje za ponatis tega Vašega članka.

Sprejmite iskrene pozdrave z voščili za srečno novo leto.

Za Družbo sv. Rafaela  
Predsednik  
p. Kazimir Zakrajšek

## II

Lj. 13. marca 1937

Gospod Frank Kerže

Vaše velezanimivo pismo sem sprejel z veseljem in se Vam zanj zahvaljujem. Vaši članki in tudi Vaše pismo je vzbudilo v tukajšnjih inteligentnih krogih veliko zanimanja in odobravanja. Vaša izvajanja so v resnici zelo



modra in času primerna. Mi sami čutimo, da bi bilo marsikaj potrebno za naše izseljence, da se zanje izvrši. Je tudi precej dobre volje v Beogradu in pri banski upravi. Toda žalibog nesrečni centralizem nas je zaslužnil tako, da smo popolnoma pod srbsko nadvlado tako, kakor smo bili preje pod dunajsko. Ves denar gre v Beograd, nazaj pa le s težavo dobimo kake groše. Tako se tudi za izseljence marsikaj stori, kjer gre za Srbe, kjer gre za Slovence ali Hrvate pa se stori samo toliko, kolikor se ravno mora, da ne moremo reči, da se ničesar ne stori. Kako potrebno bi bilo za Ameriko, da bi se ustanovili izseljenski komisarijati v New-Yorku, Pittsburghu, Duluthu, in še par, kjer bi se nastavili delavni, iniciativni izseljenski komisariji, ki bi sprejeli vse gospodarsko in kulturno delo med našimi ljudmi. Toda kak srbski slepar doseže lahko milijone za svoje špekulacije, za koristne stvari, ki bi koristile izseljencem, zato pa nima pare. Dosti let se že trudim pri Rafaelovi družbi in dokazujem vladnim krogom, kako napačna je njih politika in koliko škode povzroča med našimi izseljenci. Nesmemo reči, veliko se je zboljšalo, veliko naredilo, vendar tiste široke pozornosti, kakršne smo vajeni v Ameriki tu ni in je še dolgo ne bo. Načrti, o katerih sta govorila z bratom Leonom v Ameriki, so gotovo lepi, in bi veliko dobrega storili med našimi izseljenci v Ameriki. Toda kako to izpeljati, je drugo vprašanje. Začeli smo izdajati »Poročila« našim urednikom vseh inozemskih listov o razmerah v domovini in »Poročila« urednikom tukajšnjih časopisov o izseljenskih razmerah. Da boste videli kako pišemo, Vam bomo od vsake številke poslali en iztis v vpogled. Hvaležen bom, ako v »Glasu Naroda« ali v kakem drugem listu poveste svoje mnenje o tem našem delu. Bratu sem pisal, da bi nam preskrbel za naš izseljenski muzej vse številke vašega »Časa«. Morda je govoril z Vami.

Dne 22. avgusta letos bomo praznovali 10 letnico ustanovitve Rafaelove Družbe z drugim izseljenskim kongresom v Ljubljani. Zelo važno bi bilo, če bi bila na tem kongresu reprezentativna udeležba tudi ameriških Slovencev, ki bi tam povedali kaj jih boli in kaj žele.

Sprejmite iskrene pozdrave iz domovine.

Vam udani  
za Družbo sv. Rafaela  
Predsednik  
p. Kazimir Zakrajšek

Ob prebiranju obeh zanimivih pisem najprej povejmo, da bi k njima nedvomno sodil povzetek omenjenega Kržetovega članka, oziroma serije »Pod vaško lipo«. Omenjena številka »Glasa naroda« v Ljubljani zaenkrat žal ni dostopna. To je dovolj značilna ilustracija težav zaradi (ne)dostopnosti virov, na katere pogosto naletimo pri raziskovanju slovenske izseljenske zgodovine. Podobno še ni bilo mogoče upoštevati Keržetovega dopisa Družbi sv. Rafaela ali omenjene okrožnice. P. Zakrajšek je Keržetove članke iz omenjene serije navajal tudi na drugih mestih, med drugim za podkrepitev svoje dejavnosti za ustanovitev izseljenskega arhiva.⁶ Opazimo tudi, da je imel namen s pomočjo svojega brata Leona Zakrajška, ki je v New Yorku vodil potovalno agencijo, zbirati gradivo za izseljenski muzej. Akcijo razpošiljanja poročil o slovenskih izseljencih je začel tiskovni odsek Rafaelove družbe.⁷ Centralistična politika beogradske vlade ni povzročala sporov med jugoslovanskimi izseljenci ter jim škodila samo v ZDA, ampak tudi druge, posebno v zahodni Evropi.

V času, ko dragoceno dediščino Družbe sv. Rafaela prevzema Katoliški center za Slovence po svetu, je naša pozornost do njene vloge še toliko bolj upravičena. Pričujoči prispevek je lahko seveda zgolj skromna spodbuda za vsestransko proučevanje njene delovanja

**Andrej Vovko**

¹ Bogdan Kolar, Družba sv. Rafaela do ustanovitve ljubljanske podružnice. —

Dve domovini, Razprave o izseljenstvu 1, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana 1990, str. 107–119.

² P. Kazimir (pri krstu Ignacij) Zakrajšek (31. 5. 1878 Preserje pod Krimom – 27. 1. 1958 Lemont, Illinois), izseljenski duhovnik, organizator, urednik in publicist, imenovan tudi »ameriški Krek«.

Glej: dr. Marjan Smolik, Kazimir Zakrajšek, SBL 14, Ljubljana 1986, str. 757–758.

³ O Družbi sv. Rafaela glej:

Izseljenski koledar za leto 1937. Izdala Družba sv. Rafaela v Ljubljani, ur. Josip Premrov, 96 str.

⁴ Frank Kerže. (2. 2. 1876 Vinice pri Sodražici – 24. 10. 1961 Bellflower pri Los Angelesu, Kalifornija), politik, urednik, časnikar, založnik, glavni tajnik Slovenske Narodne Podporne Jednote (SNPJ), prvi glavni urednik Glasila SNPJ, lastnik in urednik revije Čas, novinar in urednik Glasla Naroda.

Glej: Fond posameznikov, Arhivsko-dokumentacijska zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.

⁵ Prav tam.

⁶ P. Kazimir Zakrajšek, Važnost izseljenskega arhiva. — Izseljenski koledar za leto 1937, str. 13.

⁷ Leopold Stanek, Izseljenski inštitut v Ljubljani. — Izseljenski koledar za leto 1937, str. 22–23.



# DOBRODOŠLI, SLOVENC!

## Prihod mariborskih bogoslavcev v Rim leta 1941

*V jeseni 1941 je osem mariborskih bogoslavcev odpotovalo v Rim na študij. Bili so to: Janez Belej, Štefan Falež, Franc Kores, Anton Kovačič, Maks Ladra, Franc Plemenitaš, Mirko Štalcer in Rafko Vodeb. Prihodnje leto Štefan Falež in Maks Ladra nista nadaljevala študija, zato sta tedaj odšla v Rim še Maksimilijan Jezernik in Frančišek Šegula. Razen omenjenih dveh so vsi ostali v Rimu, končali študij in prejeli tam mašniško posvečenje. Na tem mestu objavljamo zapis enega od tedanjih bogoslavcev o prihodu v Rim pred 50 leti.*

Osmi november enainštiridesetega je bil v Ljubljani jasen, a hladen dan: Šmarna gora je imela že belo kapo.

Sredi dopoldneva je nekdo s škofije prinesel v dom duhovnih vaj pri Jožefovi cerkvi, kjer je bilo begunsko mariborsko bogoslovje, osem potnih dovoljenj – *Lasciapassare* – za Rim. Štirinajst dni prej smo zvedeli, da so ves prvi letnik sprejeli v papeško misijonsko bogoslovje Za širjenje vere. Odšli naj bi še isti dan z večernim vlakom.

Nekaj naglih obiskov pri znancih v mestu, nemirno brenčanje v zavodu, kot v panju, preden odleti roj, zgodnja poslovilna večerja – tisto posebno duševno stanje, ko vidiš vse v posebni luči, ko ima vse poseben vonj, ki ti ostane vse življenje v spominu.

Po napornem dnevu naposled mir in uspa-vajoči ritem koles. Molčimo, nekateri imajo odprte oči, misli pa se podijo, kipijo in valovijo iz preteklosti v prihodnost. Zavedamo se – ali bolj podzavestno čutimo –, da gre za veliko slovo, da je igra z visokimi kartami, da živimo zgoščeno. Za zaprtimi očmi teče film spomina: zadnji meseci šole, ko je bila vojna že v zraku, »ministrska« naloga v jugoslovanskem merilu Ljubezen do domovine, natrpna z navedki iz domače, grške in latinske literature (z Ileano Kopčaverjevo, ki pa se je takrat pisala še Forčesin, sva bila vsak v svoji vzporednici prva), 25. marec, konec pouka, 6. april, bila je cvetna

nedelja, ko z domačega praga gledamo, kako nemška letala bombardirajo letališče pri Cerkljah, prijava med prostovoljce, ki pa jo občinski tajnik zadrži v predalu, na veliki petek nemška izvidnica na motorjih in potem dneve in dneve nepretrgana kolona proti jugu, potovanje s kolesom čez majsko, cvetočo Stajersko do Lenarta, aretacija brata, obiski v meljski vojašnici v Mariboru, doma med Brežicami in Rajhenburgom prvi poskusi organiziranja za odpor, zbiranje orožja in denarja, prenašanje poročil v votlih delih kolesa, nočni sestanki v gozdu pri Čakševih v Šmarju pri Jelšah, reševanje knjig iz zasedenega zavoda v Mariboru in nemočen bes ob grmadi slovenskih knjig na dvorišču pred gimnazijo, odhod v Ljubljano, trije dnevi pouka in maturitetno spričevalo, valeta s »španjolcem« v Daj-damu (pred pošto nas je ustavila Elvira Kraljeva, ko je videla rdeče nageljne in slišala mariborsko govorico), življenje ob enolončnici RK in popoldanski kavi pri znanki iz domače vasi, kuharici v ugledni zdravniški družini, vrnitev domov, divjanje s štiriletno oficirsko kobilo, ki jo je brat s sedlom vred ob razsulu pripeljal domov, prekupčevanje z radijskimi aparati, ker so jih Nemci zaplenili (z izkupičkom sem si mogel privoščiti štirinajstdnevno letovanje v hotelu sester Logar), neprestano potovanje z vlakom, brez legitimacije (nisem se z domačimi prijavil na občini, na imeniku smo imeli opombo »p.v.« – politisch verdächtig), v neprestani nevarnosti, da me bodo prijeli za talca, potovanja v Ljubljano, tja s ponarejenim Passierscheinom – na kemiji v Ljubljani so jih prodajali po 16 lir –, nazaj čez Javorje in Radohovo vas v Litijo na vlak; zadnjič, septembra, sem pišeckemu župniku prinesel cigarete; pokazal mi je majhno škaflo iz rjave lepenke – posmrtni ostanki faranke, ki je bila v Novem Celju; naslednji dan je pepel slovesno pokopal in povedal, da v njem ni bilo nič zlata, čeprav je pokojna imela zlate zobe: čez dva dni so ga odpeljali v Jasenovac, od koder se ni vrnil; začetki izseljevanja in na Mihelevo v prvem mraku s Frančkom Bohancem in Stankom Janežičem mimo nemške straže na krškem mostu dokončni odhod v Ljubljano, vpis na slavistiko, predsedanje na teologijo, sporočilo, da je brat v Srbiji, domači pa že v Šleziji –

Tako: pri dvajsetih, brez doma in domovine, na poti v neznano.

Zdrznil sem se in odprl oči. Bili smo



v Postojni. V oddelek so prišli policaji in pregledali potna dovoljenja.

Potem smo se razživel v hrupni, lažni, rekrutski veselosti ljudi, ki puščajo za seboj vse, kar jim je do tedaj pomenilo življenje in srečo, in čutijo, kako jih v meglo prihodnosti odnaša tok, proti kateremu so skoraj brez moči. Vso noč smo prepevali in zbijali šale.

Rimsko jutro je bilo sivo in hladno. Na postaji nas je čakal Atanazij, Bolgar, ki je prej obiskoval šentviško gimnazijo. Zavod De propaganda fide tik nad Petrovim trgom se nam je zdel veličasten (gledam »gasilsko« fotografijo: fantovsko strumni na zavodski terasi s Petrovo kupolo v ozadju). Podravnatelja, ki je bil sicer profesor filozofije, smo komaj prepričali, da smo Slovenci in ne Slovaki, iz Ljubljane in ne iz Bratislave. Že prej smo vedeli, da je med dvesto bogoslovci skoraj petdeset narodnosti in čez sedemdeset jezikov. Vodja zadnjega oddelka, kamor so nas dali, je bil Vietnamec Minh, že teolog, menda cirkuški otrok, droban, a ves iz kit in mišic, njegov pomočnik pa Peter, Črnogorec albanskega rodu.

Tisti večer je bila ravno neka slovesnost, ki se je udeležil tudi vrhovni predstojnik vatikanske kongregacije Za širjenje vere, pod katero so bile vse misijonske pokrajine (tudi nekatere jugoslovanske škofije), se pravi večina sveta: kardinal Peter Fumasoni Biondi, »rdeči papež« samo po barvi obleke).

Bil je tam v vsej svoji veličini: v škrlatnem talarju s sedemmetrsko vlečko (ki pa jo je imel zapeto za pasom, slovesnost ni bila dovolj pomembna) in z običajnim spremstvom: »plemič« (gentiluomo) v baročnih čipkah in s pozlačenim bodalcem, kavdatarij (nosilec vlečke ali po naše »reponosec«), črn študent v vijoličnem talarju in osebni tajnik v črni duhovniški obleki.

Kardinal je bil iz stare rimske patricijske družine, vse prej kot lep človek, težak, z debelo golo glavo, velikim nosom in velikimi rokami, pa je vseeno izžareval neko mirno, zaupanje zbujujočo plemenitost. Glava, kot bi jo snel iz vatikanske zbirke starorimskih doprsnih kipov, pogled pa značilno rimski: sproščen, razumevajoč, človeški, hkrati pa šegav in rahlo ironičen. V njem je bila vsa človeška izkušnja ljudstva, ki je dozorelo v tisočletnem sožitju z dvema dvoroma, cesarskim oziroma kraljevskim in papeškim. Rad je govoril v rimskem narečju.

»Dobrodošli, Slovenci,« je rekel preprosto, ko nas je ravnatelj predstavil. Maks, ki

je znal največ italijansko, se mu je zahvalil, da nas je sprejel v bogoslovje.

»Nisem kriv jaz, temveč dober papežev spomin. Pred dobrim mesecem sem mu poročal, da se je dotok v zavod na Janikulu ustavil zaradi vojne. In ko je bil naslednji dan pri njem ljubljanski generalni vikar s prošnjo za pomoč mariborskemu bogoslovju, mu je odgovoril: 'Dobro, pomoč bomo poslali. Ves prvi letnik pa naj pride v Rim, na Propagando.' In zdaj ste tukaj, prvi Slovenci v tem častitljivem zavodu – no, prvi po Knobleharju, informiral sem se.« Potem pa kot iz topa:

»In kako gre dr. Pitamicu?»

Za hip smo presenečeni obmolknili, potem pa smo se nekateri spomnili diplomata in mednarodno znanega jurista dr. Leonida Pitamica. Maks, ki je imel za sabo eno leto prava, je povedal, da predava na univerzi in da mu ni slabo.

»Cenim ga kot človeka in kot znanstvenika. Njegova pravna študija o državi je še vedno najboljše delo v stroki. Veste, ko sem bil v začetku tridesetih let apostolski delegat v Washingtonu, je bil dr. Pitamic tam jugoslovanski poslanik. Rad je zahajal k nam, on in Paul Claudel, francoski poslanik. Bila sta prijatelja.«

»Dobro,« je nadaljeval po kratkem premolku. »Vem, kako je sedaj pri vas doma. Tu boste imeli drugi dom, preskrbljeni ste do konca študija, v vsem vam bomo šli na roko. – In pozdravite dr. Pitamica!« Res se je zgodilo: dokončali smo študije, večina se nas je zaposlila tam, v zavodu, na univerzi ali na kongregaciji, kardinal nas je vedno imel rad, vsekakor ne brez misli in spomina na washingtonsko drugovanje z dr. Pitamicem.

Pozneje sem lahko bolje spoznal kardinalovo človečnost in modrost, ljudsko preprostost in vero, pa pretanjeno diplomatsko spretnost. Tisti prvi večer v Rimu pa se mi je razodelo, kako se lahko tudi majhen narod uveljavi na mednarodnem prizorišču: s kvaliteto, človeško in strokovno.

Ko je po osvoboditvi prišla v Rim jugoslovanska vojaška misija, sem se takoj prijavil in povedal, da bi se rad po končanem študiju vrnil domov. Rekli so mi, da bo z dovoljenjem za bivanje v tujni, tudi za začasno, težko, da pa vsekakor o tem odloča Beograd. Napisal sem prošnjo. Čez nekaj mesecev sem dobil rezek odgovor: potni list dobim, če se takoj vrnem. Teologijo lahko dokončam tudi doma.



*Birokratski odgovor je bil kriv, da sem ostal v tujini dlje, kot sem si takrat želel.*

*Še pred koncem podiplomskega študija so mi 1949 ponudili mesto podravnatelja v zavodu. Bilo je mikavno, tisto ozračje po vojni je bilo polno novega, česar med vojno nismo poznali, in sem sprejel. Tako je bila moja nekoliko potepuška narava kriva, da sem ostal v tujini dlje, kot sem sprva nameraval.*

**Rafko Vodeb**

## **SREDNJEVEŠKI SAMOSTANI – PREDHODNIKI TOVARN**

Samostani so imeli v srednjem veku pomembno vlogo ne le na verskem, temveč tudi na gospodarskem področju. To je zdaj splošno sprejeto mnenje. V novem veku, zlasti v prosvetljenem 18. stoletju pa so posebej pobožno premišljajoči (kontemplativni) redovi izgubili veljavo. Reformam naklonjeni cesar Jožef II. jih je skoraj vse ukinil. Po valu razpustov so se nekateri obnovili, pri nas npr. Stična in Št. Pavel v La-

botski dolini, ali pa so jih prevzeli drugi redovi, kot npr. Studenice. Vsekakor pa so samostani svoj višek dosegli v srednjem in v začetku novega veka.

V zadnjih letih pa so strokovnjaki organizacijskih znanosti in gospodarski zgodovinarji začeli raziskovati samostane in življenje v njih z novega vidika, kako so namreč imeli organizirano gospodarstvo. Samostani so bili velike samooskrbne (avtarkične) skupnosti s pogosto velikim številom ljudi, ki jih ni bilo vedno lahko prehraniti in oskrbeti z vsem potrebnim. Večkrat pa so samostani morali oskrbovati tedanje armade tudi z raznimi obrtnimi izdelki in celo z orožjem. Pogosto so kaj izdelovali tudi za trg, npr. pivo in likerje. Potemtakem so imeli veliko skupnega s prvimi industrijskimi obratmanufakturami, glede reda pri delu, zanesljivosti in natančnosti opravil, glede načinov upravljanja pa celo s sodobno industrijsko organizacijo. V njej se namreč čedalje bolj čuti potreba, da bi bili delavci motivirani, da v proizvodnem procesu ne bi delali le kot kolesce v dobro namazanem stroju, temveč da bi pri proizvodnji sodelovali z dušo. Seveda so zdajšnji proizvodni procesi zaradi hude konkurence podvrženi ostrim kalkulacijam, vsako opravilo, vsak postopek se mora splačati. Vsako ravnanje mora biti razvidno. Tako pa so ravnali tudi že zgodnji samostani.

Strokovnjaki, ki so raziskovali ta vprašanja, pravijo da ni nobenega dvoma o tem, da so si tovarne vzele za zgled samostane. Da so samostani s svojo rednostjo, urejenostjo in učinkovitostjo položili temelje za kapitalistično organizacijo ter nadaljnje mehaniziranje in celo, da brez menihov ne bi bilo tovarniške ure, ki odtisne čas prihoda in odhoda na delo.

V naslednjem bomo okvirno prikazali samostane v njihovem začetku predvsem z vidika gospodarstva in odnose v samostanih z vidika ročnega dela. Ne da bi posebej omenjali bodo veljale navedbe predvsem za zgodnje srednjeveške samostane, ki so delovali po prvotnih in poostrenih pravilih sv. Benedikta in so bili najbolj razširjeni v Evropi, s precejšnjo zamudo pa tudi pri nas. Izrecno pa je treba poudariti, da samostani, četudi so bili za svoj čas gospodarski velikani in so ravnali skrajne gospodarsko, niso bili prvenstveno gospodarska podjetja. Gospodarjenje je bilo vedno podrejeno njihovemu prvemu cilju – služiti Bogu.

Pogled na Stično





## Od umetnikov askeze do organiziranega samostanskega gospodarstva

Gibanje, ki je naposled privedlo do nastanka samostanov, se je začelo z »religioznimi virtuozi« (vrhunskimi religioznimi umetniki) – puščavniki (eremiti), ki so se posvečali askezi v samoti, najprej v egiptovski puščavi in drugod po zdajšnjih arabskih deželah. Ti so bili sposobni vrhunskih dosežkov v odpovedi in vztrajnosti, čeprav so legende, ki so se spletle v zvezi z njimi in ki poročajo o številnih čudežih, v marsičem gotovo pretirane. Skrajna stopnja te asketske virtuoznosti so bili npr. »steborni svetniki« (stiliti), ki so bili znani v Siriji od 5. stol. naprej. Po svojih asketskih rekordih je postal znamenit prvi med njimi, Stylitis. Po legendi so mu napravili 18 metrov visok steber, da bi lahko na njem nemoteno živel. S tem se je hotel tudi nazorno približati nebesom. Razumljivo je, da je postal znamenitost tedanjega časa.

Puščavniki so pritegnili mnogo posnemovalcev. Le redki med njimi pa so imeli dovolj talenta in vztrajnosti, da bi postali pravi eremiti. Številni so končali kot navadni berači. Nekaj zavzetih puščavnikov, ki so uvideli, da ta način askeze le ni najboljši, se je lotilo drugačnega načina in so izdelali Pravila za skupno asketsko življenje. Znameniti nemški sociolog M. Weber pravi k temu: Ekstatična ali kontemplativna združitev z Bogom postane stvar, za katero si prizadevajo številni. Postane stvar, ki je dosegljiva z metodničnimi pripomočki, po katerih se je treba ravnati. Tako postane askeza stvar »metodičnega ravnanja«.

Pri tem načinu niso bili več zaželeni nenavadni vrhunski asketski dosežki posameznikov. Vsak član skupnosti naj bi bil sposoben enakih, čeprav manjših asketskih dosežkov, torej gre za askezo v širino namesto v višino.

Pahomij je bil eden prvih, ki so si naložili tako organizacijsko delo. Njegova pravila so po eni strani urejevala stavbno obliko samostanov. Samostan naj bo obdan z obzidjem ali zidom, da se tako osami (izolira) od »sveta«. Menihu, ki je moral zaradi skupnih potreb zapustiti samostan, je predstojnik določil spremljevalca. Nobeden ni smel po vrnitvi, o tem, kaj sta videla ali slišala zunaj nič pripovedovati. Prepletanja

samostanskega in posvetnega življenja ni smelo biti. Taka zaprtost se je ohranila dolgo stoletja. Baje karmeličanke v Mostah tudi ves čas, ko je trajala prva svetovna vojna, zanjo niso vedele. Obzidje pa ima razumljivo tudi vzgojno-dušnopastirski namen: nadzor nad čistostjo menihov. Nad porto (vratarnico), ki je edino mesto, ki ga je bilo treba nadzorovati bdi kot vratar posebno zaupanja vreden menih, ki je hkrati vodja novicev. Ta pripravlja meniške kandidate, ki smejo v začetku živeti le v hiši za tujce, na samostansko življenje. Ko je novic prestal začetno preizkušnjo, se po natančno predpisanem obredu preobleče v natančno predpisano meniško obleko. S tem ko je odložil civilno obleko je hkrati izgubil tudi dotlejšnjo identiteto. Tudi podelitev novega imena simbolizira prestop v samostansko skupnost in odpoved prejšnjemu življenju. Vsa ta pravila so prvine metodičnega ravnanja. Oblikovana so zavestno s ciljem, da bi meniha telesno in duhovno ločila od »sveta«.

## Delo v zgodnjih samostanih: od pokorščine do notranje motivacije

Zgodnje samostanske skupnosti so na področju ročnega (fizičnega) dela napravile pravo revolucijo. V vsakdanjem gospodarskem življenju zunaj samostanov je bilo do tega časa prostovoljno fizično delo nevedno svobodnih ljudi, nečastno in v glavnem neznano. Za svobodne Grke in Rimljane so delali sužnji, na dvorih posvetnih in cerkvenih veljakov je delala nesvobodna služinčad in nesvobodni podložniki. Kaj pa pravijo samostanska pravila o delu? Menihi, tudi plemiškega rodu, so morali redno ročno delati. Stanovalci neke hiše – samostan je imel več takih hiš – so se ukvarjali z neko obrtjo, da so npr. pletli rogoznice, tkali platno, delali kolesa. Združeni so bili v »družino«. Oblikovanja takih organizacijskih enot je pospeševalo specializacijo in hkrati tudi koordinacijo (usklajevanje) med posameznimi specialisti.

O opravljenem delu so morali tedensko poročati opatu (predstojniku). Ta je moral voditi pregled o delovnih uspehih. Ta v pravih predvidena poročevalska služba je prav tako pripomogla k delovni učinkovitosti.

Ena hiša je skrbela za kuhinjo, druga za



bolnike, tretja za stik z zunanjim svetom. Ta je bila povezana s porto in je sprejemala tudi novice. Skupine v teh hišah so vsake tri tedne menjale opravila, da bi posamezniki ne bili prizadeti pri dodelitvi teh pogosto res »nizkih« del. Temu bi moderno rekli: rotacija opravil (job rotation) kot sredstvo za humaniziranje dela.

Za Pahomija je imelo organizirano delo predvsem namen rešiti menihe skrbi in bremen za vsakodnevno preživljanje. Odločilen motiv za ustanovitev pridelovalnih in predelovalnih obratov pa je nedvomno bila skrb očeta-predstojnika za zveličanje njemu zaupnih duš, tudi z delom. Poleg tega naj bi z gospodarjenjem pridobili tudi podlago za dobrodeleno dejavnost.

Ta pogled na delo in njegovo opravljanje je nekaj povsem novega. Za zgodnje puščavnike sta se asketsko življenje in delo izključevala. Eden od njih, Janez Kolobus, je rekel: Rad bi bil brez skrbi kot so brez skrbi angeli, ne da bi delal, temveč neprestano služil Bogu. Sicer so včasih tudi kaj delali ročno, toda le, da so podprli molitev kot sredstvo duhovne discipline. Monotonost ročnega dela se ujema z monotonostjo molitve, pomaga pri koncentraciji in preprečuje dremanje tjavdan. Ko sv. Anton ni mogel več zdržati neprestanega pritiska za duhovno koncentracijo, se mu je prikazal angel, ki je molitev redno prekinjal z obveznim delom in ga je spodbudil naj tudi on dela tako, da bi dosegel zveličanje. Ta čisto asketična stran dela postane očitna tedaj, ko se delo opravlja kot »nekoristno delo«. Za opata Pavla je znano, da je postni čas preživel s posodo leče, stekleničico vode in pletenino, ki jo je vedno znova razdiral in pletel. Pahomij je sicer videl tudi to stran dela, predvsem pa naj bi po njem delo zagotovilo gospodarsko neodvisnost menihov.

## Pokorščina, disciplina, motivacija

Pahomij je nadomestil vrhunske dosežke religioznih virtuozov z mrežo sila podrobnih predpisov. Asketski ideal je postala pokorščina tem pravilom in predstojnikom, ki so jih uveljavljali. Oblikovanje asketskega življenja ni bilo več problem posameznika. Pravila so že predvidevala rešitev problema, le natančno jih je bilo treba izvajati. Pokorščina sama postane pravzaprav resnični asketski dosežek. Kako pa nastane iz zunanje

pokorščine notranja (intrinzična) spodbuda (motivacija)? V Benediktovih pravilih, ki so nastala dvesto let po Pahomiju, je ta problem jasno zajet: Pokorščina glede izvedbe ustreza tedaj, če se naročeno opravilo izvede, glede volje pa tedaj, če si podrejeni želi isto kot predstojnik. Glede uvida pa tedaj, če podrejeni čuti isto kot nadrejeni, tako da tisto, kar je bilo zapovedano šteje za povsem dobro. Pokorščina je nepopolna, če poleg izvedbe ni tudi enakosti v želji in uvidu med podrejenim in nadrejenim.

Po pravilih se ravnamo, če jih štejem za legitimna. To pa so bila. Sodobniki so bili prepričani, da je po Pahomiju neposredno govoril Bog. Razen tega so se Pravila izrecno sklicevala na Sveto pismo. Iz tega so dobila posebno legitimnost in privlačnost – življenjski ideal Svetega pisma je postal oprijemljivo operacionalen – izvedljiv.

Pripravljenost za pokorščino pa še ne zagotavlja, da je menih tudi sposoben za notranjo pokorščino. Za to je potreben nadzorovan trening. Ne samo trening zunanjega obnašanja, temveč predvsem trening pravilnega mišljenja.

Puščavniki so bili pri tem treningu odvisni le od njih samih. Zanje si je sv. Anton izmislil poseben inštrument »knjigovodstvo duše«. Po njem naj bi si vsak zapomnil in zapisal vsako ravnanje in vsak vzgib duše, kot da bi ju hotel sporočiti drugemu. Zapisi naj bi postali oči soasketov, da si nobeden ne bi upal niti misliti kaj slabega, kajti že pri pisanju bi zardel, kot da bi ga kdo videl. Tu je vidna vzporednost z zdajšnjimi načini oblikovanja samega sebe (self management), npr. s Hirtovo metodo. V zatišju samote pa ni bilo lahko spoznati svoje lastne napake, ker ni bilo nikogar, ki bi ga nanje opozoril in blago ter sočutno popravil.

Pomoč se je našla v samostanski skupnosti. Knjigovodstvo duše so dopolnili s knjigovodstvom prestopkov sobratov. Zunanje obnašanje je postalo merilo notranje usmerjenosti. Benediktova pravila natančno predpisujejo, kako ponižno se mora menih obnašati, ne le v srcu, temveč tudi navzven, kakšno telesno držo mora imeti pri molitvi v koru, v samostanu, na vrtu, na polju, naj hodi, stoji ali sedi. Vedno naj ima glavo sklonjeno, oči usmerjene k tlom, vedno naj misli kako je obremenjen z grehi in naj bo v duhu pred strašnim božjim sodnim stolom.

Če sta bila predpisana že drža in pogled, toliko bolj je to veljalo še za fizično delo.



Dokler so bila samostanska posestva tolikšna, da so jih obdelovali člani samostanske skupnosti sami, je povsod veljalo, da so bila vzorno obdelana in donosna. Razliko med delom samostancev in delom dninarjev ni prav ocenil cesar Jožef II., ko je v letih 1773 do 1786 ukinil jezuitske in številne druge samostane. Videl je le bogata in uspešna posestva, ne pa kdo jih obdeluje in upravlja. Po ukinitvi samostanov so ista posestva v državni upravi ali zakupu prinašala le izgube, dokler jih niso v naslednjih desetletjih prodali zasebnikom.

Menihov dan je bil do zadnje minute izpolnjen z molitvami, božjo službo in delom. Noč je bila kratka. Opolnoči je vstajal in se zahvaljeval Bogu. Sedemkrat na dan ga je častil.

V samostanu ni bilo nobene možnosti za individualno identiteto. Vse je bilo uniformirano in poenoteno, kot je zdaj delo ob tekočem traku. Odklone od tega so vedno znova odpravljali z nadzorom. Medsebojni nadzor so opravljali na tri načine. »Venia« je bilo javno samoobtoževanje, »correctio fraterna« je bilo bratsko opozorilo, »proklamacija« pa odkritje odklonov somenihov od redovnih pravil, kolikor se jih menihi niso pokesali že pri venii – vse to pred zbrano samostansko skupnostjo. Kazni na splošno niso bile težke. Vendar je vsak kaznovani izgubil svoje mesto (rang) v skupnosti, ki si ga je sčasoma pridobil in je moral začeti od zadaj znova. To pa je v srednjem veku, ko je vsakdo želel ohraniti svoje »stanovsko« mesto, veliko pomenilo. Predstojniki so lahko izgubili tudi vodstveni položaj. Samostani so bili »totalne inštitucije«, v katerih so delovali številni mehanizmi, ki so posameznika ločili od okolja in omogočili popoln nadzor nad njegovim obnašanjem. Sodobni raziskovalci nastanka industrijskih obratov ugotavljajo, da so bili samostani odlični laboratoriji za oblikovanje delavnih in zanesljivih ljudi.

## Racionalna organizacija benediktinskih samostanov

Srednjeveški samostani so se odlikovali s presentljivo racionalno organizacijo v primerjavi z drugimi ustanovami tedanje dobe. Zgled takšne odlične racionalnosti, ki se je ohranil, je načrt (tloris) samostana St. Gallen v Švici. Ta samostan so ustanovili irski menihi l. 719, na mestu puščavniške celice

sv. Gala. Pod Gozbertom, ki je postal opat l. 816 se je začel velik gospodarski razvoj in očitno tudi želja po graditvi novega samostana. Gradbeni načrt se je v celoti ohranil, seveda pa ga tukaj ne moremo ponazoriti. Izdelali so ga v bližnjem samostanu Reichenau. Arhitekt je bil z veliko verjetnostjo Haito, opat omenjenega samostana in bazilski škof. Povsem zanesljivo ni ugotovljeno ali je bil načrt tudi izveden. Kljub temu pa ga lahko štejemo za idealno tipičnega.

Zgodovinarji arhitekture, ki so proučevali omenjeni načrt, poudarjajo visoko stopnjo racionalnosti in načrtnega oblikovanja, ki sta razvidna iz njega. Načrt je po njih umetnina najvišje stopnje. Izhaja iz starih izročil in omogoča uresničitev starih idealov. V njem je razvita skoraj »utopična zasnova«, pri čemer je treba poudariti, da gre za arhitekturno tvorbo, katere zunanja urejenost natančno ponazarja notranji red. Izvedba tega načrta je morala privedi do organske arhitekture, v kateri je bilo mogoče uveljaviti Benediktovo pravilo na najbolj racionalen način: poti med stavbami so bile najkrajše, laiki so bili zanesljivo ločeni od menihov, zdravi od bolnikov, novici od tistih, ki so že položili zaobljube. Skratka, načrt je bila v sebi sklenjena in popolnoma racionalizirana samostanska tvorba.

Razumljivo je, da je v načrtu osrednje mesto imela cerkev. Nas pa zanimajo predvsem gospodarske stavbe. Največja je bila velika delavnica s 588 kvadratnimi metri površine. V njej sta bila osrednja prostora »pisarna« vodje delavnice in prostor za pogovore in skupno uživanje jedi. Okoli teh dveh prostorov so bile razporejene delavnice čevljarjev, sedlarjev, mečarjev in tistih, ki so izdelovali tedanjo oborožitev, kajti samostan je moral oboroževati cesarske čete. Lesostrugarji so izdelovali leseno posodo in manjše pohištvo, strojarji so strojili usnje in morebiti izdelovali tudi še pergament. V tej stavbi naj bi bilo zaposlenih približno 40 ljudi. V stranskih stavbah so delali zlatarji, kovači in likalci tkanin. Če upoštevamo, da je bila izdelava vseh predmetov v tedanjem času stranska dejavnost kmetov podložnikov ali le redkih obrtnikov, ki so delali na gradovih, tedaj lahko pritrdimo ugotovitvi, da je bila velika delavnica očiten zgled industrijske organizacije izražene v začetnih manufakturah, ko je vsak obrtnik še izdelal sam vsak predmet do konca. V drugi stavbi (pribl. 300 kvadr. metrov) so imeli delavnice sodarji, kotlarji in kovinostrugarji. Bila je



povezana s skladiščem ječmena za pivovarstvo. V samostanu so ob potoku seveda imeli tudi mlin, stope in sušilnico za žito, najbrž pa tudi za sadje. Podrobneje drugih dejavnosti ne kaže opisovati.

## Upravljanje

Kot so bile racionalne samostanska arhitektura, njegova tehnika in delovni čas, tako je bilo racionalno tudi upravljanje. Samostan je imel izrazito hierarhijo z razločno razdelitvijo nalog in pristojnosti. Vodja samostana je bil opat, ki je zastopal samostan navzven in je bil vrhovna disciplinska oblast za menihi. V Benediktovih pravilih je opatu dodeljena vodilna vloga v gospodarstvu samostana. Dolžan je bil voditi, po zdajšnje bi rekli, spisek inventarja, da je vedel kakšno orodje in predmete je izdal in kaj je dobil vrnjeno. Ker bi pa gospodarstvo opata preveč obremenjevalo, je že v Benediktovih časih dobil za pomoč »gospodarskega direktorja«, meniha kletarja – cellerarius, ki pa je v bistvu skrbel za vse samostansko premoženje in je menihom dodeljeval, kar so potrebovali. V velikih opatiyah je tudi cellerarius imel pomočnike za posamezna področja, npr. za oskrbo gostov, za oskrbo bolnikov, za delitev miloščine in druga dobra dela, za zakristijo itn. V velikih samostanih so opata podpirali vzorni menihi – dekan, ki so kot skupni organ predlagali opatu določene ukrepe. Izraz dekan so pozneje prevzele visoke šole in so z njim označevale voljene vodje fakultet. Prešel pa je očitno tudi v dušnopastirsko organizacijo.

Če so se pojavili novi problemi, so za njihovo rešitev osnovali novo službo. Tako je v samostanu Echternach l. 1264 omenjen »frater qui praeest charitati fratrum«, torej brat, ki naj skrbi za dobro počutje menihov. Skrbeti je moral predvsem za boljšo hrano. Tudi v zdajšnjih podjetjih imamo ljudi, ki skrbijo za zadovoljitev socialnih potreb delavcev.

Za tisto, kar danes imenujemo organizacijo projektov, so bili postavljeni temelji že v nekdanjih samostanih. Za velike stavbne podvige, npr. graditev cerkva, ustanovitev novih podružnih samostanov, so določili skupino menihov, ki je morala izvesti zastavljeno nalogo.

Samostani so imeli zemljiško in drugo posest raztreseno v različnih krajih. Upravljali so jo decentralizirani upravniki (villici). Samostanu so bili dolžni dajati pogodbeno do-

ločene dajatve. Samostanska pravila in pisne pogodbe z zunanjimi posestvi niso bili edini pisni dokument. Opati so izdajali še pisne direktive, ki so izpopolnjevale, obstoječa pravila. Te direktive so včasih dosegle kakovost sedanjih opisov del in nalog. Natančno so opisovale kako, kdaj in s katerimi sredstvi naj se neka naloga izvede. Take direktive je za svoje cesarske domene (veleposestva) izdajal tudi Karel Veliki.

## Nadaljnji dokazi za samostansko racionalnost

Samostani so bili vodilni pri razvoju kmetijske tehnike. Razvili so načine žlahtnjenja in gojenja rastlin in domačih živali. Pridelovali so najboljše vino in varili najboljše pivo. Na višku tedanjega časa so bili glede higiene. V stavbnem načrtu za samostan St. Gallen so bila predvidena stranišča z vodnim odplakovanjem in posebno dodelane umivalnice. Tega niso imeli niti kraljevski gradovi tedanjega časa. V večini stavb so imeli še odprta kurišča in se je dim razkadil skozi luknjo v strehi. Po omenjenem stavbnem načrtu so bile peči predvidene tako, da so jih kurili od zunanje strani, kamor bi speljali tudi dim, toplota pa bi se širila navznoter v zaprt prostor. Medtem ko so povsod drugod ocenjevali čas le približno po soncu in mesecu, pa so imeli menihi že sorazmerno natančne sončne in vodne ure. K natančnejšemu opazovanju časa so jih silila redovna pravila z njihovo podrobno razdelitvijo časa za božjo službo, molitve in delo.

## Zakaj so samostani dosegli tako stopnjo racionalnosti?

Zgodnji srednjeveški samostani so bile prve organizacije zahodnega sveta, v katerih je bilo življenje oblikovano racionalno in kjer so z racionalno organizacijo dela večali produktivnost. Z racionalno organizacijo razumemo načrtovano vlaganje sredstev za določen namen, ki pa upošteva tudi (boljše) alternative. Takšno ravnanje pa je bilo v nasprotju s pojmovanjem srednjega veka, ki je bilo usmerjeno predvsem na ohranjanje izročila (tradicije).

Vse novo, kar nista posvetila čas in tradicija je bilo sumljivo. Z »nezaslišanimi novostmi« in »novo modo« so obdolževali



predvsem krivoverce (novi doctores). Taka obdolžitev je bila v srednjem veku nevarno sredstvo za družbeno diskreditiranje. Vrednost je imelo predvsem staro. V tem svetu izvirnost misli ni bila častna, v ponaredku (plagiatu) niso videli greha. Ravnanje cehov se je natančno ujemalo s tem pojmovanjem. Izrecno so nasprotovali novostim.

Kako pa naj si potem razložimo, da je tekkel proces racionalizacije v samostanih mnogo hitreje kot v drugih ustanovah tedanjega časa. Statična, nespremenljiva slika sveta za menihe ni imela absolutne veljave. Živel so zunaj »sveta« in s tem tudi zunaj pravil, ki so temeljila na izročilu. Sveti namen – prizadevanje za asketsko življenje – je upravičeval tudi načrtovane spremembe življenjskih razmer, je torej upravičeval tudi novosti (inovacije). O tem, katera pravila so »prava« je bilo mogoče razpravljati in so to tudi živahno delali.

V različnih območjih zahodnega sveta so večinoma neodvisno drug od drugega nastali različni tipi samostanov, s tem da je ostal vpliv vzhodnega meništvaja zelo omejen. Ti tipi samostanov pa so v določenem smislu tekmovali (konkurirali) med seboj. Boljše možnosti so imeli tisti samostani, ki so ponujali bolj prepričljivo meniško življenje, ki so privabili več meniških kandidatov. Ne nazadnje je tudi gospodarski uspeh njihove organizacije dela odločal o trajanju in širjenju samostanov. Gospodarsko uspešne samostane so fevdalni veljaki in meščani raje obdarovali z zemljišči, pravicami, privilegiji in darovi kot manj uspešne, tako so prej imeli možnost podpirati ustanovitev novih samostanov svojega reda. V jeziku evolucijske teorije bi se reklo, da so se izboljšale možnosti reprodukcije uspešnih samostanov. Menihi so lahko postali le plemiči z najboljšo izobrazbo. Tako so bili menihi duhovna elita zgodnjega in visokega srednjega veka.

K novostim v samostanih je veliko prispevala pismenost. Redovna pravila so bila napisana, direktive opatov so bile pisne, kot načrti za nove samostane so služili že odrabljeni v drugem kraju. V samostanskih šolah so učili in raziskovali. Rast samostanov je zahtevala neprestano sistematično iskanje rešitev za praktične probleme. Vsekakor ni šala skrbeti za bivališča in prehrano 350 do 400 ljudi, kolikor so neredko šteli benediktinski samostani v zahodni Evropi, npr. St. Germain de Pres v 9. stoletju. Ustanovitev

številnih novih samostanov pa je dala tudi odlične možnosti za načrtovane pa tudi ne-načrtovane novosti. Novosti se namreč v novih razmerah lažje in hitreje uveljavijo kot pa v obstoječih samostanih, kjer se morajo uveljaviti proti odporu starega.

## Samostani kot železne kletke

Ena od tez organizacijskih ved pravi, da racionalno oblikovane organizacije postanejo železne kletke, ki ne omogočajo, da bi posamezniki v njih oblikovali življenje po lastnih etičnih načelih. To je znano tudi zdaj, na npr. delajo jedrski fiziki v jedrskih elektrarnah, čeprav jim v srcu nasprotujejo, ali da kemični inženirji izdelujejo kake snovi, ki so škodljive za okolje. Racionalna učinkovita organizacija dela v zvezi z visoko delovno moralo je privedla do poslovnih uspehov in do bogastva samostanov. Uspeh in bogastvo pa sta prišla v nasprotje z asketičnimi cilji meništvaja. Kletka je bila hkrati železna in zlata, iz nje se ni dalo ubežati. Konflikt med bogastvom in askezo se je zaostroval. Nekateri menihi so uvideli nevarnost in so poskusili z eformami. Proti koncu 11. stoletja so dosegli benediktinski samostani svoj vrh. Postali so središča verskega, političnega, gospodarskega in kulturnega življenja. Dajatve podložnikov v naturalijah in obresti od kapitala so bili glavni dohodki. Število podložnikov in dninarjev je v samostanih daleč preseglo število menihov. Le-ti so oravljali lahka fizična dela le simbolično.

Proti temu je najodločneje nastopil sv. Bernard, ki je ustanovil novo strožjo redovno vejo cistercijanov. Ta je bila zelo vabljiva za mladeniče, postala pa je tudi gospodarsko učinkovita in je pospeševala tehnični napredek. Cistercijani so po učinkovitosti daleč presegli benediktince.

Po redovnih pravilih cistercijanov naj bi menihi v veliki skromnosti opravljali koristno delo, nekoristnega dela, ki je v nasprotju s preprostostjo, npr. izdelavi slikarji, okrasov, krasitvi knjig, gojitvi nekoristnih živali in prodaji vina v gostilnah, pa naj bi se izogibali. Sv. Bernard je izredno cenil ročno delo in je ob sklepu daljšega besedila, v katerem je vsestransko povečeval fizično delo, zapisal Pavlove besede: Kdor noče delati naj tudi ne je! Nek Bernardov sobrat potrjuje v izraziti odklonitvi fizično brezdelnih clu-



nyjskih menihov zveličavni učinek dela. Na morebitno vprašanje sobratov, zakaj jim je predpisano toliko delati odgovarja: Z našimi rokami obdelujemo zemljo zato, ker je to predpisan življenjski način praočeta Adama, ne tedaj ko je grešil v raju, temveč tedaj, ko se je pokoril zunaj raja. V raju se je zaradi nedelavnosti zgodil greh, ki je razsrdil Gospoda. Hkrati pa pridiga ta cistercijan tudi vzdržnost. V hudičeve skušnjave pridejo ti, ki obogatijo in se ne zadovoljijo s potrebno obleko in znanjem.

V cistercijanskih samostanih so zahtevali veliko delovno storilnost ob hkratni odpovedi porabništvu (konzumu). Kaj pa naj storijo menihi z bogastvom, ki so ga ustvarili s svojimi pridnimi rokami, če ga ne smejo dati za olepšanje svojih cerkva, za slovesna oblačila in bogate pojedine. Del tega lahko dajo revnim. Toda tudi ti naj ne bi živeli v izobilju. Tako ostane kot zadnji izhod, da svoj kapital vložijo v povečanje proizvodnega sistema. Tako ustvarja gospodarska etika cistercijanov vrhunske industrijske dosežke. Po istem načelu je delovala tudi gospodarska etika kalvinizma, ki je več stoletij za tem pripravljala industrijsko revolucijo.

Pač zaradi gospodarskih razlogov so cistercijani (poleg kartuzijanov) uvedli tudi ustanovo laičnih bratov ali konverzov, ki so opravljali izključno ali predvsem fizična dela in se v nasprotju s patri niso smeli izobraževati.

## Cistercijanski red kot mednarodni koncern

Benediktinski samostani so bili med seboj le rahlo povezani. Pri cistercijanih je bilo to povsem drugače. Če naj bi v nekem kraju ustanovili nov samostan, je poslal matični samostan tja ustanovno skupino. Nov samostan je ostal trajno povezan z matičnim samostanom. Opat le-tega je moral vsako leto najmanj enkrat vizitirati nov samostan. Pri tem je šlo predvsem za gospodarske zadeve. Vizitator je moral naslednjemu generalnemu kapitlju (primerljivemu s skupščino delničarjev) – vsako tretje leto so se namreč sešli vsi opati cistercijanskih samostanov na sedežu prvotnega samostana v Citeauxu v Franciji – pisno poročati o svojih ugotovitvah. Cistercijanski samostani so bili torej med seboj tako povezani kot zdaj mednarodni koncerni. Ta mednarodna koncernska organizacija je dajala redu posebno moč, ki

je pozitivno vplivala predvsem na interno širjenje novih roizvodnih tehnik, na gospodarsko strukturo in na trgovske zveze.

Organizacijska struktura cistercijanov sodi med mojstrske dosežke srednjeveškega načrtovanja. Imela je eno samo strumno verigo avtoritet od zgoraj navzdol, od generalnega kapitlja do zadnjega samostana, ki pa je imel vendarle v skladu s krajevnimi razmerami precejšnjo samostojnost. Če primerjamo to s srednjeveškim svetom z zapleteno razvejanostjo raznih avtoritet, ki so si bile pogosto v nasprotju, je cistercijanska organizacija preprosto morala biti učinkovita. Zato ni nenavadno, da cistercijanski sistem označujejo kot prvo učinkovito mednarodno organizacijo, ki je bila celo bolj učinkovita kot papeška.

## Novi industrijski dosežki

Nova delovna etika cistercijanov, njen prenos na laične brate, prepoved, da bi donose dela vlagali v luksuz, strumna enotnost v vsakodnevem delu, ki je omogočala racionalnost, so bili bistveni v vsakodnevem delu, ki je omogočala racionalnost, so bili bistveni dejavniki, ki so omogočali povečanje produktivnosti cistercijanskega gospodarstva. Cistercijani so bili pionirji pri izrabi vodne sile za žitne mline, valjalnice tkanin in za stope za žito in čreslo. Prvi so bili v rudarstvu in fužinarstvu. Prav tu se je odlično izkazala čvrsta koncernska organizacija. Če se je na območju nekega samostana kazala možnost pridobivanja in predelave rud, je red tja poslal specialiste, ki so ocenili kakovost rud in možnost gospodarske izrabe, pomagali pri odprtju rudnikov in fužin in izobrazili laične brate. Cistercijani so bili vodilni pri pridobivanju soli in izdelavi stekla. Razvili so nove načine gnojenja in izboljšali živinorejo.

Njihovo računovodstvo je bilo bistveno bolj izpiljeno kot benediktinsko. Predvsem so skrbeli za enotne metode znotraj »koncerna«. Povečana racionalnost pri vodstvu obratov se je odrazila tudi v finančnih poslih cistercijanov. Posojanje denarja za obresti je bilo sicer prepovedano. V 12. stoltju se je generalni kapitelj večkrat zoperstavljal proti očitno razširjenemu posojanju denarja za zastavo, ki je vsebovala prikrite obresti. Posojiljemalec je zastavil samostanu za posojilo kako premoženje, npr. njivo, vinograd in pod. Donose od njega pa je lahko do vrnitve posojila užival samostan. Če dolжник ni mo-



gel vrniti posojila do dogovorjenega roka je zastavljeno premoženje pripadlo samostanu kot upniku. Značaj obresti je imel tudi nakup rent. Posestnik je prepustil samostanu del ali vse svoje premoženje in je zato do smrti prejemal ustrezno rento. Samostani so upravljali tudi tuje premoženje. Sprejemali so v varstvo denar in druge dobrine in si od tega obračunavali pristojbine.

S takimi finančnimi posli so si samostani pridobili status bank. Gospodarjenje cistercijanov je uživalo tak sloves, da jih je npr. kölnski nadškof prosil, da bi mu sanirali njegova propadla posestva.

Proti koncu 12. stoletja so postali cistercijani pomemben dejavnik v gospodarskem življenju. Svoje pridelke in izdelke so s svojim osebjem in s svojim prevozom spravljali na trg. Na Renu, Moseli in Maini so plule samostanske ladje. Trgovali so z vinom, volno, bakrom, železom in soljo. V mestih so postavili svoje dvorce (npr. stiški v Ljubljani, vetrinjski v Mariboru) za shranjevanje blaga, marsikje pa so jih razvili v prave trgovske postojanke in gostilne.

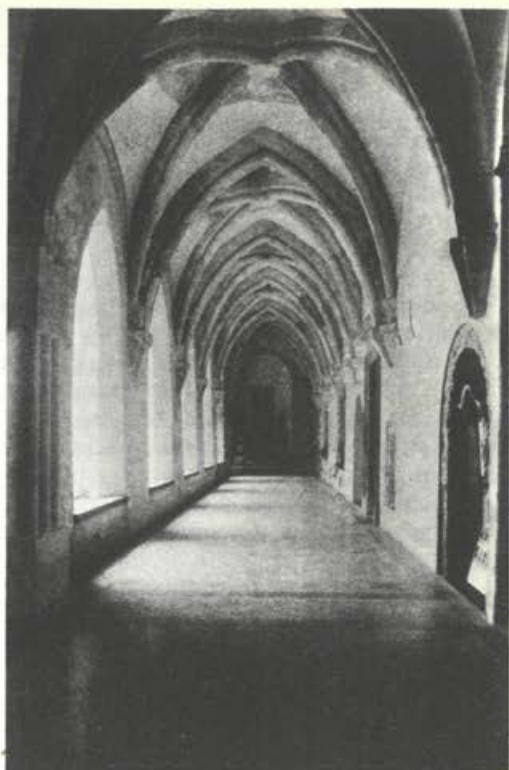
Zaradi takega obsega trgovine in pridobitništva se je vnela kritika znotraj reda in zunaj njega. Ker so laični bratje delali za poceni »božji lon« so bili njihovi pridelki in izdelki lahko cenejši kot drugih. Samostani so bili pogosto oproščeni carin. Proti temu so nastopili trgovci in so npr. l. 1297 v Würzburgu naskočili in oplenili sedem dvorcev frankovskih cistercijanskih samostanov.

Sčasoma je prevelik gospodarski uspeh teh samostanov, ki jih upravičeno lahko primerjamo z zdajšnjimi »nacionalnimi družbami«, povzročil, da so izgubili verodostojnost, osnovna značilnost zaradi katere so nastali, je šla po zlu. Kot nasprotno gibanje so nastali beraški redovi, npr. dominikanci in frančiškani, ki so živeli le od darov ljudi, ukvarjali pa so se le z molitvijo in znanostjo.

Prikaz gospodarskega življenja pomembnih srednjeveških samostanov kaže, da so organizacijske oblike sedanjega gospodarstva mnogo starejše kot navadno mislimo, da so v zasnovi nastale že pred domala tisoč leti.

Ta zapis temelji predvsem na delu Alfreda Kieserja: Von asketischen zu industriellen Bravourstücken. Die Organisation der Wirtschaft im Kloster des Mittelalters. Mannheimer Berichte 30, 1986, str. 3–15 in H. Treiberja in H. Steinerta: Die Fabrikation des zuverlässigen Menschen. Über die »Wahlverwandschaft« von Kloster- und Fabrikdisziplin. Heinz Moos Verlag München, 1980. 143 str.).

**Jože Maček**



Križni hodnik v Stičnici



Priprava zdravil v Pleterjih

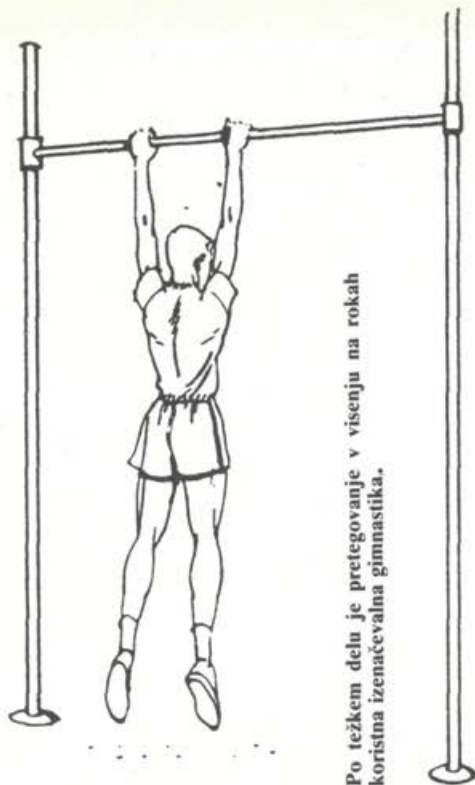
# TROJE PRIPOMOČKOV ZA TELOVADBO DOMA IN ZA HOJO V GORÉ

Spodbudno je vedeti, da smo lahko v letih zrelosti in starosti tudi bolj zdravi, ne pa samo bolj bolehní. To je spoznanje, ki ga je objavil znani ameriški zdravnik-specialist za bolezni srca dr. P. H. White. Številne znanstvene raziskave potrjujejo, da ima ameriški zdravnik prav. Če npr. opustite kajenje, če med sedenjem vstajate in delate izenačevalne gimnastične vaje (gl. risbo!) in se vsak dan med hojo po opravkih ali na sprehodu vsaj malo potrudite (hitrejši tempo, daljši korak), si izboljšate organe za oskrbo organizma s kisikom, vrh tega pa se tudi znatno bolje počutite. Živahna hoja po mirnih poteh v naravi poživí krvni obtok, vsa telesna tkiva in vse celice prejemajo več kisika in hrane, požitve so deležne tudi možganske celice.

»Gibanje je najboljša medicina«, je zapisal kardiolog prof. dr. Hollman (Köln). Upoštevanja vredna je tudi izjava internista dr. Hochreina: »Prepotiti se enkrat na dan (s fizično dejavnostjo, seveda) bolj zaleže od marsikaterega medikamenta.« Tako je naša vednost o zdravem načinu življenja obogatena z novim spoznanjem: ne zadostujejo samo hrana, pijača in nočni počitek vsak dan, potrebno je tudi telesno gibanje v obliki dela, hoje, gimnastike, športa.

Kdor dosledno upošteva doktrino redne telesne vadbe za zdravje, dobro počutje in delovno sposobnost (vse to označujejo strokovnjaki pod skupnim pojmom »fitness«), se razgiblje in vse do starosti tudi prepoti vsak dan, ne pa samo kdaj pa kdaj. Seveda ne moremo vsak dan na igrišča, na gozdna pota ali v plavalni bazen, lahko pa telovadimo doma. V znatni meri zaleže že delo samo: pospravljanje stanovanja, delo na vrtu, na njivi itd. Ker pa je vsako delo bolj ali manj enostransko, in še posebej, ker le redkokdaj zaleže kot aerobna vadba za srce, ožilje in dihalo, so slehernemu človeku potrebne tudi izenačevalne in dopolnilne telesne vaje.

Vse več je takih, ki imajo tudi doma različne pripomočke za telovadbo: drog med



Po težkem delu je pretegovanje v visenju na rokah koristna izenačevalna gimnastika.

podboji, Elanov letvenik ob steni, ročke različne teže za dviganje, sobno kolo, simulator za tek na smučeh, vzmeti za raztezanje ali kaj podobnega. Taki pripomočki so zlasti potrebni odraslim in starejšim, ki se morajo večkrat na dan razgibati, da bi upočasnili procese pešanja zaradi staranja. Izkušnja uči, da je človek še pri devetdesetih letih pri močeh, če vsak dan »trenira« umsko in telesno – seveda, starosti primerno.

Po dolgoletnih lastnih izkušnjah priporočam odraslim in starejšim zlasti tri pripomočke za telovadbo doma in za hojo v gore:

1. lesen čok, visok 40 do 50 cm,
2. telovadni drog (zaleže tudi primerna veja na drevesu),
3. popotna palica (ena, še bolje dve).

**Najprej o lesenem čoku.** Ljudje, ki živijo v mestih, hodijo samo po ravnem (po pločnikih) in po stopnicah, ki so visoke samo po 17 cm. Če dviga človek svoje noge leta in leta samo malenkostno, ima težave, ko naleti v naravi na višje ovire ali ko vstopa na vlak, na avtobus. Težave ima tudi, ko gre v kopalno kad in ven iz nje. Stopanje na čok, visok 40 do 50 cm, pomeni usposabljanje za višje stopnice in učinkuje hkrati kot krepilna



vaja za ustrezne mišice. Nekateri stopajo na čok kar po 10 minut, kar učinkuje kot aerobna vadba za srce, ožilje in dihala. Moj stanovski tovariš, star dobrih 50 let (njegov šport je tek na smučeh) mi je povedal, da se je nekoč tisočkrat vzpel na svoj čok (45 cm), kar je opravil v 48 minutah.

**Telovadni drog med podboji** (ali letvenik, pritrjen na steno) omogoča visenje na rokah za raztezanje hrbtenic mišic in veznega tkiva. Tako raztezanje (večkrat na dan!) je zlasti potrebno tistim, ki delajo ure in ure sklonjeni naprej obdelovanje zemlje, delo sedé za mizo, likanje itd). Raztezanje učinkuje blagodejno na medvretenčne ploščice, na zakrčene mišice in tudi na držo telesa. Ker je človek pri obdelovanju zemlje (ko sadi, okopava, puli plevel itd.) ves čas sklonjen k tlom, bi morali imeti pri vsaki kmetiji telovadni drog, kroge ali na ustrezni višini pritrjeno lato, da bi se med delom, po delu in po nošnji bremena na hrbtu raztezali. Pri Miklavčičevih (kmečki turizem, Dolenja Ravan nad Poljanami) imajo v ta namen pritrjeno oprijemališče na tramu pod stropom. Zaleže že nekaj sekund trajajoče vise-nje na rokah večkrat na dan.



Kdor dela sedé, se mora večkrat prizadevno vzravhati od prstov nog do tilnika in potegniti komolce nazaj.

**Tretji pripomoček, ki ga priporočam, so palice.** Smuški tek s palicami v rokah velja kot športna zvrst, ki je za zdravje prav posebno koristna, ker aktivira tudi mišice rok in ramenskega obroča. Palice so planincem posebno potrebne v letih staranja, navaditi pa se morajo nanje že v mladosti, ko so še gibalno ucljivi in je še ves organizem prilagodljiv. Spominjam se dogodka na poti s Šmarne gore pri Ljubljani, ko sem mladi spremeljevalki ponudil svoje smuške palice, ker ji je na strmini zelo drselo. »Ne upam s palicami, ne znam jih uporabljati«, mi je odgovorila.

S palicami si znatno razbremenimo noge, se lažje vzpenjamo v breg in varneje sestopamo, hkrati pa prizanašamo kolenskim sklepom. Skratka, dobro se je navaditi na rabo palic pri vsaki zahtevnejši hoji v breg ali z brega. Hoditi s palicami ni sramotno – nasprotno, to izpričuje, da smo poučeni o hoji v gore.

Nedavno sem bral recept za optimalno športno vadbo, ki ga je objavil prof. dr. K. Weber s Športne visoke šole v Kölnu. »Dva-krat, trikrat na teden poldrugo uro tenisa, vrh tega pa še aerobna vadba (hitra hoja ali počasen tek) do 40 minut enkrat na teden.« Strinjam se, kar dober program! Dodajam pa, da je velikega pomena tudi izenačevalna in dopolnilna gibalna aktivnost vsak dan. Pomnimo: Ne samo zajtrk, kosilo in večerja vsak dan, ne samo nočni počitek, tudi delo, hoja, gimnastika ali šport (vsaj po malem!), vendar vsak dan!

**Drago Ulaga**

## MOJ OTROK IMA ZDRAVE ZOBE

Zobna gniloba in razvojne motnje čeljusti in zobnih lokov so bolezni civilizacijske dobe; časovno in krajevno so se po pogostnosti javljale različno, odvisno od družbenoekonomskega razvoja posameznih narodov, načina njihove prehrane, podnebja, prisotnosti nekaterih mikroelementov v vodi in številnih drugih dejavnikov. Z družbenoekonomskim razvojem so se močno spreminjali življenjski pogoji ljudi, posebno prehrabene navade – povečala se je poraba predelanih ogljikovih hidratov, posebno industrijskega sladkorja. Prebivalci, zlasti v urbanih nase-



ljih, se še vedno hranijo z industrijsko pripravljeno hrano, ki je mehka in je ni potrebno žvečiti.

Zdravstveno razvite dežele so spoznale prve, da visoko pogostnost zobnega kariesa in razvojnih nepravilnosti čeljusti in zobnih lokov ni mogoče zmanjšati samo s povečanim obsegom zdravljenja v zobozdravniških ordinacijah, ampak predvsem z odstranjevanjem vseh znanih škodljivih dejavnikov, ki motijo zdrav in naraven razvoj otrokovih zob in čeljusti.

Razvite evropske države so dosegle vrh razširjenosti zobnega kariesa med petdesetimi in šestdesetimi leti, domala vsi otroci so bili prizadeti z zobno gnilobo – z ustreznimi nacionalnimi preventivnimi programi uspele znižati obolenost zob tudi do 85 odstotkov.

V Sloveniji smo dosegli vrh največje razširjenosti bolezni zob v osemdesetih letih – časovni zamik je zagotovo posledica kasnejšega razvoja industrializacije. Po letu 1980 se je obolenost v Sloveniji pri otrocih in učencih pričela zniževati, preventivno delo, ki smo ga postopoma uvajali po letu 1970, se je pričelo izražati v stalnem zmanjševanju zobnega kariesa. Preventivno delo v zobozdravstvenem varstvu je izjemno učinkovito, potrebno pa je stalno in temeljito izvajanje.

Pred leti smo občudovali zdrave zobe le pri otrocih, ki so živeli dlje časa v zdravstveno razvitejših deželah severne Evrope ali v ZDA, danes imamo tudi pri nas vsako leto več otrok in učencev s povsem zdravimi zobmi in zadovoljivo razvitimi čeljustmi in zobnimi loki.

Kaj storiti, sprašujejo starši, da bo moj otrok imel zdrave in lepe zobe?

Da, zdrave in lepe zobe – to je vključ številnim dejavnikom, ki povzročajo obolenja zobnih tkiv in poslabšujejo že dedno pogojene razvojne motnje čeljusti in zobovja možno doseči z upoštevanjem dosedanjih znanj in izkušenj.

Razumljivo je, da morajo biti starši dovolj zgodaj, to je že pred rojstvom otroka ali takoj po rojstvu, seznanjeni z najosnovnejšimi možnostmi, s katerimi lahko prispevajo k zdravi rasti in razvoju otrokovih zob in čeljusti. Večina zdravstvenih domov imajo organizirano materinsko šolo, v katero je vključen tudi zobozdravstveno preventivni program; žal, obiskuje materinsko šolo malo nosečih žena, izostanejo zlasti tiste, ki so zelo malo ali nič seznanjene z možnostmi lastnega prispevka k zdravi rasti in razvoju svojega otroka. Ogromno vlogo osveščanja

mater imajo zdravstveni delavci v porodnišnicah, po prihodu matere domov – dispanzerji za zdravstveno varstvo predšolskih otrok in patronažna služba.

Kaj morajo starši vedeti že ob rojstvu otroka?

Pripravili smo vam najpotrebnejše nasvete; upoštevajte jih takoj po rojstvu otroka. Vaš otrok ima velike možnosti, da bodo njegovi zobje zdravi, odporni proti zobni gnilobi, in da bodo njegove čeljusti zadovoljivo razvite.

Dojenje je poleg neprecenljive vrednosti za prehrano otroka nujna potreba za otrokovo počutje varnosti in zadovoljstva, ki se v najzgodnejšem obdobju izraža v sesanju in toplini matere. Strokovnjaki ugotavljajo, da imajo otroci v razvitem svetu presežek sesalne sile ali potrebe, ki jo preusmerijo v sesanje dude ali prsta. Čas dojenja je namenjen samo hranjenju in je prekratek za zadovoljevanje sesalne potrebe – premalo so deležni tudi fizične bližine matere. Otrok ostaja nezadovoljen in se tolaži s sesanjem dude ali prsta. Larsson E. (1987) je ugotovil pri otrocih v Zimbabve, da le dva odstotka otrok sesa prst in to le otroci z žalostnimi usodami: mati je umrla, mati je zapustila otroka, mati nima mleka itd. Otroci v razvitem svetu – na Švedskem – pa množično sesajo dudo ali prst – pri 97 odstotkih otrok je navedeni avtor ugotovil nenaravno sesanje dude ali prsta.

Pri nas so matere še vedno premalo osveščene. Čas trajanja dojenja se je sicer zelo povečal, a dojenje smatrajo le kot možnost za hranjenje otroka, ne pa tudi kot njegovo potrebo po sesanju in občutku varnosti in toplini.

Prvih deset dni po rojstvu otroka je najbolj odločilno; če otrok vztrajno išče prst, naj mu mati nudi dojenje oziroma možnost sesanja tudi brez namena hranjenja. Dudo naj mu starši ponudijo le v skrajnem primeru oziroma za preprečevanje sesanja prsta. Otrok naj ima dudo v ustih čim manj časa, ko zaspi, naj mu jo starši vzamejo in zaprejo ustnice. Duda naj ne leži ob zglobov otroka, starši naj jo shranijo daleč od njegove posteljice. Duda naj bo majhna, čim bolj mehka in mesto, kjer drži otrok dudo z ustnicami in kasneje z zobmi, čim tanjše. Navedene dude imenujejo fiziološke, kar povsem ne drži, ustrezne oblike povzročajo le manjše škodljive posledice. Vsekakor je duda manjše zlo kot sesanje prsta, otrok se je lažje odvadi in



zaradi manjšega pritiska na čeljusti, so tudi razvojne motnje običajno manjše.

Dojenemu otroku naj mati dodaja čaj po žlički ali kapalki in ne z dudo na steklenički.

Strokovnjaki so mnenja, da vsak umeten poseg v otrokova usta – duda ali prst – moti naravno gibanje jezika in s tem povzroča kasnejše motnje v razvoju čeljusti in govoru. Otroci, ki so bili hranjeni po steklenički ali sesali prst ali dudo, vztrajno vrivajo jezik med zobni vrsti, kar povzroča ali poslabšuje že obstoječo razvojno motnjo čeljusti in omogoča nepravilno izreko sičnikov in šumnikov.

Mati naj otroku nudi čimveč možnosti sesanja na prsih, psihično in fizično bližino; tako bodo njegove potrebe po sesanju in varnosti zagotovo čimbolj zadovoljene.

Če pa mati le ne more dojiti otroka in ga je prisiljena hraniti z dudo po steklenički, naj uporablja malo, mehko, prsni bradavici podobno dudo z malo odprtino; tako bo škoda zaradi motenega gibanja jezika manjša.

Čaj ali neoporečno pitno vodo naj starši otroku ponudijo nesladkano. Če je otrok že pil sladkan čaj, mu količino sladkorja postopoma znižujemo, tako da ga po nekaj dneh ne bomo več dodajali. Otrokov okus za sladkor je privzgojen in ne prirojen. Otroci, ki se privadi okusu sladke tekočine, ga bo kasneje zelo težko opustil. Izjema je dodajanje sladkorja, ko se po navodilih zdravnika dojenčki hranijo z razredčenim kravjim mlekom v prahu.

Eden izmed glavnih dejavnikov za nastanek zobne gnilobe so namreč zobne obloge in sladkor. Zobne obloge so sestavljene iz ostankov hrane, bakterij in slin; tesno so prilepljene na površino sklenine. Bakterije, ki se v zobnih oblogah hitro množe, spremenijo sladkor v kislino, ki razgradi sklenino in zobovino, iz zobnih tkiv vežejo kalcij in fosfor in tako povzroče njihovo razgradnjo in razpad.

Izrasli mlečni zobki so pri otroku še nezadostno mineralizirani; kalcij in fosfor se iz slin še vedno vgrajujeta v sklenino. Zobne obloge se tesno lepijo na zobne ploskve in preprečujejo mineralizacijo. Ob večkratnem dnevnem uživanju sladkorja in prisotnosti oblog, se sklenina mladega zoba ne dograjuje, ampak se minerali ropajo iz sklenine – posledica je razpad – nastanek zobne gnilobe.

Zobno gnilobo učinkovito preprečujemo z odstranjevanjem vzroka – sladkorja v hra-

ni in mehničnim odstranjevanjem oblog s površine zob. Takoj po izrastu prvih mlečnih sekalcev obrišemo izraščajoče zobe in dlesen s prstom ovitim z gazo in namočenim v mlačno vodo. Postopoma pričnemo čiščenje z malo, mehko zobno ščetko. Zobe čistimo trikrat dnevno po glavnih obrokih, najpomembnejše je zvečer pred spanjem. Starši naj si poleg otroka sami čistijo zobe – otroci jih bo opazoval in posnemal – tako bodo težave manjše. Otrok si sam ne more očistiti zob, zato mu moramo vedno pomagati.

Ustnici naj ima otrok zaprti, da bo lahko dihal skozi nos. Otroci, ki držijo usta odprta, veliko pogosteje obolevajo na dihalih, in njihove čeljusti se zagotovo nepravilno razvijajo. Po ozdravitvi morebitnih prehladnih obolenj, naj starši skrbno pazijo, da bo otrok ponovno dihal skozi nos z zaprtimi ustnicami. V kasnejši starosti je preusmeritev dihanja skozi nos zelo težka. V kolikor otrok ne more dihati skozi nos, naj se mati takoj posvetuje z zdravnikom.

Dokazano je tudi, da otroci, ki sesajo dudo ali prst ali se hranijo po steklenički, držijo ustnice pogosto odprte.

Za zdravje zob je zelo škodljivo uživanje sladkih tekočin, ki je pri nas zelo razširjeno. Veliko otrok nenehno drži lahko plastično stekleničko z dudo ves dan v ustih, celo ponoči. Duda jim služi kot pomirjevalo, prav tako nenehno pitje sladke tekočine – čaja ali soka. Posledice pri teh otrocih so strahotne; mlečni zobje zaradi obilnega sladkega tekočina razpadejo, se pogosto odlomijo, nastajajo vnetja zobnega živca in pokostnice. Otrok ne more niti gristi niti žvečiti, bolečine so prehude.

Za pripravo hrane ne uporabljajte električnih mešalcev; sadje in zelenjavo nastrgajte in pretlačite. Ko izrasejo otroku prvi mlečni kočniki, ga učite počasnega žvečenja. Le tako bo hrano dobro pripravil za nadaljnjo prebavo; brez žvečenja čeljusti zaostajajo v rasti in stalni zobje se zagotovo ne bodo uspeli uvrstiti v zobne loke.

Dodajanje fluoridov je izredno koristno; vgrajujejo se v zobno sklenino, ki postane veliko odpornejša proti zobni gnilobi. Naša pitna voda in hrana ne vsebujeta dovolj fluoridov, zato jih moramo dodajati. Otroku jih začnemo dajati po šestem mesecu starosti. Fluoride dodajamo natančno po navodilih zdravnika, zobozdravnika ali patronažne sestre.

Za vzroke zobnega kariesa pri predšolskih otrocih navajajo številni strokovnjaki



predvsem neustrezno prehrano, nezadostno ustno higieno in nezadostno dodajanje fluoridov. Razvojne motnje čeljusti pogosto spremljajo motene funkcije – drža odprtih ust in sesalne navade.

Zdravje mlečnih zob in v veliki meri tudi usklajen razvoj zobnih lokov in čeljusti je resnično v rokah otrokovih staršev, odvisno od njihovega znanja in ravnanja.

Starši, za zdravje otrokovih zob si prizadevajte že takoj po njegovem rojstvu in trud se vam bo bogato obrestoval.

**dr. stom. Metoda Rejc-Novak**

## JERBASI IN CAJNE, KOŠI IN KOŠARE.

Velik koš, kar prevelik, se je počasi in težko pozibaval na hrbtu; segal je nad glavo, pod njim pa so noge, obute v črne bombažaste nogavice, cokljale po velikih kamnih vaškega kolovoza. Iz hleva je dišala živina, naokrog po kotih so čepele gajbe in košare. Ob vratih v hlev sta visela dva izdelana velika koša. Saj ni, da bi naprezali misel, zakaj pridejo prav vse te reči. Ob kupu stare stelje je bil pripravljen podolgovat koš, ki so ga največkrat rabili za prevažanje gnoja. To in tako posodje, če lahko tem pleterijam tako rečem, je bilo že od nekdaj in je tudi še dandanes prepotrebno pri kmečkih opravilih in tudi pri manjših potrebah v naših domovih. Saj si vendar nihče ne predstavlja, da bi kmet na jesen svoje pridelke v polivinilastih vrečkah znosil domov. Zelo je primeren »camboh«, kadar je na vrsti spravilo krompirja, pa kolerabe, pese in podobne poljščine.



S tem razmišljanjem nadaljujmo s pripovedjo o pletarski obrti, ki s svojimi zgodovinskimi potrdili spada med tiste obrti, ki so najstarejše na Slovenskem. Pletarstvo pri nas je omenjeno že v antičnih virih, pozneje ga zasledimo tudi na srednjeveških freskah. Skozi čas se je pletarstvo razvijalo od domačih skromnejših potreb, do večjih zahtevnejšo prodajo, z večjo kvaliteto in tudi z različnostjo izdelkov. Take potrebe so narekemale, da so se sčasoma razvile delavnice. Večkrat so nastajale kar tam, kjer so bili zagotovljeni pogoji za pridobivanje osnovnega materiala, kot so vrbove in leskove šibe, in pa tudi slama, iz česar so izdelovali pletarske izdelke. Marsikje so delavnice za svoje potrebe same gojile vrbove nasade in je zato sodilo v pouk pletarstva tudi znanje iz vrbogojstva. Najiminitnejši izdelki, ki so prišli iz meščanskih naročil, so bile sedežne garniture. Pri tem so se mojstri res lahko postavljali s svojim znanjem. Kmetje pa so za svoje potrebe najraje kar sami spleтали koše in košare, cambohe in cajne.

Če imamo srečo, se tudi še danes lahko srečamo s posameznikom, ki si plete z dolgo vrbovo vitro ... Iz nevednosti smo postavili to in še marsikatero domačo obrt v preteklost, in postavljeni smo pred prijetno presečenje, ko imamo pred seboj primer živ, resničen in postavljen v dobo atomskega veka.

Ne gre za »obrtiške« koledarje s slikami starčkov ki s svojimi grčavastimi rokami prepletajo vitre. Gre za nekatere osnovne šole na Slovenskem, gre za zelo mlade ljudi, učence ki s svojo pridnostjo in s prizadevnostjo spretnega mentorja sledijo pouku pletarstva. Ena izmed takih šol je Osnovna šola Matija Valjavec v Preddvoru, nad Kranjem. Velik, svetel prostor v pritličju je namenjen pletarskemu krožku. Sama rosna mladost jih je, nekateri so že iz šestega razreda, večina je mlajših. Ob velikem in močnem mentorju Matiji Zupanu so videli še drobnejši, ampak to sploh ni pomembno. Vsi čakajo, da jim bo Matija napravil vitre. To ni lahko in tudi ne enostavno delo. Na enem koncu zarezano leskovo palico mora večje in previdno upogibati na kolenu, pri tem se po vsej dolžini počasi kolje nekakšen tenek lesen trak, ki mu pravijo vitra. Take vitre so pravzaprav glavni material za pletarjenje. Poleg Matije je samo Roblekov Klemen toliko močan v rokah, da si vitre sam naredi. Ko je tako ves krožek založen z materialom, je



spet Matijeva skrb, da nežne roke izdelajo le toliko, kolikor zmorejo.

Za vsako košaro, koš, ali kakršnokoli cajn in camboh, je treba najprej narediti osnovno ogrodje, to je obod in roč, nastaviti stebriče, okrog teh se potem prepletajo vitre. Za cajn je treba najprej narediti »figo«; za koš se v leseno dno vdela roč, s katerim se določi velikost izdelka. Vsaka vrsta pletarskega izdelka zahteva svoj, preizkušen način izdelave. Lesene palice, leskove ali pa tudi vrbove, nekje uporabljajo ene, druge druge, morajo biti primerno vlažne, da se ne lomijo. Narežejo in našagajo jih na jesen, ko odpade listje, to je največkrat oktobra in pa tudi še novembra. Palice morajo shraniti na primernem kraju, pokrite z listjem, da ohranijo vlažnost in s tem tudi prožnost. Pletarstvo se začne na zimo, preneha pa s pomladjo, tedaj se palice že preveč osuše. Tako je doba pletarskega košarjenja dokaj kratka, zaradi tega pa fantje pohitijo z delom tudi doma po pouku. Pri teh mladih se pozna tradicija pletarstva, ki nevsiljivo prehaja iz starejših rodov na mlajše. Lepe, v zadnjih časih, zelo obnovljene vasi Bašelj, Srednja in Zgornja Bela, vse so razgrnjene pod Storžičem, so že dolgo znane po spretnih pletarjih in lepih pletarskih izdelkih; iz teh vasi so tudi učenci, o katerih je govor.

Enkrat se lotite lepega dneva z namenom, da ga porabite za izlet. Pojdite proti Storžiču in se ustavite v Predddvoru. Najprej lahko preizkusite gostoljubje hotela Bor s prijaznim osebjem, od tam je kakšnih deset minut peš hoje po asfaltirani cesti do Osnovne šole Matija Valjavec. V šoli najdete Janeza, Tomaža, Klemena, Primoža, Boštjana, Dušana, Igorja, Matjaža, Mateja, Mirana; vsi so v pletarskem krožku in vsak od njih ima napleten kakšen košek in košarico, kar spada nedvomno med okusne in prijazne slovenske spominke; zakaj bi prav Vi ostali praznih rok?

Ančka Tomšič

## BUTARICE ZA CVETNO NEDELJO

»Spomin Kristusovega vhoda v Jeruzalem, ko je jahaje na oslici – kot poroča evangelij – doživel navdušen sprejem množice, je praznovala cerkev že od nekdaj na moč slovesno s posebnimi obredi...« tako



začenja dr. Niko Kuret poglavje – Cvetna nedelja – v svoji knjigi »Praznično leto Slovencev«.

Skozi čas stoletij pa so se izročila kakorkoli spreminjala, nekatere posameznosti so se opustile in marsikaj je šlo v pozabo. Dr. Kuret pa nadaljuje: ... »ni slovenskega kraja, kjer na cvetno nedeljo ne bi nosili k blagoslovu snopov in šopov pomladanskega zelenja v spomin na palmove veje, ki so jih – po evangelijskem poročilu – v Jeruzalemu lomili in stlali pred prihajajočim Kristusom na oslu. To je sicer star krščanski običaj, izpričan že v 9. stoletju, je pa v Evropi verjetno prekril neko starejšo, predkrščansko obredje okoli določenih vrst »svetega« rastlinja, okoli dreves, grmov, zelišč in cvetlic, ki naj bi pospeševale rast, plodnost, odganjale zle čare in bolezni, varovale pred strelo in drugimi ujмами. To vlogo je prevzel »žegnani les« kot zakremental – z močjo cerkvenih blagoslovov naj ohrani vsega hudega stvari in reči, ki pridejo z njim v dotiko!«

Cvetnonedeljski običaji so bili, in so še po posameznih slovenskih pokrajinah, zelo različno slavljani. Zadnji povojni čas je bil desetletja nasičen z vsiljenimi spremembami, dokler se niso spet začela narodova izročila vračati k praznovanju, kakršna so bila v navadi v preteklosti.

V nadaljevanju preberemo iz knjige »Praznično leto Slovencev« tole: »Ljubljanske cvetne butarice so danes posebnost zase...« Vsako leto v cvetnem tednu zaživi ljubljanski živilski trg za stolnico v živih pisanih barvah, ko vaščani iz okoliških vasi, kot so Sostro, Dobrunje, Bizovik, Orlje in še od kod, po stojnicah razpostavijo butarice. Velike, majhne, srednje velikosti, prav vse so dostopne tudi majhnim in luknjičavim žepom. Živo pobarvani in spretno zaviti oblanci in z zelenjem povezani, predstavljajo že skoraj drobno umetnijo, zagotovo pa prisrčno posebnost!

Meščansko življenje se je že od nekdaj razlikovalo od podeželskega, zato so se tudi praznovanja in običaji kolikor toliko spremenili in predrugačili. Ko govorimo o »ljubljskih« cvetnih butaricah, so meščani po blagoslovu te uporabili največkrat kot sobni okras. Zatikali so jih za ogledala, za okvirje s slikami, v zadnjem času jih pa tudi prinašajo na grobove svojcev. Skupaj s cvetno butarico je večkrat tudi oljna vejica. – Moramo verjeti, da je res, da prisotnost mesta ne

izpodriva, niti neprijetno ne vpliva na domače dejavnosti obmestnih vasi. V mislih imamo izdelovanje cvetnih butaric v vaseh, ki so bile že prej omenjene.

V Sostrem, na pragu več kot dvesto let stare hišice, sem se seznanila s Svetkovo Zofi. Z njeno prijaznostjo sem se pri sosedomih srečala še z »ekipo« ki že vrsto let izdeluje butarice. Bila bi v veliki zadregi, če bi morala izbrati najlepšo. Polna jih je velika kartonasta škatlja, poln jih je prostor. Polno je pisanih kopic oblanja in narezanega zelenja. Spretni prsti navežejo na leskove paličice najprej vršiček iz zelenja, nato je treba lepo upogniti pobarvano oblanje, drugega za drugim, ki pa mora biti rahlo navlaženo, da se ne lomi. Sproti se veže z vrvico, ki jo prekrije naslednja vrsta. Delo je zamudno, za nekaj deset centimetrov veliko butarico je treba približno toliko časa, kot za kuhanje enega dobrega kosila. Pravzaprav je bila Zofi tista, ki je to delavnost razširila med svojo sosesčino. Pred tem sta dolga leta skupaj z materjo vezali butarice, da sta si za silo pomagali pri skromnem preživljanju. Najbližja sosedja, Bučarjeva Ivanka je bila najprej na vrsti, da se je lotila tega dela. Ko so se pokazali prvi uspehi, je Ivanka naučila sosedo Francko. Za barvanje oblancev se je izkazala Polakova Štefka. Sredi zime, kmalu po Novem letu, se že pripravljajo na cvetne butarice. Mizar nareže lepe smrekove deske, ki morajo biti brez najmanjše grče, ravno prav dolge. Potem jih fino naobla. Naloge so med sosede razdeljene po izkušnjah in praksi. Iz leskovega grmovja si prinesejo ravne palice in paličice in različnega zelenja, ki ga je treba poiskati po raznih koncih. Za vrh butarice mora biti brinje in pušpan. Bršljan in cipresa sta za vrste med oblanci. K zelenju spada še »parkeljčki«, ponekod na Gorenjskem temu pravijo »zaspenc« ali pa »dremavc«. To zelenje so včasih uporabljali, ko so pometli krušno peč, ko je že, po peki kruha, ugasnila. Od tod verjetno to ljudsko imenovanje.

Štiri marljive sosede, štiri nove butarice v veliki kartonasti škatlji, štirikrat »adijo«. Res so bile prijetne – tudi če mi ne bi darovale najlepše cvetne butarice.

Ančka Tomšič



# TOVARIŠ ALI GOSPOD!

Zadnjo pomlad so v Šentjakobskem gledališču igrali satirično komedijo bosanskega dramatika Fadila Hadžića z naslovom »Gospodje in tovariši.« Gre za izreden dogodek v meščanski družini, kjer začne delati nova, že vnaprej hvaljena služkinja, ki s svojim novodobnim govorjenjem povzroča vrsto lahkotnih in smešnih položajev. Že po njenih začetnih besedah spoznamo, da je dekle na moč »zgrajeno«, saj poleg kuharskih nasvetov mimogrede navaja misli Marxa in Engelsa in s tem pri gospodu in gospe vzbuja ugodno začudenje. Dekletov delodajalec, potomec nekdanje gosposke in razlaščene družine, sicer skromen in previden uradnik, začne pozneje po pogovorih z novo »gospodinjsko pomočnico« študirati marksistične spise. Gospod si namreč domišlja, da bo on, dosednji »pikzigmar«, s svojim novim izražanjem laže napredoval po službeni lestvici. Tako iz gospoda postaja tovariš.

Navedeno gledališko delo dandanes že izgublja na aktualnosti. Prikazuje prve povojne čase, ko smo se Jugoslovani po navodilu vladajočih politikov vseprek nazivali s tovarišem in tovarišico, bodisi zaradi zadrege ali strahu za gmotni obstanek, pozneje tudi zavoljo komolčarstva. Poleg tega splošnega naslavljanja je »gospod« ostajal v ozadju. Izjemno se je ta naziv pojavljal kot posmeh ali zaničevanje za ljudi, ki niso hoteli ali mogli razumeti »družbene stvarnosti«, ali za povojne, po nacionalizacijah razlaščene »buržuje«.

Kot nekateri družbeni pojavi danes tudi to prisiljeno in posplošeno nazivanje s »tovarišem« polagoma izginja v smislu latinskega izreka: »Časi se spreminjajo in mi se spreminjamo z njimi.« Na podobno ugotovitev sem dne 8. februarja 1990 naletel v »Delu«, v časopisnem komentarju novinarja J. S., kjer smo med drugim brali:

»A vendarle precejšen del v naši družbi ne želi imeti opravlja z besedo tovariš, ker je ta sopotnik neke hudo razvrednotene dobe, neke ideologije, ki je mnogo dobro mislečih ljudi kruto prevarala, ki jih je vzgajala za plemenite cilje... te vrednote pa so bile drugim orodje za dela, ki niso vredna človeka v pravi socialistični družbi...«

Pri tem branju sem se spomnil dogodka, ko je pred več desetletji moj dobri znanec,

po poklicu učitelj, v nekem koroškem mestecu predaval o **razliki med tovarišem in gospodom**. Razlagal je, da besedi tovariš in tovarišica izgubljata na izvirnem pomenu, nastalem med borci in borkami v narodno-osvobodilnem boju.

Vsa leta nazaj opažamo, da se naziv tovariš neprimerno uporablja, ko dostikrat sledi le kot pristavek k javnemu opominu za neko nepravilno ali nerodno ravnanje posameznika. Večkrat je npr. slišati na cesti, ko miličnik opozarja voznika-tovariša zaradi zgrešene vožnje v nasprotju s prometnimi pravili. Tudi pri poštnem ali postajnem okencu nadobudna mladenka opominja starejšega občana rekoč: »Ne smete tako, tovariš!« Ta neumestna razvada nazivanja je vsekakor očitna posledica enostranske, posplošene in v povprečnost usmerjene šolske in državljanske vzgoje.

Navedeni učitelj je v predavanju pametno in pravilno ovrednotil tovariša, ki se naj uporablja **kot izraz določene povezanosti med ljudmi**: med bivšimi vojnimi soborci ter sojetniki, med nekdanjimi sošolci, med sodelavci in sodelavkami v podjetjih, ustanovah, društvih in skupnostih. Pri vseh drugih srečanjih pa naj obvelja splošno nazivanje z gospodom in gospo oz. gospodično, posebno med neznanimi ljudmi. Sicer se pa v delovnih kolektivih pogostoma izogibajo tovarišu in gospodu, ko moške nazivajo po družinskem imenu (priimku), ženske pa z rojstnim imenom.

Iz povedanega sledi nasvet, da naj naziv gospod še nadalje ohranja svoj splošni civilizacijski značaj **kot izraz osnovnega spoštovanja človekove osebe**. Tako spoštovanje zasluži slehernik, ne glede na stopnjo izobrazbe ter večje ali manjše družbene pomembnosti. Zato se ne sramujemo nagovarjati ali pisati: gospod Sever, g. ravnatelj, g. mojster, gospa doktorica. Po drugi strani pa naj nekoliko razvrednoteni tovariš znova pridobi svoj posebni, solidarnostni oz. poklicni poudarek skupinsko ali stanovsko združenih ljudi.

S premišljenim razlikovanjem obeh nazivov naj se namesto lažne enakosti in napačne poslušnosti uveljavlja »hierarhija dela in uma«, kot je omenjeno v zgoraj navedenem časopisnem članku. V novi bolj etično in pluralistično usmerjeni družbi ne more več obstajati od zgoraj deklarirana enakost in enako nazivanje državljanov, temveč le **enakopravnost ljudi**, ki vsaki osebi brez izjeme, po njenih zmožnostih in družbenih danostih



omogoča ne le preživetje, temveč tudi osebni napredek.

Pluralizem interesov po direktivah samo ene vladavine je pač treba preseči z novim pluralizmom različnih, med seboj strpnih in za dialog pripravljenih mišljenj.

Vrnimo torej tovarišu in gospodu pravo veljavo v prvotnem ter izvirnem pomenu in ne zamenjajmo po nemarnem oba enakovredna in spoštovana naziva. Pravilno nagonarjanje spada namreč med temelje naše kulturne govorice.

**Drago Felicijan**

## O TRŽNEM GOSPODARSTVU

Z radikalnimi političnimi spremembami, ki so se pri nas dogodile to pomlad, je povezan tudi prehod na tržno gospodarstvo. Kakor smo skoraj vsi navdušeni nad obojim, pa marsikdo ne ve, kaj vsebinsko pomeni uvedba tržnega gospodarstva. Za komunistično oziroma socialistično usmerjeno družbo, v kateri smo živeli petinštirideset let, je značilno, da se gospodarstvo ne razvija samostojno, temveč je samo privesek, »dekla« politike. Le v hudih prehodnih časih si je priborilo nekoliko upoštevanja, normalno pa je bilo v službi višjih ciljev – izgraditve socializma oziroma komunizma. Dogovorno gospodarstvo oziroma dogovorna ekonomija, ki smo jo imeli pred zdajšnjo splošno krizo, pa je sploh nesmisel, podobno kot leseno železo ali suha voda.

Tržnega gospodarstva je več vrst. Najbolj znana sta svobodno ali liberalno tržno gospodarstvo, ki je bilo pri nas v svoji sorazmerno čisti obliki razširjeno proti koncu prejšnjega stoletja, drugod na zahodu pa nekaj desetletij, v Angliji pa celo stoletje prej. Za to gospodarstvo je značilna surova konkurenca z neusmiljenim propadanjem kakorkoli šibkejših in z bogato nagrajitvijo gospodarsko uspešnejših. Tega tipa gospodarstva ni v kolikor toliko razvitih državah nikjer več. Zdaj je v zahodnih državah razširjena omiljena oblika, tako imenovano socialno tržno gospodarstvo. V Zahodni Nemčiji ga po prvem povojnem gospodarskem ministru prof. Ludvigu Erhardu tudi imenujejo tako, v drugih državah pa večinoma nima dodatka »socialno«, vendar to ne pomeni, da v njih vlade in nižje oblasti ne

skušajo ravnati socialno, tj. izravnovati in blažiti prevelike socialne razlike med ljudmi. Takšno tržno gospodarstvo bo moralo biti tudi pri nas, saj uvedba krutega liberalnega gospodarstva pač ne pride v poštev.

Tržno gospodarstvo zdajšnjega časa ni brutalno uveljavljanje prednosti med divjo drhaljo. Tržna pravila ne naredijo iz moralnih in sočutnih ljudi komolčarske družbe. Tržno gospodarstvo je usmerjeno v izravnavo koristi (interesov) in v mir – ne samo znotraj domačih družbenih skupin, temveč tudi prek državnih meja. V tržnem gospodarstvu ni pomembno, kaj kdo je, temveč kaj kdo zmore, kaj prinese, kaj ponudi.

Res pa je: v tržnem gospodarstvu išče vsakdo najprej svojo gospodarsko korist, gospodarsko prednost. Toda nevidna tržna pravila skrbijo, da sebični interesi posameznika in skrb za splošno blaginjo nista v protislovju. Nasprotno! Z navidez skrivnostnim, v resnici pa lahko razložljivim načinom skrbi motor tržnega gospodarstva – konkurenca za to, da se sebično ravnanje posameznikov ne izide le v korist neposrednih tržnih udeležencev (partnerjev), temveč se naposled izkaže v prid vseh.

Sebičnost pospešuje zanesljivost in poštenost. Kdor se izkaže kot nezanesljiv tržni partner, se ga bodo stranke izogibale in si naposled škoduje sam sebi. Gospodarska sebičnost pa pospešuje tudi splošno blaginjo. Kdor je gospodarsko uspešen, daje svojim partnerjem dobre storitve in se kot plačnik davkov udeležuje pri financiranju splošnih družbenih potreb.

Biti konkurenčen pomeni, veljati v svojem tržnem okolju kot pošten in fair partner, poskušati iz kapitala, tehničnega znanja in iz omejene površine zemljišč narediti najboljše in neprestano iskati nove izdelke in nove cenejše proizvodne postopke. Spodbuda za to pa je dobiček – profit. Izid tega gre v prid vseh. Polne izlozbe so lepše kot prazne, četudi ne moremo kupiti vsega naenkrat. Uspešno podjetje je dober delodajalec, ker zagotavlja delovna mesta.

Tržno gospodarstvo moti marsikoga, ker v njem ni nobenih državnih gospodarskih načrtov – npr. petletnih planov – in ker ni mogoče vnaprej izračunati, kakšen bruto-produkt se bo prigospodaril v enem letu in kako se bodo dohodki razdelili na posamezne skupine prebivalstva, na delojemalce in podjetja, med varčevalce in investitorje. Tega navideznega nereda (kaosa) se bojijo celo tisti, ki bi iz svojih klavrnih izkušenj morali



vedeti, da se načrti komandnega gospodarstva nikoli ne uresničijo in da je mogoče zanesljivo napovedovati le pomanjkanje.

Dogajanja na različnih posebnih trgih je težko izračunavati vnaprej, ker nihče ne ve, kam se usmerjajo tržne sile. Neka avtomobilska tovarna lahko napravi posel stoletja, ker je vrgla na trg »pravi« avto za mlade ljudi. Drugo podjetje gre v stečaj, ker je premalo pripravljeno tvegalo prodor na težaven tuj trg. Najemnine stanovanj in cene stavbnih zemljišč rastejo v mestih, ki se gospodarsko vzpenjajo. V krajih, kjer tradicionalne industrije hirajo in jih s trga izpodriva uspešnejša in cenejša tuja konkurenca, se najemnine znižujejo in so stavbene parcele ceneje naprodaj.

Izid tekmovanja, konkurence se skoraj ne da izračunati vnaprej. To pomeni tveganje, riziko, predvsem za tiste, ki bi radi počivali na doseženem. V tem je disciplinirajoče delovanje konkurence. Dohodki, ki ne izvirajo iz resničnih storitev, ne trajajo dolgo. Kdor zahteva preveč, bo izrinjen s trga. Kdor hoče vedno biti »zgoraj« si mora vedno znova izmisliti nove izdelke, nove storitve, biti mora cenejši in ponuditi boljšo kakovost kot konkurenti. Tehnični napredek, seveda ne ekološko problematičen, pride po ovinkih vsem prav.

Konkurenca pomeni, da ni mogoče svojih zahtev izsiliti s surovo močjo in ne s privilegiji, temveč je treba svoje želje uskladiti s pogodbenimi partnerji. V tržnem gospodarstvu so — kot tudi v vseh drugih gospodarskih sistemih — dohodki neenaki in premoženje ni porazdeljeno enakomerno. Pred uravnalnimi silami trga pa so vsi enaki. Ni nobenih posebnih pravil obnašanja za funkcionarje in nobenih posebnih dodatkov za soglašanje z režimom.

V konkurenčnem gospodarstvu so razlike v dohodkih znosne tudi za revnejše, ker niso žrtve samovolje ali osebne diskriminiranja. Lahko je razložiti, da se hitro večajo plače tam, kjer primanjkuje kvalificiranih delavcev in da rastejo obresti in dohodki od delnic, če se povečujejo investicijska vlaganja.

V tržnem gospodarstvu nastajajo dohodki na koncu koncev vedno iz storitev, ki jih tržni partnerji štejejo za koristne in vredne plačila. Delavec dobi plačo, ker dela pri stroju, npr. za izdelavo čevljev. Varčevalec dobi obresti, ker omogoča, da z njegovim denarjem lahko podjetnik kupi stroj. Plača

je lahko dobra, ker se obresti za kapital plačujejo iz donosa podjetja.

Zato na vprašanje »za koliko bolje bi lahko bili delavci nagrajani, če ne bi bilo treba plačevati obresti za kapital in podjetniškega dobička« lahko odgovorimo. V takem gospodarstvu bi bili delavci revni, ker bi morali živeti le od dela svojih rok. Tržno gospodarstvo postavlja kapital v službo dela in ne za dokaz uspeha načrtovalske birokracije.

Toda ne povzroča prizadevanje za profit brezposelnosti? Ali ne bi bila delovna mesta varnejša v podjetju, kjer ne bi bilo treba prigrisniti profita? Tudi na to vprašanje imamo v tržnem gospodarstvu presenetljiv odgovor: prav podjetje, ki si ne prizadeva za profit, bo hitro izgubilo delovna mesta, ker ni pod pritiskom izdelave produktov z majhnimi stroški in bo svojo »substanco« kmalu zagospodarilo.

S tem zgledom vidimo tudi, da ni nobene razlike med »egoističnim« in »altruističnim« gospodarjenjem. Podjetnik — kapitalist hoče z nizkimi stroški in vabljivo ponudbo izdelkov doseči karseda velik profit. Če šo pri tem delovna mesta odveč, lahko, če je altruističen, iz svojega profita plača delavcem podpore za brezposelne.

Če pa bi se njegov altruizem kazal v tem, da bi na ljubo delavcem ne skrbel za nizke stroške in profit, bo spravil podjetje prej ali pozneje na boben in vsa delovna mesta bodo morda izgubljena. To pomeni, da morata tako egoist kot altruist ostro računati in skrbeti za nizke stroške.

Pogosto trdijo, da je oznaka »socialno« tržno gospodarstvo — prevara. Kaj naj bi bilo socialnega v gospodarskem redu, kjer si vsakdo prizadeva za svojo korist? Toda pri skrbnejši presoji vidimo, da ima tržno gospodarstvo v resnici vrsto »socialnih« prvin, torej takih, ki služijo vsem.

Socialno je vsekakor to, da tržno gospodarstvo prisili vsakega porabnika, da s plačilom cene za izdelek povrne družbi vrednost za kolikor je zmanjšal naravne in druge vire. Goljufanja, izogibanja plačil v tržnem gospodarstvu ne more biti.

Toda konkurenca ne sili k plačilu z narodnogospodarskega vidika ustrezne cene, ki se ujema z vrednostjo izgube naravnih virov (npr. surovin), temveč prisiljuje proizvajalce, da iz naravnih virov naredijo več in boljše. Seveda ima tehnični napredek tudi svoje slabe strani. Vendar pa je v zdajšnjih družbah vendarle vir blagostanja, a tudi do-



brega počutja ljudi, ki se meri po stanju okolja. Posebno izrabljena je narava v tistih državah in pokrajinah po svetu, ki so revne. Mednje štejejo nedvomno vse države, ki so imele ali še imajo socialistično načrtno gospodarstvo.

Kjer manjkajo najpotrebnejše stvari za življenje, kjer je majhen avto sen, ki si ga delavec v polovici delovnega življenja komaj izpolni, tam se ne bo nihče zavzemal za zaprtje jeklarne ali lakirnice, ker prah in strupi iz njiju onesnažujejo zrak, vodo in tla. V zahodnih industrializiranih državah je postalo varstvo okolja pomembno šele, ko so se ljudje obilno oskrbeli z dobrinami, ki jih je mogoče izdelati in ki omogočajo blagostanje. Šele od neke stopnje oskrbljenosti naprej so ljudje pripravljeni in je narodno gospodarstvo sposobno skrbeti za varstvo okolja.

Zagotovitev potrebnih investicijskih sredstev in uvedba ustreznih instrumentov varstva okolja je ena najbolj prepričljivih storitev socialnega tržnega gospodarstva. Res je, da uspešnega varstva okolja ni mogoče doseči le z instrumenti tržnega gospodarstva. Res pa je tudi, da le tržno gospodarstvo lahko spravi družbo do take premožnosti, da zmore, če seveda hoče, ohranjovati okolje v dobri kakovosti.

Toda tudi za obvladovanje drugih družbenih nalog daje tržno gospodarstvo kot zelo »storilen stroj« ustrežno gospodarsko podlago. Ceste, železnice, letalske proge in telekomunikacije oblikujejo mrežo infrastrukture, ki jo ljudje uporabljajo kot raznovrstni koristniki in potniki in ki je za podjetja bistven pogoj za njihovo udeležbo pri domačem in mednarodnem tržnem dogajanju.

Ta mreža je v modernih narodnih gospodarstvih draga, toda nepogrešljiva kapitalna dobrina. Ustvari pa se iz davkov, ki obremenjujejo osebne dohodke ljudi in podjetniške dobičke, ki se ustvarjajo na trgu. Že pri financiranju infrastrukture se v precejšnjem obsegu dogaja »socialna prerazdelitev«. Kdor za svoje delo zasluži več kot drugi, ali ima velike prihranke, plača nesorazmerno več davkov za financiranje skupnih družbenih nalog. Seveda je za to potrebna odlično organizirana davčna služba.

Poleg tega obstajajo številne jasno razvidne dajatve v prid ljudi iz naslova socialne prerazdelitve: otroške doklade, prispevki k najemninam, prispevki k izobraževanju, prispevki za prekvalifikacijo delavcev zaradi brezposelnosti, pomoč brezposelnim, pri-

spevki k pokojninskemu zavarovanju in še bi lahko naštevali. Tisto kar označujemo s »socialnim« se v modernih socialnih državah širi v takem obsegu, da pod njim začena stokati tržno gospodarstvo in njegov motor – konkurenca.

Nekaj je gotovo! V tržnem gospodarstvu ne grozijo nevarnosti zaradi neobvladanih moči komolčarske družbe, temveč kvečjemu zaradi drsenja v zapeljivo ugodje družbe blaginje.

Številni ljudje razumejo namreč s pojmom socialno le prerazporeditev ustvarjenih dobrin. Prav zaradi tega je propadala socialistično-komunistična družbena doktrina v praksi, ker je bilo njeno težišče v razdelitvi, ne pa v ustvarjanju dobrin. To je med drugim tudi razlog za nacionalne in druge napetosti med republikami v naši državi. Tudi v tržnem gospodarstvu obstaja nevarnost, da le-to izgubi moč najprej ustvariti dobrine in jih šele nato deliti. Socialno namreč pomeni tudi, da je pri menjavi med partnerji in v poštenu izravnavi interesov potrebno plačati za stvari, ki jih dobimo ali uporabljamo. Zastonjarskih dobrin ni!

Za pojmom ponudbe in povpraševanja kot temeljev tržnega gospodarstva tiči mnogo več kot le tehnični instrumentarij za razumevanje kako se oblikujejo cene na konkurenčnem trgu. Veljata tudi za izravnavo med dajanjem in jemanjem.

Seveda pa v nobenem tržnem gospodarstvu tržne zakonitosti ne delujejo v čisti obliki, temveč le kot prevladujoča težnja. Nekatere gospodarske panoge, ki so potrebne za fizično preživetje ljudi v kriznih stanjih ali v vojnih razmerah, npr. kmetijstvo, ali ki se težje prilagajajo, npr. rudarstvo države delno izvzamejo iz tržnih pravil, s tem da jih v večjem ali manjšem obsegu subvencionirajo. Toda to mora ostati izjema in ne pravilo.

**Jože Maček**



# ITI RAKOM ŽVIŽGAT

Raziskovanje izvora frazeologemov (poljudnejša izraza za **frazeologem** sta **fraza**, **rečenica**) nam odkriva številna zanimiva dejstva iz življenja, iz duhovne in materialne kulture ali zgodovine določenega naroda, narodov ter ožjega ali širšega okolja. Ko govorimo o izvoru slovenskih frazeologemov, najdemo med njimi frazeologeme svetopisemskega (**rediti kačo na prsih** »izkazati dobrote človeku, ki je dobroniku nehvaležen, sovražen«, **star kot Metuzalem** »zelo star«, **biti v Evini obleki** »biti gola, naga«), splošno slovanskega ali evropskega izvora (**voditi za nos koga** »varati ga«, **nositi koga na rokah** »zelo negovati, razvajati koga; biti zelo obziren, pozoren do koga«), dalje frazeologeme, sprejete ali posredovane iz drugih jezikov (npr. iz nemškega: **kupiti mačka v žaklju** »kupiti kaj, ne da bi stvar prej poznal, videl«, **dati komu košarico** »zavrniti njegovo ponudbo za ples« ali »zavrniti ponudbo«, **dobiti košarico** »biti zavrnjen ob ponudbi za ples; biti zavrnjen sploh¹). Med frazeologeme, ki so nastali na slovenskih tleh oziroma po včasih širši predstavnosti, motivaciji ali simboliki dobili izvirno slovensko ubeseditev,² spadajo npr. **spati kot Matjaževa vojska** »dolgo, trdno spati«, **živeti na koruzi** »živeti skupno življenje moškega in ženske brez zakonske zveze«, **iti rakom žvižgat** »iti v pogubo, v nič, v smrt; iti k vragu«. Prav slednjemu namenjam nekoliko bolj podrobno obravnavo.

Na nekdanje bolj znano in pogosto žival naših zdaj zelo onesnaženih voda **raka** se poleg omenjenega nanaša več frazeologemov, kot **iti rakovo pot** »nazadovati, propadati«³, znana primerjava **rdeč kot kuhan rak**⁴ ter manj znani⁵ **raka v vodo vreči** = den Bock zum Gärtner setzen, Cig. (»kozla v zelnik spustiti«), **raka jezdit** = langsam gehen, C. (»počasi iti«), **ni v vsaki luknji raka** = man findet nicht überall sein Glück, Z. (»vse se ne posreči«).

Pomene frazeologema **iti rakom žvižgat** utemeljujem z zgledi: Ali ne opažamo v slovenskem življenju zadnjega časa nekakšnega obupa ali malodušja, češ da tako ali tako ničesar ni več mogoče urediti, da **je šlo vse rakom žvižgat**: da je treba skrbeti le za svoj privatni vrtiček in po možnosti brez poškodb preživeti svoj vek (D. Rupel, Poskusi z res-

ničnostjo, 1982, str. 137)? Juretu bi samo pokvaril razpoloženje in ves večer **bi šel rakom žvižgat** (L. Kovačič, Ljubljanske razglednice, 1954, str. 216). Kar žal mi je bilo zanj, prekleto. A so tiščali svojo, češ, Jaka, hudič te bo pocitral in **boš odrajal rakom žvižgat**, če nam ne vržeš v golt te prekletnice (M. Krvina, Breme resnice, 1979, str. 113). Kdor je proti nam, **gre rakom žvižgat**, to se razume (Slov. Poročevalec 26. 1. 1951 – 4. 2.).

**Raku** se v njegovem »poslanstvu« lahko pridružijo **riba** ali **žaba** ali celo **ptice**, npr.: O mojem avstrijskem patriotizmu ni mogel dvomiti noben pameten človek. Da so to vedeli tudi Francozi, pa je dokaz, da **bi me bili malone poslali žabam gost in rakom žvižgat** (F. Govekar, Svitanje, 1921, str. 468)! Ves denar iz tvoje hranilnika **bo šel sedaj rakom žvižgat in žabam gost** (Korban, Vitomilova železnica). Posvetite se športu in vaša bolezen **pojde rakom žvižgat in pticam pet** (Zoščenko, Šport in zdravje, str. 52).

A mračno gleda zdaj mi v svet oko, šaljivost **rakom žvižgat, ribam gost** je šla zdaj žela mojega bridkost (D. Kette, ZD I, 1949, str. 124).

Pomensko zanimivo in za odkrivanje izvora frazeologema **iti rakom žvižgat** najbrž ključno različico vsebuje književni zgled:

»Jaz sem dejal, da te uže **ribe jedo in morski raki**, ko te ni bilo tako dolgo; dejali so, da si šel na morje – kali?« vpije Kozobrin (J. Jurčič, J. Kersnik, Rokovnjači, LZ 1881, str. 393).

Predstavo, na osnovi katere je nastal frazeologem **iti rakom žvižgat**, navaja J. Glonar (Slovar slovenskega jezika, str. 326) v geslu **rak**: **iti rakom žvižgat**: evfemizem⁶ za »utopiti« (prvotno pri onih, ki so bili za kazen potopljani), splošno: iti k vragu, v izgubo, na nič. Mogoče je torej domnevati, da je slovenski frazeologem **iti rakom žvižgat** nastal na osnovi nekdanjega kaznovanja s potapljanjem. Da je tako kaznovanje obstajalo, pričajo zgodovinska dejstva⁷. Domnevo o izvoru slovenskega frazeologema **iti rakom žvižgat** potrjuje izvor ruskega frazeologema **pokazat', gde raki zimujut**⁸ (dobesedno: »pokazati, kje zimujejo raki«) »kaznovati« s prvotnim pomenom »utopiti«. **Raki** namreč prezimujejo zariti v blato.⁹ Po izhodiščnem, izvornem motivu kaznovanja s potapljanjem sta si torej slovensko **iti rakom žvižgat** in rusko **pokazat', gde raki zimujut**



sorodna. Zaradi različne ubeseditve se razlikujeta v osnovni predstavi.

**Raki** pa **žvižgajo** tudi v ruskem **kogda** (**poka**) **rak svistnet** (dobesedno: »ko bo rak zažvižgal«) v pomenu »nikoli« ter v poljskem **jak rak świśnie** (dobesedno: »ko bo rak zažvižgal«) in – s pomočjo **ribe** – **Jak rak świśnie, a ryba piśnie** (dobesedno: ko bo rak zažvižgal, a riba pisnila«) oba v pomenu »nikoli«¹⁰. Pomen »nikoli« v obravnavanih primerih izhaja iz predstave o nemožnosti, nesmiselnosti dejanja.

Predstavo o nesmiselnosti dejanja odkrivamo v različici slovenskega frazeologema **iti rakom žvižgat**: **rakom žvižgati**, npr. **Ribam pridigovati, kakor sv. Anton**, in morda **rakom žvižgati**, je morebiti poetično, gotovo pa malo vablivo in zelo nevhvalno delo. Ko bi se mi vsaj zgodilo, kakor tistemu pridigarju v puščavi: si hi tacuisset, lapides clamabut (J. Stritar, Literarni pogovori, Zvon 1870, str. 157). Frazeologem **rakom žvižgati** za nemško **leeres Stroh dreschen** najdemo npr. v Gutsmannovi slovenski slovnici¹¹, tj. v pomenu »delati kaj nesmiselnega, nekoristnega; vsebinsko prazno govoriti« oziroma **prazno slamo mlatiti**. F. Metelko v svoji slovnici¹² pod nemško iztočnico **Leeres Stroh dreschen, vergebliche Dinge thun** navaja slovensko **prazno slamo mlatiti; bob v steno metati; rakom žvižgati**.

M. Cigale¹³ pod geslom **Stroh** omenja frazeologem **leeres Stroh dreschen, prazno slamo mlatiti, bob v steno metati**, medtem ko za nemškim **auf dem Stroh liegen** navaja slovensko **iti rakom žvižgat**, tj. »živeti revno, v pomanjkanju«. V Cigaletovem slovarju frazeologem **iti rakom žvižgat** torej že dobi današnjo obliko in se tudi približa današnjim pomenom. Ti so že izkazani npr. v Anton Janežičevem Slovensko-nemškem slovarju 1893, str. 571: pod geslom **rak** sta frazeologema **rakom žvižgat iti** (grem) **ins Gras beißen** (tj. »umreti«); **pojdi rakom žvižgat** geh zum Henker! (tj. »pojdi k vragu!«). V Pleteršnikovem slovarju (II, str. 372) nastopa obravnavani frazeologem v oblikah: **pojdi rakom žvižgat in žabam (ribam) gost!** = schau, daß du weiter kommst! geh zum Henker! **iti rakom žvižgat**, verloren o. zugrunde gehen; vse je šlo rakom žvižgat. Vse torej v pomenih, ki jih poznamo še danes.

Takšna je za zdaj zgodba o frazeologemu **iti rakom žvižgat** in njeni različici **rakom žvižgati**. Ta zgodba pa je le list iz mojega dela o živalski metaforiki, frazeologiji in

simboliki z delovnim naslovom **Živali v pri-spodobah**.

Janez Keber

## OPOMBE

¹ Podrobneje o tem glej Mohorjev koledar 1990, str. 80–83! Tu bi dodal še zanimiv španski frazeologem, ki je prav tako nastal na osnovi nekdanjih vasovalskih običajev. V njem ni glavni predmet **koš, košek, košarica ali lojtra**, ampak **buča**, ki jo z balkona vrže španska dekle na kitaro igrajočega nezaželenega vasovalca, snubca: **dar calabaza(s)** (dobesedno: »dati bučo«) »dati košarico komu«, tudi »vreči pri izpitu« in **llevar(se) calabazas** (dobesedno: »dobiti bučo«) »dobiti košarico«, tudi »pasti pri izpitu«.

² Ugotavljanje izvirnosti frazeologemov je brez dvoma najtežja naloga frazeološkega raziskovanja.

³ Frazeologem **iti rakovo pot** je nastal na osnovi značilne rakove hoje nazaj, pomensko pa se precej približuje frazeologemu **iti rakom žvižgat**.

⁴ V primerjavi **rdeč kakor...** nastopa **rak** tudi v drugih jezikih, npr. v nemščini – **rot wie ein gesotter Krebs**; v francoščini – **rouge comme une écrevisse**. V francoščini lahko **raka** zamenja **petelin (rouge comme un coq)**, v angleščini **jastog (red as a cooked lobster)** in **puran (red as a turkey)**. **Puran** lahko **raka** zamenja tudi v slovenščini, npr. Nenadoma je bil **rdeč** v obraz **kot puran** ali **kuhan rak**, kot temu pravimo pri nas (S. Rozman, Tri zgodbe, 1970, str. 147).

⁵ Glej M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar II, str. 372!

⁶ **Evfemizem** je beseda, pomen ali zveza, s katero se izognemo neprijetnemu, včasih tudi neprimernemu izrazu.

⁷ Sicer pa je bila kazen potapljanja z jerbasom v vodo ali smrdljivo mlakužo mestnega jarka v Evropi zelo razširjena v pekovski obrti. Včasih so grešnika vrh tega vtaknili še v **vrečo** (V zvezi s tem je nastal frazeologem **zašili so ga**).

Tudi Valvasor pripoveduje, kako so v Ljubljani **potapljali** peke, če so pekli prelahek kruh. Kogar so zalotili četrtič, da peče prelahek kruh, je bil po sklepu ljubljanskih mestnih svetnikov iz leta 1593 kaznovan s **potapljaljo** (zadaj za kruharno pri Čevljarskem mostu), pri petem prekršku pa je izgubil obrtno pravico (Glej J. Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje, Lj. 1957, str. 33–34). Po J. Malu, prav tam, je bila smrtna kazen s potapljanjem običajna za ženske prestopnice. Obešali so le hude zločinke.

⁸ Glej N. M. Šanskij, V. I. Zimin, A. V. Filipov, Opyt etimologičeskogo slovarja russkogo frazeologizma, Moskva 1987, str. 111! Obstajajo še ruske in poljske različice omenjenega frazeologema: rusko **znato, gde raki zimujut** »biti zelo iznajdljiv, spreten«, enako poljsko **wie, gdzie raki zimują** »je zelo spreten, iznajdljiv«, dalje rusko kot grožnja **uznaeš, gde raki zimujut** (dobesedno: »zvedel boš, kje zimujejo raki«) »zapomnil si boš, videl boš vraga« ter poljsko **pokazać, gdzie raki zimują** »sitnariti, dražiti, nadlegovati«.

⁹ Glej delo, navedeno pod opombo 8, prav tam!

¹⁰ Glej Słownik języka polskiego 7, str. 807, in S. Skorupka, Słownik frazeologiczny języka polskiego 2, str. 8!

¹¹ Windische Sprachlehre, Klagenfurt 1777, str. 131.  
¹² Lehrgebäude der Slowenischer Sprache, Laibach 1825, str. 272.

¹³ Deutsch-slovenisches Wörterbuch, Zweiter Theil M–Z, str. 1580.



# KMEČKI STAN IN KMEČKA KULTURA

Zemlja je tako v zgodovini kakor v sedanjosti bistvena podlaga kmečkega stanu, znak, brez katerega je nemogoč vsak kmečki stanovski značaj. Svojčas je bil kmet nasilno navezan nanjo in je bil po družbenem redu siljen, da se tudi duhovno oblikuje v najožji zvezi z njo. Z njo je doživljal večno se pomlajajoči krogotek letnih časov, vanj je vpletal ubrani red svojega življenja in ga vezal z njim z navadami, s katerimi je praznoval začetke letnih časov in zaključke vsakoletno se ponavljajočih poljskih del. Tako je v najožji zvezi z zemljo in v odvisnosti od njenega življenja urejal že tudi svoje duhovne potrebe in je po naravni nujnosti zemlja prežela vse njegovo čustvovanje, domišljijo in mišljenje. Nanjo oprt je kmečki stan med vsemi stanovi najbolj nagnjen, da se ravna po stvarnih razmerah, da ne pozna pretiranega sanjarjenja in modrovanja ter da ga vodi edino nagon za stvarnost.

Iz zgodovinske in življenjske zveze z zemljo raste ena najosnovnejših in najznačilnejših lastnosti kmečkega stanu, konservativnost kot zvestoba izročilu in dediščini prednikov. Ta konservativnost ni samo mehanična posledica zgodovinske povezanosti kmeta z zemljo, ker se ji ni smel izneveriti, ampak je prav razumljiva posledica sožitja človeka z zemljo. Red, ki mu ga daje, je jasen in brez modrovanja razumljiv, modrost, ki jo budi v njegovem duhu, je preprosta, rojstvo in smrt, ki omejujeta človekovo življenje, sta v njeni luči samo dve nujni postaji življenjskega pota, ker kmet iz sožitja z zemljo ve, da v tem neprestanem valovanju življenja ni tragike, ampak samo nujno obnavljanje za to, da more življenje ostati mlado, za delo in napredek zmožno.

Ta konservativnost, ki izvira iz sožitja z zemljo, pa daje kmetu neko rodovno plemenitost, po kateri se približuje edinemu stanu zgodovinske družbe, ki mu je po tem soroden, plemiškemu. Pri plemiču se opira konservativnost na rodovno izročilo, na rodovinsko samozavest, gojeno po rodovih prednikov. Pri kmetu opazamo nekaj podobnega: tudi zanj je značilna zvestoba poklicu, gojena iz roda v rod. Zgodovina je pokazala, da je temelj, na katerem obstaja kmečki stan, zemlja, trdnjši od vseh drugih

temeljev, na katere so oprli svoj obstoj razni drugi stanovi, tudi plemiški.

Socialni razvoj človeštva v novejši dobi je pokazal, da je edini zanesljivi nosilec izročila kmečki stan, zato pa zasluži tem večjo pozornost.

Kmečka kultura, ki je dediščina preteklosti kmečkega stanu, obsega ves kulturni krog od materialnih, praktičnih oblik preko umetne obrti in umetnosti do filozofije in npravnega nauka, od najnižjih do najvišjih kulturnih oblik ter predstavlja popolno vzporednico tako imenovani visoki, svetovni, medstanovski in mednarodni kulturi.

Z duhovnostjo prodira celo v najpreprostejše izraze kmečke kulture verska misel. Najzgovornejši dokaz za to pa nam nudijo navade in šege, s katerimi kmet spremlja dogodka cerkvenega leta in važne trenutke iz svojega osebnega življenja. Tu se nam poleg verskega odkrivajo tudi prastari, pogosto celo predkrščanski viri kmečke kulture, in se vsa vsebina kmečke kulture pretvarja v dragoceno kulturno zgodovinsko zakladnico.

Kmečki stan tudi v zgodovinski preteklosti ni bil odrezan od ostalega življenja na zemlji, ampak je neprestano sprejemal vplive tudi iz drugih območij, tem manj se more takim vplivom zapirati danes. Zato si moramo odkrito priznati, da je sodobni kmečki stan in njegovo duševnost mogoče razumeti le v luči celotne zapletenosti sodobnega življenja.

Ze pred prvo svetovno vojno so trkali na vrata kmečkih domov znaki novega časa. Kmečki stan je živel dotlej dosti nemoteno harmonično življenje. Z nevidno revolucijo v kmečkem duhovnem svetu, ki jo je povzročila [prva] vojna in ki se s postoterjeno silo ponavlja pred našimi očmi [1944], moramo torej najresneje računati in bi bilo odveč vsako prizadevanje, da bi življenje vrnili v predvojne oblike.

Eno najusodnejših vprašanj današnjega časa je, kaj nam je storiti v položaju duhovnega sveta kmečkega stanu. Skušnja uči, da kar se zakrke pred napredkom, odmrje, in v življenju uspeva samo, kar je zmožno za odpor v danih razmerah. Odreči se pridobitvam novega časa se torej ne smemo! Sprejema pa naj vsak to in toliko, kolikor more tudi prebaviti in porabiti. Tudi v civilizaciji in duhovnem napredku velja to načelo iz gmotnega življenjskega področja. Dobrin sodobne civilizacije torej ne bomo zanemarjali. Bolj važno je vprašanje, kako bomo



ohranili pri tem dobrine stare kulture in katere med njimi so še življenja zmožne.

Kmečki stan ni edini stan v narodni skupnosti. Ni niti prvi niti zadnji med drugimi stanovi, ker je narod edino skladno sožitje in sodejstvovanje vseh stanov. Kmečki stan ni nikaka kulturna okamenina, ampak živ produkt družbenega, gospodarskega in kulturnega razvoja ter se neprestano razvija. Tudi brez revolucionarnih posegov v razvoj se bo kmečki stan kazal prihodnjim rodovom drugačen. Kmetstvo ne izključuje izobrazbe in kulture, ima pa lastnost, da si jo na poseben način prisvoja in jo sproti, svojemu svetu ustrezno predeluje. Krivičen je kmetstvu, kdor ga zamenjuje z rovtarstvom in napredek izključujočim mračnjaštvom. Krivičen je kmetstvu tudi tisti, ki bi rad ustvarjal »kulturo za kmeta«. Ne sme namreč iti niti za pokmetenje mestnega življenja niti za pomeščanjenje kmečkega ozračja, ker sta to dva tečaja, po katerih živi tok kmečke kulture sprejema pobude iz mednarodnih kulturnih tokov pa tudi iz globoko v rodovni podzavesti zbranega prastarega izročila.

Gornje misli so vzete iz knjižice KMEČKA KULTURA (Sodobna razmišljanja slovenskega človeka o njenih vrednotah), ki jo je 1944 izdala Mohorjeva družba (kot 4. zv. zbirke sodobna vprašanja), spisal pa France Stelè, slovenski umetnostni zgodovinar svetovnega slovesa, prvi poklicni konservator in vzgojitelj generacije naših umetnostnih zgodovinarjev. Sin kmeta in kmečke matere, rojen v Tunjicah p. Kamniku, je kljub visoki izobrazbi (ali morda prav zato) ohranil vse življenje srčne vezi s kmečko zemljo in kmečko kulturo svoje slovenske domovine. Kot dijak je zapisal večje število besedil ljudskih pesmi, ki so objavljene v Štrek-levji zbirki s podpisom France Francetov.

**Zmaga Kumer**

## SPOMIN NA NEMŠKI ZAPOR V LAŠKEM LETA 1941

Nemško okupacijo sem doživel kot 13-letni dijak mariborske klasične gimnazije. Na tiho nedeljo, 30. marca 1941, je naša družina zapustila Maribor in se zatekla v Laško. Tam je materin oče Konrad Elsbacher imel trgovino in smo vse počitnice preživljali na materinem domu. Elsbacherjeva hiša je bila tedaj takoj za graščino (danes je vmes še trafika), v graščini pa so bili vsi uradi laškega okraja s sodiščem vred. K sodišču je sodil tudi zapor, ki je bil z dvoriščne strani z vhodom pod stolpom, tako da so naša kuhinjska okna gledala na zunanje dvorišče zapora. S teh oken se je videlo vsakogar, ki je prišel v zapor, videla se je hišica, kjer je stanoval ječar, sam zapor pa je bil zakrit z visokim zidom, ki je imel še majhno notranje dvorišče. Jaz sam se dotedaj za ta zapor nisem posebej zanimal, pač pa so ženske v kuhinji za vsakega zapornika vedele, kdo je in za kakšen prestop ali prekršek prestaja kazen. Kadar se je na dvorišču pojavil nov kaznjenec, so ženske v kuhinji rekle pomočniku ali vajencu iz trgovine (vsi nastavljeni iz trgovine so bili tudi pri nas na stanovanju in na hrani), naj se zanima zanj pri ječarju, ko bo ta prišel kupovat. Samo enkrat sem bil pred okupacijo pozoren na dogajanje v zaporu, ko se je namreč v bližini Laškega zgodil umor in so morilca privedli v pripor. Tedaj smo vsi to gledali iz kuhinje. Spominjam se, da je morilec na glas jokalo oziroma tulil, ko je zvonilo ob pogrebu njegove žrtev, tako da smo ga slišali v kuhinjo.

Moje zanimanje za zapor se je povečevalo, čim bolj se je bližala nemška okupacija in dogodki po njej. Najprej so takoj po nemškem napadu na kraljevino Jugoslavijo prišli v zapor najvidnejši laški Nemci, člani Kulturbunda. Pri nas je stanoval dr. Pavle (Polo) Schwab, ki je bil podnačelnik laškega okraja (načelnik je bil tedaj vpoklican k vojakom). Moja stara mati Aneta Elsbacher roj. Kuček mu je rekla: »Kaj delate, čez 14 dni bomo pa mi notri.« Na veliki petek je prikorakala nemška vojska. Da so jo navdušeno pozdravili člani Kulturbunda ter ostali Nemci in nemčurji, je jasno, nisem pa mogel razumeti, da je prihod nemških čet pozdravil tudi proletariat, predvsem lumpenproletariat.



at. Delavci so namreč pred drugo svetovno vojno hodili v Nemčijo na sezonsko delo in so ob vrnitvi zelo hvalili nacistični sistem, kjer je vladala Hitlerjeva nacionalno-socialistična stranka. Prvega maja 1941 sem prvič doživel, da so ta dan uradno praznovali tudi pri nas. Najbolj pa sem se čudil, da so prihod Nemcev pozdravljali tudi kmetje. Že prve dni okupacije so nosili znak s kljukastim križem (če niso imeli denarja, da bi si znak kupili, so si na papir narisali kljukasti križ in ga pripeli na suknjič). Nacisti so hoteli dajati videz, da so se vrnil časi avstro-ogrske monarhije in to je pritegnilo kmete na njihovo stran.

Za nemško vojsko je prišla še policija in ni potekel niti teden dni po velikem petku, ko so se že začele aretacije Slovencev. Mojo staro mater so aretirali že prvo noč po prihodu policistov (tedaj je bila stara 65 let). Zapornike iz Laškega in nekaj iz okolice so imeli kratek čas zaprte v Sokolskem domu, potem so jih pa odpeljali v Celje. Ko so bili zaprti v Laškem, so bili izpostavljeni raznim nacističnim šikanam. Tako sta morala prof. Alojzij Pavlič, župnijski upravitelj iz Jurkloštra, in laški kaplan Alojzij Bratuša po cesti in po parku pobirati smeti. Po aretaciji prof. Pavliča je v Jurkloštru ostal v tabernaklju ciborij s posvečenimi hostijami. Cerkovnik je prišel v Laško k dekanu s prošnjo, da bi lahko sam obhajal, pa tedaj to ni bilo možno. Ob uvedbi nemškega pouka v šoli so prišli v Jurklošter pripadniki Hitlerjeve mladine (Hitlerjugend), oskrunili so cerkev, v ciborij pa so opravljali potrebo.

Da so sezname za aretacije sestavljali domači člani Kulturbunda, se je izkazalo prav tiste dni, ko so aretirali enega od dveh bratov, ki sta stanovala v isti hiši, pa je prišla na občino protestirat članica Kulturbunda, da niso zaprli pravega. V sodni zapor so nacisti pripeljali zapornike iz vsega laškega okraja, ki je segal od Loke pri Zidanem mostu do Trbovelj. Zaporniki so bili tudi iz krajev zunaj laškega okraja, npr. iz Radeč, iz Zagorja. Celó iz Mirne na Dolenjskem je bil en zapornik, dokler je bil ta kraj pod nemško okupacijo. Najmanj zapornikov je bilo iz samega Laškega.

Sedaj je bilo skozi naša kuhinjska okna kaj videti. Ženske v kuhinji so kmalu za vsakega zapornika izvedele, kdo je in odkod. Laški sodni zapor je bil natrpan. Zaporniki so bili nastanjeni tudi po bližnjih prostorih, tako npr. v traktu s stolpom. Po poklicu je bilo menda največ duhovnikov



Pavlič in Bratuša – zastražena

(okrog 25), bili so učitelji in učiteljice pa inženirji Trboveljske premogokopne družbe. Od duhovnikov se spominjam župnikov Matija Medveščka z Dola pri Hrastniku, Jakoba Čebaška iz Sv. Miklavža in Jožefa Lončariča od Sv. Jedrti, kaplanov Avgusta Štancerja in Adolfa Pikla iz Trbovelj oziroma Hrastnika. Iz Radeč je bil trgovec Černe, iz Zagorja učitelj Potočnik, z Mirne je bil gostilničar Franjo Bulc, iz Hrastnika pa Lidija Kraigher roj. Šentjunc (naše ženske v kuhinji so ji rekle »komunistka«).

Nacistični policisti so z zaporniki ravnali tako kakor tudi drugod. Zaporniki so morali telovaditi, če so se policistom kaj zamerili, pa tudi kazensko (Strafturnen). Posebno radi so policisti ukazovali kazensko telovadbo, kadar je bilo po tleh blatno. Tudi pretepali so jih in spominjam se, da smo na našo teraso, ki je bila poleg kuhinje, potegnili okrvavljeno obleko direktorja rudnika Rečica oziroma Huda jama. Policisti so direktorja pretepli in pri tem se mu je vlila kri iz nosa. Pri nas smo mu obleko očistili. Na tega direktorja so imeli posebno piko; vodili so ga po mestu in roke je moral držati sklenjene za tilnikom. Policista, ki sta ga spremljala, sta mimoidoče spodbujala, da ga lahko vsak oklofuta, vendar mu nihče ni storil žalega. Peljali so ga v Hudo jama in ga postavili k izhodu iz jame, ko je bilo konec šišta. Tudi rudarjem so rekli, da ga lahko



vsak udari. Rudarji pa so ga vljudno pozdravljali in nihče se ga ni dotaknil. Šele ob vrnitvi v mesto se je spravila nanj neka stara ženska. Policistom se je to zdelo premalo in so ga nato v zaporu »obdelali«. Njegovo ženo (v zapor so jo iz Zagreba z zvijačo pripeljali) so na enak način vodili okoli. Tudi njej ni nihče nič žalega storil. Zato jo je policist na cesti pod našimi okni močno stresel za lase in vrgel na tla.

Zapornice so morale hoditi v mesto čistit stanovanja, ki so jih zapustili izgnani Slovenci. Kar je ostalo premičnin od izgnancev, npr. obleka in živila, so nacisti razdelili ubožnim in si s tem še bolj pridobili lumpenproletariat.

Kaj vse se je še dogajalo na notranjem dvorišču, se iz naše kuhinje ni videlo. Podobno je bilo po vseh krajih na Slovenskem, kjer so bili nacistični zapor. Najbolje je te razmere opisal pisatelj Fr. Ksaver Meško.

Vendar je bila pri laškem sodnem zaporu neka posebnost. Policisti niso imeli niti ključa od zapora. Popolnoma so zaupali ječarju. Tedaj je bil ječar Adalbert Kopač, ki je s svojo ženo Gizelo ter s sinom in hčerjo stanoval v posebni hišici znotraj zapora. Žena Gizela je v svojem stanovanju pripravljala tudi hrano za zapornike. Vsa Kopačeva družina je govorila nemško, zato so si pri nacistih pridobili zaupanje. Kopač je bil že pred vojno znan zaradi svojega humanega odnosa do zapornikov. Ta svoj odnos je pokazal tudi, ko je nenadoma dobil pod svoje varstvo toliko političnih zapornikov. Puščal jim je veliko svobode, seveda vse brez vednosti policije. Ker policisti niso imeli ključa, je Kopač dovoljeval, da so se vsi zaporniki prosto gibali po zunanjem dvorišču (uradno je bilo tam samo sprehajališče za ženske). Kadar so policisti pozvonili pri vratih, je prav počasi prišla žena in zaklicala: »Wer ist, bitte?« (Kdo je, prosim) Kaj so odgovorili na oni strani vrat, se do nas ni slišalo. Nato je Gizela Kopač glasno zaklicala: »Albert, die Herren sind da!« (Albert, gospodje so tu) in to je bil znak, naj se vsi umaknejo v svoje celice. Kopač je prav počasi prirožljaj s ključji in pri tem gledal, če so vsi zaporniki v svojih celicah. Šele tedaj je odklenil. Ko so prišli policisti na dvorišče, smo se tudi pri nas umaknili od oken, ker so že streljali proti kuhinji, če so nas videli. Umaknili smo se v stranišče, od koder smo skozi majhno okno lahko neopazno gledali.

Kopač se je udeleževal tudi zaporniških praznovanj. Tako se spominjam, da je bil

30. maja 1941 god zapornika Ferda Roša, bivšega poslanca iz Hrastnika. Na predvečer so se zaporniki zbrali na zunanjem dvorišču, zaporniški pevski zbor je zapel nekaj pesmi za podoknico. Kopač je godovnjaka pripeljal iz svoje kuhinje, za šalo vkleknjenega s tenko verižico. Obstala sta na vrhu zunanjih stopnic (stanovanje je bilo v prvem nadstropju) in tam poslušala petje. Po končanem petju je Kopač vse povabil v svoje stanovanje, kjer jih je godovnjak pogostil s prigrizkom. Kar se petja tiče, moram povedati, da je bilo seveda slovensko, in to je bil edini privilegij zapora. Čeprav je bila tedaj vsaka slovenska beseda v javnosti prepovedana, se je iz zapora smela razlegati slovenska pesem (enako je bilo tudi v Celju, v kapucinskem samostanu, kjer je bila zaprta moja stara mati). Na notranjem dvorišču so vsak dan prepevali tako cerkvene kakor posvetne pesmi, za zaključek pa so zvečer vedno zapeli tisto Slomškovo: Glejte, že sonce zahaja. Kaj so med petjem na notranjem dvorišču počeli, se seveda od nas ni videlo, toda to petje sem povezoval z raznimi prazniki, ki so se zvrstili v maju in juniju; najprej šmarnice, nato vnebohod, binkošti, telovo. Res mi je mnogo pozneje župnik Stolbičar (tedaj zaprt kot zagorski kaplan) povedal, da so vsako nedeljo dopoldne imeli na notranjem dvorišču besedno bogoslužje (samo s privoljenjem Kopača in seveda brez vednosti policistov), pri katerem je kdo od duhovnikov prebral evangelij tiste nedelje, pevski zbor pa je zapel kakšno cerkveno pesem. Ko je bilo to končano, je Lidija Šentjurs poročala o političnem položaju.

Za zvezo z zunanjim svetom je prvenstveno skrbel Kopač sam. Obiske sorodnikov v zaporu je dovoljevala le policija. Ne glede na to je Kopač ob nedeljah popoldne odpiral vrata obiskom, ki so bili naravnost množični. Na razpolago je dal svoje stanovanje, kjer so se zaporniki s svojimi obiski pogovarjali, jedli, pili in kadili.

Toda neke nedelje je pozvonilo. »Die Herren sind da.« Hitro so se zaporniki umaknili v celice, obiskovalce pa je Kopač spravil na podstrešje. Policisti so morali nekaj sumiti, saj so se tako dolgo zadrževali v zaporu, da so obiskovalci zamudili popoldanski vlak in morali ostati do večernega. V Kopačevo stanovanje seveda nihče od policistov ni pogledal. Tam bi že po močno zakajeni sobi videli, da je veliko obiskov v hiši.

Mojo staro mater so nacisti po posredova-



nju ljubljanskih trgovskih krogov 8. maja izpustili iz zavora pri celjskih kapucinih. Čim se je stara mati vrnila domov, so zaprli gospo Gizelo Krašek, ki je pri nas v odsotnosti stare matere vodila gospodinjstvo in gospodarstvo. Ko je Gizela Krašek prišla v laški sodni zapor, je ta dobil zvezo z zunanjim svetom še preko naše hiše in naše trgovine. Na naši terasi so bili drogovji za obešanje perila. Če smo hoteli kaj sporočiti v zapor, je stara mati obesila na drog rdečo ruto. To je pomenilo, da želimo pogovor z zaporom. Temu so rekli kar »telefon«. Gizela Krašek ali kdorkoli od zapornikov je prišel pod kuhinjsko okno. Če je bilo sporočilo kratko, je šlo s tega okna. Za daljše pogovore pa je bilo treba priti v našo pralnico, stopiti na veliko mizo in se pogovarjati skozi okno, ki je gledalo na zunanje dvorišče. Na drugi strani je moral sogovornik sestiti na stol, ker je bilo okno pri tleh. Po takem »telefonu« smo celo sporočili knjigovodji Marguču iz Jurkloštra, da je žena rodila hčerko. Če je kdo od sorodnikov hotel med tednom govoriti s kakim zapornikom, je prišel v našo trgovino, povedal njegovo ime in takoj je začel delovati »telefon«. Sorodnik pa je iz naše pralnice lahko govoril z zapornikom.

Bile pa so še druge zveze z zunanjim svetom. Iz Kopačeve kuhinje je bilo okno na tedanjo Marijagraško cesto, kjer je stala nasproti gostilna Igričnik. Tam je bilo dogovorjeno, da zamah z metlo pomeni liter vina, zamah z metlinim ročajem pa liter piva. Takšno količino so potem dostavili v zapor Kopaču. Nekega dne pa niso mogli piti ničesar, ker je pri Igričniku v gostilni predloga sedel gestapovec, ki bi bil opazil signaliziranje. Da bi žejni zaporniki prišli do pijače, je šla v kuhinjo Gizela Krašek, ki je bila v pomoč Kopačevi ženi. Začela je z metlo pometati po oknu; tedaj je prišla pred vrata gospa Igričnik in gospa Krašek je prav pomahala z metlo, da je Igričnikova pokimala. Zaporniki so dobili željeno pijačo.

Lidija Šentjunc je s Kopačevo pomočjo stopila v stik s Kristino Lovšinovo, po rodu Rusinjo, ženo laškega zdravnika dr. Ivana Lovšina.

Lovšinova je obvestila Sergeja Kraigherja, da je prihajal v Laško, prenočeval pri Lovšinovih, s Kopačevo pomočjo hodil v zapor in se v Kopačevi hiši sestajal z ženo. Ko so Nemci tisti del Dolenjske, kjer je Mirna, junija 1941 prepustili Italijanom, so izpustili iz Laškega zavora Franja Bulca. Spominjam

se ga, kako je z velikim kovčkom odhajal na avtobus proti Brežicam.

Vsi ti zaporniki so bili namenjeni za izgon v Srbijo (skupno z vso družino, ki je bila tedaj še na prostosti). Za mnoge med njimi je bil določen 23. junij, da se jim pridružijo družine in jih odvedejo v Maribor, odkoder je šel transport v Srbijo. Seveda ne oni ne mi nismo vedeli za to. Prejšnji dan (22. junija) je bila nedelja in tedaj so zaporniki priredili na zunanjem dvorišču pravo veselico, ki smo se je na kuhinjskih oknih udeležili tudi mi. Proslavljali so nemški vojaški napad na Sovjetsko zvezo, saj so zaporniki pravilno domnevali, da bo huda ruska zima zaustavila dotedaj zmagovalne nemške čete in obrnila vojno srečo. Istočasno pa je bila ta veselica tudi slovo od svojevrstnega idiličnega zavora. Drugo jutro smo že videli odprt avto s sedeži, kamor so sedali naši prijatelji iz zavora. Gizela Krašek nam je zaklicala na okna: »Kaj še čakate tukaj, spravite se čimprej v Ljubljano!« Te njene besede smo vzeli zares in naša družina je še isti večer odpotovala do Litije, da smo potem preko Kranja in Šentvida, ker nam Nemci niso hoteli dati potnega dovoljenja, prišli v Ljubljano. Pod vplivom dogodkov, ki sem jih sam doživljal in ob poznejših novicah o množičnem streljanju talcev in o koncentracijskih uničevalnih taboriščih v Nemčiji sem gledal na nacistično, ko so 1943 okupirali tudi Ljubljano. Zato nekaterih dogodkov v tistem času nisem mogel razumeti.

Ko danes kot zgodovinar gledam na te dogodke, lahko ugotavljam veliko solidarnost, ki je tedaj zavladala med vsemi Slovenci. Zaradi tedanje politične (ne)kulture pripadniki različnih strank v zasebnem življenju niso imeli nikakršnih stikov. Pa so se naenkrat znašli v istem zaporu in isti celici in so vse dotedanje pregrade odpadle. Poudariti moram tudi veliko vero v poraz Hitlerjeve Nemčije, ki so jo gojili vsi politični zaporniki, četudi so nemške čete zmagovalne na vseh frontah. Brez pomoči kakšne zunanje ilegalne organizacije (do laškega zavora še ni prodrla vest, da je bila 26. aprila v Ljubljani ustanovljena Protiimperialistična fronta, ki se je pozneje preimenovala v Osvobodilno fronto) so si zaporniki organizirali najpotrebnejše stvari.

Te vrstice sem napisal po 50 letih v spomin vsem tistim zapornikom iz Laškega, v spomin ječarju Kopaču, in njegovi družini, ki so s svojim človekoljubnim ravnanjem



postavili na kocko ne samo svojo zaposlitev, ampak tudi svoja življenja.

Kadar danes slišim peti tisto Slomškovo pesem *Glejte že sonce zahaja*, se vedno spomnim na laški zapor iz leta 1941.

Miloš Rybář

## SLOMŠEK ŠE ŽIVI TUDI V ROŽNI DOLINI

Med največje Slovence sodi prav gotovo škof Anton Martin Slomšek. Bil je pravi narodni buditelj. Ustanavljal je nedeljske šole, pisal učbenike zanje, zlagal pesmi, s katerimi je vzgajal preprostega človeka, budil v njem narodno zvest, ga predramljal iz tedanje zaostalosti in mrtvila ter budil v njem zavest narodne pripadnosti k takrat tlačnemu slovenskemu narodu. Po njegovi zaslugi je bila ustanovljena Mohorjeva družba, ki je naučila Slovence čitati in pisati (Lovro Kuhar). Njegova največja zasluga pa je, da je kot škof prenesel sedež lavantinske škofije iz Sv. Andraža v Maribor in tako zakoličil našo državno mejo na severu, ki velja še danes. Bil je velik Slovenec in svetniški škof.

Županija sv. Martin v Rožni dolini je bila svoje dni razpeta med Celjem in Novo cerkvijo. V Celju so bili uradi: sodnija, zemljiška knjiga, kataster, politično in upravno središče – okrajno glavarstvo ter vojaški urad – kasarna, kamor so hodili fantje na nabor. V Celju so Šmartinčani iskali vsakodnevni zaslužek. Žene so nosile na trg živila: mleko, jajčka, povrtnino, sadje... V mestu so zidarji in tesarji dobili delo. Končno je bilo Celje za prenekaterega Šmartinčana odskočna deska v svet.

Šmartno pa je bilo tesno povezano tudi z Novo cerkvijo. Od tod je peljala že v davnih časih – verjetno že v rimskih – dobro zgrajena cesta preko Langerja skozi Rožno dolino in naprej v Savinjsko dolino. Skozi Novo cerkev tečejo potoki izpod Pohorja. Ob njih so nekoč stali mlini, žage, kovačnice... Sem so nosili Šmartinčani žito v mlin, vozili les na žago, lan v tkalnico, bučnice in sončnice v oljarno pa tudi kože doma zaklanih živali v strojenje; po tem je slovel zlasti

Lanberg. Tudi po cerkveni strani je župnija sv. Martin v Rožni dolini spadala k Novi cerkvi. Ko prvič zasledimo v nekem celjskem dokumentu (l. 1663) šmartinsko cerkvico, je omenjena kot novocerkovska podružnica. Prav tako leta 1760, ko postane samostojni vikariat in dobi prvega duhovnika (Lavrentius Gorjup) in vse do današnjih dni, ko spada kot župnija pod dekanijo Nova cerkev.

S prihodom Antona Martina Slomška za kaplana v Novo cerkev (1826 – 1830) je postala Nova cerkev za Šmartinčane, zlasti za mladino, še bolj privlačna. Slomšek je bil iskan spovednik in odličen pridigar. Ljudje so naravnost vreli od vseh strani k nedeljski maši, pridige ni hotel nihče zamuditi. »Slomšek pridigajo, kot bi rožce sadil,« sem večkrat slišal stare ljudi, ko sem bil še otrok. V svojih pridigah ni govoril samo o verskih resnicah, marveč je ljudi tudi vsestransko izobraževal. Zlasti jih je odvrčal od prevelike vdanosti pijančevanju. Znana je iz tistega časa njegova poučna pesem, ki je pozneje postala zdravičica in jo še danes ljudje radi zapoje ob domačih praznikih:

»Po pameti ga pijmo, da pamet ne izgubimo!

Kak grdo bi bilo, ko bi ne vedli kam domov.«

Ali ona: »Glejte že sonce zahaja...« Še danes jo radi pojemo. Čeprav jo kdaj še slišimo okrnjeno kot sramoten spomin na ono stalinistično obdobje po vojni, ko so bogaboječneži metali iz pesmi – tudi umetnih – vse, kar je spominjalo na Boga, in ko umazane roke niso prizanesle niti znamenjem, križem in kapelicam, ki krasijo našo zemljo. Vse to seveda v imenu njihove »napredne« kulture!

Veliko skrb je Slomšek posvečal izobraževanju mladine. V mladini je bodočnost, tega se je dobro zavedal. Od tod misel na nedeljsko šolo. Sam je pisal učne knjige, pripravljaj gradivo za duhovnike, ki so poučevali v njih. V knjigi Blaže in Nežica v nedeljski šoli se najlepše zrcali Slomškova izredna ljubezen do učeče se mladine.

Slomšek pa je tudi veliko potoval. Znana so predvsem tri njegova večja potovanja: prvo leta 1833: Solnograd – Dunaj – Maribor – Celje – Solčava. Drugo leta 1834: Celovec – Savinjska dolina – Rezija. Tretje potovanje leta 1837: Koroška – Kranjska – Hrvatska – Medžimurje – Štajerska. Na tem potovanju se je v Ljubljani srečal tudi s pesnikom F. Prešernom, ki ga je zelo cenil.



Tudi Šmartinčani so Slomška spoštovali in ljubili. Posebno se jim je priljubil s svojimi vzgojnimi nedeljskimi pridigami. Množično so se udeleževali njegovih nedeljskih pridig v Novi cerkvi; pa tudi v Šmartnem je večkrat pridigal, saj je bila cerkev sv. Martina še podružnica Nove cerkve, ko je bil Slomšek tam kaplan. Posebno je ostala ljudem dolgo v spominu pridiga na sv. Martina leta 1826. Vsa cerkev je skupno z dekanom jokala, tako čudovito je govoril. Po maši so ga duhovniki prosili, naj svoje pridige objavi ... Nepozabna pa je ostala pri Šmartinčanih tudi tista Slomškova pridiga, ki jo je imel kot slavnosti pridigar ob inštalaciji svojega prijatelja Kajetana Švarcla (Schwarzla) za župnika pri svetem Martinu, leta 1829. To pridigo je Slomšek pozneje tudi objavil. Tudi sicer je Slomšek rad obiskoval Šmartno, saj sta bila z župnikom Švarclom dobra prijatelja, skupaj sta službovala kot kaplana v Novi cerkvi. Ko se je vračal s svojega tretjega potovanja, se je ustavil v Celju in skupno z gvardijanom kapucinom obiskal Švarcla, tam prespal in se drugi dan peš odpravil čez visoki Langer v Novo cerkev. Tudi pozneje, ko je postal škof, ni pozabil na Šmartinčane. S posebnim pismom je pohvalil prizadevne Šmartinčane, ki so se lotili prepotrebne stavbe nove cerkve kljub nasprotovanju starokopitnega župnika.

Leta 1858, štiri leta pred svojo smrtjo, je škof Slomšek tudi posvetil župnijsko cerkev sv. Martina v Rožni dolini in ji daroval za glavni oltar veliko sliko sv. Martina, ki je še danes ponos cerkvi.

Ko so Šmartinčani zvedeli, da pride med nje priljubljeni škof, je med njimi završalo. Vsa župnija je bila na nogah. Hoteli so se dostojno pripraviti na ta velik dogodek, ko bo med njimi spet njihov duhovni oče in jim bo blagoslovil božji hram, kamor se bodo zatekali v veselih in bridkih urah svojega življenja. Hoteli so mu dokazati, da ga cenijo in ga imajo resnično radi.

Vse je prišlo za delo, od najmlajših do najstarejših. Otroci so nabirali zimzelen po hosti, dekleta so ob večerih pletla vence, fantje so skrbeli za mlaje in streljanje, gospodarji so izbirali po svojih hostah najlepše smreke za mlaje, gospodinje pa so se med seboj pomenkovale, kaj bodo prispevale za kuhinjo, ko se bo omizje ob slovesnem dogodku v župnišču povečalo. Pa tudi na denarni prispevek za smodnik in za jedačo ter pijačo za številne delavce, ki bodo vse dni zaposleni pri cerkvi, niso pozabili. Tudi god-

bo – Dolčane bo treba povabiti, da bo kar moč slovesno. Za slavaloke je poskrbel učitelj, ki je bil organist obenem, in je ob večerih pridno vadil s pevci.

»Naš gospod imajo sicer črno ime, a imajo zlato srce.« so verniki pripovedovali o svojem župniku Švarclu. Saj so ga radi imeli. To se je izkazalo še zlasti zadnje tedne, ko so njegov podrobni načrt priprave za posvetitev cerkve in sprejem priljubljenega škofa do kraja uresnili. Cerkev je bila podobna gaju, vsa je bila preprežena z venci in okrašena s cvetjem. Zunaj cerkve so se bohotili ogromni mlaji in slavaloki. Od cerkve pa se je vil do župnišča gost špalir iz smrečic, ki so bile povezane med seboj z drobnimi kitami, spletenimi iz zimzelena. Podoben špalir se je vil od cerkve do Kvedrove kapele, kjer bodo sprejeli svojega dragega pastirja. Ljudje so se pričeli zbirati pred cerkvijo že dobro uro pred deseto, ko naj bi se pričela slovesnost. Domovi so ostali prazni, le stari in onemogli ter najmlajši otroci so ostali doma. Množica je nemirno pričakovala župnikovega pomenja za odhod. »Ko se bo oglasil strel iz možnarja z Gorečke, se bomo uvrstili v sprevod,« se je župnik zadovoljen in vesel tolike požrtvovalnosti svojih faranov ustopil med nje.

Med tem pa je že v Novi cerkvi pri Polhovem mostu sprejel Poharc v lepo okrašeno kočijo, paruč imenovano, škofa in dekana. Ob vozu sta častno stražo držala ključarja. Prtljago je naložil na svoj koleselj Žošme. Škof je vsekemu stisnil roko in pristrčno pozdravil. Poharc je veselo raspoložen zamahnil z bičem in pognal konja proti hribu, da sta ga ključarja komaj dohajala. Cesta se je začela dvigati proti vrhu. Slomšek je dobro poznal strmino Langarja še iz svojih kaplanskih let v Novi cerkvi. »Sedaj pa le ustavite, da izstopimo, konjički bodo še voz težko vlekl!« je škof opozoril voznika.

Ko so prispeli do vrha, je visoke goste pri Kučju pozdravil prvi strel iz možnarja. Navzdol je šlo hitreje. Mimogrede so prispeli do prvega slavaloka, kjer jih je na meji šmartinske župnije pri Poznjakovem križu pozdravil župan. Škofu v pozdrav se je oglasil z Gorečke drugi strel in naznanil množici pred cerkvijo, naj krene proti Kvedrovi kapele. Paruč je veselo drdral skozi prvo šmartinsko vas Rožni vrh, ki je bila slovesno okrašena. Podgoršek, Brežnik, Toneček, Tomaž ... prav vsi domovi so kar tekmovali med seboj, kdo bo lepše okrašen za priljubljenega nadpastirja. Tudi v Otemi so se po-



stavili. Pri kapeli pod župnijskim vinogradom so dragega gosta pozdravili slavolok in mogočne salve iz številnih možnarjev. Ko je paruč oddrdral po hribu navzdol in se je bližal kapeli, kjer je že čakala nestrpna množica, so urezali Dolčani poskočno koračnico. Beli robčki so zaplapolali ljubemu gostu v pozdrav. Prenekateremu so zaigrale solze v očeh. Množica je obkolila voz, da si je voznik Poharc komaj utrl pot. Vsakdo je hotel stisniti roko v pozdrav svojemu škofu. Dobro so vedeli, kaj pomeni Slomšek ne le za cerkev, marveč vsemu tlačnemu narodu, ki se je komaj ohranjal sredi nemške poplave.

Po običajnih pozdravnih nagovorih se je razvil veličasten sprevod proti cerkvi, a to pot ne ob spremljavi godbe, marveč ob molitvi rožnega venca in prepevanju Marijinih pesmi. Tako je želel škof.

Med posvečevanjem cerkve so se ob spremljavi orgel razlegale po cerkvi Marijine pesmi, vmes pa so poživljali veselo razpoloženje Dolčani z umirjenimi vložki. Ves potek blagoslavljanja v cerkvi so spremljali Zušmetovi fantje z ubranim pritrkavanjem. Poseben pečat redki slavnosti so dajali strelci na Zlaki, ki so ob znaku iz stolpa s svojevrstnimi salvami spremljali vsa dogajanja v cerkvi. Nepozabno pa se je za vedno vtisnil v srca Šmartinčanov slavnostni govor priljubljenega škofa Antona Martina Slomškar: »S toliko ljubeznijo ste gradili ta božji hram. Naj ostane v vaših srcih topel domek, kamor se boste zatekali v veselih in bridkih urah svojega življenja ob zibeli do groba! Tu boste našli mir in tolažbo ...«

»Lepše ne more biti niti v nebesih,« so ugotavljali srečni verniki, ko so se po maši vračali vsak pod svoj rodni krov.

Škofove bodrilne besede, božji hram in veličastna slika sv. Martina nad glavnim oltarjem – Slomškov dar zvestim vernikom, vse to je vrle Šmartinčane vezalo na nepozabnega škofa.

Najlepši dokaz, kaj je pomenil Slomšek Šmartinčanom, nam je ohranil poznejši župnik Jernej Voh (odličen kronist) v tamkajšni kroniki: »Ob 25-letnici Slomškove smrti (leta 1887) je več sto Šmartinčanov poromalo k sv. Križu nad belimi vodami. Vsi so opravili sv. spoved in prejeli sv. obhajilo. Pet duhovnikov je spovedovalo, obhajil pa je bilo podeljenih 624.«

Slomškove slike so pričele krasiti domove v Rožni dolini. Vneti častilec svetniškega škofa župnik F. Ozvatič (1912–1948) je na-

vajal svoje vernike, naj se zatekajo k Slomšku. Slutil je težke čase, ki se bližajo slovenskemu narodu. Med drugo svetovno vojno sta prav Slomšek in Brezjanska Marija ostala edina tolažnika in priprošnjika, kamor so se ljudje zatekali ob grozotah, ki so jih preživljali pod krutim okupatorjem, ko so bile cerkve zaprte, duhovniki pa izgnani. Vsa Rožna dolina se je kot en mož dvignila proti nasilnemu zavojevalcu. Mnogi fantje in moške so zagrabili za orožje.

Lahko si predstavljamo, kaka mora je legla nad te zavedne ljudi, ko so jim po vojni odstranili napis »Slomškov dom« z njihovega prosvetnega doma, ki so ga s toliko težavo in ljubeznijo dogradili tik pred vojno in ga poimenovali po svojem nepozabnem škofu.

Tudi iz učnega programa je bil po vojni Slomšek odstranjen. Težko je razumeti, da so takratni vodilni ljudje storili tako napako in se grdo spozabili nad imenom in delom tega velikega moža.

A čas teče. Nasilje, zlo, in krivica se morajo umakniti pred poštenjem, pravičnostjo in dobroto, pa čeprav te rabijo čas, da dozorijo. Tak je večni zakon. Kulturne dobrine, ki jih je Slomšek ustvarjal, so nepremagljive! Večno bodo živele v našem človeku in slovenskem narodu!

V Rožni dolini Slomšek še živi!

**France Lipičnik**

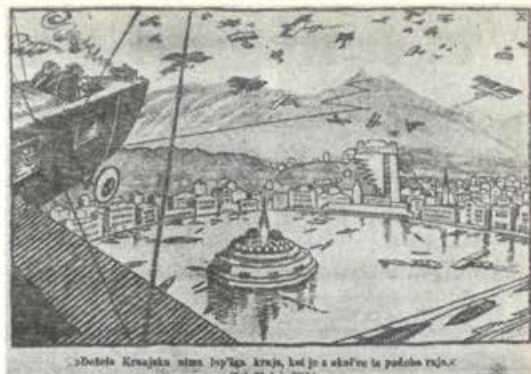


# FUTUROLOGIJA GLEDA V PRIHODNOST

Tako naslovljeni prispevek je seveda o prihodnosti. Potem ko nihče resnih ne ponavlja več za nekdanjimi naivno optimističnimi napovedmi o bodočnosti, ki da bo takšna, kot jo bomo načrtovali, nam preostane kritično razmišljanje o njeni predvidljivosti. Človeštvo se o prihodnosti sprašuje že od nekdaj in se poslužuje vseh mogočih možnih kazalcev od prerokovanj do znanstveno utemeljene futurologije, od čistih špekulacij do verjetnostnega računa. Vendar pa nam je vsem izkustveno poznano, kako težko je napovedovati prihodnja dogajanja že z zelo zoženih zornih kotov, na primer o bližnji prihodnosti posameznega človeka ali dogajanju na ozko omejenem področju. Vremenske napovedi za tri dni, pa tudi le dan ali celo nekaj ur naprej se pogosto izkažejo za napačne, čeprav jih sestavljajo strokovnjaki na podlagi velikega števila točnih meritev in dolgoletnih opazanj. Kompleksnejše napovedi imajo potemtakem še toliko manj možnosti, da bi jih življenje potrdilo – naj se jim zato že vnaprej odpovemo?

Pri takšnem vprašanju vsaj dolgoročneje nihče ne vztraja; razlog za to ni le v koristi, ki jih utegnemo imeti od še tako dvomljivih napovedi – te so še zmerom boljše kot tavanje v neznano prihodnost brez sleherne orientacije – marveč preprosto v dejstvu, da človek kljub relativni kratkosti svojega zemeljskega bivanja vendarle živi hkrati v treh časovnih razsežnostih, preteklosti, sednjosti in prihodnosti. Poleg slednje tudi drugi dve nista povsem objektivno ugotovljivi, zato se zgodovina piše vedno znova, naša doživljanja in vrednotenja sedanjosti pa se od človeka do človeka tudi zelo razhajajo, pa vendar so na delu tako zgodovinarji kot aktualni poročevalci in komentatorji. Prizadevanja enih in drugih podpira in osmišlja delovanje tretjih, ne glede na to, v kakšnem vrstnem redu navajamo tri razsežnosti časa.

Takšno kompleksno gledanje – iz preteklosti skozi sedanjost v prihodnost – temelji na eni treh možnih glavnih predpostavk: 1. prihodnost ne bo bistveno drugačna od preteklosti, saj vse do danes ni prišlo do bistvenih sprememb, 2. prihodnost bo količinsko in kakovostno bistveno drugačna, kot je bila



preteklost, saj je mogoče ugotavljati velike spremembe že sedaj, 3. prihodnost se kljub spremembam v preteklosti in sedanjosti vendarle navezuje na prejšnja dogajanja. V prvem primeru prihodnosti ni potrebno šele napovedati, saj nam je vnaprej poznana in dosedanjega stanja (npr.: kot vedno doslej, se bodo ljudje tudi poslej vpraševali o tem, kaj jih čaka). V drugem primeru bo le težko ali nemogoče prav predvidevati prihodnje dogajanje, saj se nam že doslej kaže kot nestalno gibanje, polno nepredvidljivih sprememb, brez razvidne medsebojne vzročno-posledične povezave. Še največ možnosti ima futurologija v primerih tretjega tipa, ko skuša statistično ali kako drugače ugotoviti zakonitosti, ki obvladujejo dogajanje na opazovanem področju iz preteklosti v sedanjost, glede prihodnosti pa skuša ugotoviti, ali je možno pričakovati, da se bodo še naprej uveljavljale iste zakonitosti, ali pa bo prišlo do preloma z njimi. Primer za prvo, zvezno evolucijsko dogajanje so npr. doslej bolj ali manj ritmično se ponavljajoča dogajanja, npr. redosled letnih časov, za drugo, revolucionarno pa npr. vso zgodovino doslej prisotne vojne, ki pa so postale z orožji planetarnega uničenja absurdne in poslej manj verjetne. V prognostiki je pogosta tudi kombinacija obeh možnosti in metod; tedaj mora stroka razpolagati s podatki in ugotovitvami o tem, kdaj lahko pričakuje nadaljevanje dogajanja po enem ali drugem poteku. Takšno je npr. napovedovanje vremena, meteorološki prognostiki pa morajo vedeti, kdaj lahko pričakujejo nadaljevanje obstoječega stanja in kakšni so znaki določenih verjetnih sprememb. Natančnejše kot same spremembe, lahko strokovnjaki v nekaterih primerih napovedo stopnjo verjetnosti svojih napovedi, saj je iz statistike uresničenih oziroma neuresničenih napovedi izračunljiva v odstotkih. Prognostika, ki dosega



slabše rezultate od 50%, se ne zdi smiselna, razen kot podlaga za razvijanje bodočih zanesljivejših metod.

Omenili smo že napovedovanje prihodnosti na osnovi ugotovljenih ritmičnih zakonitosti. Prav z ugotavljanjem in na osnovi poznavanja ponavljajočih se dogajanj se je zasnula futurologija kot znanost že v začetkih pradavnih civilizacij, npr. z napovedmi poplav Nila, kasneje pa v zgodovini večkrat s pravilno napovedanimi in tudi dramatično izrabljenimi astronomskimi pojavi, npr. sončnimi mrki. Kadar časovna gibanja kažejo pravilno nihanje med dvema skrajnostma, je potrebno le še ugotoviti, kje se trenutno nahajamo (bliže eni ali drugi skrajnosti ali med njima), pa lahko z veliko zanesljivostjo napovemo nadaljnji potek (komet se bo začel od točke največje bližine našemu planetu Zemlji oddaljevati). Celo pri manj pravilnih, kompleksnejših gibanjih, kakršna so npr. gospodarska, si lahko pomagamo z ritmično zakonitostjo (sedem debelih let po sedmih suhih).

Posebej v novejšem času pogosto ugotavljajo gibanja, ki so dolgo časa potekala s težnjo počasne rasti, nato pa je rast prešla v hitro in kaže v zadnjem času tako strm potek, da ga označujemo kot eksplozivnega. Takšen je potek naraščanja svetovnega prebivalstva (demografska eksplozija), takšne se nam kažejo spremembe okolja (ekološka eksplozija) itn. Takšna je naposled tudi razvojna krivulja industrijske revolucije, ki začne strmo naraščati po uvedbi parnega stroja v drugi polovici 18. stoletja in eksplozivno v naslednji fazi po uvedbi samokrmiljenih naprav.

Vendar pa mogoče in tudi upravičeno zaskrbljenost pri opazovanju in mogočih futuroloških izvajanjih iz takšnih pojavov lajšajo znaki, da hitro naraščanje ne bo potekalo do katastrofe, marveč se bo polagoma umirilo in prešlo na višji ravni znova v počasnejši, obvladljivejši potek. Gornja primera bi tedaj prešla v počasno naraščanje prebivalstva, ki bi ga bilo mogoče spremljati z enako stopnjevano proizvodnjo življenjskih dobrin, oziroma v onečiščenje, obvladljivo in razmeroma neškodljivo ob ustreznih zaščitnih, razbremenilnih in kompenzacijskih ukrepih. Industrijska revolucija pa naj bi sprejela teorijo »mejne rasti« in se omejila na okolju dovolj prijazno tehnologijo, tudi za ceno zmanjšane rasti. Kadar takšna optimistična pričakovanja niso dovolj podprta – isto velja v nasprotnem primeru

pesimističnih gledanj, gre predsem za subjektivna mnenja, tako da se vprašanje o stopnjevanju zlata, srebrna in bronasta ali železna doba, ali narobe, ne zastavlja le pri razlaganju zgodovine, marveč tudi pri pogledih v prihodnost. Seveda pa smo pri tem na meji prognostike in futurologije kot znanosti in na meji njunega sedanjega dosega. Vendar imata obe še nekaj možnosti za svoje delovanje tudi blizu te meje. Ko ni več mogoče uporabljati matematično ugotovljivih zakonitosti, si je mogoče pomagati s podobnimi procesi na drugih področjih, pri čemer si včasih pomagajo tudi ne najbolj sorodne stroke. Kot takšen primer je mogoče navesti entropijo, stopnjo (ne)urejenosti iz fizike-termodinamike, ki jo prenašajo iz naravoslovja v sociologijo in ugotavljajo analogne pojave v družbenih dogajanjih (večja verjetnost in stabilnost socialne organiziranosti nižje stopnje, npr. totalitarizma v primerjavi s humanejšo demokracijo). Dalje si pomagajo futurologi z manj zanesljivimi metodami, npr. z anketiranjem dovolj velike in reprezentativne skupine strokovnjakov in obdelavo njihovih subjektivnih napovedi. Včasih pa ponudi možnost za celostno futurološko študijo že poznavanje na videz nebitnega detajla. Tako so npr. ameriški načrtovalci po prestižu Sovjetske zveze, ki je prva izstrelila umetne satelite in rakete z astronauti, ugotovili, da bodo Američani s svojimi posadkami prvi na Mesecu – iz izračuna o ozkem grlu, ki je bil tedaj v Sovjetski zvezi v prometnih povezavah vesoljskega centra z industrijskim zaledjem.

Futurologija včasih zgradi presenetljive projekte na maloštevilnih predpostavkah, pogostejše pa izhaja iz statistične obdelave velikega števila neprestano spreminjajočih se podatkov, pri tem pa še upoštevajo stranske dejavnike, ki lahko bistveno soodločajo tudi o poteku glavnih gibanj. Odtod pregrešljivost računalnikov na tem področju, ki je s povratnim učinkom tudi veliko pripomoglo – in prvo napovedalo – pomembnost računalništva v informacijski fazi industrijske revolucije. Dandanes računalniki ne obdelujejo le preteklih in sprotnih dogajanj, marveč simulirajo tudi prihodnja.

Vprašanja o prihodnosti že davno niso več zgolj akademska, odgovori nanje tudi ne obetajo le koristnih napotkov za prihodnja ravnanja, marveč gre v skrajnih posledicah pri človeku za vprašanja življenja in smrti (medicinska prognostika), pri človeštvu pa za ohranitev civilizacije ali celo preživetje



vrste. Že samo napoved ogrožujočih dejavnikov in mogočih protiukrepov utegne povrniti vsa vlaganja v razvoj prognostično-futurološkega sfere, ki se razprostira do skrajnih meja posameznikove in skupne eksistence globoko v notranjost, kjer je mogoče načrtovati takšno prihodnost, da do nevarnih skrajnosti ne bo prihajalo. Čeprav spoznanja relativnost futuroloških kazalcev – življenje prehiteva predpostavke! – ukinja nekdanje togo planiranje, pa ostaja veliko možnosti vsaj za načrtno organiziranje temeljnih smeri in gonil razvoja. Tako so za futurološke kazalce zainteresirana številna strateška področja, med njimi gospodarstvo, ki skuša uporabljati prognostične podatke čimbolj celovito, drugače pa npr. politika, ki z manipulacijo med razpoložljivimi podatki išče predvsem lastne potrditve. Toda kot vsaka zloraba znanosti, se tudi zloraba futurologije naposled obrne proti manipulatorju.

**Sandi Sitar**

## PO POTEH SVETE RUSIJE

### Utrinki z ekumenskega potovanja slovenskih romarjev ob 1000-letnici pokristjanjenja Rusije

Po srečnem naključju sem se 25. avgusta 1988 pridružil tistim slovenskim romarjem, ki so v organizaciji ljubljanske turistične agencije Mercator-Turist in pod duhovnim vodstvom beograjskega nadškofa in metropolita dr. Franca Perka ter v družbi treh slovenskih duhovnikov in dveh diakonov poleteli v daljno Sovjetsko zvezo. Naš namen je bil srečati se s pravoslavnimi sestrami in brati po veri ter se skupaj z njimi veseliti ob njihovem velikem prazniku – 1000-letnici prejema krsta. Ena glavnih romarskih skupin iz Slovenije je potovala v Sovjetsko zvezo pod vodstvom ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Alojzija Šuštarja. V jubilejnem letu pa je po poteh in sledih svete Rusije, kot jo tudi imenujejo, romalo v več romarskih skupinah nad 300 Slovenk in Slo-

vencev. S te poti vam bom natresel iz popotne malhe nekaj zanimivosti in zapažanj.

Na beograjskem letališču Surčin se je naš 60-članski romarski skupini pridružil še naš rojak nadškof Perko. Veseli smo bili njegovega prihoda ter spremstva, saj smo vedeli, da je velik ekumenski delavec in da nam bo med potjo lahko povedal marsikaj zanimivega iz življenja in delovanja ruske pravoslavne Cerkve. Spremljala ga je njegova priljubljena pipa, nas vse pa potem vseh osem dni njegova dobra volja, potrpežljivost in pozornost.

Nekateri med nami so imeli med osebno prtljago tudi prijetno presenečenje za ruske vernike – sveta pisma v njihovem jeziku. Ta sveta knjiga je zanje prava dragocenost, kajti izredno težko pridejo do nje in so zanjo pripravljeni odšteti tudi do dve mesečni plači. Vprašal sem znanca, kaj bo rekel carniku, če ga bo vprašal, zakaj ima s seboj sveto pismo v ruščini. »Dejal mu bom, da se iz njega učim ruščine. Sveto pismo se mi zdi najbolj primerno za to.«

### »Navadite se, da se tukaj nikamor ne mudi!«

Po razmeroma trdem pristanku sovjetskega letala na moskovskem letališču Šeremetjevo I. smo se nagnetli pred mejnim in carinskim prehodom, vendar dolgo časa ni bilo nikjer opaziti kakšnega vidnega premikanja obmejnih uslužbencev, ki bi napovedovalo skorajšnji začetek vseh tistih formalnosti, ki jih mora potnik izpolniti, preden vstopi v obiskano deželo. Naš bradati vodič Drago nam je modro svetoval, da je prva stvar, ki se je moramo navaditi ob obisku SZ, da se tukaj nikamor ne mudi. Pomislil sem na prijatelja Andreja iz Zagorja, ki je sredi najhujše naglice in kopice opravič rad dejal: »Kadar se najbolj mudi, se tri dni še nikamor ne mudi!«

V mislih smo že začeli negodovati nad počasnostjo carinikov, kajti glasno si nismo upali, vendar so mladi breizizrazni obrazi obmejnih uslužbencev ostali popolnoma hladni in neprizadeti. Tudi tako se začneš privajati na mogočnost Sovjetske zveze, tudi tako lahko neka država vpliva nate in tvoje občutje.

Počasi se je ta službeni stroj le razmikal. Začeli smo natančno popisovati osebne podatke, predmete in dragocenosti, ki jih prinašamo s seboj, zlasti pa devize. Bog ne daj,



da bi imel pri sebi kaj rubljev! Popisani listek smo morali hraniti kot zlato, prav tako tudi vstopno vizo.

Cariniki so iz začetne počasnosti prešli v kar hitro pregledovanje naše prtljage in končno smo bili skozi tiste neprijetne prehode. Sveta pisma in alkoholne pijače, oboje nam je potem odpiralo vrata tam, kamor običajni turisti ne morejo, so ostali v naših rokah.

V naglici in še ves pod vtisom prvega uradnega srečanja s Sovjetsko zvezo sem se usedel v napačni avtobus. To še ne bi bilo tako hudo, če mi ne bi kasneje povedali, da bosta naša dva hotela Sajut in Beograd v Moskvi oddaljena »komaj« 30 km drug od drugega in če se ne bi v drugem avtobusu kot jaz vozila moja potovalka. Prijazna ruska vodnica me je potolažila, naj se nič ne sekiram, saj je potovalka čisto na varnem in jo bom že kasneje dobil. Hudomušni Drago pa je pogledal v svoj vodniški spisek in se namuznil: »Jože, nič čudnega, da se ti je to pripetilo, saj si na mojem seznamu trinajsti po vrsti.«

Nič kaj dobre volje sem nato prisluhnil med vožnjo proti mestnemu središču gostobesedni razlagi ruske vodnice Irine, ki je kar naprej sipala podatke o središču svetovne marksistično-leninistične misli. Visoke, že precej zamazane prestolničine zgradbe, so se svetlikale v motni popoldanski svetlobi. Od časa do časa je pljusknila ploha in v zraku je bilo omamno zatohlo. Hiteli smo po mogočnih moskovskih bulvarjih, vmes radovedno kukali skozi okna avtobusa, da bi v svoje oči ujeli vsaj prvi vidni vtis o velikih upravnih zgradbah, mnogih parkih in spomenikih veljakom marksizma in leninizma. Irina pa je še kar naprej prijazno in podrobno žgolela svojo razlago. Čudil sem se njemu dobremu poznavanju prestolnice Sovjetske zveze. Poleg tega pa je vmes vpletla še mnoge podrobnosti iz življenja Moskovčanov, njihovem delovnem ritmu, zanimanjih, prizadevanjih oblasti in še mnoge drugega.

## »Menjalnic« kolikor hočeš

Ko smo zvečer prispeli do našega hotela čisto v drugem koncu Moskve, so nas najprej obdali vsiljivi menjalci na črno. Vodič nas je že prej opozoril, naj se jih izogibamo, kajti fantje so res večji svojega posla in mimogrede ti lahko potisnejo v roke ponare-

jene rublje, če ne veš, kakšni so pravi. Poznajo tudi razne zvijače. Menjalec s tvojimi markami ali dolarji v rokah zavpije: »Polici-ja!« in jo jadrno odkuri z devizami, ti pa se presenečen lahko obrišeš pod nosom za rublje. Nekateri so povpraševali tudi po modni zahodni športni obleki in obutvi. Če bi hotel, bi že prvi večer ostal brez adidask, saj me je sobarica najprej pozdravila s pogledom pod noge: »Kakšne lepe copate!« Vendar iz kupčije ni bilo nič, kajti Rusi ponujajo za blago veliko premalo, pri nas pa sta obleka in obutev že tako dragi, da se jih sploh ne splača jemati v Sovjetsko zvezo, misleč koliko boš iztržil zanjo.

Pozneje smo ugotovili, da menjava denarja na črno cveti povsod in v vseh svetovnih jezikih in da je življenje v Sovjetski zvezi v marsikaterem pogledu kolebanje med dovoljenim in prepovedanim.

Po hladni večerji, ki je bila za nas Slovence nekaj posebnega (ribe, sir, kaviar, tenko narezan kruh, ruski čaj, mineralna voda omlednega okusa, ovčatina) smo nekateri odšli na večerno spoznavanje vele mesta. Vsepovsod se je grozeče bliskalo, vendar pravega dežja ni bilo od nikoder. Močno smo morali paziti, kam smo stopali, kajti povsod je bilo polno mlakuž in grobi asfalt je kazal svoje mnoge razpoke. Na Rdeči trg, srce nad osem milijonskega mesta, smo se popeljali z moskovsko znamenitostjo – metrom, izredno poceni prevoznim sredstvom. Znanec iz Kranja je ta prostorni trg po podvigu zahodnonemškega predrzneža Rusta preimenoval v Rustov trg.

Ker smo zamudili menjavo straže pred največjo zanimivostjo Rdečega trga, Leninovim mavzolejem, smo se sprehodili do živopisane cerkve Vasilija Blaženega, ki se je podarjala v svoji enkratnosti in arhitektonski razvejanosti. Nato smo si ogledali še cerkve v prečni ulici poleg največjega moskovskega hotela Rusija. Vsaka je drugačna in iz druge dobe, sem pa so jih pripeljali kot muzejsko zanimivost raznih krajev SZ. Najmanjša je vključena celo v sam hotel.

Po ogledu do potankosti izpopolnjenega ceremonialnega menjavanja straže čuvarjev Leninovega groba smo pohiteli domov in v posteljo. Najbolj mi je bilo žal Fruktalovega soka, ki je ostal v »izgubljeni« potovalki. Tako sem se moral zadovoljiti z mlačno vodo iz hotelske pipe, ki je nikakor ni mogoče primerjati z našim podkrvavskim biserom.



## V starem središču moskovskega patriarhata

Drugi dan našega obiska v Moskvi je bil najprej namenjen ogledu slavnega središča moskovskega patriarhata in ruskega pravoslavja, Zagorska pri Moskvi. V zadnjem času se je patriarh ruske pravoslavne Cerkve Pimen preselil v obnovljeni Danilov samostan v Moskvi, ki ga je država vrnila Cerkvi.

Nestrpno sem že čakal srečanje z ruskim podeželjem, kolikor nam ga bo dano videti tistih 70 km, kolikor je do Zagorska iz Moskve. Proti Zagorsku smo se vozili po široki valoviti cesti, vpeti v razgibano pokrajino. Začela se je prava ruska širjava, spremljali so nas toliko opevani brezovi gozdovi, deloma tudi mešan gozd, pozdravljale lične lesene hišice, krog njih pa čisto malo vrta, nekaj sadnega drevja. Sprejela nas je domovina ruskega kmeta-mužika, danes kmeta brez zemlje. Pogled je drsel po brezbrežnih poljih. Travniki, koruza, krompir. Malo me je začudilo, da nikjer nisem videl človeka, ki bi kaj delal na polju, niti kmetijskih strojev v pogonu. Precej površin je bilo močvirnatih, v vasi in do kolhozov ter sovhozov so vodila blatna pota, sredi ene od vasic na položnem bregu sem opazil leseno cerkvico. V teh majhnih hišah, sicer ljubkih na prvi pogled in od zunaj, mora biti zelo tesno, sem pomislil.

Promet po široki štiripasovnici je bil kar gost, vozila zamazana, veliko zarjavele pločvine na štirih kolesih, tovornjakov. Sem in tja se je ob robu cest sklanjal šofer pod pokrov svojega neposlušnega pločevinastega konjička, ki mu je zmanjkalo sape.

## Petje, da bi ga poslušal ure in ure

Mnogo lepega se mi je vtisnilo v spomin iz samostana sv. Trojice in sv. Sergija v Zagorsku z njegovimi prelepimi cerkvami, bogatim muzejem, prijaznimi čebulastimi zvonički, gotovo pa me je najbolj prevzela veličastna pravoslavna liturgija ter ubrano petje pevskega zbora menihov in bogoslovcev. Ob njihovi pesmi se je čas dobesedno ustavil. Iz vsega – prekrasnega ikonostasa, množice ikon, čudovito ubranega petja – je vela svetostna nadčasovnost, ena sama globoka predanost božji volji, notranja ubranost meniškega življenja z božjim, zahodnemu človeku neznana duhovna zazrtost. Pobožne ženi-



Spominška darila: nadškof Suštar, dr. Janežič, moskovski škof Feofan in nadškof Perko

ce so kar naprej prižigale sveče pred ikonami, jim odtiskale svoje poljube, se križale, odgovarjale pevcem.

Hotel sem ujeti vsaj delček tega svetostnega dogajanja v svoj fotoaparat, pa mi je menih takoj preprečil namero, kajti v pravoslavni cerkvi ni dovoljeno fotografirati, prav tako tudi ne njihovega duhovnika. Samo zmotil bi to duhovno sozvočje v Svetosti sami. Predal sem se duhovni lepoti, ki jo je izžarevala pobožna ruska duša.

V muzeju moskovske duhovne akademije v Zagorsku, na kateri študira teologijo okrog 600 pravoslavni bogoslovcev, je mnoge začudilo Stalinovo darilo, ki ga je po drugi svetovni vojni poklonil ruski pravoslavni Cerkvi za njene zasluge pri obrambi domovine. Nekateri ženske iz naše skupine so bile vidno presenečene: »A Stalin je to daroval?« Prijazni bogoslovec, ki nam je razlagal zgodovino nastanka in govorico ikon ter druge vredne muzejske predmete, pa jih je prepričeval: »Da, Stalin je to podaril.« Je že vedel, kako močan zaveznik je lahko Cerkev v vojni, sem si mislil.

Po vrnitvi v Moskvo in kosilu smo si ogledali zanimiv muzejski park Kolemenskoje pri Moskvi na prijaznem bregu nad reko Moskvo, kamor so prepeljali značilne ruske cerkve in lesene hiše iz raznih obdobij. Stopili smo tudi v cerkev z ikono Kazanske



Živahen ekumenski pomenek



Marije, ki jo ruski verniki zelo radi častijo. Pozabili nismo tudi na skupno evharistično srečanje, ki je bilo tokrat v katoliški cerkvi sv. Ludvika.

Po večerji so nam v hotelu pripravili nastop plesne skupine deklet, prepleten z rusko pop glasbo. Malce preveč bučna je bila za naša ušesa. Tiste vedoželjneže, ki niso bili preveč utrujeni, je neugnani vodič Drago povedel še na ogled najlepših postaj moskovskega metroja: kijevske, komsomolske, beloruske. Sam jih je krstil za »kapelice«, tako so se mu priljubile. So ponos graditeljev in odražajo značilnosti sovjetskih mest in republik.

Prijetno nas je presenetil zanimivi Arbat, ki hoče posnemati zaprta sprehajalna območja v zahodnoevropskih mestih. Preureditelji se trudijo, vendar zaenkrat še manjka prijaznih lokalov, trgovinic, tiste živahnosti, ki naredi tako območje zares domače. Tu so že poulični portretisti, sem in tja zazveni kitara, zadiši po vodki, opoju ruskega človeka. Po njej sega, da bi tudi zadušil napetosti in zavrtosti, ki jih ne more drugače razrešiti. Arbat je tudi eden od klicarjev duha perestrojke, predvsem pa nove podobe SZ.

## Srečanje v Danilovem samostanu

Tretji dan našega popotovanja po Moskvi je bil namenjen srečanju vseh slovenskih romarskih skupin, ki so bile istočasno v SZ, z visokimi predstavniki ruske pravoslavne Cerkve. Obolelega poglavarja te Cerkve patriarha Pimena je zastopal škof Feofan, ki nas je toplo pozdravil, v imenu slovenskih romarjev pa ga je nagovoril nadškof Šuštar. Slovenski romarji smo bili še posebej veseli pohvale škofa Feofana, da smo Slovenci velik in slaven narod zaradi naše vloge in pomena v zgodovini ter povezave med vzhodom in zahodom, ki jo oblikujemo s svojim življenjskim prostorom med Germani, Romani in Slovani. Nato so si izmenjali knjižna darila.

V cerkvi sv. Trojice je zadonela slovenska cerkvena pesem Ti o Marija, za njo pa še druge. Bil je res pravi ekumenski praznik sredi Rusije in najlepše potrdilo skupnih ekumenskih prizadevanj dan pred praznikom Marijinega vnebovzeta, ki ga vzhodni pravoslavni bratje praznujejo 13 dni za nami. Na slovesnem mestu se je v tej in drugih cerkvah bleščala ikona Marijinega vnebovzeta.

Med vožnjo proti cerkvi sv. Ludvika, kjer je sledilo še skupno evharistično srečanje slovenskih romarjev, nam je prijazni nadškof Perko razložil pomen ikone v pravoslavni Cerkvi. Ta sveta podoba predstavlja resnično navzočnost upodobljene osebe, ikonostas pa je okno, skozi katerega gleda vernik v nebo. Človek si mora nenehno prizadevati, da bi v sebi duhovno in z življenjem uresničil božjo podobo.

Somaševanje je vodil nadškof Perko, pridigal pa je nadškof Šuštar. Še posebej je omenil, da je to doslej največje slovensko romanje v Rusijo in sicer ravno ob 1000-letnici njenega pokristjanjenja.

## Nedelja brez maše

Zadnji, četrti dan bivanja v sovjetski prestolnici, smo si najprej ogledali panoramski prikaz znane bitke med Napoleonovo in Kutuzovovo vojsko na Borodinskem polju. Upodobljena je zelo nazorno v sliki na platno, s posebnimi svetlobnimi učinki ter pomočjo makete. Človek ima vtis, kot da se je znašel ob robu bojnega trušča.

Nato smo pohiteli na letališče Šeremetjevo II., odkoder naj bi približno ob pol treh popoldne poleteli proti Leningradu. Pravim približno, kajti ta časovni pojem se je raztegnil do enajste ure zvečer, krivec za zamudo pa je bila baje megla v Leningradu, ki ni dovoljevala varen pristanek našega zračnega orjaka Iljušina. Sam sem se ta čas potopil v hitro beleženje vtisov prvih dni bivanja v Sovjetski zvezi, zraven pa pogledoval precej dolgočasen nedeljski program na televiziji. Pri dnevniku so poročali v glavnem o dogajanju v sami SZ ter bratskih socialističnih republikah, sledil je nezanimiv vojni film, neka oddaja o pticah... skratka nič zares razvedrilnega. Povrh vsega se je še vreme sprevrglo in zunaj je lilo kot za stavo ter vlekel pravi ledeni piš.

Jaz pa sem kratko zapisoval: Moskva – precej nenačrtno grajeno velemesto, pravi konglomerat prebivalstva iz raznih sovjetskih republik. Veliko novih gradenj ob starih. Redko srečaš človeka z očiščenimi čevlji. Precej mladih si pušča dolge lase, so kar zgovorni na avtobusih in metroju, radovedno boljčijo v turista. Krstili so me za prišleka iz kapitalistične države, verjetno zaradi svetle športne obleke. Ljudje se kar pulijo za časopise, ki vedno bolj odkrito razgaljajo pretekle škandale in razkrivajo lažne strani



sovjetske zgodovine. Natakariče neprijazno in urno postrežejo s pijačo in hrano. Ni dovolj informativne literature v tujih jezikih za mnoge turiste... Presenetljivo prijazno slovo vodnice Irine...

Nazadnje smo le dočakali polet letala, kar pa je bilo najbolj »tragično« za nedeljo, je bilo dejstvo, da smo kljub trem duhovnikom v naši skupini nazadnje ostali zaradi »višje sile« celo brez maše.

## V lepotici ob Nevi

Že med vožnjo z avtobusom proti našemu hotelu Moskva ob Nevi smo lahko opazili, da je Leningrad čisto nekaj drugega kot Moskva. Čisto, skladno grajeno in izredno lepo petmilijonsko velenje. Povsod diha spomin na Lenina, zadnje čase pa so se meščani začeli bolj zavedati tudi pomena ustanovitelja mesta, carja Petra Velikega. Partijskih gesel, ki jih je bilo nekoč vse polno, je znatno manj. Mesto si zaradi svoje lepote, lege, mnogih kanalov in mostov ter izrednega truda umetnostnih zgodovinarjev in ohranjevalcev kulturne dediščine, ki nenehno spodbujajo obnovo pročelij mogočnih zgradb, zares zasluži vzdevek »muzej na prostem«.

Car Peter Veliki ga je zasnoval po zgledu zahodnoevropskih mest leta 1703, do leta 1914 se je imenovalo St. Petersburg, od leta 1914–1924 Petrograd, po Leninovi smrti pa so ga preimenovali v Leningrad. Peter Veliki je hotel mogočno mesto, grajeno iz kamna, in ta velikopotezni načrt je začel uresničevati ob strokovni pomoči italijanskih stavbarjev in arhitektov ter najboljših domačih strokovnjakov. Gradnja je zahtevala nečloveške napore in mnoge žrtve.

V Leningradu je povprečno letno le okoli 30 sončnih dni, povprečna letna temperatura je le štiri stopinje nad ničlo, veliko je megle in zelo rado dežuje, zato Leningrajčani nosijo vedno dežnik s seboj.

Te in še mnoge druge zanimivosti o svojem prelepem mestu, na katerega so prebivalci res lahko ponosni, nam je med vožnjo proti 25 km oddaljenemu Petrovemu dvorcu pojasnjevala simpatična vodnica Svetlana, ki je tudi imela dežnik s seboj. Mi pa smo še prijetno dremuckali, kajti noč je bila zaradi zamude poleta zares kratka.



Car-zvon v moskovskem Kremlju

## Na ugledni Duhovni akademiji

Po kosilu nas je na tej visoki bogoslovni šoli sprejel njen podravatelj Vasilij. Orisal nam je njeno vlogo v preteklosti in sedanjosti. Glede prihodnjih ekumenskih prizadevanj pa nas je presenetil s trditvijo, da vidi prihodnost ruske pravoslavne Cerkve v ednosti s katoliško. Pravoslavna Cerkve v Leningradu ima že po tradiciji dobre odnose s katoličani, za kar si je zelo prizadeval pokojni metropolit Nikodim, ki je umrl 5. septembra 1978 v Rimu v rokah papeža Janeza Pavla I. Ta cerkveni dostojanstvenik je na leningrajsko duhovno akademijo, kot imenujejo teološko fakulteto, rad sprejemal študente iz zahodnih držav raznih veroizpovedi in sedanji metropolit Aleksej stopa po njegovih stopinjah.

Leningrajska duhovna akademija je zelo znana in sprejema le najboljše ter priporočene domače študente. Ti prihajajo iz raznih delov SZ in se po končanem študiju vračajo nazaj. Študij je naporen, program zelo zahteven, odtod tudi njen ugled. Veliko je proslcev, toda marsikoga morajo odkloniti tudi zaradi prostorske stiske. Stvari pa se sučejo na bolje, saj so oblasti pred kratkim upravi



akademije odstopile del stavbe, v kateri bodo lahko stanovali novi slušatelji. Posebej je znan oddelek za glasbo, na katerem se šolajo pevovodje, organisti, akademija pa ima tudi oddelek za dopisni študij teologije.

Prijazni podravnatelj Vasilij nam je nato odgovarjal na vprašanja, še posebej pa je vesel, da je tudi v Leningradu perestrojka začela žeti prve opaznejše uspehe in da so ob vedno večji odprtosti oblasti uspeli rešiti že marsikatero še včeraj zagonetno vprašanje.

## Slovenska pesem na Nevi

Preostali del večera je bil kot nalašč za romantike, saj smo se odpravili še na sprehod do Zimskega dvorca in vožnjo z ladjo po Nevi. Pogledi so nam med njenim drsenjem po rečnih valovih polzeli po mogočnih fasadah obrežnih hiš. Zadonela je slovenska cerkvena in ljudska pesem in kar malo me je stisnilo pri srcu, ko sem pomislil na daljno domovino.

Drugi dan obiska v Leningradu, bil je to tudi že posloviden, smo si po zajtrku in maši začeli na hitro ogledovati glavne mestne znamenitosti in sicer kar iz avtobusa. Temeľjiteje pa veličastno stolnico sv. Izaka, eno najmogočnejših cerkva v Sovjetski zvezi. Kot mnoge je tudi ta le muzej, ki pripoveduje o izjemni požrtvovalnosti graditeljev. Muzej, in celo ateistični, je prav tako cerkev kazanske Marije. Mnogim stvarjem pa smo se tokrat žal morali odpovedati, nikakor pa nismo smeli izpustiti ene glavnih mestnih znamenitosti – Ermitaža.

## Prehitro skozi velegalerijo

V tem »velikem Louvru« smo si po posvetu ogledali le njegove največje znamenitosti. Nismo se mogli načuditi, koliko umetnin in dragocenosti skriva v svojih dvoranh od slik Leonarda da Vincija do francoskih impresionistov in slikarjev kasnejših umetnostnih obdobj. Ob tej nakopičeni lepoti jezik otrpne in začne se eno samo strmenje.

## V zibelki ruskega krščanstva

V Kijevu nas je poleg nadležnega mrčesa in soparnega poletnega vremena pozdravilo zelenje mnogih dreves, z bregov nad veletokom

Dneprom pa mogočen kip prvega širitelja vere na ruskih tleh, kijevskega kneza sv. Vladimira. Ta nas je opomnil, da smo prišli na kraj pokristjanjevanja Rusije, v rusko sveto mesto ob bregovih Dnipro, kot Ukrajinci pravijo svoji pomembni prometni žili v svojem jeziku. Dnipro se je imenoval tudi lep hotel sredi mesta, ki nas je gostil dva dneva.

Takoj sem začutil, da je Kijev živahnejši od Moskve in Leningrada in da ga zaradi svoje topline ter čudovite lege ne imenujejo zastonj »mati ukrajinskih mest«. Vodnica Tamara mi je na moje zvedavo vprašanje, kaj Kijevčani menijo o svojem mestu, če se že Moskovčani in Leningrajčani pripravljajo, kdo je pomembnejši, čisto hladno odgovorila: »Nas sploh ne zanimajo njihovi prepiri, mi smo prvi.« Pri tem je mislila na častitljivo starost mesta, saj je že praznovalo 1500-letnico nastanka. Mesto se dobesedno ogleduje v zelenih površinah pa tudi v samem mestnem grbu je kostanjev list in cvet. Je eno najbolj zelenih mest na svetu, saj pride na vsakega meščana kar 20 kvadratnih metrov zelenih površin. Živi in diha z reko Dneprom. Meni pa je bilo še posebej drago zaradi svoje krščanske preteklosti in tradicije. Šteje 2.600.000 prebivalcev.

Žal so prvi zares lep vtis o mestu nekoliko pokvarili nadležni menjalci pa tudi naličene lepote, ki so pred hotelom ponujale tudi drugačne usluge. Vsiljivo sobarico, ki se je najbolj zanimala za žensko perilo, sem napotil k ženskemu delu naše skupine, rešil pa sem se je mogoče še bolj z brezovima šamponoma.

## Od cerkva do spomenikov obrambe domovine

Zjutraj smo si mesto najprej ogledovali kar iz avtobusa, Tamara pa je spotoma odstrala njegove zanimivosti. Veliko je mogočnih spomenikov padlim žrtvam med drugo svetovno vojno. Materinsko vabeče pa so prelepe stare cerkve: sv. Sofije iz 11. stoletja, katoliška cerkev sv. Nikolaja, v kateri so danes le orgelski koncerti, še posebej pa privablja znamenita Pečerska lavra, ki je po zapiskih svojega kronista Nestorja začela dobivati sedanjo mogočno podobo že leta 1051.

Ko smo se vozili k Parku večne slave, spominu junaštev Kijevčanom med drugo



svetovno vojno, ko so se nad njimi grdo znesli okupatorji, smo se peljali tudi mimo stadiona znanega kijevskega nogometnega moštva Dinama. Tamara nam je povedala zgodbo o tekmi na življenje in smrt med okupatorjevimi izbranci in tedanjimi igralci Dinama. Nemci so jih izzvali k neenakemu dvoboju: Če boste zmagali vi, vas bomo streljali, če pa naša ekipa, boste ostali živi. Rusi so igrali na vso moč in kljub pristranskemu sodniku zmagali s 5:2. Nemci so po tekmi izpolnili grožnjo, Kijevčani pa so po vojni pogumnim nogometašem postavili spomenik. Že tedaj pa so Nemcem dali vedeti: Premagali smo vas v nogometu, prav tako vas bomo tudi na bojnem polju.

Popoldne je prisledla v naš avtobus živahna vodička Katjuša, ki nam je zapela celo rusko in ukrajinsko pesem in nas opozorila na nekatere razlike med tema dvema jezika. Izzvala nas je, da jo lahko vprašamo, karkoli nas zanima. Rečeno storjeno, potem pa se ni mogla načuditi naši enostranski obveščenosti o dogajanjih v Sovjetski zvezi, mi pa tudi nismo verjeli njenemu preveč rožnatemu opisovanju. Tudi krepko zastavljena perestrojka Mihaila Gorbačova nam ni mogla pregnati kopren dvomov in nejevernosti.

## Presenečeni župnik

Med živahnim in optimističnim Katjušinim slikanjem razmer v Kijevu in drugod ter velikimi upi prebivalcev SZ v zadnjem času, ki hitijo od ene do druge delovne zmage, smo prispeli do katoliške cerkve Povišanja svetega križa ob robu mesta. Sprejel nas je presenečeni župnik, Letonec po rodu, ki so mu oblasti po nesreči v černobilski atomski elektrarni dovolile stalno naselitev ter maševanje v župniji. Vidno ganjeni župnik nam je po maši tudi spregovoril o svojem delu, težavah in željah.

K njemu prihaja vedno več vernikov pa tudi ljudi, ki si želijo iskrenega pogovora o verskih vprašanjih, saj je edini katoliški župnik v mestu. Cerkev počasi postaja premajhna, zato je oblasti že prosil, da bi mu dovolili odpreti za bogoslužje še eno mestno cerkev, ob sebi pa bi rad videl kaplana, kajti dela je vedno več.

Po tem ganljivem srečanju smo obiskali redovnice Frolovskega samostana, enega izmed 13 aktivnih v Ukrajini. Sprejela nas je predstojnica – mati igumanija. Redovnice



Velik nič in mali človek (simbol svobode in domovine)

posvečajo največ časa – kar devet ur dnevno – molitvi. Med njimi je tudi precej novink.

## Kar slikaj nas!

Poleg cerkve sem na vzpetini opazil nekaj starejših ženic, ki so sedele na klopi in se pomenkovalle. Urno sem se jim približal s pripravljenim fotoaparatom, pa so se začele vidno braniti: »Njet! Njet!« Povedal sem jim, da sem katoličan, novinar pri cerkvenem listu, iz Jugoslavije in da bi jih rad slikal za naš verski list. Naenkrat so postale prijaznejše: »Kar slikaj nas, kolikor hočeš!« Stisnili smo si roko in v obeh me je močno začemelo. Le nekaj besed je včasih treba, da se srce odpre srcu, če si imata kaj povedati.

Pred večerjo, ostalo nam je še nekaj časa, smo hiteli v slavno Pečersko lavro, da bi še ujeli srečanje z metropolitom Filaretom, vendar se je že odpeljal v Moskvo. Prijazni menihi so nam nato pokazali podzemne prostore, v katerih so nekdaj živeli menihi, danes pa počivajo v Gospodu. Zanje so ti kotički prave svetinje, saj so tu pokopani menihi, vsi svetniki ruske pravoslavne Cerkve. Običajnim turistom pokažejo drugi del lavre, mi pa smo imeli srečo, da smo smeli



stopiti na kraj bogovdanega meniškega življenja, ki je že dopolnilo svoj življenjski tek. Malce nam je bilo tesno pri srcu, ko smo s svečkami v rokah stopali po tesnih podzemnih hodnikih in kukali v ozke meniške celice, kjer so nekoč živeli ruski sveti možje. Nekateri so se dali celo zazidati, svoje življenjske funkcije so omejili na najmanjšo možno mero, se postili in živeli tudi devetdeset let.

## Slovo od ukrajinske prestolnice

Zadnji dan bivanja v Kijevu smo si najprej ogledali mogočno stolnico sv. Vladimira, posvečeno leta 1896. Čeprav je bil delovni dan, je bilo veliko ljudi pri liturgiji. Nato smo obiskali za javnost odprti del Pečerske lavre, ki si jo je prvi šolski dan ogledovalo tudi veliko šolark in šolarjev. Bil je dan »odprtih vrat« samostana. Sam sem se še sprehodil do mogočnega spomenika Materi domovine in spominskega prostora branilec in osvoboditeljem Kijeva.

Popoldne je bilo prosto za nakupe in posamične ogledе ter porabo zadnjih rubljev. Uradni del slovesa na letališču v Kijevu je bil hitro za nami. Uslužbenka se je zanimala samo, kakšno knjigo nosim iz Sovjetske zveze, in ko sem ji pokazal veliko barvno monografijo o sovjetski socialistični republiki Ukrajini, se mi je prijazno nasmehnila in že sem bil mimo vseh carinskih formalnosti.

Na beograjskem letališču smo se še poslovili od nadškofa Perka, ki se nam je vsem močno priljubil s svojo mirnostjo, ljubeznivostjo ter tudi hudomušnostjo. V poznih večernih urah smo po osmih dneh popotovanja po svetih krajih ruskega krščanstva srečno pristali na brniškem letališču. Pozdravili so nas mogočni gorenjski vrhovi, rezek zrak in domače okolje. Hitro smo se poslovili in odbrzeli vsak proti svojemu domu z mislijo in že tudi spominom na svete kraje ruske pravoslavne Cerkve, ki nas je sprejela ob 1000-letnici krsta.

**Jože Pavlič**

## NA GORI SINAJ

Pred časom sem odkril v antikvariatu knjigo dr. Matije Slaviča *Na Sinaj* (Jugoslovanska knjigarna, 1929). Bila je že presneto izdelana in umazana, toda njene nenavadne, stare črno-bele fotografije so bile očarljive, pa tudi potopis je bil napisan nadvse zanimivo. Potovanje po Sinaju pred več kot 70-timi leti ni bilo tako preprosto kot danes. Tedaj se je v mojo podzavest priplazila neoblikovana želja, da bi tudi sam prepešal vsaj del poti po Mojzesovih stopinjah.

Ko se je ponudila ugodna prilika, sva s prijateljem Darijem aprila letos poletela v Kairo. Časovna omejenost na osem dni mi seveda kot popotniku, navajenemu svobode, ni bila preveč všeč, toda tolažila sva se z mislijo, da je za malo denarja najina varianta pač najboljša. Precej informacij o samostojnem potepanju po Sinaju sva zbrala že doma. Popotniki so naju tako navdušili, da so vsi pomisleki v trenutku izginili. Nekaj nepredvidljivosti pa tako mora biti, sicer se ne bi podajala na pot kot prava slovenska Janeza z nahrbtniki in spalnimi vrečami. Brala sva, da je menda moderno (in lepo) doživeti sončni vzhod na vrhu 2285 metrov visoke gore Sinaj.

Letalo je pristalo v Kairu okrog dveh ponoči, zato sva se odločila, da počakava jutro na letališču. Prijazno vsiljivi taksist nama ni dal miru. Okrog petih naju je zbudil in rekel, da je že čas, če hočeva še ta dan prispeti do samostana sv. Katarine pod goro Sinaj. Na majhni avtobusni postaji sva potem čakala še kaki dve uri do odhoda avtobusa. Bila sva edina turista med domačini, prijazna postajna muca pa nas je vse zbližala. Turisti so sicer začeli prihajati, vendar so ostajali zunaj, nama pa je kar ustrezal ta prvi stik z domačini v precej neurejeni čakalnici.

Ob sedmih sva bila že v udobnem avtobusu, ki pelje preko Sueza, mimo samostana sv. Katarine do Tabe ob Akabskem zalivu, do meje z Izraelom. Nisva si mogla misliti, da bo šlo tako kot po maslu. Kairo si bova ogledala, ali pa ne, ob povratku. Zaradi neprespene noči naju je prvi dve uri vožnje premagoval spanec. Vem le to, da smo se peljali skozi tunel pod Sueškim prekopom in tako iz Afrike pokukali v svetlobo Azije, na polotok Sinaj. Od Sueza do vznožja gore Sinaj je še dobrih 300 km, toda sedem ur vožnje z daljšimi postanki za prigrizek in

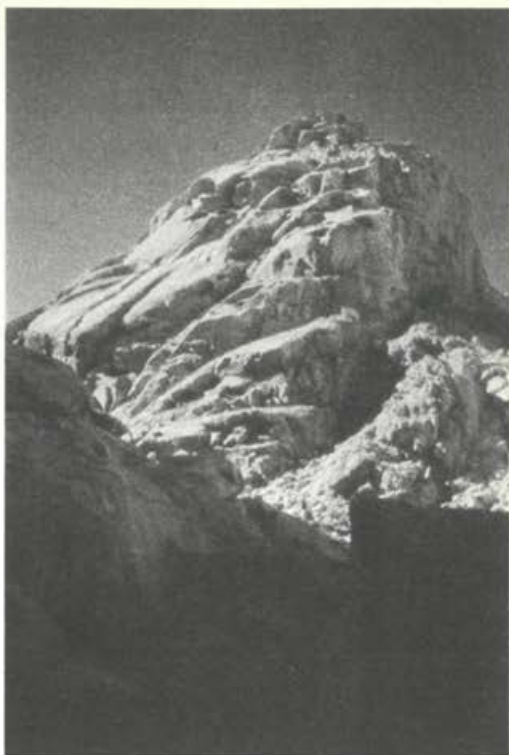


obvezni čaj hitro mine. Pri odcepu za samostan sv. Katarine sva se znašla okrog dveh v pravi poletni vročini. Zadovoljna sva bila: včeraj ta čas sva v Ljubljani šele pripravljala nahrbtnike, zdaj pa sva že na prvem cilju. Privoščila sva si kosilo, posedala pred restavracijo in uživala v senci ob pogledu na rdečkastno-rjave puščavske strmine. Še višje so bile tiste na vožnji skozi Wadi Firan. Na oazo z dateljnovidnimi palmami, vodnjaki in preprostimi bivališči so se prepadno spuščale rdečkaste krušljive stene gore Serbal.

Razlagalci sv. Pisma trdijo, da tudi Mojze-  
sovi Hebrejci pred 3000 leti niso mogli bežati iz Egipta proti Obljubljeni deželi druge kot po tej soteski – oazi, kjer se danes peljemo lepo po asfaltni cesti 1500 m nad morjem. Ceste na Sinaju so danes v dobrem stanju, marsikje tudi po zaslugi 15-letne izraelske okupacije. Kar neverjetno se zdi, ko se voziš po puščavah po asfaltu, kjer po več 100 km ni nobenega večjega naselja. Preden so zgradili ceste, je bilo vsako potovanje po Arabiji nevarna pustolovščina, pred udomačitvijo kamele pa je bilo takšno potovanje praktično nemogoče.

Puščava je monoteistična, je zapisal francoski verski zgodovinar. Borut Korun, naš svetovni popotnik, to misel razpreda dalje: »Ne vem ali to drži, a puščava vliiva občutek odvisnosti. Puščava ni obilje življenja in plodnosti, puščava ne vodi v radoživost, ampak sili v razmišljanje. In ker je njena premoč nad človekom tako absolutna, ga sili v fatalizem in popolno versko predanost. Miselnost ljudi, ki živijo v puščavskih mestih, se zato le počasi spreminja. Puščava je močnejša kot ves tehnični in gospodarski napredek.«

Po Sinaju so potovali judovski preroki Elija, Jakob in Abraham, po teh puščavah je štirideset let blodilo menda 600. 000 Hebrejcev, ki so pod Mojzesovim vodstvom bežali iz Egipta in iskali Obljubljeno deželo. Tu je po svetopisemskem izročilu Bog prvič spregovoril Mojzesu iz ognjenega grma, popeljal svoje ljudstvo čez Rdeče morje in jim na gori Sinaj vžgal v kamnite plošče svojih deset zapovedi, občečloveški moralni kodeks. »Gospod je torej stopil na goro Sinaj, na vrh gore, in Gospod je poklical Mojzesa na vrh gore. Mojzes je stopil gor... Tedaj je Bog govoril tele besede: Jaz sem Gospod, tvoj Bog, ki sem te izpeljal iz egiptovske dežele, iz hiše sužnosti. Ne imej drugih bogov poleg mene...« (Exodus, 20).



Pogled na goro Sinaj

V 16. stoletju pred Kristusom je egipčanska vojska prečkala Rdeče morje in Sinaj ter osvojila Palestino in Sirijo. Aleksander Veliki je leta 332 p. Kr. v nasprotni smeri šel osvajat Egipt, leta 48 p. Kr. sta se pri današnjem pristaniškem mestu Port Said spopadli vojski Kleopatre in njenega brata Ptolemeja v borbi za egipčansko krono. Preko Sinaja je vodila pot Sveto družino, ki je bežala pred Herodovim krutim ukazom v Egipt.

– Puščavski trikotnik med Afriko in Azijo, od vekomaj na prepihu, oblegan zdaj z ene, zdaj z druge strani. Območje večnih bojov. Sveti kraji Judov, kristjanov in muslimanov. –

Arabci preko Sinaja napadejo Egipt v 7. stoletju po Kr., odtlej v Afriki prevlada islam. Potem križarji v 12. stoletju, v 16. stoletju Mameluki, Turki, v tem stoletju Angleži, Francozi, Egipčani, Izraelci. Leta 1948, 1956 in od 1967 do 1979 borba med Egiptom in Izraelom za Sinaj. Mirovni sporazum v Camp Davidu, ki sta ga podpisala Begin in Sadat marca 1979, je zahteval, da Izraelci, zapustijo Sinaj.

Puščavski Sinaj, ki nima več kot 100. 000 prebivalcev, je kot klin med Sredozemskim morjem na severu, na zahodu in vzhodu pa ga obliva Rdeče morje: na zahodu Sueški,



na vzhodu Akabski zaliv. Sinaj se od močvirij na severu, ob Sredozemskem morju, proti jugu vedno bolj dviga. Njegove puščave z redkimi oazami, ki komajda dajo živeti trdoživim beduinom, prehajajo v puščavska pogorja s tisto posebno rdečkasto, kameleonsko barvo, ki se spreminja vsak trenutek. Magična pokrajina. — Opazujeva jo pred turistično restavracijo, kjer naju je odložil avtobus in si hladiva žejo. Potem, v samostanu sv. Katarine in med vzponom na goro Sinaj ne bo več piva. Pred gostiščem se ustavita tudi mlada Angleža, ki sta v tej opoldanski pripeki prikolesarila tod mimo. Očarana sta nad tukajšnjo pokrajino, to lahko rečeta, saj sta prekolesarila že večino klasičnega turističnega Egipta. Nista videti utrujena, čeprav sta prespala v puščavskem pesku ob cesti in mislita poganjati pedala vse do Irana. Klobuk dol pred pravimi potepuhi, ki v svojem potu odkrivajo svet in ljudi.

Zdaj je pa res že čas, da se tudi midva odpraviva do bližnjega samostana sv. Katarine. Za ovinkom se je soteska razširila. Slabe pol ure sva pešačila in že je pred nama podoba kot iz stare knjige: skrivnostno, z visokim zidom ograjeno mestece iz katerega štrlita kamnita zvonika in nekaj košatih cipres, poživljajoče zelenje v enoličnosti puščavskega peska. Mestece pa kot da je predstavljeno s sredozemske obale. Tu stoji že od 6. stoletja, ko je samostan in utrdbo dal zgraditi cesar Justinijan, tisti, ki ga poznamo iz Finžgarjevega romana Pod svobodnim soncem. Prvotno kapelo je že v 4. stoletju dala postaviti bizantinska cesarica Helena. Stala naj bi na mestu, kjer je po izročilu iz gorečega grma Bog spregovoril Mojzesu. Legenda o sv. Katarini, mučenici iz Aleksandrije trdi, da so njeno obglavljeno truplo angeli prenesli na goro sv. Katarine, na najvišji vrh Egipta, kakih 6 km južno od gore Sinaj. Tristo let kasneje so njene ostanke na razgledni gori našli grški menihi tega samostana in jih prenesli v samostansko baziliko.

Tu pod goro Sinaj že skoraj 1400 let živijo grški menihi, zdaj jih je v samostanu okrog 20. V dneh najinega obiska, prav na Veliko noč, je bilo tu veliko grških romarjev. Kljub temu, da imajo menihi precej postelj za obiskovalce in romarje, sva se odločila, da si samostanske zgradbe natančneje ogledava nazaj grede, zdaj pa se čimprej povzpneva na Sinaj. Vrh Sinaja (2285 m) je slabe 3 ure hoda od samostana. Mahnila sva jo po daljši, položnejši poti. Razgledi so bili vedno bolj veličastni. Kot da sva nekje v Alpah, le

da gore niso apnenčasto bele, ampak rdečkaste z zelenimi, rjavkastimi in vsakršnimi podtoni. Vsak trenutek drugačne. Nekje blizu višine 2000 m je skoraj že padel mrak. Ne bova silila na vrh, čeprav je moderno na njem pričakati sončni vzhod. Spustila sva se malo nižje s poti, v smeri majhne oaze, menda je to Elijeva planica pod Mojzesovo goro. Kmalu je bilo treba prižgati baterije, da sva si lahko našla čimbolj zaveten prostor ob skalah in si pripravila ležišče. Na žalost sva ostala brez plinske bombice, in torej tudi brez tople juhe. Prav je prišla najina domača popotnica in požirek domačega žganja. Jutri bova morala vstati najkasneje ob pol petih, če bova hotela pričakati sončni vzhod na vrhu...

Noč ima svojo moč, tale malo pod vrhom Sinaja je bila še posebno skrivnostna. Spanje na skalni plošči so motili sunki vetra, moja zunanja spalna vreča iz najlona pa je prekrasno zaznavala vsak vetrič. Zato sem večkrat pokukal iz vreče: kot da bi zapadel sneg, tako bele so bile gore od mesečine. Pokrajina kot da ni od tega sveta. Kljub trdemu ležišču naju je prebudilo šele sonce v bližnjih stenah. Hitro sva zmetala v nahrbtnike najino »stanovanje« in se brez zajtrka začela vzpenjati proti vrhu. Najbolj pridni so se od tod že vračali. Darijo, ki ga jutranji šok še ni zapustil, je na goro prišel kasneje in se udeležil obreda v kapeli na vrhu. Kapela je bila zgrajena med vojnami iz materiala nekdanje cerkvice, ki je tu stala že od 6. stoletja in bila večkrat porušena. Poleg pravoslavne kapele je tudi muslimanska kapela. Mojzesa — preroka častijo tudi muslimani, to dokazuje tudi ime gore. Domačini ji pravijo Džebel Musa, kar pomeni Mojzeseva gora.

Zgodovinarji in arheologi se ne morejo zediniti, kateri vrh je pravi svetopisemski Horeb. Je to še višja Katarinina gora? Ali še impozantnejši, čeprav nižji, prepadni Džebel Serval nad sotesko Firan? Zanimivo je, da vse tri religije verujejo, da je Mojzes sprejel kamniti plošči z desetimi božjimi zapovedmi tu, na višini 2285 m nad samostanom sv. Katarine.

Razgledi z vrha Sinaja proti Katarinini gori, s katere se menda vidi celo Akabski zaliv, so enkratni. Še tako dobri posnetki ne morejo predstaviti spreminjajočih se barvnih otenkov. Morda bi bil najboljši približek snemanje s filmsko kamero, še najbolje pa se je povzpeli na goro s svojimi nogami.



Popotnikov, mladih in starejših, je veliko. Ne manjka pa tudi iznajdljivih beduinov, ki so ob poti na vrh postavili veliko zasilnih prodajaln, kjer kuhajo čaj in prodajajo spominke.

S sinajskega Olimpa, svete gore treh svetovnih religij, sva se spustila na Elijevo planico, majhno oazo s 500-letno cipreso in Elijevo kapelo. Tu sva zgrešila stopničasto pot k samostanu sv. Katarine. Še dobro. Umaknila sva se kar precejšnji množici turistov in v popolni samoti doživljala enkratnost gorske puščave: čudovite rdečkaste skalne tvorbe so žarele na ozadju modrine neba. S pogledom sva iskala vrh sv. Katarine, na najvišji vrh Sinaja – in Egipta – od koder je menda čudovit razgled na rdečkasto skalno puščavsko morje in celo na pravo morje, na skrajni severni del Akabskega zaliva, ki si ga delita Egipt in Izrael. Imelo me je, da bi se podal še na ta manj oblegan vrh in na njem pričakal nov dan. Toda razen poti na goro Sinaj, ki je dobro shojena, so vzponi na druge vrhove povezani z mnogimi težavami. Nikjer ni nobene Knafeljčeve markacije, pa tudi poti niso uhojene. Mladi beduin na Elijevi planici, ki je v svojem »gostišču« iz zloženih kamnov in šotorskega platna ponujal svojo robo turistom, se nama je ponudil za vodnika. Bilo je že skoraj pol dne, čas najhujše pripeke, pa tudi samostan sva si prejšnji dan, na praznik, ogledala le bežno. Gora svete Katarine nama bo cilj kdaj drugič.

Kaj pomeni v puščavi voda in drevo, pa čeprav samo eno brez bogatega listja, sva se zavedla, ko sva prišla do takšne majhne oaze. Ob tamariski, ki ne daje nobene prave sence, je bil vodnjak. Ob njem se nas je nakapljalo kar nekaj popotnikov, ki smo si podajali aluminijasti piskerc s hladno vodo iz vodnjaka. Kakšen užitek! Nikamor se nama ni več mudilo. Tu sem še bolj kot na vrhu svete gore Sinaj doživel enkratnost te pokrajine. Ko sva od popotnikov, med njimi je bilo kar nekaj Izraelcev, zvedela to in ono, kar nama lahko koristi na potovanju, sva se poslovila. Vrnila sva se na Elijevo planico, kjer sva bila spregledala kažipot k samostanu in se začela spuščati po 3750 stopničkih, ki so jih tukajšnji menihi zasekali v skale. Za pokoro in v pomoč vedno večjemu številu romarjev in turistov. Skozi Obok pokore sva nadaljevala spust mimo kapelic in križev. Pred nama se je v soncu bleščala trdnjava Katarininega samostana. Zidovi te skoraj pravokotne utrdbe, ki jih je v 6. stoletju dal



V soteski samostan sv. Katarine

zgraditi cesar Justinijan, so visoki okrog 10 do 15 m, debeli pa 3 do 4 m. Samostan za tem visokim obzidjem v vsej svoji 1400-letni zgodovini ni bil nikoli zavzet, kljub mnogim poskusom.

Kazalo je, da tudi nama ne bo uspelo »zavzeti« samostana. Velikonočni ponedeljek je praznik in vhod skozi majhna vrata na severni strani so stražili domači beduini, samostanski uslužbenci, in kazali na napis ob vratih. Iz nahrbtnika sem izvlekel priponke in kemične svinčnike za otroke, ki so postopali ob vhodu in se z njimi fotografirali. Zakaj ne bi priponke dal tudi staremu, suhemu beduinu – stražniku? Zataknil sem mu jo v suknjič in se dostojanstveno odpravil k nizkemu vhodu v samostanski kompleks. In je šlo. Troje železnih vrat in potem se znajdeš v malem grškem mestecu z 12 kapelami, z znamenito baziliko Gospodovega spreminjenja, z mošejo, vodnjaki, bivališči za menihe. Kot da bi stopil nekaj stoletij nazaj v preteklost. Cerkev je bila na žalost zaprta, toda že sprehod po teh uličicah preteklosti ima poseben čar. Opazila sva, da se ob cerkvenih vratih zbirajo bradati menihi v črnih haljah. Ko so odprli stara lesena vrata, čudovito delo bizantinskega umetni-





ka, sva smuknila za njimi. Začuda naju ni nihče od tega odvrnil. Eden od menihov se je celo vidno razveselil, ko sva mu povedala, da sva iz Jugoslavije in bi rada videla notranjost cerkve. Malo manj je bil navdušen, ker nisva iz pravoslavnega dela Jugoslavije. Pa nama je kljub temu razkazal znamenitosti bazilike: 12 opornih stebrov, vsak predstavlja mesec v letu, mnoge stare ikone in slavni mozaik. Podoben je tistim v Ravenni, oziroma Sveti Sofiji v Carigradu. Menda spada med najzgodnejše in najlepše mozaike Vzhodne Cerkve. Predstavlja Gospodovo spremenjenje: v sredini je Kristus, ob njem pa na eni strani Mojzes in Elija, na drugi pa njegovi učenci Peter, Janez in Jakob. Posebna znamenitost je kapela gorečega grma, ki jo je sv. Helena dala zgraditi že v četrtem stoletju na mestu, kjer je po izročilu Bog spregovoril Mojzesu iz gorečega grma. V to sveto mesto, ki je za cerkvenim oltarjem, vstopajo romarji bosí. Oltar je postavljen nad koreninami gorečega grma, sam grm pa so ob gradnji kapele presadili par metrov stran. Je edino drevo te vrste na celotnem Sinaju. Podtahnjenci s tega drevesa, ki so jih posadili drugje, se niso nikjer prijeli.

V predverju cerkve je mali muzej ikon; še več, in bolj dragocene, pa hranijo v samostanski galeriji, kamor nisva uspela priti. Od preko 2000 dragocenih ikon izredne duhovne, umetniške in zgodovinske vrednosti, jih je 6 iz 6. stoletja. Precejšen del zbirk so zgodnje bizantinske ikone od 6. do 10. stoletja v različnih stilih in iz različnih dežel. Iz Grčije, Gruzije, Sirije in Egipta (koptski stil).

Seveda se nisva niti trudila dobiti dovoljenje za vstop v znamenito samostansko knjižnico, ki je zaradi svojih zakladov druga najpomembnejša, takoj za Vatikansko. Med 3000 rokopisi sta dve tretjini grških, ostali so

arabski, sirski, gruzinski, armenski, koptski, etiopski in staroslovanski. Brez slednjih si raziskovanja slovanskih jezikov ne bi mogli zamisliti. Najdragocenejši je knjižni rokopis iz 5. stoletja – Codex syriacus. Do leta 1865 je bil v samostanski knjižnici tudi Codex sinaiticus. Dragoceni grški rokopis iz 4. stoletja si je nemški znanstvenik Tischendorf sposodil od prezaupljivih menihov v imenu ruskega carja iz znanstvenih razlogov. Toda Codex ni več našel poti domov. Petrograd so prej spremenili v Leningrad, pa tudi novi oblastniki niso bili nič vestnejši vračevalci sposojenih knjig. Leta 1933 so Codex sinaiticus prodali za bajno vsoto sto tisoč angleških funtov Britanskemu muzeju. – Ne vem ali so sinajski menihi vložili tožbo, skoraj verjetno pa je, da vest ni pekla ne prodajalca ne kupca. – Poleg rokopisov neprecenljive vrednosti hrani samostanska knjižnica še kakih 5 tisoč knjig, mnoge so iz najzgodnejšega obdobja tiskarske tehnike. Samostan ima izven obzidja tudi svojo oazo z vrtom in sadovnjakom. Zemljo so menihi prejšnjih stoletij morali prinesiti od daleč. Vgradili so vhodne zbiralnike, kamor se stekata kapnica in sneg s sinajskih gora. Tu rastejo oljke, čudovite marelice, slive, češnje in zelenjava.

Na območju vrta je tudi samostansko pokopališče s kostnico – zadnje bivališče menihov vseh 14 stoletij. Pokojnike po starem običaju pokopljejo, čez nekaj let pa izkopljejo njihove kosti in jih zložijo v skupno kostnico. Pogled na množico lobanj je precej grozljiv, menda pa tudi poučen. Drugi vzrok za takšen običaj je verjetno tudi težavnost kopanja grobov v skalnem svetu.

Že od ustanovitve samostana v 6. stol. tu živijo edinole grški menihi. Bili so časi, ko jih je tu premišljalo, molilo in delalo tudi 300 naenkrat. Danes jih je okoli 20. Jutranjice začenjajo ob štirih. Obred pa se konča ob pol osmih. Popoldne od treh do petih pojejo večernice. Ukvarjajo se tudi z ročnimi deli, čeprav so mnogi med njimi univerzitetno izobraženi. Po večernicah imajo skupno večerjo, med njo eden od njih glasno bere odlomke iz svetih knjig.

Sinajski meniški red je upravno samostojna enota, ki deluje v skladu s pravili Vzhodne pravoslavne Cerkve. Ima svojega nadškofa, ki živi v samostanu in je istočasno samostanski predstojnik. Pomaga mu »zbor očetov« s štirimi stalnimi člani, eden med njimi je knjižničar, ki varuje stare dokumente in rokopise.



Okrog samostana in v njem je vedno tudi precej beduinov. Pripadajo enemu od plemen sinajskih beduinov in so muslimani, ki so ohranili nekatera krščanska praznovanja. Njihovi krščanski predniki so bili preseljeni kot sužnji s severne obale Anatolije in iz Aleksandrije. Na vrhu Sinaja praznujejo Mojzesov dan, verujejo v preroka Aarona, častijo sv. Jurija in sv. Katarino. Živijo v precejšnjem uboštvi, vendar so prijazni in gostoljubni. Nadškofa priznavajo za svojega vodjo in se k njemu tudi zatekajo v svojih težavah.

Res sva imela srečo, da sva lahko kljub prazniku in uradno zaprtemu vhodu v samostansko mesto, pokukala v ta stari svet. Pravi popotniki namreč nikoli takoj ne vržejo puške v koruzo. Starejši samotni popotnik iz Francije pač ni bil tako premeten vsiljiv kot midva, zato je takorekoč zaman prepotoval dobrih 100 km iz Dahaba ob Akabskem zalivu. Midva pa sva se zadovoljna, v času največje pripeke, pa čeprav aprilske, podala tja, od koder je prišel Francoz. Tudi midva sva si zaželela kopanja v Rdečem morju, polnem koral in rib vseh barv in oblik. Privoščila sva si tudi jahanje na kamehli po vroči puščavi, pa dobro večerjo – in hladno egipčansko pivo. Po dveh res dopustniških dneh v beduinski vasi v Dahabu sva iz Sharm al Shayka na skrajnem jugu Sinaja odplula na afriško stran Sueškega zaliva, v mesto Hurghada. Peti dan najinega potepanja sva se po čudovitem jutranjem kopanju v Rdečem morju pozno popoldne odpeljala z avtobusom ob Sueškim zalivu proti severu. Znočilo se je že, ko sva pred naseljem Safarana, pri odcepu za samostan sv. Pavla, izstopila. Tu pa se začela že druga zgodba o starožitnosti koptskih samostanov in gostoljubnosti njihovih prebivalcev.

**Franč Podobnik**

## POPOTNIK IGNACIJ IZ LOYOLE

Podoba svetnika, katerega petstoletnico rojstva letos obhajamo, nam je v Sloveniji postala nekoliko bolj domača šele v zadnjih letih. Prvi, zares kratek prikaz njegovega življenja je izšel l. 1974. Napisal ga je pokojni p. Venčeslav M. Vrtovec. Temeljit življenjepis z naslovom »Ignacij Loyolski«, je prevod dela španskega avtorja, zgodovinarja Cándida de Dalmasesa.

Od Ignacijevih izvirnih tekstov smo dobili v slovenščini po drugi svetovni vojni njegov priročnik Duhovnih vaj. Šele lani smo dobili v roke slovenski prevod Ignacijeve Avtobiografije, se pravi spis, ki gotovo najbolj zvesto, jedrnat in kratko povzame Ignacijovo življenjsko zgodovino. Spis nosi podnaslov: Romarjevo poročilo. Diktiral ga je svojemu sobratu dve leti pred smrtjo (1556). Ko se je oziral nazaj na celoto življenja, se je prepoznal v podobi večnega popotnika.

### Vitez

Izhodišče Ignacijeve poti je bilo določeno z njegovim rojstvom v plemiški družini. Bil je otrok svojega časa: časa odkrivanja novih kontinentov, obrambe pred islamskim pohodom, protestantizmom... Ko je Kolumb l. 1493 odpotoval na svojo drugo raziskovalno odpravo, se mu je pridružil eden od Ignacijevih bratov. Velikopotezni načrti, bojvništvo in zavzemanje za vzvišene ideale, vse to je bilo v osnovi tiste viteške kulture, v kateri so Ignacija vzgajali. Njegovo domišljijo je takrat razvnel stil življenja, kakršnega so opisovali razni viteški romani. Rad jih je prebiral.

Kot je bil Don Kihot, ta zasanjana figura že razpadajoče viteške kulture, zazrt v »nedosegljivo zvezdo«, tako je bil tudi za Ignacija značilen »privzdignjen pogled« v častne smotre, za katerega je vredno zastaviti vse življenje. Takšen smoter je bila tudi služba svetemu kralju – dokler ga topovska krogla ob obrambi trdnjave Pamplona (1521) ni preusmerila na drugačno pot: pot službe večnemu Kralju. Med tem ko je kot ranjenec ležal na domačem gradu Loyola, se je ob branju Kristusovega življenja preusmeril njegov pogled v drugačno ozvezdje. O sebi pravi, da ga je tedaj »navdajala največja tolažba, kadar je gledal nebo in zvezde. To



je velikokrat delal dolgo v noč, kajti navdajalo ga je z občutkom zelo velike moči za službo našemu Gospodu. Velikokrat je premišljeval o svojem sklepu in si želel, da bi bil že čisto zdrav, da bi se lahko odpravil na pot« (Avtobiografija, 11). Don Kihot je videl uresničitev sebe tako, da je sledil »nedosegljivi zvezdi« v najrazličnejših zunanjih podvigih. Ignacija pa je vodila pot v notranje preobrazbe. Uresničitev svojega viteškega duha je spoznal v zvestobi čistega ideala in osebe hkrati: v službi in popolni vdanosti Kristusu, svojemu Gospodu.

## Romar

V odločitvi za Kristusa je postal Ignacij popotnik in romar hkrati. Nič več ni bil blodeči vitez, ampak romar iskanja najimennitnejše bližine Kristusa, razodetega Boga. Zaživel je v duhu prvega in temeljnega nasprotja: popolne svobode in nenavezanosti na vrednote svetega viteštva ter edine navezanosti na Kristusa, kateremu je želel služiti. Prvo, kar si je zaželel, je bilo, da bi potoval bosonog v Jeruzalem, v kraj, ki ga je Gospod posvetil s svojo smrtjo in vstajenjem. Komaj za silo (p)ozdravljen je nastopil pot iz Loyole v bližnje svetišče Montserrat in tam odložil viteški meč. V sosednjem mestecu Manrezi je nato doživel izredno duhovno očiščenje in razsvetljenje. Potem pa ga je, šepavega, v raševino oblečenega romarja vodila pot skozi nemirno Evropo do Palestini. Z željo, da bi bil Kristusu čim bliže in da bi mu služil. Takratne razmere so hotele, da se spet vrne v Španijo. Vrnitev domov je za Ignacija pomenila streznitev. Dozorel je za mnogo bolj realistično spoznanje: učlovečenje Sinu božjega se nadaljuje v njegovem delu, v Cerkvi. Kristusa ni treba iskati v Palestini, marveč kjerkoli živi Cerkev.

Za službo v Cerkvi pa se je bilo treba ustrezno pripraviti. Kot 34-letnik je torej sedel v šolske klopi v Barceloni, Alcali, Salamanci in še takrat najuglednejši pariški Sorboni. Tu je že imel zbranih okrog sebe 10 tovarišev, med njimi Petra Fabra in Frančiška Ksaverija.

Namesto še vedno navzoče želje, da bi odšel v Jeruzalem, ga je leto po končanih študijih, skupaj s tovariši, pripeljala pot v Večno mesto, Rim.

Sklenili so, da se tu ponudijo v službo papežu, Kristusovemu namestniku, pripravljeni za katerokoli delo v katerikoli deželi sveta.

## Služabnik

27. septembra 1540. leta, torej točno pred 450 leti, je papež Pavel III. sprejel Ignacijev ponudbo ter potrdil ustanovitev Družbe Jezusove. Od takrat je Ignacij, ki je postal prvi generalni predstojnik, ostal za vedno v svoji sobici v Rimu. V srcu pa je ostal še naprej popotnik, skupaj s telesom Družbe, v kateri se je njegov duh utelesil. »Naš poklic zahteva, da potujemo po raznih krajih in živimo na katerikoli strani sveta, kjer je pač pričakovati več sadov za službo božjo in pomoč dušam.«

Pred očmi so bile tako potrebe Cerkve v srcu Evrope, ki je preživljala protestantsko krizo, kakor tudi dežele novoodkritih kontinentov. Sam je ustanovil 35 kolegijev. Leto dni pred njegovo smrtjo je Družba Jezusova bila razširjena v dvanajstih deželah. S svojim pogostim dopisovanjem je gojil stike s sobratii, ki so delovali že tako na daljnem Vzhodu na Japonskem, kakor tudi v Braziliji ali Etiopiji.

Nostalgčna želja po življenju s Kristusom v Palestini je končno dozorela konkretno, vdano in požrtvovalno službo njegovi »nevesti« Cerkvi (Ef 5, 26–27), v kateri skrivnostno biva isti duh. Čeprav je bila »obleka Cerkve« takrat nemalo popackana, je vendar v njej prepoznal Kristusovo nevesto, svoj ideal in orodje odrešenja.

Nekdaj blodeči vitez Inigo je skoncentriral vso življenjsko energijo v doživetju Boga, Stvarnika in Gospoda. Toda ta mistična izkušnja se ni izživela v zanesenem zrenju, kontemplaciji »nedosegljive zvezde«, marveč je postala trezna in realistična služba Kristusu v konkretni Cerkvi: med ubogimi, bolnimi, prostitutkami... pa tudi v pouku zapuščenih otrok, v izobrazbi duhovnikov, v teološki refleksiji in oznanjevanju evangelija na pravkar odkritih kontinentih. Njegova mistika ni bila le mistika gledanja, marveč mistika »gledanja v dejavnosti«, ali mistika služenja v luči »spoštljive in dejavne ljubezni«. Ignacijeve značilne in največkrat uporabljene besede so: odlikovati se, napredovati, potovati, napredek duš, večja čast... Iz teh besed veje nemiren duh popotništva in stremljenja v značilni »več« in »bolj«, kakršnega lahko navdihne le vse ljubezni vreden Stvarnik in Gospod. S svojo lastno življenjsko izkušnjo je postal Ignacij – po zapisu Duhovnih vaj – neke vrste pedagog, vodnik v zorenju krščanske izkušnje. Zaradi tega ga je Cerkev razglasila za zavet-



nika vseh, ki se po duhovnih vajah usmerja-  
jo na pot za Kristusom.

Lojze Bratina

## IACOBUS HANDL GALLUS DICTUS CARNIOLUS (1550–1591)

V letu 1991 bo brez dvoma središčni kulturni dogodek na Slovenskem praznovanje 400-letnice smrti največjega umetnika, ali vsaj glasbenika, ki jih je dala naša zemlja.

Ceprav so ohranjena skoraj vsa njegova dela in teh je sorazmerno ogromno število, pa nam niso ohranjeni njegovi življenjski podatki. O njegovi življenjski poti pravzaprav vemo zelo malo. Se največ nam pove napis okrog njegove podobe na ohranjenem lesorezu iz leta 1590:

IACOBVS HANDL — GALLVS  
DICTVS — CARNIOLVS:  
AETATIS SVAE XL: ANNO:  
M.D.X.C.

Krščen je bil torej na ime Iacobus (to ime je vedno napisano z i in nikoli z j). Ker se je praznik apostola Jakoba že od nekdanj praznuje 25. julija — kot še danes, sklepa Josip Mantuani, naš prvi gallolog, da je rojen okoli tega datuma. Točneje, nekaj dni prej. Še do pred kratkim je namreč veljala naveda, da so otrokom dali imena po najbližjem svetniku na koledarju.

Njegov priimek je Handl (včasih z ostrivcem ali krativcem in tudi s preglasom). Tako se je vedno podpisal na koncu uvodov k izdajam svojih skladb. Ime je nemško, kar pa ne pomeni, da je bil tudi skladatelj nemškega rodu. Ime je v zvezi s trgovanjem oziroma trgovino.

Sledi v nekem smislu njegovo umetniško ime: Gallus, in sicer dictus. To pomeni, da so ga imenovali ali klicali za Gallusa. V uvodih zgodnejših del ima tudi Gallus vocatus, kar še bolj poudari to trpko obliko. Morda si je dal sam to ime ali pa so mu ga pridejali drugi. Morda zaradi podobnosti v nemškem priimku, ki je zelo blizu tej živali. Sicer pa so tudi v drugih primerih taki prevodi nekoliko nerodni. Prvi dunajski škof je bil Jurij Slat-



konja. Priimek je nedvomno v zvezi s sladkim. Njegovi prijatelji so ga prekrstili v Zlatega konja, kar je bilo tudi primeren predmet za njegov škofovski grb. Skladatelj se je torej pisal Handl, drugi pa so ga klicali Gallus. Je pa res, da s tem nazivom skladatelj sam dela besedne igre v svojih uvodih. Po drugi strani pa srečamo polatinjen njegov priimek v obliki Handelius. Šele iz latinske oblike Gallus je že Kamilo Mašek leta 1858 nakazal, da je morda Petelin. Vendar je to samo in povsem le domneva, ki je brez vsakih stvarnih dokazov. To pa spet ne pomeni, da ta domneva ni možna; mogoče je celo verjetna.

Sledi, da je bil Carniolus — ali v zgodnejših spisih tudi Corniolanus — kar pomeni, da je Kranjec oziroma da prihaja iz Vojvodine Kranjske. Ta del (danes bi rekli republika) Avstrijskega cesarstva je obsegala Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko oziroma približno današnjo Ljubljansko nadškofijo. Izraz Kranjec nam nekaj pove o njegovem poreklu oziroma domovini, ne pove pa ničesar o njegovi narodnosti. Pojem narodnosti in pripadnosti določenemu narodu sta se še razvijala zelo počasi in se dokončno oblikovala v prejšnjem stoletju. Če je bil Kranjec, pomeni, da ni bil Štajerc ali Goričan, iz ene sosednjih »republik«. Po vsej verjetnosti je bil Slovenec, ker je pač večina prebivalstva slovenska. Tako nastane vprašanje, kje se je skladatelj na Kranjskem rodil. Pred sto leti — ob 300-letnici smrti — se je razvilo veliko iskanje njegovega rojstnega kraja, in sicer pod priimkom Petelin, kot prevod naziva Gallus. Dva kraja, v katerih so bili ali so še Petelini, sta se potegovala za to čast: Ribnica in Idrija. Posebna debata se je razvila ob



350-letnici rojstva. Idrijo je zagovarjal Jožef Zazula v reviji Cerkveni glasbenik. Ribnico pa njen dekan Anton Skubic v dnevniku Slovenec. Čeprav ima Idrija boljše argumente, pa žal takrat ni spadala k Vojvodini Kranjski, temveč h Grofiji Goriški. Ker takrat pač še ni bilo matic, je vsa debata precej v zraku.

Naslednji podatek nam pove, koliko je upodobljeni možakar star in kdaj je bila podoba narejena oziroma v lesu izrezana. Mož je star 40 let in to je bilo leta 1590. Tistega leta je bila tudi natisnjena v tretjem zvezku zbranih motetov *Opus musicum*. Če je bil leta 1590 star 40 let, se je torej rodil leta 1550. Če povežemo letnico z imenom oziroma s svetniškim zavetnikom, potem lahko rečemo, da se je skladatelj rodil 25. julija 1550 (ali kakšen dan prej). Zanimiva je za slovensko kulturo ta letnica 1550. Tega leta je namreč Primož Trubar izdal prvo slovensko knjigo, ki je hkrati tudi prva slovenska tiskana pesmarica. Tudi Trubar ima na svoji podobi napisano, da je Carniolanus. In če (!) je skladatelj rojen v Ribnici, sta si bila ožja rojaka. Vsekakor pa sta oba ponešla Deželo Kranjsko v Evropo.

Samo toliko glede napisa, kaj pa podoba sama? Mož ima okoli vratu značilno nagubano ovratno nabornico, ki je oblikovana pod vplivom španske mode in je bila v tistem času razširjena po vsej Evropi. Oblečen pa je v brokatno obleko, gosposko vrhnje oblačilo. V času in prostoru, kjer je bilo natančno določeno, kako se smejo oblačiti posamezni družbeni sloji, se je mož oblačil kot ljudje iz višjih družbenih plasti. Glede moževega izraza pa pravi akademik Trstenjak: »Začuden gledajo v svet njegove široko odprte oči z dvignjenimi, v čelo zasekanimi obrvmi. Se pravi, da izžareva odprtost v svet z ambicioznostjo prodreti vanj. Sicer pa je to bolj otožen, nekako melanholičen obraz, pri 40. letih že kar nekoliko utrujen od prevelike tankovestnosti.«

Ko je skladatelj umrl, so njegovi prijatelji naročili v tiskarni veliko polo s štirimi pesmimi njemu na čast in njegovo podobo. Ta »osmrtnica« ima naslov: »In tumulum Iacobi Handellii Carnioli insignis musicae practicae artificis, qui Pragae IIII. Idus Iulii pie in Christo obdormivit Anno MDXCI.« To bi v prevodu pomenilo: »Na grob Iacobusa Handeliusa Kranjca, slavnega umetnika praktične glasbe, ki je v Pragi 12. julija 1591 pobožno zaspal na Kristusu.«

Skladatelj je živel v raznih samostanih, kar vemo iz njegovih večkrat omenjenih uvodov, zanesljivo pa je, da je bil od 1579 do 1585 kapelnik škofa Stanislava Pavlovskega v Olomucu, na Moravskem, od takrat naprej do smrti pa organist v cerkvi sv. Janeza na Bregu v Pragi, na Češkem.

Naš mož je bil imeniten glasbenik, to dokazujejo njegove skladbe, bil je plodovit skladatelj, to dokazujejo njegove številne skladbe, bil je pa tudi izredno spreten urednik, to dokazujejo njegove zbirke. Potrudil se je, da so izšle v tisku skoraj vse njegove skladbe, tako da je komaj katera ostala v rokopisu oziroma v prepisu, ker njegovega rokopisa ne poznamo. Njegove zbirke delimo v tri skupine: maše, motete in madrigale.

Že leta 1580, ko mu je bilo 30 let, je že izdal štiri zvezke skladb s skupnim naslovom *Selectiones quaedam missae*, to je: Nekaj izbranih maš. Sistematično jih je razdelil v štiri zvezke po štiri maše v vsakem. V prvem so osem in sedemglasne maše, v drugem šest, v tretjem pet, v četrtem pa štiriglasne maše. Nad naslovom ni pozabil omeniti, da je to prva knjiga maš v štirih zvezkih. Imel je torej v načrtu tudi drugo ali morda še tretjo knjigo. Zato tudi v naslovu: Nekaj. Po drugi strani pa so ostale v rokopisu štiri maše, ki bi jih eventualno uporabil pri drugi knjigi. V teh mašah se naslanja na glasbene motive lastnih motetov ali skladb drugih skladateljev. Vse so tako imenovane parodične maše, ker posnemajo določeno glasbeno misel.

Svoje motete (cerkvene pesmi) je skladatelj zbral v štiri knjige z naslovom *Opus musicum*, ki so izšle v letih 1586–1590. Tukaj je uredil 374 (!) motetov po bogoslužnem letu. Prve tri knjige so posvečene svetim časom, četrta pa godovom in skupnim mašam svetnikov. Prva knjiga ima tri zvezke: advent, božič in čas po božiču do posta; druga ima štiri: pasijoni, lamentacije (oboje za veliki teden), velika noč in vnebohod ter binkošti; tretja ima dva: Sveta Trojica in Sv. Rešnje telo ter Posvetitev cerkve ali žegnanje; četrta knjiga pa je – kot rečeno – posvečena godovom svetnikov in njihovim skupnim pesmim. Ta knjiga pa ni razdeljena po vsebini, ampak po številu glasov, in sicer tako kot maše: v prvem so osemglasni, v drugi šest, v tretjem pet, v četrthi knjigi pa štiriglasni moteti. Vsi zvezki pa imajo isto notranjo strukturo: pesmi v čast Materi Božji, v čast apostolom in evangelistom, mučen-



cem, spoznavalcem ter devicam in svetim ženam. Moteti so komponirani za najrazličnejše glasbene sestave oziroma zборе: nekaj je za moške glasove, nekaj za ženske, velika večina pa je za mešane zборе; po številu glasov gredo od 4-glasne do 24-glasne pesmi; po številu zborov pa od enega zbora (do osemglasnih pesmi) preko dveh, treh in celo štirih. Zadnji dve skladbi sta edini za 24-glasni zbor oziroma za štiri šestglasne zборе in so posvečeni vsem svetnikom! Razen nekaj izjem so vsa njegova besedila vzeta iz Svetega pisma, posredno pa iz misala in molitvenega bogoslužja.

Od madrigalov (svetne pesmi, vendar v latinščini, kot skoraj vse njegove skladbe) pa je prvo knjigo izdal sam, drugo pa njegov brat po skladateljevi smrti. Prva knjiga, ki nosi naslov *Harmoniae morales*, ima štiri-glasne madrigale, druga *Moralia* pa pet, šest in osemglasne. Prav tako kot maše.

Iz vsega tega se vidi, da je bil izreden talent, neutrujen delavec in sistematičen urednik. Vse to v čudoviti povezavi. Pri svojem poslu ni skladal in tiskal oziroma izdajal, ampak je skladal po potrebi, kot mu je služba narekovala, šele nato je skladbe uredil. To vidimo tudi iz tega, da je med moteti več skladb, po katerih je komponiral maše, ki so bile izdane vsaj šest let prej.

Edo Škulj

# SPOMIN NA SKLADATELJA GABRIJELA PLAVCA

Med več glasbeniki, ki so bili doma iz naše dežele in so v 16. in 17. stoletju delovali v danes tujem kulturnem okolju, je tudi Gabrijel Plavec. Letos mineva 350 let, kar je 11. januarja 1641 umrl v nemškem mestu Mainzu. Njegov priimek se v zgodovinskih virih pojavlja v več različicah. Na osnovi virov pa lahko utemeljeno domnevamo, da je bil doma iz naših krajev, saj je podpisu na naslovnici svoje edine ohranjene zbirke skladb dodal Carniolus – Kranjec, podobno kot nekaj desetletij pred njim Gallus. Domneve o izvoru njegove družine oz. priimka iz Železnikov pa so manj trdne in preverljive, čeprav se Plavci tam omenjajo že okrog l. 1560.



*Flosculus vernalis* – Pomladna cvetka

Podatki o njegovem življenju se omejujejo na nekaj arhivskih dokumentov in kratka poročila takratnih kronistov. Plačilne listine mesta Mainz z dne 10. aprila 1612 navajajo Gabrijela Plavca kot dvornega kapelnika mestnega kneza Johanna Schweikarda von Kronberga, na čigar dvoru je delovala kape-la voljenih glasbenikov že najmanj od konca 16. stoletja. V juniju istega leta je Plavec vodil glasbenike na slovesni posvetitvi cesar-ja Matija II. v Frankfurtu, prav tako pa ga kronist navaja kot glasbenega vodjo ob po-svetitvi samostana v Aschaffenburgu pozimi l. 1614. V l. 1614 je Plavec dirigiral petnaj-stim glasbenikom, ki se jim je pridružilo še 16 trobentačev, na kronanju cesarja Ferdi-nanda v Frankfurtu. Kronist piše za to slavlje o »posebno odlični, izbrani in redki glasbi«. V matični knjigi v Aschaffenburgu pa za 3. avgust 1621 najdemo zapis o njegovi poroki. Sled za njegovimi morebitnimi nasledniki pa se kasneje v krstnih knjigah izgubi.

Tudi slovenske kronike navajajo v tem času nekega Gabrijela Plavca, ki je bil v letih 1619/20 organist, leta 1626 pa je vodil pevsko šolo pri ljubljanskih jezuitih. Glede na dejstvo, da segajo nemški viri o Plavcu tudi v trideseta leta 17. stoletja in še dlje, lahko trdimo, da gre v ljubljanskem primeru za drugega glasbenika z istim imenom.



Obširnejši podatki o njegovem življenju niso znani, čeravno so obstoječi dovolj za trditev, da je bil Gabrijel Plavec uspešen glasbeni vodja, gotovo tudi učitelj in da je dobro igral vrsto instrumentov. Vemo tudi, da je dolga leta trpel zaradi vodenice. Pri delu ga je zato od l. 1631 nadomeščal skladatelj in organist Daniel Bollius, prav tako uslužbenec mainškega kneza. Plavec je imel kot glasbeni praktik in skladatelj tudi po relativno skopih virih očitno velik ugled. Mrliška knjiga pri sv. Petru v Mainzu naveda, da je bil »... izreden glasbeni vodja, najizbranejši je bil v inštrumentalni glasbi...« in dodaja, da »... v umetnosti komponiranja za 10 in 12 glasov ni imel sebi enakega...« O ohranjenih skladbah mrliška knjiga in tudi drugi viri žal ne poročajo.

Leta 1621, v letu svoje poroke, je v Aschaffenburgu izdal zbirko 26 skladb za štiri do osem glasov s spremljavo orgel, ki jo je poimenoval *Flosculus vernalis* – Pomladna cvetka. Izdaja vsebuje poleg treh maš, dveh vstopnih spevov in obhajilnega moteta same marijanske skladbe med njimi po tri *Magnificate*, dve *Salve Regina*, dve *Ave Mariji*, *Ave Maris Stella* in dvanajst motetnih skladb na psalmska in marijanska besedila. Po en izvod zbirke se je ohranil v knjižnici v Uppsali in v Parizu, tri skladbe iz zbirke pa so nepodpisane izšle šest let kasneje v obsežni izdaji *Himmelsche Harmony* v Strassburgu. Gotovo *Flosculus vernalis* ni edina Plavčeva zbirka skladb, prav tako se niso ohranile njegova dela za inštrumente, niti skladbe za 10 in 12 glasov, katerim pripisuje sodobni kronist posebno veljavo.

Zasnova Plavčevih skladb kaže, da je uporabljal vse znane skladateljske navade časa: pogoste so skladbe v starejšem načinu imitiranja glasov, beneško večžborje mu ni novo, saj ga je z uspehom uporabljal v svojih skladbah in ga kot novost uvedel v svojem okolju. Na njegovo delo pa je bistveno vplivala tudi nastajajoča zgodnjebaročna tradicija z izrazitimi solističnimi odlomki, z monodičnim in koncertantnim slogom, stopnjevano deklamacijo in poudarjenim izražanjem besedila v solističnih glasovih. Govorici novega časa pa se je kot skladatelj zapisal tudi s stalnim spremljanjem pevskih glasov z basovskim godalom in orglami.

**Tomaž Faganel**

## **WOLFGANG A. MOZART (1756 – 1791)**

Ni treba biti kdove kako razvajan ali izobražen, da se odzivaš Mozartovim pevnim melodijam, milini in lahkotnosti. Tako ima nešolan ljubitelj glasbe rad Mozarta zaradi čistega užitka, ki mu ga prinaša. Izučen glasbenik, glasbeni strokovnjak tudi obožuje Mozarta, vendar iz drugih vzrokov. Njegovi glasbi nikoli ne odraste noben glasbenik. Čim bolje kdo pozna Mozarta, tem večje čare odkriva pri njem.

Wolfgang Amadeus Mozart se je rodil 27. januarja 1756 v Salzburgu in je umrl 5. decembra 1791 na Dunaju. Ko mu je bilo šest let, je že očaral cesarico Marijo Terezijo, nato je oče organiziral triletno turnejo po severnoevropskih središčih, na kateri je prikazoval svojega čudežnega otroka. Med leti 1769 – 1773 je trikrat potoval v Italijo, od Milana do Neaplja. Učil se je pri tedaj najbolj slavnem italijanskem kontrapunktiku patru Martiniju v Bologni. Svoje sposobnosti glasbenega dojemanja je dokazal v Rimu. Papeška kapela je bila silno ponosna na neki v Sikstinski kapeli peti *Miserere* in je strogo prepovedala vsako širjenje in prepisovanje not zanj. Mozart je delo slišal, ga doma po spominu zapisal, pri drugem poslušanju korigiral in pokazalo se je, da je polifono skladbo pravilno zapisal. Papež je nato povzdignil štirinajstletnega v viteza zlate ostroge. Leta 1771 je postal knezoškofijski koncertni mojster, leta 1779 pa dvorni in stolni organist. Vendar je leta 1781 pretrgal vse službene vezi s salzburškim nadškofom in se za stalno preselil na Dunaj, kjer je ostal deset let, do smrti.

Mozart je bil eden največjih skladateljev opere, in eden resnično velikih skladateljev, ki so močno vplivali na umetniški razvoj te oblike. Čeprav ima veliko nesmrtnih stvari na tem polju, štejejo med vrhunce vsaj tri njegove opere: *Don Juan*, *Figarova svatba* in *Čarobna piščal*. Mozartova genialnost ni samo v tem, da je svoje opere napolnil s čudovito glasbo, temveč so tako edinstvene tudi zato, ker so bile resnično ogledalo človeškega vedenja. Vsaka opera zase je skrbno glasbeno orisana, ima dosledno dramatično dogajanje, v njih je večje in zanesljivo obdelal precej zapletene psihološke



motive. Vse to pa je dosegel, ne da bi prekršil pravila dobre glasbene oblike.

Drugo veliko polje Mozartovega delovanja je simfonija. Tudi tukaj izstopajo tri dela, in sicer zadnje tri simfonije, ki jih včasih tudi imenujejo: Haffnerjeva, Praška in Jupiter. Te simfonije kažejo mojstra na vrhuncu moči. Težko se je odločiti, katera od teh treh simfonij zasluži največje občudovanje. Glasbenik hitro opazi, kako velik korak naprej od Haydna je napravil Mozart v obravnavanju te najvišje instrumentalne oblike, in misli mu nehote zaidejo k mlademu Beethovnu, ki se brez kakega posebno opaznega preloma vzdiguje onod, kjer je nehal Mozart, in se vzpenja na ponosne vrhove, ki jih je bilo namenjeno doseči samo njemu.

Mozarta pa lahko imenujemo tudi očeta sodobnega koncerta. Kar je bilo do tedaj napisanega v tej obliki, je bilo večina priredba baročnega koncerta brez resničnega razumevanja za pravo vlogo solističnega instrumenta. Mozart je opravil tako dovršeno delo, ko je združil in prilagodil določene prvine, ki jih je našel pri roki, da lahko klasični koncert za klavir in orkester velja za njegov dosežek. Poudaril je virtuoza individualnost, dal tej obliki simfonično podobo, prečistil sonatno obliko prvega stavka in razkril umetniške možnosti kadence. Mozart je napisal 25 koncertov za klavir in orkester, od katerih izstopajo v d-molu, v A-duru, v c-molu in B-duru. Napisal je tudi koncert za dva klavirja, ki ga je izvajal s sestro Nannerl. Čeprav violinski koncerti ne dosegajo umetniške ravni klavirskih koncertov, pa vendar izstopata dva po notranji zgrajenosti.

Prav tako je pomemben njegov delež pri komorni glasbi, za majhne zasedbe. Med njimi izstopajo godalni kvarteti, ki jih je podedoval od Haydna, klavirski kvarteti, godalni kvinteti, kvintet s klarinetom in drugi. Pri vsem tem pa ne smemo pozabiti na njegove klavirske sonate, sonate za klavir štiriročno, sonate za dva klavirja in violinske sonate.

Pomemben je tudi Mozartov prispevek cerkveni glasbi. Večina njegovih 19 maš je nastala, ko je deloval kot koncertni mojster (od 1770) in dvorni organist (od 1779) knežjega dvora v Salzburgu. Pri tem se je moral prilagoditi konvencionalnemu okusu kakor tudi predpisom nadškofa Colloreda, ki je določil časovne meje nedeljskemu bogoslužju. Nekaj časa pred koncem delovanja v Salzburgu se je pritoževal v italijanščini



pisanem pismu patru Martiniju v Bologno: »Naša cerkvena glasba je zelo različna od one v Italiji, toliko bolj, ker popolna maša s kyrie, glorio, credom, sonato po berilu, darovanjskim spevom ali motetom, sanctusom in agnus Dei ne sme trajati, če nadškof mašuje, več kot tri četrt ure. Za tak način komponiranja je potreben poseben trud. Pri vsem tem pa mora biti maša s polnim orkestrom, s trobentami in pavkami itd.« Tako je nastala kombinacija med missa brevis (za nedelje med letom, z manjšo zasedbo in brez ponavljanja besedil) in missa solemnis (za slovesne praznike, z velikim orkestrom in pogostim ponavljanjem bogoslužnih besedil). Morda je med vsemi njegovimi mašami najbolj priljubljena Krönungsmesse, ki jo je napisal leta 1779 za kronanje Marijine podobe v romarski cerkvi Maria Plain blizu Salzburga. Poleg maš ima še druge cerkvene skladbe: večernice in litanije, krona vsega pa je njegovo zadnje delo, Rekviem ali maša za rajne.

Pripoved o nastanku Rekviema je dokaj nenavadna. Leta 1791, nekega julijskega dne, se je pri skladatelju oglasil skrivnostni neznanec, naročil je mašo za rajne in obljubil dobro nagrado. Pri tem je zahteval, naj skladatelj ne poskuša izvedeti za ime naročnika. Skrivnostni obiskovalec je bil oskrbnik čudaškega grofa von Walsegga, ki je pri uglednih skladateljih naročal kompozicije in jih nato predstavljal kot svoje. Mozart je naročilo sprejel, a slabotnega od bolezni in izmučenega od dela je obsedla misel, da piše mašo za lasten pogreb. »Podobe tega tujca ne morem pregnati izpred oči. Nenehno ga vidim, kako me prosi, roti in neučakano



zahteva moje delo. Nadaljujem, ker me komponiranje manj utruja kot počitek. Sicer pa se nimam več česa bati. Čutim, da mi bije zadnja ura. Vsak čas bom umrl. Prišel je moj konec, preden sem se naužil svojega talenta. In tako končujem svojo pogrebno pesem. Ne smem je pustiti nedokončane.« Čeprav je delal do zadnjega in zadnje note narekoval iz bolniške postelje, je ni dokončal. Mozart je ves čas mislil na to delo, prav do zadnje ure življenja. Popoldne pred smrtjo si je dal prinesiti rokopis na posteljo in je z maloštevilnimi prijatelji začel peti iz njega. Ko so prišli do *Lacrimosa*, so Mozarta oblile solze. Zadnje ure je v deliriju kar naprej poskušal posnemati zvok trobent, morda je hotel povzeti glasbo iz *Tuba mirum*. Na prošnjo njegove vdove, ki je bila v strahu za dogovorjen honorar, je to storil Mozartov učenec in najbližji sodelavec Franz Süssmayer. Skladba je bila izročena naročniku, ki jo je prepisal in kot svojo stvaritev izvedel 14. decembra 1793 v Wiener Neustadt v spomin svoje soproge.

Od dvanajstih stavkov *Rekviema* je v celoti Mozartov le prvi. Naslednjih osem, z izjemo stavka *Lacrimosa*, za katerega je napisal le osem taktov, je mojster zapustil v osnutku, ki je obsegal v celoti izpisane vokalne glasove, bas in dosti podrobno nakazano instrumentacijo. Zadnji trije stavki so Süssmayerjevi. Mogoče je, da se tudi ti vsaj deloma naslanjajo na Mozarta, vsekakor to velja za fugo, ki je posneta po prvem stavku in s katero se skladba konča. Ob tem je nastal spor, koliko je *Rekviem* Mozartov in koliko Süssmayerjev. Na to vprašanje je dobro odgovoril Beethoven: »Če ga ni napisal Mozart, potem je Mozart tisti, ki ga je napisal.« Čeprav ni v celoti njegov, je *Rekviem* vendar zasenčil vse druge Mozartove cerkvene skladbe. Poslušalci so ga tako zaradi glasbenih lepot kot zaradi romantičnih in hkrati tragičnih okoliščin njegovega nastanka sprejeli kot umetniško oporoko enega največjih genijev evropske glasbene kulture.

**Edo Škulj**

## SEDEM DESETLETIJ S PLEČNIKOM

Le malo jih je še, ki živijo že toliko časa z deli velikega mojstra in s spomini nanj. Več let pa živi z njim le še njegova častljiva nečakinja Maca (stričeva ljubezen do nje je ovekovočena v prelepi knjigi *Plečnik v Italiji*, 1967) in njena prijateljica Mirjam, med učenci pa »gospod Janez« (tako ga je klical profesor), njegov nekdanji asistent in naslednik, profesor Valentinčič. Toda sam sem bil s skrajnega severa domovine na poseben način obdarjen z njegovo naklonjenostjo in prijateljstvom, s spremljanjem njegovega dela, ki mi nudi toliko užitka in spominov...

Kako živim dan na dan med Mojstrovimi darovi že petinpetdeset let, naj kratko povem. Naša petinšestdesetletna »podstreha« v Rožni dolini je zatrpna s pohištvom in knjigami. In v tej stiski našega globnjaka ne bi le poznavalec prepoznal, kateri kosi pohištva so izšli po Plečnikovi zamisli iz njegove risbe. Si predstavljate ozke podstrešne sobe, s poševnimi, nizkimi stenami? Tu ležim v postelji, ki jo je zasnoval mojster Plečnik: z obema omarama sijeta v svetlorjavkasti češnjevine, tam nekje iz moravških hribov menda. Postelji, srednjevisoki, sta ločeni (»Če je bolezen v hiši, jih morete postaviti kam drugam,« je dejal profesor...). Imata zaobljen rob in enako preprosti sta tudi omari, z dvojnimi ravnimi robom na vrhu. Psiha ima steklo že dokaj odrgnjeno po tolikih selitvah... Sem sodita tudi dva opéta stola, toda le za enega je prostor, drugi je v dnevnem prostoru namenjen gostom.

Sliki Toneta in Mare Kraljeve na lesu ter Olafa Globočnika Piran na pol metra oddaljeni steni – le previdno skozi to sotesko! – me tolažijo posebno v bolezenskih dneh... Ko bi se mogel tu posloviti od sveta in doma!

Za dva bi bil ta naš globnjak kar ugodno skromno gnezdo, saj je sosedna soba nekaj večja (4,5 × 5) – toda kako je tu moglo prespati petersko naših potomcev? Ta soba je temnorjava, saj je pohištvo iz domače orehovine. Ob najvišji steni je še našla dovolj prostora knjižna omara, vsa razložljiva, tako da je šla ob selitvah v zaboj. To je bil prvi kos pohištva, za katerega sem naprosil prof. Plečnika skico tam nekje v letih 1934–35.



preden sem mislil na celotno pohištvo. Tedaj mi je profesor svetoval: Jaz bi si dal narediti preproste zabojčke v obliki kocke, da jih morete poljubno po potrebi postavljati. Ker me to ni navdušilo, sem dobil načrt: trije deli z vratci, drugi in tretji del imata steklo, značilno pa je okovje, ki ob straneh spaja vratca s steno omare in v sredini za ključavnico.

Omaro je izdelal Prosenčev Francelj v Češnjicah pri Moravčah, okovje pa mojster Rebek ob Ljublanici. Ko sem nato mojstra Plečnika naprosil še načrte za ostalo pohištvo, je dejal: Zdaj moramo pa enako okovje uporabiti tudi pri pisalni mizi in kredenci. Pisalnik je zelo praktičen, ker ima polno predalov; kredenca pa je kmalu postala shramba za knjige, revije in rokopise (danes v dnevnem prostoru kot glavni del Plečnikovega pohištva). K pisalniku sodita dva stola s širokim naslonjalom (ker zanj ni prostora, je eden pri sinu); enaki štirje stoli, le z ožjim naslonjalom, so ob okrogli mizi, katere plošča je bila načeta ob selitvi jeseni 1944 na kmečkem vozu. Danes so vsi ti kosi pohištva obloženi s sinovimi knjigami. Izdelal ga je mizarski mojster Vrečar v Domžalah leta 1936. Selili smo ga desetkrat (v Maribor, Beltince, Kranj, nazaj v Beltince, v Soboto, nazaj v Beltince, v Ljubljano...)

Kot prvo- ali drugošolec sem v Domu in svetu 1920 prvič bral Plečnikovo ime v Steletovem poročilu o Strajničevi monografiji o njem. Ali sem v januarju 1922 bral v Slovencu članek o mojstrovi petdesetletnici, se ne spominjam. Toda v tistem času, ko smo obiskovali prve razrede jeseni 1919 odprte gimnazije v Soboti, je arhitekt Plečnik prišel v Ljubljano, v Mariboru pa je maturiral Bogojančar Ferko Bajlec, ki ga je župnik Ivan Baša poslal v salezijanski zavod v Veržeu, ko je videl, da deček gnete iz ilovice kipce. Nato je – kot prvi iz Prekmurja – nadaljeval v škofovih zavodih v Šentvidu. Bajlec se je vpisal jeseni 1923 na arhitekturo pri Plečniku, toda odbijali so ga inženirski predmeti, pa tudi denarnih možnosti za študij ni imel, zato se je po prvem semestru vpisal na pravo, da je lahko študiral doma in »ob delu«.

V Bogojini pa so že pred prvo svetovno vojsko nameravali zidati novo cerkev, ker je bila stara – z nekaterimi gotskimi in mogoče celo romanskimi sestavinami – barokizirana premajhna. Vojska je uničila ves, posebno v Ameriki nabrani denar, in začeti je bilo treba znova. Tako je bil Bajlečev študij pri



Plečniku srečno naključje: župnika Bašo je seznanil s Plečnikom, katerega je že jeseni 1923 naprosil, naj mu naredi načrt za novo cerkev. Spomladi 1924 je Plečnik narisal »dva projekta« in jeseni – med delom za Prago – prišel sam v Bogojino. Po prvem nesporazumu zaradi zadržanosti obeh ob srečanju – se je razvilo med njima toplo prijateljstvo. Plečnikova pisma Baši sem objavil najprej v Novi poti 1958 (pod šifro B. B., Jože Plečnik v Prekmurju, str. 243–47), nato pa s komentarjem v Znamenju VII. 1977, 58–66.

V posebnem članku bi mogel opisati svoje doživljanje gradnje bogojanske cerkve v letih 1925–1927. Tedaj smo v bogojanskem župnišču živeli samo ob tem. Gledali in razlagali smo načrte, ki so bili med tem tudi objavljeni v publikaciji Iz ljubljanske šole za arhitekturo 1925 in v Domu in svetu 1923. Mlajši ujec, študent veterine v Zagrebu, je prinesel Strajničevo monografijo Josip Plečnik, ki sem jo vneto prebiral in občudoval podobe v njej. Bogojina je tedaj imela kakih 15 dijakov, v župniji pa še več. Živo smo spremljali rast veličastne, nenavadne stavbe iz pobočja hriba, v glavni steber pa smo položili svojo pergamentno listino s podpisi...

Zgodbe o Plečniku v Bogojini so dolge in zapletene, ne natanko dokumentirane. Prvo svojo vožnjo iz Radenec – železnica v Prekmurje še ni bila dogotovljena – v Bogojino, ko ga je goljufivi taksist vozil naokrog skoz Lendavo, je Plečnik ogorčeno opisal župniku Baši 10. sept. 1924. V Bogojini se je odločil za tretji načrt, ki je ohranil staro



cerkev in jo spojil z novo. Tu je bil ves prevzet od nove pokrajine, od ljudi, njihovega jezika in vedenja – vse ga je spominjalo na slovaško vas, kakor je navdušeno pripovedoval svojim študentom. Večkrat mi je poslal razglednice npr. s slovaškimi lesenimi nagrobniki, z ljudsko nošo.

Plebánuš Baša – Plečnikovim študentom je veljal že za »legendarnega«, kot priča J. Omahen v svoji knjigi – je peljal Plečnika na prošenje v madžarski Dobróvnik, v Martjance, kjer bi naj narisal nov oltar in v Sóboto, kjer je baje pohvalil spoj gotskega prezbiterija z novo cerkvijo iz začetka našega stoletja. Med nevihto v Bogojino gredé sta se ustavila v evangeličanski gostilni, kjer so jima postregli z »lipovim tejem« (čajem) z dvakrat žgano prekmursko slivovico – žganico. Plečnik je to zdravilno pijačo hvalil svojim študentom in drugim in ko mu je župnik poslal nalašč zanj izdelan sod za 80 litrov z domačo žganico kot »honorar« za opravljeno delo, je zdravil tudi svoje goste z »lipovim tejem«...

In ko je 25. junija 1927 prišel v Bogojino profesor s Tomažičem in Suhadolcem, je bil »izven sebe, ka se je posrečilo vse tak, kak si je zamislil«, je zapisal plebanuš. Plečnik je objel polirja Martina Horvata, ki je tako uspešno vodil zidavo in ga obdaroval. S seboj je nesel »bogojanske rožmarine«, o katerih je za božič 1928 pisal, da »vsi lepo rasto – na visoko in košato – tudi .fajgeljni« se bodo naredili –«. In že prej je pisal arh. Tomažiču iz Prage: »...stebri – župnika Baše spomenik bodo. Kdo bi si to mislil, da bo imela mala Bogojina tako veliko misel –«

Tu je ušla skromnemu mojstru ocena lastnega dela, kakor tudi v pismu plebanušu Baši 6. VI. 1927 po potovanju po tujini: »Videl sem mnogo lepih stvari – pa pred nobeno me ni bilo bogojanske cerkve sram! Čez 100 let bodo povedali, če je cerkve prav ali neprav zgrajena –«

Do jeseni 1925 smo hodili ob sobotah peš domov iz Sóbote in doživljali vse dogajanje ob novi cerkvi. Tedaj je bil že mimo Plečnikov obisk v Bogojini, arhitektu Francetu Tomažiču sem neko poletje pomagal – jaz, najslabši matematik! – pri statičnih računih; prihajal je tudi ing. A. Suhadolec kot Plečnikov zastopnik; prihajala so Plečnikova pisma »plebánušu« Baši, ki je svoje župljane poljudno navajal na nenavadni okrogli stolp nove cerkve – »saj ga nikjer na svetu ni

takega!« – on pa jim je dejal: samo kokoš nese vedno enaka jajca, ker drugačnih ne zna; človek pa ima pamet in si izmišlja vselej nove stvari... Ves svet bo hodil gledat in občudovat našo cerkev in njen »tören«!

Konec oktobra pa so nam na sobočki gimnaziji ukinili (zaradi premajhnega števila učencev) sedmi in šesti razred. Kar čez noč smo se morali odločiti, kam sedaj. Nekateri pametni profesorji so dejali: če že morate odtod, pojdite v Ljubljano. In tako smo štirje iz sedmega in štirje iz šestega razreda odšli na poljansko gimnazijo. Šestošolci smo se sicer po Novem letu vrnili v Sóboto, toda jeseni smo jo morali dokončno zapustiti. Sevé nam je Ljubljana samo razširila obzorje. Slovenščino nas je učil, žal le nekaj časa, eden od urednikov Doma in sveta, ki sem ga tedaj že hlastno prebiral – France Koblar. Drugega urednika, Franceta Steleta, sem poznal že z njegovih obiskov v Bogojini in srečal sem ga nekoč pred cerkvijo v Bértincih.

Tisto leto 1926 je Stele objavil v Domu in svetu študijo Umetniško Prekmurje, v kateri je dobila svoje mesto tudi Plečnikova cerkev v Bogojini, z ilustracijo. V prihodnjem letniku pa je pred njegovim esejem Arhitektura – poezija blestela fotografija bogojanskega stolpa med drevjem, meni tako znana in ljuba domača podoba, še danes... Doživljal sem tedaj nastajajočo Plečnikovo Ljubljano, šišensko cerkev, ki je nastajala – z majhno zamudo – vzporedno z našo, pa mostove, luči in stebre in stavbe (trgovska zbornica v Beethovnovi ulici!), kar sem vse spremljal tudi po slikah v Domu in svetu. Ilustriranem Slovencu in publikacijah Plečnikove šole. Sledil sem njegovemu delu v Pragi in drugod. Bližal pa se je tudi moj prvi obisk pri profesorju...

V začetku jeseni 1927, ko sem bil v osmi šoli, je prišel bogojanski »zvonár Jánuš«, izviren možak, ki ga je moj brat opisal v istoimenski črtici v Mladiki 1936 (pod psevdonimom Marko Dólinec) in prinesel od župnika Baše trto »šmarnico«, ki je bila s svojimi širokimi listi Plečniku ob obisku v Bogojini tako všeč. Plečnik je od moje stare matere prinesel tudi šopek cvetlic, o katerih sta se dolgo pogovarjala. Zvonarja – mežnarja Jánuša sem pričakal na postaji, ga prenočil pri frančiškanih in zgodaj zjutraj odvedel v Trnovo k profesorju, da sva ga našla še doma. Bil je zelo vesel lepe trte, izbrala sta na vrtu prostor zanj, postregel nama je z domačim



orehovim likerjem (prvič sem ga pil) naročil kosilo za Jánuša in odšel na fakulteto. Sam pa sem zamudil prvo uro in se razredniku Lovru Sušniku moral opravičiti, da sem bil pri profesorju Plečniku...

Kako sem kot študent slavistike nadaljeval stike s profesorjem, se ne spominjam natanko. Vem le, da sem 1931, ko smo se preselili v novo hišo v Beltince (po učevi smrti) prosil Plečnika za nasvet, kako zasenčiti velika okna pred soncem. — Ko sva z rajnim zgodovinarjem Jožetom Maučcem, bogojanskim rojakom, 1932 začela urejati in pisati tednik *Nóvine* (tiskali so jih v Kranju), po imenu je bil on urednik, sem Plečnika naprosil, da jim je narisal novo glavo (objavljena v *Stopinjah* 1987, str. 28), ki so jo imele potem do konca izhajanja 1941. List, pisan v prekmurščini, je tudi sam rad prebiral. Naprosil sem ga tudi za naslovno risbo za prekmurski Kalendar Srca Jezušovoga, katerega letnik 1933 sem uredil. Priredil je Führihovo sliko z napisom.

Poleti 1932 smo ob petdesetletnici rojstva postavili na pokopališču v Bratoncih pri Beltincih nagrobnik Števanu Kúharju, zapisovalcu ljudskih pesmi in pripovedk (sedaj zbrano v knjigi *Ljudsko izročilo Prekmurja*, 1988). Ker sem za postavitev sam dal pobudo J. Kleklu, sem Plečnika naprosil, da je narisal načrt za spomenik in obširen napis v narečju. Isto leto sem ga naprosil za načrt nagrobnika martjanskega župnika Jožefa Horvata (po rodu gradiščanskega Hrvata), ki je 1925 dal po Plečnikovem načrtu postaviti bel marmornat oltar v najlepši prekmurski gotski cerkvi iz 1322, s freskami Janeza Aquile v svetišču. Za Kúharjevo slavnost sem napisal v narečju »spomenico« (kakor jo je imenoval Juš Kozak, ki navaja iz nje v knjigi *Za prekmurskimi kolniki*) o njegovem življenju in delu. Plečnik je določil obliko, izbral papir (nekaj primerkov na boljšem papirju) in črke ter vodil tisk v Univerzitetni tiskarni.

Ko sem ga naprosil za risbo ovitka in platnic za »zbornik« ob petnajstletnici osvojenja »Slovenska krajina« (1935), ki sem ga uredil in izdal v samozaložbi, je imel enega tistih trenutkov, ko je dvomil v svoje delo in je dejal: To naj naredi kdo od mlajših, bom že našel koga. In je določil Mariborčana Milana Černigoja, ki je tako zgodaj umrl. Narisal je lepo simbolično drevo s petnajstimi večjimi listi. — Videti je bilo, da je bilo profesorju žal, da mi ni ustregel. Zani-



Bogojina

mal se je za vsebino zbornika in dejal: Pojdite k Otonu Župančiču, pravkar se je vrnil iz Prekmurja in Pri kolovratu (gostilna poleg stolnice) kar naprej govori o Prekmurju, posebno o tamkajšnjih otrocih in občuduje, kako mu je otrok odgovoril: tou je roužica... Res mi je Župančič obljubil prispevek, a ga ni napisal.

Plečnik se je zanimal tudi za plačilo tiskar in mi svetoval: Te dni sem slišal zelo lepe reči o banu Marušiču, pojdite k njemu in ga prosite, ali mu smete posvetiti svoj zbornik — gotovo bo nekaj prispeval. Res je bilo tako, prosvetni oddelek banovinske uprave (načeloval mu je moj nekdanji profesor L. Sušnik) je naročil knjigo za vse prekmurske šole. Nekateri pa so trgali iz nje list s posvetilom (ban je bil medtem zamenjan) in se jezili name. No, podobne očitke sem doživel tudi 1956! Ustrezi vsem politikantom, ki hočejo vladati...

V tem času sem bil že profesor v Mariboru in s Plečnikom sva si tudi dopisovala. Vsako srečanje z njim je naredilo name globok vtis. Prijateljem sem govoril: to je srednjeveški menih in renesančni umetnik v eni osebi. Njegova zunanost, njegov način govorjenja, pozdravljanje in poslavljanje — vse je bilo nekaj posebnega, pristrčno, vselej nekaj novega. In vedno se je zanimal za Prekmurje. Ko sem ga naprosil, da bi narisal nagrobnik za ujca, župnika Bašo, je dejal: Saj je njegov najlepši spomenik cerkev! Pri tem ni pomislil, kaki dvomi so ga mučili v zvezi s cerkvijo, ki smo jo vsi občudovali in ljubili, on je pa ni šel pogledat in je trpel molče, da ni ustvaril tistega, kar je hotel in kar bi bil moral... Žal si nisem zapisoval ničesar o teh mnogih najinih razgovorih, mogoče bi se v njih ohranilo kaj splošno pomembnega o njegovem delu in mišljenju, kar je šlo v pozabo. V letih pred vojsko je bilo narejeno pohištvo, o katerem sem pisal



na začetku. Poleti 1938 smo profesorji priredili potovanje na Slovaško in Češko, ogledali smo si Plečnikova dela v Pragi, mene je posebej privlačila cerkev srca Jezusovega na Vinohradych, katerega razglednico sem imel iz ljubih, tedaj že pokojnih rok... Plečnik Ji je narisal nagrobnik s pletenim križem na vrhu –

Vzrasla je Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, kjer sem po vojski dobrih dvanajst let deloval s svojim seminarjem. In prišla je vojna vihra in beg v rojstno vas in selitev za selitvijo. Prvo leto vojske v Šóboti sem užival še dovolj prostora s Plečnikovim pohištvom. Ko so me pa prestavili v Bačko, sem se vračal le na daljše in krajše počitnice. In ko smo se po ovinkih 1946 preselili v Ljubljano, so se vrstili tudi obiski pri profesorju Plečniku. Ko sva ga z ženo obiskala v Trnovem, ji je nabral šopek na vrtu. Obiski na šoli, ki se je preselila na Graben, so bili namenjeni opremi cerkve v Bogojini. Nastopala sta že »gospod Janez« – Valentinčič in »gospod Bitenc«, najprej kot asistenta, nato kot profesorja.

Mnoge mimogredé izrečene profesorjeve sodbe in mnenja, ugodne ali neugodne, so bile vselej zanimive in bi jih bilo vredno ohraniti. Za to bi bili morali poskrbeti predvsem tisti, ki so dalj časa dnevno bili z njim, toda vem, da jim je občevarje s profesorjem bilo tako naravno kot zrak, ki so ga vdihovali in jim ni prišlo na misel, da bi kaj zapisali.

Da bi tudi sam poskusil kaj zapisati o nekdanjem življenju Ljubljane, kar si je zastavila tisti čas naša stroka, sem se odločil za Plečnika kot starega Ljubljančana. Tako sem nekega 1. maja dopoldne odšel k njemu na šolo. Ljubeznivo mi je pripovedoval o življenju na Gradišču in natančno opisal svoj rojstni dom. Toda nisem mogel tako hitro pisati in neprijetno mi je bilo, da bi spoštovanega profesorja še nadlegoval, zato sem opustil svojo namero.

Po Plečnikovi smrti sem dvakrat pisal o njem v manj opaženih revijah. K drugi objavi me je vzpodbudila Omahnova knjiga spominov, ki je krivo prikazovala tudi Plečnikovo delo za Bogojino. (Mimogredé: vsi od Steleta dalje pišejo – kljub ponovnemu pisanju pravilne ljudske oblike: bogojánski, vzpodbujeni tudi po domislici Slovenskega pravopisa: bogojínski.) Še huje pa je, kar objavlja v zadnjih letih T.K. o Plečniku podtaknjeni »gematriji«. Pri tem me je zlasti zbolelo krivično in docela neutemeljeno fantaziranje o Plečnikovem »doživljanju«

v Bogojini in podtikanje kar blasfemičnega pomena njegovega stolpa, posebno vrhnjega stolpiča. Naj tu povem, da je Plečnik sam dejal, da stebri pod ploščadjo stolpa predstavljajo apostole kot stebre Cerkve, stolpič nad ploščadjo pa Kristusa. Tako je župnik Baša tudi razlagal svojim župljanom in drugim. Zato je vsako blodno izmišljanje v tej zvezi onečaščenje Plečnikovega spomina.

Kóliko je vredno »gematrično« igrackanje, dokazuje primer iz bogojánske cerkve, katere prvi steber na levi strani so kamnoseki v Ljubljani med delom pokvarili. Plečnik je prekril ranjeni del temnosivega podpeškega marmorja z belo marmornato ploščico z napisom: AVE

MA

RIA

Dijaki smo že tedaj brez slehernih coprnij, ki bodo »odkrivale« take skrivnosti, uganili ob mojstrovem elegantnem R, ki je bil izrisan kot P z nanj obešeno črto: Glej, tu se je pa podpisal: Plečnik Ioseph Arhitekt... Kar slišim ga, kaj bi bil rekel, ko bi bil slišal, kaj vse mu podtikajo.

Pa raje se ozrem na Njegovo delo, ki me obdaja in gledam v duhu vse čudovite njegove stvaritve ter ga slišim: Ostanite z Bogom, ljubček moj...

Vilko Novak

## V SPOMIN BLAŽU KOCENU (1821–1871)

L. 1991 bo minilo 170 let od rojstva naše-ga evropsko znanega kartografa, geografa in šolnika Blaža Kocena in 120 let od njegove smrti. Zato je prav, da se ga po 68-tih letih spet spomni ta Koledar. V članku bom skušal nekoliko bolj osvetliti njegovo osebnost in ponekod dopolniti ali popraviti dozdašnje številne življenjepise.

Kocen se je namreč rodil 24. I. 1821 v prijazni vasi Hotunje, župnija Ponikva, dekanija Šmarje pri Jelšah in umrl 29. V. 1871 v Hernalsu pri Dunaju. Njegov oče Martin iz Žusma (1779–1844) je poročil kajžarsko vdovo Heleno Zdolšek (1776–1868) s Hotunja in priženil njeno hčerko Urško ter kajžo. Nato je Helena rodila še Blaža in Marijo.



Družina se je gnetla v napol zidani, napol leseni koči. Pri krpi zemlje in kravici ni bilo obilja, zato so hodili Kocenovi menda na dnino, da so prislužili nekaj živil. Ko je Blažek zmogel, je tudi on nosil domov z grenkobo ta živila, zato je ob priliki dejal materi: »Bog mi daj nekoč to doseči, da mi ne bo treba po fari beračiti z žakljem.«¹ Sicer pa je fantič pasel kravico, se podil po bližnjih hostah in gmajnah ter *veliko risal*. Ob večerih je rad poslušal pripovedi staršev o bližnjih graščakih iz Ponigla, o Napoleonu in francoskih vojakih, ki so se 1812 tod umikali iz Rusije idr.

Od 1828–32 je Blažek obiskoval enorazredno trivaliko na Ponikvi. Težak je bil začetek učenosti: skoraj enournno pešačenje do šole v malo primerni obleki in obutvi, pretežno nemški predmarčni pouk, najbrž pa so ga spotoma zbadali součenci gruntarjev. V šolski kroniki idr.² bereš, da je bil njegov učitelj Johann Zweck, kar ni res. Zweck je namreč začel tu poučevati 27. II. 1812 in odšel v Poljčane že 5. VII. 1815. Zanesljivo pa je učil Zweck od l. 1812–14 A. M. Slomška. Kocenov učitelj je bil vsaj do l. 1830 domačin Georg Wradatsch, tj. namreč Jurij Bradač. Pisec šolske kronike gotovo ni obvladal slovenščine, zato je latinški B pisal z gotskim W.

Pripominjam, da je bila zgrajena šola tik za farno cerkvijo 1811.³ *Ker sta jo obiskovala Slomšek in Kocen, bi se spodobilo, da bi bila spomeniško zaščiteni. Ker pa jo je tamkajšnja krajevna skupnost prodala pred nekaj leti šolski snažilki, naj odgovorni preprečijo vsaj nadaljnje predelovanje.*

Tudi ta šola ni dala dovolj znanja za vpis v gimnazijo, zato je moral po tedanjih predpisih Kocen najprej l. 1833 končati 4. raz. celjske glavne šole, da je od 1834–39 obiskoval tamkajšnjo šestrazredno gimnazijo. V gimnazijskih izveštjih⁴ je vpisan med odličnjaki kot *Blas(-ius) Kotzen*. Žal, da vsa niso ohranjena. Med šolanjem se Kocen ni počutil dobro zaradi pogostnega stradanja in zasmehovanja sošolcev, ker je bil slabo oblečen. Da bi bil kos zasmehovalcem, je sprosil pri meščanih ponošene frake, jih razparal, pobarval in si sam sešil obleko.⁵ Zaradi takih razmer in mladostnega zorenja se je vse bolj ogibal sošolcev in znancev ter se zapiral vase. V tem pa so kali Kocenovega samotarstva in čudaštva, o čemer pišejo njegovi življenjepisci.

Pred vpisom na univerzo je moral Kocen končati še dvoletni graški licej (1839–41),



nato se je po želji staršev, zlasti matere vpisal v celovško bogoslovje, ga končal in bil l. VIII. 1845 posvečen pri Sv. Andražu na Koroškem. Ob vpisu v bogoslovje sem naglasil materino željo, ker jo je imel namreč zelo rad, jo obiskoval in do smrti izdatno gmotno podpiral. S. Rutar⁶ pravi, da je neki bogoslovni prof. izgovarjal njegov priimek s poudarkom na l. zlogu (*Kócen*), ker je kocén zelnato steblo- štor, zato se je začel podpisovati *Kozen*. Omenili smo, da je vpisan v celjskih gimnazijskih izveštjih v nemški obliki in pravopisu – *Kotzen*, zato so tako pisali tudi v bogoslovju. Iz podpisa *Kozen* pa sledi, da ni šlo za prenašanje poudarka, ampak za soglasniško skupino »tz«. Obstaja namreč nemška beseda *der Kotzen* v pomenu *kóc*.⁷ Morda je to zbudilo Kocena in je zato opustil v svojem priimku črko t.

Od 1845–50 je Kocen kaplanoval v Šentrupertu nad Laškim, Šoštanju in v Rogatcu. Ko je potrebovala prosvetna oblast po gimnazijski reformi l. 1849 (ukinitvev licejev, uvedba 8-letnih gimn., več realij, nekaj več pravic slov. jeziku) več profesorjev, je v to službo vabila tudi mlade duhovnike. Kocen se je takoj prijavil, bil sprejet in poučeval od 1850–52 kot »namestni učitelj« (začasni, neizprašani učit.) na celjski gimnaziji matematico in prirodopis. *Potemtakem je imel Ko-*



cen več veselja za pedagoško delo kot za pastoralno. Ker ni imel predpisane izobrazbe, jo je pridobil s tem, da je opravil po enoletnem študiju na dunajski univerzi zaključne izpite iz matematike, fizike in prirodopisa, in sicer okt. 1853. S tem je postal »pravi učitelj« (naziva suplent, profesor sta bila uvedena kasneje) in bil takoj premeščen na gimnazijo v Ljubljani. Tu se je družil z liberalnejšimi prirodoslovci (K. Dežman) in vremenoslovci (H. Miteis) idr., menda zaradi bolezni neredno maševal in se brž zameril (Bachov absolutizem!) cerkvenim in šolskim oblastem. Zato je po Rutarjevem mnenju⁸ dosegel škofijski ordinariat premostitev v Gorico. V tuk. nadškof. arhivu ni ničesar o tem. Sicer pa je že dr. Jože Rus⁹ nekoliko podvomil o tem, rekoč: »Menda tudi radi stalne bolehavosti (jetika) je bil s 24. sept. 1855 premeščen v Gorico«, vendar ga je označil kot »svobodomiselnega duhovnika«. Kocenovo svobodomiselnost omenjajo tudi mlajši njegovi življenjepisi v naših liberalnih časopisih (Slov. narodu, Jutru), kar je bilo tipično za tedanje slovenske razmere. Pri tem je vprašanje, kaj kdo razume pod tem pojmom. Ker je Kocen redno maševal in pri tem bral evangelije idr., si težko predstavljam, da bi vanje ne verjel. Vsekakor je to hvaležna tema za raziskavo, ki naj bi jo opravil za diplomo kak študent teologije.

V Gorici je bil Kocen l. 1857 imenovan za stalnega profesorja. Zato bi človek pričakoval, da je dobil v pripraviški dobi dovolj metodičnega znanja in spretnosti za dober pouk, vendar ni bilo takò. Iz nekaterih Kocenovih življenjepisov,¹⁰ ki bežno označujejo njegov pouk po izjavah učencev, sledi, da je bil slab praktik. O njegovem ljubljanskem in goriškem pouku namreč bereš: Kocen je bil v šoli redkobeseden, nerazpoložen, osoren, strog, pa vendar dober. Kjer je obstajal za predmet učbenik, so učenci zaporedno brali tekste lekcije, Kocen pa je neznane pojme pojasnjeval. Redkeje je učencem naročil, katero lekcijo naj se doma sami naučijo. Ker so bili učenci pri tako nezanimivem in pasivnem pouku pogosto nemirni, jih je hotel disciplinirati s tem, da je imena nemirnežev zapisoval v beležnico in te temeljiteje spraševal. V šoli je govoril samo nemško. V učencih je zbujal pozornost, ker je hodil vedno sam, navadno s knjigo v rokah in nosil nenavadno krojene obleke; zato so pravili, da je samotar in posebnež.

Kolikor so ocene objektivne, je bil ta

pouk srednjeveški — zelo slab. Kocena opravičuje le to, da so se posebne (specialne) metodike za srednješolske predmete 60. leta komaj rojevale. Verjetno se je Kocen pri kasnejšem temeljitejšem študiju geografskih ved zavedel, da je slabo poučeval, zato je prav on položil temelje metodiki geografskega pouka.

Koliko je bil Kocen v tem času zaveden Slovenec, ni znano. Kot smo videli, se je podpisoval Kozen oz. Kozenn, v šoli sploh ni govoril slovensko. Zato pravi dr. Žagar,¹¹ da je bil sprva narodnostno indiferenten, celo mlačen. Če ga primerjamo v tem pogledu z njegovim rojakom Slomškom, ga Kocen ni dosegel. In morda ga je prav Slomšek ogrel za slovenstvo, prav gotovo pa moravski Čehi v Olomoucu. V dokaz Kocenovi slovenski narodni zavednosti navajajo to, da je v 3. izd. atlasa za srednje šole (1863) dodal zemljevid alpskih dežel z zarisano slovensko narodnostno mejo po Czörnigovi karti in s seznamom slovenskih krajevnih imen. V atlasu 1875 je zemljevid slovenskih dežel z naslovom: »Krain, Istrien, Görz, Unterkärnten und Untersteiermark« (Kranjska, Istra, Gorica/-ška/, Spodnja Koroška in Spodnja Štajerska).

V Gorici je začel Kocen znanstveno delati. Pod vplivom ljubljanskega Dežmanovega domoznanskega krožka je namreč proučeval milo goriško podnebje in napisal razpravo *Das Klima von Görz* (Podnebje Gorice) ter jo priobčil 1857 v tamkajšnjem gimn. izvestju. Pri obilnem delu (maševanje, poučevanje na gimn., raziskovanje in pisanje) se je Kocen ogibal družbe, a ga zato ne bi smeli označevati kot samotarja.

Z 18. VII. 1858 je bil premeščen na gimnazijo v Olomoucu, kjer je našel ugodnejše pogoje za znanstveno delo. Tu je namreč spoznal češkega knjigarnarja, tiskarja in založnika Edvarda Hölzla, ki ga je pridobil za pisanje zemljepisnih učbenikov in za izdelavo novih zemljevidov. In Kocen je res spisal 5 učbenikov za pouk zemljepisa v ljudskih, meščanskih in srednjih šolah, ki so doživeli v Hölzlovi založbi po več izdaj in bili prevedeni v vse jezike avstrijske (od 1867 avstrogrške) monarhije. Zaradi skopega prostora omenjamo le učbenik *Erdbeschreibung für Volksschulen* (1868 — 11 izdaj), ki je izšel tudi v slovenskem prevodu Ivana Lapajneteta kot *Zemljepis za narodne šole* (Maribor 1877, Dunaj 1879). Z njim je hotel Lapajne utrditi zemljepis kot samostojen ljudskošol-



ski predmet in slovenski pouk na Štajerskem. Zemljepis namreč nekako do 1870 ni bil samostojen učni predmet in se je poučeval v okviru drugih predmetov, na gimnazijah npr. pri zgodovini in statistiki. In prav po precejšnji Kocenovi zaslugi je postal zemljepis samostojen učni predmet.

Hözl je vztrajno prigovarjal Kocenu, naj začne izdelovati prepotrebne nove šolske zemljevide, ker je kot založnik vedel, da so bili tedanji iz Nemčije uvoženi zemljevidi premalo natančni in so imeli mnogo napak. Ker Kocen za to delo ni imel izkušenj, je nekaj časa okleval, končno pa je le izdelal z izredno vztrajnostjo in natančnostjo najprej 1860 atlas za ljudske in meščanske šole, nato pa še za srednje šole. Seveda je oba atlasa natisnil in založil Hözl. Posebno je zaslovel Kocenov »*Geografski šolski atlas z 31-kartami za gimnazije, realne in trgovske šole avstroogrške monarhije*«, ki je izšel seveda v nemščini l. 1861. Zatem so sledile tudi po avtorjevi smrti nove izdaje z dopolnili drugih kartografov v vseh jezikih monarhije razen slovenskega. Od 1887 dalje so izhajale v Zagrebu hrvatske izdaje celo po 1. svetovni vojni in se je po njih učilo tudi več rodov slovenskih dijakov bivše Jugoslavije. Natančno število izdaj tega atlasa sicer ni znano, vendar pravijo, da je izšla ob njegovi 100-letnici na Dunaju 86. izdaja. To število pa po Žagarjevem mnenju¹² presega število vseh jugoslovanskih atlasov, ki so izšli po l. 1918.

L. 1863 je izdal Hözl Kocenov atlas z devetimi *nemimi* zemljevidi (Oro-Hydrographischer Atlas in 9 Karten), od katerih nekateri prikazujejo gorovje, drugi vodovje. Kocen se je torej dobro zavedal, da so za urjenje v branju zemljevidov pri pouku potrebni nemi, brezimenski. Koristijo pa tudi pri preverjanju znanja. Vedel je tudi, da boljše spoznamo gorovja na posebnih (orografskih) kartah, vodovja pa na hidrografskih. Poleg omenjenih manjših priročnih kart v atlasih je izdelal Kocen tudi 9 *stenskih* kart (zemeljska polobla, Evropa, Koroška, Štajerska, Zg. Avstrija, Spod. Avstrija, Češka, Moravska s Šlezijo in Palestina). Kocen je torej dobro vedel, da so za pouk vsega razreda potrebne večje karte, ki so obešene navadno na šolski tabli, poznal je pa tudi prednost priročnih kart za pouk, ker je učenec pri branju le-teh prisiljen slediti učiteljevi razlagi; zato so te karte v didaktičnem pogledu boljše. V nekaterih razpravah Kocen namreč govori tudi o tem, kakšna mora

biti zemljepisna šolska karta in ima o zahtevah čisto moderne nazore, ki so še danes veljavni. Kocen je bil torej tudi odličen kartograf.

Njegovi atlasi in karte so bili boljši kot nemški, ker so imali veliko manj napak pa tudi risbe so čistejše. Karte so tudi natančneje prikazovale vzhodne in južnejše pokrajine Avstro-Ogrske (Bukovino, Ogrsko, Dalmacijo, Slavonijo) in Bosno ter Srbijo, kar je bilo tedaj strateško, politično in gospodarsko pomembno.

Od 1863 je bil Kocen kot zaslužen geograf in kartograf član »prosvetnega sosveta« za gimnazije pri dunajskem »naučnem ministertvu«, zato je lahko vplival na reformo geografskega pouka, potrjevanje učbenikov in učil, vplival pa je tudi na nastanek *realnih gimnazij*.

Ko je odšel Hözl 1870 na Dunaj in tja prenesel tiskarsko idr. dejavnost, mu je Kocen sledil, da bi lažje nadzoroval tisk svojih kart, se naselil v okoliškem Hernalsu ter je po slabem letu 29. V. 1871 umrl. Večina biografov navaja za vzrok smrti jetiko, Rus¹³ »vročinsko bolezen«, Žagar¹⁴ pa tifus. Vsekakor je najverjetnejša zadnja diagnoza, dvomljiva pa zlasti prva, ker je nemogoče, da bi jetični Kocen živel pri tedanjem zdravstvu ok. 17 let.

Kocen je bil potemtakem pomemben geograf, odličen kartograf in ne nazadnje dober metodik geografskega pouka ter organizator tedanjega srednjega šolstva.

Omenjeni E. Paidasch¹⁵ hvali Kocena kot svetovno znanega kartografa in zavednega avstrofila ter očita rojakom, da so nanj čisto pozabili, ker nima nobenega spominskega znamenja na Ponikvi in ne v Hotunju. No, pogledimo to debelo laž! Ob Kocenovi 100-letnici rojstva so »njegovi rojaki« l. 1921 vzdali v rojstno hišo skromno spominsko ploščo. Ko so morali razpadajočo hišo 1967 podreti, ker domačini niso našli niti v Ljubljani sredstev za obnovo, je šola shranila spominsko ploščo in so jo 1975 vzdali v predverje nove šole, ki je bila tedaj zgrajena. Šola pa se od tedaj imenuje *Osnovna šola Blaža Kocena Ponikva*. Ob zgraditvi šolskega poslopja na Ponikvi (1898) za štiri-razrednico so vzdali v pročelje s podporo domačinov, občine, geografov in duhovščine dostojno marmorno ploščo v spomin Kocenu. L. 1900 so prav tja vzdali tudi spominsko znamenje A. M. Slomšku. Po l. 1975 je bila ta šola prazna, zato se je vanjo vselil

dislocirani obrat šentjurske tovarne Alpos. Odtlej je podoba šole z okoljem glede na omenjeni spominski znamenji žalostna. Zato naj odgovorni poskrbijo – kolikor že niso – da se to uredi ali naj spominski znamenji premeste na drugo primerno mesto.

Dne 29. X. 1972 so odkrili v Hotunju na mestu porušene rojstne hiše lep spomenik Kocenu. Zgrajen je bil na pobudo ponkovske predmetne učit. Slave Kovačič in ob podpori domačinov, Geografskega društva Slovenije, celjskih geografov, šentjurske občine in daljnih Kocenovih sorodnikov. Veliko dela so opravili tamkajšnji učitelji in učenci. Ponikva se torej zaveda Kocenovega pomena in ga je tudi vedno častila.

**Ivan Andoljšek**

- ¹ Zapis ponkovske predmetne učit. Slave Kovačič.
- ² Edo Paidasch, Blasius Kozzen aus Ponigl, Kreis Cilli. Marburger Zeitung 25. I. 1944, str. 6
- ³ Gl. sliko šole pred predelavo v MK 1986, str. 154!
- ⁴ Juventus caes.-reg. Gymnasii Celejani 1833 in 1838 je v NUK brez sign., letnika 1837 in 1838 sta v ptujski Ljudski in študijski knjižnici, nekaj v celjski ŠK
- ⁵ Gl. op. 2!
- ⁶ S(imon) R(utar), LZ 1899, 421–25
- ⁷ Prim.: M. Pleteršnik I, 417; Fr. Tomšič: Slovensko-nemški slovar, Lj. 1983, 193; Slovar slov. knjižnega jezika, Lj. 1975, II, 355
- ⁸ S. Rutar, tam, 422
- ⁹ Dr. J. Rus, SBL I, 480
- ¹⁰ Rutar, n.d.; B. Kocen, J 25. I. 1921 (anonimno): »Sevničan«, K 40. izdaja Kocenovega atlasa za srednje šole, SN 1906, št. 276
- ¹¹ Dr. Marjan Žagar: Ponikva in Blaž Kocen, GV 1972, 48–52
- ¹² Gl. op. 11!
- ¹³ Gl. op. 9!
- ¹⁴ Gl. op. 11!
- ¹⁵ Gl. op. 2!

# STOLETNICA SMRTI NAŠEGA NAJVEČJEGA JEZIKOSLOVCA

Miklošič, Franc, jezikoslovec. Rojen 20. 11. 1813 v Radomerščaku pri Ljutomeru, umrl 7. 3. 1891 na Dunaju. Po l. 1819 je njegov oče imel v Ljutomeru gostilno in trgovino, v tem mestu je Miklošič obiskoval do l. 1824 ljudsko šolo, gimnazijo pa nato 2 leti v Varaždinu, 4 v Mariboru. Od jeseni 1830 je v Gradcu študiral filozofijo in pravo. Tu se je veliko družil s S. Vrazom, z njim snoval almanah Metuljček (kot štajerski odziv na Kranjsko Čbelico), prevajal in bil tudi leposlovno tvoren. Doktoriral je 1838 v Gradcu iz filozofije, 1840 pa iz prava na Dunaju. S posredovanjem J. Kopitarja, s katerim se je bil sprijateljal, je 1844 dobil mesto v dunajski dvorni knjižnici. V nekem smislu je Kopitarjev učenec (panonska teorija o domovini stare cerkvene slovanščine), za njim je dobil tudi cenzuro za slovanske, novogrške in romunske spise. Objavljati je začel že v 40. letih, zatem pa med marčno revolucijo l. 1848. postal predsednik društva Slovenija, zahteval združitev vseh Slovencev v »slovenskem kraljestvu«, enakopravnost slovenščine v šoli in uradu, ter bil izvoljen v prvi avstrijski državni zbor na Dunaju in pozneje v Kromeržu. L. 1848 je postal dopisni, l. 1851 pa pravi član dunajske akademije znanosti. L. 1847 je nekaj mesecev pomagal pri prevajanju državnega zakonika (poslovenil njegov l. zv.). Istega leta je bil imenovan za izrednega, l. 1850 pa že za rednega profesorja na slavistični stolici dunajske univerze (bil tudi dekan in rektor). Konec študijskega leta 1885 je bil upokojen; pokopan je na dunajskem centralnem pokopališču. Na podlagi svojega obsežnega in pronicljivega dela je postal član raznih akademij in učenih društev v Avstro-Ogrski in zunaj nje, l. 1864 je dobil tudi dedno avstrijsko plemstvo.

Miklošič je jezikoslovno raziskoval predvsem slovanske jezike vključno s staro cerkveno slovanščino (po njegovem staroslovenščino). Tej je najprej izdelal etimološki slovar Radices linguae slovenicae veteris dialecti (Koreni slovenskega jezika starega narečja) 1845, zatem Lehre von der Conju-



gation im Altslovenischen (Nauk o spreganju v staroslovenščini) 1848, nato pa po vrsti še Lautlehre (Glasoslovje) v predelani obliki Altslovenische Lautlehre (Staroslovensko glasoslovje), 1878, Formenlehre der altslovenischen Sprache (Oblikoslovje staroslovenskega jezika) ter Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti (Slovar slovenskega jezika starega narečja), vse troje l. 1851 (drugo je doživelo 2. izdajo že 1854), končno pa l. 1874 Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen (Staroslovensko oblikoslovje v vzorcih z besedili iz glagoliških virov). Kakor se vidi že iz teh naslovov, je Miklošič od Kopitarja prevzel (menda Zoisovo) misel o stari cerkveni slovanščini kot prednici slovenščine.

Glavno Miklošičevo delo je *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen* (Primerjalna slovnica slovanskih jezikov): I – *Vergleichende Lautlehre*... (P. Glasoslovje) 1852 (kjer staroslovenščini sledijo novoslovenščina /= slovenščina/, bolgarščina, srbsščina, maloruščina /= ukrajinsščina/, češčina, poljščina, zgornje-, nato pa dolnje-lužiščina); povsem predelano je Glasoslovje drugič izdal l. 1879; II – *Vergleichende Stammbildungslehre*... (P. besedotvorje) 1875; III – *Vergleichende Formenlehre*... (P. oblikoslovje), 1856, 2. izdaja 1876; IV – *Vergleichende Syntax*... (P. skladnja) 1868–1874, 2. (neizpremenjena) izdaja 1883. V ta okvir spada tudi še Miklošičev *Etimologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen* (Etimološki slovar slovanskih jezikov) 1886 (nekateri ga imajo za njegov največji jezikoslovni dosežek).

K posameznim delom te primerjalne slovnice in etimol. slovarja je M. pisal obširne razprave. Pri tem so bili podani: I – glasoslovje bolgarskega jezika (1851), izvor glasovnih zvez *tr t, trét, trat* (1878), daljšanje (1878) in dolžina (1879) samoglasnikov; II – zlaganje v srbsščini (1863), tvorba imenja v stari cerkveni slovanščini (1858); III – končnica *-go* v rod. zaimenske sklanjatve (1869), zložena sklanjatev pridevnikov (1871), imperfekt (1874), doneski k starocerkvenoslovanski slovnici (1875); IV – neosebni glagoli (1865) (v drugi izdaji (1883) Neosebkovi stavki, eno najboljših Miklošičevih del); tožilnik z nedoločnikom (1869) in zanikanje (1869). Razprave k etimološkemu slovarju: koreni stare cerkvene slovanščine (1857), tujke v slovanskih jezikih (1867), turške prvine v jugovzhodnih in vzhodnih evropskih jezikih (1884, 1885, 1888, 1890),



o tujkah (1888). K besedotvorju gredo še: Tvorba osebnih (1860), tvorba krajevnih imen iz osebnih lastnih (1864) in občnih (1872, 1874), imena mesecev (1867), krščansko izrazje slovanskih jezikov (1875).

Miklošič je pisal tudi kritike. Ocenil je Boppovo primerjalno slovnico nekaterih indoevropskih jezikov (1844) in z njo obrnil pozornost vodilnih jezikoslovcev nase. Vostokovovo izdajo Ostromirjevega evangelija (1847), za katerega je menil, da ne more biti osnova za starocerkvenoslovansko slovnico. Po obisku Carigrada, Dalmacije in Črne gore je izdal *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii* (Spomeniki srbski, zadevajoči zgodovino S., B. Dubrovnika) (1858), iz prijateljstva z Vukom Karadžićem pa je napisal še 4 razprave o srbohrvaškem ljudskem pesništvu. Izdajal je tudi znamenita stara besedila: *Monumenta linguae paleoslovenicae e codice suprasliensi* (Spomeniki stare cerkvene slovanščine iz Supraselskega zbornika) (1851), *Apostolus e codice monasterii Šišatovac* (starosrbski rokopisi iz samostana Šišatovac) (1853), *Chronica Nestori* (Nestorjeva kronika) (1860), *Die Legende vom heiligen Cyrillus* (Legenda o sv. Cirilu) (skupaj z E. Dümmlerjem, 1860), *Vita Methodii* (Življenje Metoda), pa še sv. Janeza Zlatousta pridige (1845), Življenje svetnikov, Življenje sv. Klementa, apolostola Bolgarov.

Miklošiča so zanimali tudi neslovanski jeziki: ima 3 večje študije o albanščini, več o romunščini, pa o novogrščini, turščini in madžarščini ter cigancščini (sedaj pravimo romščini).



Miklošič je vplival tudi na slovenistično jezikoslovje ne le s tem, da je v svojih delih tako zelo upošteval slovenščino: svetoval je A. Janežiču pri Slovenski slovnici 1854, imel vpliv na 2. izdajo slovnice B. Potočnika (1858), na F. Levstika slovnico 1866 (ta je po l. 1863 slovenščino tudi uravnaval po stari cerkveni slovanščini). J. Šuman je svojo Slovensko slovnico (1882) docela uravnal po Miklošiču (skrajšana 1884). Velik vpliv je imel Miklošič na I. Navratila (raba dovršnikov) in na R. Peruška (zloženke, 1890). Določen vpliv ima tudi na A. Bajca Besedotvorje slovenskega jezika. Zavračal je Miklošič predzgodovinsko slovensko etimologiziranje (D. Trstenjak) in cerkvenoslovanjenje (F. Levstik) in klical k raziskovanju dejanskega slovenskega jezika, ki da ga premo poznamo. – Tudi glede narečij je zanimiv, prispeval pa je tudi besedno gradivo za Pleteršnikov slovar.

O Miklošiču se je sorazmerno veliko tudi pisalo. Najvažnejši taki sestavki so naslednji:

A. Trstenjak, Franc Ks. Milošič, Letopis Matice slovenske 1882 in 1883, 1–54.

K. Štrekelj, Kako se je praznoval sedemdeseti god Miklošičev. – Ljubljanski zvon 1883, 802–807.

L. Miletič, D-r Franc Miklošič i slavyanskata filologija. – Sbornik za narodni umotvorenije, nauka i knjižnina Min. na rodn. Prosv. 5 (1891).

F. Pasternek, Miklosich. – Ottův Slovník Naučný 17 (1891), 290–295.

M. Murko, Franc Miklošič. – LMS 1891, 251–269.

T. Maretič, Život i književni rad F. Miklošiča. – Rad JAZU 112 (1892), 41–153.

M. Murko, Miklosichs Jugend- und Lehrjahre. – Forschungen zur neueren Literaturgeschichte, Festgabe für Richard Heintel. Weimar, 1898, 493–567.

V. Jagić, Istorija slavyanskoj filologii. – Sanktpeterburg, 1910, Enciklopedija slavyanskoj filologii, 1, 691–715.

R. Nahtigal, Franc Miklošič (Slavnostni govor o priliki odkritja spomenika v Ljutomeru dne 8. avgusta 1926.). – LZ 46 (1926), 561–572.

R. Kolarič, Franc Miklošič. (K odkritjem njegovih spomenikov v Ljutomeru in Ljubljani.) – Čas 21 (1926), 1–23.

– Franz Miklošič. Zur Enthüllung seines Denkmals in Ljubljana. – Prager Presse, 5. 9. 1926, str. 6.

– R. Kolarič, Miklošič Franc. – LZ 1928, 33–41, 108–113, 165–178, 303–316.

– Miklošič (Miklosich) Franc, Slovenski biografski leksikon, 1933, 118–122.

F. Bezljaj, Franc Miklošič (...), Jezik in slovstvo 1963/64, 37–44.

J. Petr, Miklošič in češka filologija. – JiS 1963/64, 246–253.

Bibliografija Frana Miklošiča. – JiS 1963/64, 90–93, 152–155.

Jože Toporišič

## OB STOLETNICI ROJSTVA JANEZA JALNA

Dne 26. maja 1991 bo minilo sto let, kar se je na Rodinah pod Stolom rodil slovenski pisatelj Janez Jalen.

Rodine so bile še do nedavnega tradicionalna slovenska vas, danes pa prehajajo v moderno naselje z mnogimi novimi, lično opremljenimi hišami, prebivalci delajo v okoliških industrijskih podjetjih in v drugih ustanovah, ukvarjajo se tudi še s kmetijstvom, vendar ta dejavnost še daleč ni več edina in tudi ne več glavna možnost za preživljanje.

Toda pred sto leti, ko se je rodil Janez Jalen, je bilo drugače: tu so bile tedaj, kot v vseh drugih vaseh tam okoli in sploh na Slovenskem, najštevilnejše družine, ki so se ukvarjale samo s kmetijstvom, nekaj je bilo obrtnikov, ki so delali predvsem za kmečke potrebe, drugih poklicev ljudje so bili bolj izjema kot pravilo. Tako so živeli že stoletja, vedno enako, le s počasnimi in nujnimi spremembami, kakor sta jih terjala čas in okoliščine.

Ljudje so svoje dni preživljali v delu, bili so skromni, bogaboječi, nekaterim je bila usoda bolj naklonjena, saj so se rodili iz bolj bogatih staršev, drugi so se vse življenje morali boriti za vsakdanji košček kruha, vsi pa so bili navezani na lepo pokrajino in na svoje gore, na pobočju katerih so od pomladi do jeseni pasli črede ovac in govedu ter se otepali z divjimi zvermi, pozimi pa so se stiskali v svojih kočah in si po svoje skušali pestriti življenje in si lajšati tegobe. A tudi želja po boljšem je bila v njih vedno živa. Mnogi očetje so svoje sinove pošiljali v nadaljnje šole, da bi postali gospodje, cerkveni



ali posvetni. To pošiljanje je v preteklem stoletju, ko se je rodil naš Janez Jalen, postalo že kar navada. Tomo Zupan iz bližnjega Smokuča, naš znani prešernoslovec, ljubitelj umetnosti in prosvetitelj mladega rodu (domačini so mu pravili Novakov gospod), je nekoč v farni cerkvi pridigal, da se je v vaseh brezniške župnije, ki je ob Prešernovem rojstvu leta 1800 štela 1200 prebivalcev, v 19. stoletju rodilo 120 takšnih otrok, ki so pozneje postali visoki izobraženci in mnogo prispevali k razvoju slovenske znanosti in kulture.

En eden od teh je bil tudi Janez Jalen. Rojen je bil v številni družini z deseterimi otroki, on je bil najmlajši. Štiri leta je hodil v domačo šolo na Breznici, gimnazijo je dokončal v Kranju, bogoslovje v Ljubljani. Kot mnogim bogoslovcem iz njegovega domačega kraja je bila tudi njemu nadaljnja življenjska pot skorajda že določena: to je kaplanovanje in pozneje župnikovanje na slovenskem podeželju. V veliki meri je ta intelektualni sloj poleg svojega osnovnega posla opravljal tudi ljudskoprosvetljalne naloge, mnogi so se poskušali v drugih dejavnostih, ne tako redki tudi v literaturi. Tudi Janez Jalen je bržkone že v bogoslovskih letih računal na kaj takega, vendar ni dokazov, da bi bil že tedaj kaj pomembnega ustvaril. Leta 1915 je dobil mesto kaplana v bohinjski Srednji vasi, tako kot je ravno dvajset let pred tem njegov rojak in pisateljski tovariš F. S. Finžgar prišel za kaplana v bližnjo Bohinjsko Bistrico. A takrat je že divjala prva svetovna vojna, ki tudi Jalnu ni prizanesla. Bil je mobiliziran in je kot vojni kurat služboval v Gradcu in potem do konca vojne v bližnjem vojaškem taborišču Lebring.

Po tem končanem vojnem klanju, ko se razmere še dalj časa niso mogle umiriti, je tudi Janez Jalen dolgo taval iz ene službene postojanke v drugo, ne da bi bil kje zares zadovoljen: najprej je v Besnici nad Kranjem nekaj mesecev nadomeščal obolelega župnika, od tam je odšel za kaplana v Črnomelj, a je bil čez pol leta premeščen v Staro Loko, po enem letu je postal Finžgarjev kaplan v ljubljanskem Trnovem in po pol leta katehet v Mostah. Nekaj dalj je opravljal dušnopastirsko delo v umobolnici na Studencu in v Notranjih Goricah na robu Ljubljanskega barja, kjer se mu je pač porodila ideja za roman Bobri, dokler se ni kot zasebnik naselil v Rožni dolini v Ljubljani in bil samo še pisatelj, tam je bil leta 1933

predčasno upokojen in tam je tudi preživel drugo svetovno vojno. Po osvoboditvi se je spet vrnil v duhovsko službo, bil deset let župnik v Grahovem in končno prišel v Ljubno na Gorenjskem, kjer je 12. aprila 1966 kot župnik umrl. Njegova življenjska pot je bila težka, nemirna, kot izpodkopana cesta, če naj si izposodimo besede iz naslova za eno izmed njegovih številnih povesti. Po vojni, ko je bil že v visokih letih, tudi njemu ni bilo prizaneseno s socialističnim zaporom, kot tedaj še mnogim drugim duhovnikom na Slovenskem.

Janez Jalen je bil z vsem svojim bistvom povezan s slovenskim ljudstvom, skrbno je preučeval njegovo zgodovino in tudi odtod črpal snov za svoja dela. Toda najprej je pisal drame, ki so danes po krivici skorajda pozabljene. Leta 1923 je napisal ljudsko igro Dom, naslednje leto Srenjo in leta 1931 še igro Bratje. Vse tri prikazujejo naše ljudi v obdobju prve svetovne vojne, ko so se vsepovsod majale tradicionalne človeške vrednote, trdnost slovenskih domov se je nevarno rušila, kmečko srenjo so pretresale nove ideje, ki so v ljudi sejale nemir in negotovost, v ozadju zgodbe iz Bratov pa poleg vseh hudih stvari potekajo še boji za našo severno mejo. Razen te trilogije je napisal še enodejanko Nevesta, igro Grobovi (1936) in satirično burko Lesena peč (1937), s čimer je bilo njegovo pisanje za oder v glavnem končano, kajti tedaj se je že dokončno preusmerjal v prozo.

Jalen je svoje dramske osebe oblikoval s finim psihološkim občutkom, notranja razmerja med njimi so polna dilem, trpljenja in odpovedi, ki se šele po hudih preizkušnjah do neke mere umirjajo, dramske zgodbe ostajajo na ravni stvarnega, verjetnega in so tako dostopne tudi manj zahtevnemu občinstvu. Med obema vojnama so njegove drame na slovenskih odrih često igrali, France Koblar pa je knjigi Slovenska dramatika II iz leta 1973 zapisal, da je bil Janez Jalen pri nas »prvi, ki je judsko dramatiko skušal dvigniti na umetniško višino«.

Dosti bolj je Janez Jalen danes znan kot pisatelj. Prvo zgodbo Ovčar Marko mu je leta 1928 objavljval družinski list Mladika, v naslednjem letniku je sledilo nadaljevanje, takoj v tistem letu pa je povest tudi že izšla v knjigi. To je bil za Jalna vsekakor uspešen prozni začetek, kajti Ovčar Marko še danes velja za eno najprijetnejših slovenskih povesti in menda je bila tudi pisatelju od vseh njegovih del najbolj pri srcu. Najbrž upravi-





čeno, zakaj s to povestjo, ki sicer prinaša mikavno ljubezensko zgodbo med bogato Podlipnikovo Ančko in revnim ovčarjem Markom, je izživel tisto v sebi, kar mu je v življenju največ pomenilo: ljubezen do prelepe gorske narave, do idilične preteklosti, do preprostih ljudi in nasploh do domačije, kjer je preživel svojo mladost. Trideset let pozneje, leta 1958, je povest nekoliko predelal in jo dal ponatisniti kot prvi del Vozarjev, v okviru katerih je nameraval napisati še pet povesti, ki naj bi prikazovale nadaljnjo usodo podkaravanških ovčarjev in vozarjev, vendar je dokončal le dve, z naslovoma Tri zaobljube in Izpodkopana cesta, drugo je žal ostalo neuresničeno. Deset let po uspelem Ovčarju Marku mu je izšla povest Cvetková Cilka, v kateri občuteno prikazuje žensko dušo, trpko preizkušeno v trpljenju in odpovedi, v letih 1939–40 pa mu je Mladika prinašala lovskoplanšarsko zgodbo Trop brez zvoncev (v knjigi 1941). Tudi ti dve povesti, ki se sicer dogajata v Bohinju, ki ga je bil Jalen nekoč spoznal kot kaplan, sta prav tako kot Ovčar Marko polni čudovitih opisov narave in pristnosti domačega življenja pa tudi že bolj zapletenih medčloveških odnosov. Leta 1940 mu je v Domu in svetu izhajala povest Ograd, vendar je pisatelj temu prvemu, sicer zakroženemu delu leta 1961 dodal še drugi del in oboje (prvi del je tudi precej popravil) izdal v knjigi. Leta 1940 je izdal še zbirko novel in črtic z naslovom Previsi, med vojno pa je izdeloval eno svojih najpopularnejših zgodb s skupnim naslovom Bobri, ki so v letih 1942–1943 izšli v treh delih s posebnimi naslovi Sam, Rod in Vrh. Tu je Janez Jalen v polni meri izživel svoje zanimanje za našo

preteklost. Posega daleč nazaj v tretje tisočletje pred našim štetjem, ko so na Ljubljanskem barju živeli tako imenovani koliščarji, s presenetljivim občutkom za zgodovinske situacije in s stvarnim znanjem prikazuje prvinsko življenje takratnih ljudi v teh krajih ter njihov boj za obstanek sredi nedotaknjene narave in divjega živalskega sveta. Po vojni je razen vsega tega pisal še povest s Pokljuke Sončne sence, vendar je ni dokončal (leta 1948 mu jo je objavljala revija Lovec, leta 1952 je izšla tudi v knjigi), v Družini je v letih 1954 objavljala povest Razpotja, katere zgodba se dogaja med zadnjo vojno in po njej in katere glavni motiv je spet, kot na primer že prej v Ogradi, ženska plemenitost in pripravljenost na žrtvovanje.

Janez Jalen v družbi slovenskih pisateljev že uživa tisto mesto, ki mu v resnici pripada. Založbe radi segajo po njegovih delih, upamo, da ne samo zaradi tega, ker izredno dobro gredo v denar, pač pa tudi zato, ker se zavedajo vrednosti Jalnovega pisanja. Te vrednosti pa so številne in mnogostranske: sem brez dvoma spadajo pisateljeva velika ljubezen do domačije, ki preveva tako njegovo dramatiko kot prozo, poglobljen krščanski etos, sposobnost vživljanja v ljudi, v njihove notranje dileme in težave, temeljito poznavanje snovi, zelo lep jezik in še marsikaj.

Jalen je bil tudi vseskozi zvest mohorjan. Zlasti mu je Mohorjeva družba med bralce pošiljala prve izdaje: iz proze na primer že prvo delo Ovčar Marko in potem še obe drugi povesti iz cikla Vozarjev, Cvetková Cilka, po vojni popravljeno in dopolnjeno povest Ograd itd.; seveda je skrbela tudi za ponatise in prav bi bilo, da bi tudi še znaprej računala s tem našim imenitnim, ravno pred enim stoletjem rojenim pisateljem.

Jože Šifrer

## MEDVED

### Odlomek iz povesti Ovčar Marko

Marko je hodil k bečelam v Bitgovce in že koj prve dni dognal, da je medved ovohal bečele in da kar vsako noč poskuša priti do njih. Šel je Podgórico iskat na posodo medve-



dji skobec. Tako težak je bil, da ga je dovolj imel prinesiti čez Gosjak v Bitgovec. In tako trd je bil za nastaviti, da ga tudi najmočnejši možakar ni razpel samo z rokami. Marku ga je Kuharjev Tonej razpel z raki. In on ga je nastavil za vabo sate strdi. Zadrnil je k skobcu dolgo verigo in jo s tremi klanfami pribil na težko bruno, katero je bil privaril po bregu. Da zakrije skobec in verigo medvedu, ju je posul z mravljiščem, v katerem je bilo malo mravelj, pa vendar toliko, da jih bo vse črno na sate, in medved, ki bo ovolal med, ga jim bo nevoščljiv, bo hlastnil po njih in – se bo ujel.

Marko je prišel čez Črvico in rove v Bitgovec. Že od daleč je opazil, da ni več skobca in bruna pri bečelnjaku, medveda pa tudi ni bilo nikjer. Izza leskovega grma pod njim je gledalo za laketa bruna. Marko je pripravil ostro nabrušeno robevico in oprezno stopal po strmini navzdol pogledat, če ni skobec medveda zadušil, ali če se ni medved odtrgal. Pa je zarožljala veriga in Marko se je zdrnil, tako grozno je zarjul medved, se pogal iz grmovja proti njemu, se vzpel in silno zamahnil s prvima šapama, na levo je bil pripet skobec, da je bila zverina še pošastnejša. Težko bruno je rúknilo medveda nazaj in ga za trenutek zmotilo. Tisti hip je šinil Marko naprej, usekal z robevico in kakor maček odskočil nazaj v strmino. Pojemajoče je zarenčal medved in se z brunom vred s presekanjo glavo zvalil za grm. Marko pa se je umaknil še za nekaj korakov, bil vedno pripravljen, in prišel bliže šele, ko že dolgo medved ni več genil. Pa še potem se je bližal oprezno, a medved ni več vstal.

Nak. To pa ni bil mežek. Stara mrcina je bil, z eno samo klanfo še pribit na bruno, in še tista se je že majala. Marko ga je prijel za kožu in potresel: »Stric! Ko bi se bil odtrgal, ali, če bi bil ti više v bregu kakor jaz, ko sva se srečala, ne vem, kdo bi sedaj ležal mrtev. Ti ali jaz? Najbrže jaz.« Nato je Marko zajukal, da se je razleglo po vsem Zavrhu.

Odzval se mu je Kuharjev Tonej, že čisto blizu, in se je vedel, ko je ugledal Marka in ubitega medveda, od samega veselja kakor otrok.

Tonej je ostal v Bitgovcu, Marko pa je šel domov v Krnice po voz. Spomnil se je, kako je obljubljal, leto bo skoraj od tega, da ubije Ančki v veselje medveda. In ga je. Stopil je v Pěči in natrgal za Ančko mešenikelcev, izgrebel dve roži s korenino, da bo Ančka

videla, kako lepo se zlati nad srebrnimi listi dišeči cvet: »Na okno naj jih vsadi. Nobena druga jih nima.«

Pri krniškem križu je Marko naletel na Petra Koračka. Počival je in se oziral nazaj v dolino, od katere je jemal slovo. Težka krošnja je stala poleg njega.

»Kam pa, Peter?«

»Čez Vrtačo v Mače in me več ne bo nazaj.«

»Beži.«

»Se bova z Majdo še pred planino vzela in letos bom jaz mačevski ovčar.« Veselje in žalost sta se mešala v Petrovih očeh, pa je bilo več veselja kakor žalosti.

Marko se je spomnil lanskega mačevskega ovčarja, Urha, in je rekel, ne da bi se zares bal za Petra, samo zato, da konča pogovor: »Glej, da se še ti ne ubiješ, kakor se je Urh.«

»Ne bom lezel za rožami, Majdi ni nič zanje.«

Marko pa se je spomnil Majdine zibeli, se otožno nasmešnil in pritrdil Petru: »Verjamem.«

Peter je pokazal s prstom mešenikelce, ki jih je držal Marko v roki: »Ali ti pa spet neseš Podlipnikovi rože?«

Za vse na svetu bi Marko ne govoril s Koračkom o Ančki, zato je pogovor kar pretrgal in podal Petru roko:

»Srečno živita z Majdo.«

»Tudi tebi in Ančki voščim jaz srečo, naj že bo kakorkoli.«

Ločila sta se. Marko je sam sebi rekel: »S 'kakorkoli' midva z Ančko ne moreva biti srečna,« in se je spustil v mel.

V Krnicah je šel naravnost k Podlipniku. Nič ni premišljeval, ali bo Cena doma ali ne. In je bila Ančka vesela in je bila Podlipnica vesela, ko jima je pripovedoval. Nerodno pa je bilo obema, ko je rekel, da gre Skočirja prosit, naj gre z vozom po medveda.

Pa je stopil iz hiše Cena in rekel: »Marko! Kaj pa, ko bi midva šla v Bitgovec po medveda? Saj bi moral takó enkrat preskusiti žrebca, ali zleče prazen voz čez Pěči, da bom vedel, če je dober za pred parizar. No, pa saj je Bitgovec tudi zatorej strm kakor pot čez Vrh.«

»No, le. Pa pojdiva,« je odgovoril Marko.

Podlipnica in Ančka sta se zavedali, da je padel zadnji kol plotu, ki ga je postavila med ata in Marka žalost za Cenekom, in sta bili obe veseli kakor že davno ne, in sta imeli Anca svojega Cena, Ančka pa svojega Marka še bolj radi.



Vso pot sta se Podlipnik in Marko pogovarjala: o medvedu, o vremenu, o konjih in vozovih, o letini in živini, o vsem, le razgovora o tem, o čemer sta oba vedela, da se morata pogovoriti, sta se oba skrbno ogibala. Šele za Mostami, tam, kjer so sedaj s cementom primorali Završnico, da se razliva v jezerce, je rekel kar med Markovo pripovedovanje Podlipnik:

»Marko! Da boš vedel. Ne mislim jaz, da si ti iz babje radovednosti poslušal pod oknom. Iz skrbi si. In to je lepo od tebe in te ni treba biti sram zato. Da si pa potem še jezdil v Trzič po padarja, v taki noči, ko si slišal, da če mama ozdravi, Ančka ne more biti tvoja —« Podlipnik ni vedel, kako bi povedal, zato je malo pomolčal in potem ni povedal začetih besedi do konca. Pa je od druge strani pokazal, kaj misli: »No,« je rekel: »Napak sem te obsodil na klancu v Kranju. Veš, se mi je od same žalosti kar temnilo pred očmi. Ne zameri in pozabi.«

»Nič, nič, nič,« je hitel Marko zabrisavati bridke spomine in še z roko je zanikaval, ves rdeč, je bil v obraz, kakor bi ga bilo res sram.

Podlipnik pa je nadaljeval: »Veš, pa tudi mene ni nič sram pred tabo, čeprav vem, da si vse natančno slišal, kaj sva se tisti večer pogovarjala z Anico v kamri in nje tudi ni treba biti sram. Pred tabo! Drugim pa nikar ne pravi, kako se imava z Anco rada.«

»Ne bom, ne bom,« je spet hitel Marko pomirjevati Cena.

Podlipnik pa je še govoril: »Kar se pa Ančke tiče, naj pa ostane pri tem, kakor sem vama o svetem Klemenu povedal, takrat v kuhinji, ko je prišla s hrastovim pušeljcem za ruto. Počakajmo, da bo sama svoja. Je še nekaj let do takrat in kdor je kaj prida, še marsikaj lahko naredi. Vedi pa, Marko, če boš kaj potreboval, da ti bo Podlipnik vselej pomagal, če ti bo le mogel. Si mi Anco rešil.«

Marka je vsega prevzelo, da ni mogel drugega reči kakor: »Ata!«

Podlipnik se mu je pa nasmejal: »Bi ti rekel, da me tikaj in reci Cena, pa, če si Ančka ne bo premislila, bi ti bilo nerodno, ko bi mi moral, kadar boš njen mož, spet reči »Vi« in me klicati za ata.

»Bi Vas težko tikal.«

Oba sta vedela, da drug drugega spoštuje. Obmolknila sta in Marko je zaostal.

Prav trdo za Mostami, ko sta se že vračala z medvedom, je pa Cena po daljšem premi-

sleku ustavil konja in stopil k Marku in povedal še tole:

»Z Lenčkom sva tudi že govorila. Ti nič ne branim, silil te pa tudi ne bom. Samo prosim te: Pridi rajši k meni za vozarja.«

»Saj bi, pa Vi jih že imate in ne maram nikogar izpodrivati,« je pomišljal Marko.

»Naj te nič ne skrbi. Ne boš nikogar izpodrinil. Samo reci, da prideš.«

»Veste, da najrajši k Vam.«

»Prideš?«

»Pridem!«

»Velja!«

»Velja!«

Dala sta si roko. Podlipnik je skončal pogovor: »Sedaj sva se pa midva vse pogovorila in sva dobro popravila, kar je bilo zavoženega.« Pognal je žrebca: »Hi!« Marko pa je zajukal, zajukal! V Mostah so mislili, da zato, ker je pripeljal medveda, pa je bilo to najmanj, zaradi česar je bil Marko vesel.

**Janez Jalen**

## FRANCE MAROLT (1891–1951)

V času med obema vojnama je slovenska javnost poznala Franceta Marolta predvsem kot dirigenta »Akademskega pevskega zbor« (APZ), ki je s svojimi koncerti (1927–1941) opozarjal na značilnosti, lepoto in vrednost slovenske ljudske pesmi. Za slovensko glasbeno kulturo pa je pomembnejše dejstvo, da je bil Marolt pobudnik, ustanovitelj in do smrti vodja prve slovenske glasbenoraziskovalne ustanove.

Rodil se je pred 100 leti (21. jun. 1891) na Brdu pri Lukovici, kjer je takrat učiteljeval njegov oče. O materi je pripovedoval, da je bila dobra pevka in je torej po obeh starših podedoval glasbeno nadarjenost. Z glasbo in njenimi teoretičnimi osnovami se je seznanil že v mladih letih. Prvo svetovno vojno je prebil na fronti, bil težko ranjen in že razglašen za mrtvega. Po vojni se je vpisal na tehniko, a je študij pustil in se popolnoma posvetil glasbi.

Še kot dirigent APZ-a je 1934 predložil Glasbeni matici načrt za ustanovo, ki naj bi se ukvarjala z zbiranjem, raziskovanjem in



publiciranjem slovenske ljudske glasbe. Predlog je bil sprejet na seji Matičinega odbora 21. avg. 1934, ki pomeni rojstni dan Folklornega inštituta, po vojni samostojnega Glasbenonarodopisnega inštituta, od 1972 pa v sklopu Slovenske akademije znanosti in umetnosti kot posebna sekcija Inštituta za slovensko narodopisje. Za vodjo nove ustanove je bil imenovan France Marolt, sprva tudi sam za vse delo. Treba je bilo pridobiti dotlej nastale zbirke zapisov ljudskih pesmi, dopolnjevati arhiv s terenskim delom ter s tiskanimi zbirkami in strokovno literaturo položiti temelj inštitutovi knjižnici. Brez velike ljubezni do našega glasbenega izročila bi Marolt tega ne bil zmogel, saj mu je nemajhne skrbi povzročalo pomanjkanje dobrih sodelavcev, denarja in pogoste selitve inštituta. Vse njegovo delo je vodila želja ugotoviti slovenske prvine naše ljudske glasbe, seznanjati z njo javnost, ljudi na podeželju pa podpirati pri ohranjanju te dragocene kulturne dediščine. V ta namen je organiziral že pred vojno nekaj folklornih festivalov in po vojni s pisano besedo dokazoval povezanost izročila koroških in primorskih Slovencev z vseslovenskim. Ljudska pesem mu ni bila samo glasbeni pojav, ampak jo je raziskoval v povezavi s celotnim ljudskim življenjem. Za načrtno odrsko predstavljanje slovenskega plesnega izročila je 1948 ustanovil študentsko skupino, ki danes nosi njegovo ime »Akademska folklorna skupina France Marolt« in se je razvila v najbolj reprezentančno folklorno plesno skupino na Slovenskem.

Neutrudno delaven je l. 1949 resno zbolel, a si ni dal miru in je še na bolniški postelji hitel pisati referat o slovenski ljudski glasbi za mednarodni strokovni kongres v Opatiji jeseni 1951. Upal je, da ga bo mogel dokončati, uresničiti tudi druge svoje zamisli, zlasti pa nadaljevati s predavanji na Akademiji za glasbo, da bi tako izšolal ljudi, ki bi nadaljevali njegovo delo. Premlad, še ne 60-leten, je ponoči 6. aprila 1951 umrl za srčno kapjo.

Nobeno človeško delo ni popolno, tudi nekatere Maroltove trditve v objavljenih razpravah so presegla ali zavrnila nova spoznanja. Dokončno pravilno oceno njegovih prizadevanj bo mogoče podati šele zdaj po primernem časovnem odmiku. Eno pa je nesporno: položil je temelj prvi znanstveni ustanovi za raziskovanje slovenske ljudske glasbe, začrtal še vedno veljavne smernice njenega dela ter tako ustvaril pogoje za ovrednotenje tistega dela naše kulturne de-



diščine, ki bistveno označuje Slovence kot narod, enakovreden vsem drugim v Evropi.

**Zmaga Kumer**

## IVAN FRANKE

### Ob 150-letnici rojstva

»A v poslednjem časi je vse prekosil Franke, čegaver talent ima genijalen vzlet ...« je v Letopisu Matice slovenske za leto 1880 v svojem spisu o umetnosti (Umétnelnost in umételjna obrtnost Slovencev) zapisal Peter pl. Radics in s tem tudi končal svoj pregled oziroma prav z Ivanom Franketom smelo



Avtoportret

usmeril misli obetavno v prihodnost. Na dosti mlajša, a takrat že zelo dejavna slikarja brata Janeza in Jurija Šubica se seveda ni mogel spomniti, bila sta v tujini. Ivan Franke, ki je imel vse šole in državne izpite, ki so mu dajali pravico poučevanja, pa je bil tedaj profesor risanja na gimnaziji v Kranju. Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih, ki ga je objavil France Stele leta 1924, odmerja kljub zgoščenosti teksta, slikarju Ivanu Franketu ob misli na realizem bratov Šubic in na obdobje, ki so ga tedaj še obvladovali impresionisti, kar precej vrstic in pravi: »Sodobnik takratne generacije, ki mu je pa usoda naklonila izredno dolgo življenje, Ivan Franke, je postal nekako zunanja vez med njo in novim časom. Po svojem delu in umetniškem stremljenju je značilen za čas, v katerem je dozorel. Slikal je cerkvene kompozicije v eklektično romantičnem duhu, na drugi strani pa krajine, kjer mu je bil tuj vsak drug cilj razen predmetne lepote ali zanimivosti.«

Slikar Ivan Franke, ki je bil rojen 1841 v Doblju pri Poljanah nad Škofjo Loko in se je od leta 1863 šolal na Dunaju najpreje privatno, nato na akademiji in nato še v Benetkah pri P. Molmentiju, slikarju, ki je bil kasneje tudi Janezu Šubicu učitelj, je bil uveljavljena osebnost v javnem življenju Slovenije. Poleg tega, da je bil upoštevan, priznan slikar, je vrsto let tudi učil, nazadnje na raznih šolah v Ljubljani, kjer je leta 1908 z naslovom cesarskega svetnika stopil v pokoj. Bil je tudi dopisni član dunajske Centralne komisije za varstvo spomenikov in največ deloval na Gorenjskem in Notranjskem. Bil je tudi predsednik prvega Slovenskega umetniškega društva (1899-1907). Toda bolj kot na področju umetnosti in kulture si je velike zasluge pridobil v pospeševanju in moderniziranju ribištva na Slovenskem. Poleg člankov in spomeniško varstvene problematike in umetnosti je namreč objavljaj strokovno zelo aktualne in pomembne razprave o ribištvi. Ivan Franke je umrl 1927. leta. Zaradi zaslug pri razvoju ribištva mu je v ribogojnici v Povodju pod Šmarno goro Ribiška zveza Slovenije postavila spomenik.

Nekoliko v pozabo pa je potisnjeno delovanje Ivana Franketa kot likovnega ustvarjalca. Kljub zanimivemu in dokaj ambicioznemu začetku, med drugim je ob koncu študija v Benetkah (1873), k svojim številnim popotovanjem pridružil tudi obisk daljne Kitajske, kar je za tisti čas redko dejanje,

se njegovo slikarstvo ni razmahnilo preko okvirov realizma. Že sam študij, posebno v Benetkah, ga je na podlagi preučevanja renesančnih mojstrov usmerilo k razkrivanju nekdanjih tehničnih značilnosti in vprašanj slikarstva. Zaradi vezanosti na zmerni realizem mu spremembe v razvoju evropske umetnosti niti vsebinsko niti oblikovno niso odprle možnosti k sodobnejšemu pojmovanju ustvarjalnosti. Tako so se ga samo delno dotaknile tudi pridobitve impresionizma, katerega razmah z generacijo mladih slovenskih umetnikov je končno Franketa občutno zasenčil in nato odrinil ob stran, k nekakšnim malim mojstrom slovenskega slikarstva. Nekoliko več življenja, kot ga je najti v Franketovem cerkvenem slikarstvu, je opaziti v portretnem slikarstvu, ki se sicer še dokaj neraziskano kaže kot najzanimivejše. Aktualno postaja zaradi samih upodobljencev: uvede jih avtoportret v letu 1870, ki mu sledijo kipar Ivan Rendič, Josip Jurčič, Oton Župančič in drugi. Kar prazničen je tudi portret Ivana Cankarja, toda zelo karakteristično za slikarja, narejen že postumno (1919). Simpatične, s povsem svojsko noto, morda včasih nekoliko blede in veliko manj žive od njegovih kitajskih podob, so njegove krajine z Gorenjskega, Krasa in Ljubljane. Ena njegovih značilnosti je bila tudi v tem, da je sem in tja kakšno sliko tudi ponovil – v ateljeju. Večji nakup slik in risb ter študij Ivana Franketa (iz umetnikove zapuščine) je v začetku sedemdesetih let izvedla Narodna galerija v Ljubljani in s tem omogočila, da ga bi boljše spoznali v zdajšnjem, realizmu v splošnem naklonjennejšem času.

Mirko Juteršek



## ANTON LESKOVEC

(Ob 100-letnici rojstva)

Anton Leskovec se je rodil 4. januarja 1891 kot tretji v družini s številnimi otroki, katerih mnogo je vzela smrt, preden so toliko dorasli, da bi se lahko spoznali med seboj. Družina je zgodaj izgubila tudi mater, saj je umrla za srčno vodenico, ko je bilo Antonu šele sedem let. Gospodarnega, podjetnega, a značajskega trdega očeta, ki si je ustvaril majhno trgovino z mešanim blagom



v Škofji Loki, je prizadela gospodarska kriza v devetdesetih letih in le dve leti po ženini smrti se je odpravil, kakor toliko drugih v tistem času, v Ameriko, kjer ga je leta 1910 zasulo v rudniku.

Od nekdanj številne družine so ostali le še Janez, Anton in Francka. Po očetovem odhodu v Ameriko so se ti trije preselili k materini sestri, vse tri pa je denarno podpiral materin brat France Kušar, župnik v Mengšu. Anton in Janez sta hodila v osnovno šolo v domačem kraju, Francka pa je odšla v Ljubljano v samostansko šolo usmiljenk.

Jeseni 1901 sta Anton in Janez odšla v Kranj, kjer sta bila na gimnaziji vsa leta sošolca, odlična dijaka in sta maturirala 20. junija 1909. Poletne počitnice sta preživljala v Retečah na posestvu matrinega najstarejšega brata Andreja. O teh dveh reteških študentih je zapisal Finžgar: »O ta dva študenta! V hodnih srajcah, redno kar bosa, sta rano vstajala ob počitnicah in s koso na rami s senoski hodila na travnik, v lozo nad steljjo, na njivo s plugom, s sekirjo v drva. Zrasla sta s kmečkimi v eno. Kaj sta se menila za svoja odlična spričevala, za grščino in pravoslovje – nič! Src in duš sta iskala v narodu, po svoje rekla stricu-gospodarju Bog plačaj, pa vriskala v sorsko polje. O, ta dva reteška študenta!«

Jeseni 1909 sta se oba odločila za študij prava; Janez je odšel v Gradec, Anton pa na Dunaj, a se je že v drugem semestru preselil v Prago. Tudi kot visokošolca sta bila deležna stričeve podpore. Izbruh prve svetovne vojske je oba brata našel v domovini. Anton je bil mobiliziran 24. julija 1914. Sarajevo, Bosna, Drina, Tuzla so kraji prvega leta njegovega vojaškega služenja, nato je bil poslan na soško fronto in leta 1917 je prišel v italijansko ujetništvo, od koder se je javil kot jugoslovanski dobrovoljec na solunsko bojišče. Čas ujetništva je temeljito izkoristil za svoje literarne načrte za prihodnost. Od 25. novembra 1918 pa do 25. aprila 1920 je služil kot jugoslovanski vojak. Ko se je vrnil domov, ga je čakal edini brat – duševno bolan.

29 let mu je bilo, ko je nastopil prvo službo finančnega praktikanta v Mariboru, v oktobru 1920 je napravil še zadnji državni izpit na pravni fakulteti v Ljubljani. V Mariboru je dobil tudi nevesto in se z njo poročil februarja 1923. S 1. decembrom 1927 je bil Leskovec premeščen v Radovljico; tu je našel svet, ki ga je najbolj spominjal na svet njegove mladosti. Ob natrpanem službenem



delu je našel čas za svoje literarno ustvarjanje, ob katerem je hotel čimbolj pozabiti na bolezen, ki ga je zmerom bolj opozarjala. 9. januarja 1930 je prišlo do perforacije želodca, ki ji je sledila operacija, a že po nekaj dneh zastrupitev, dne 23. januarja 1930 je umrl in odnesel v prezgodnji grob večino svojih neizpolnjenih načrtov, ki so ostali za njim predvsem v številnih dramskih zasnutkih.

Ob njegovi smrti je dnevnik Slovenec (25. januarja 1930) zapisal med drugim: »... za slovensko književnost je izgubljen dramatični talent, ki je v najlepšem razvoju svojih sil, sredi tihih in resnih del utihnil in se ne bo več oglasil...« Profesor France Koblar, ki je bil pokojnemu skrben mentor in je kot urednik Doma in sveta objavil v njem tudi najpomembnejša Leskovčeva dramska dela, je ob grobu spregovoril: »... Anton Leskovec je ostal zvest vzorom in duhovnim napotkom tiste naše predvojne akademske mladine, ki je z velikim idealizmom in podrobnim delom dvigala izobrazbo in narodno zavest širokih ljudskih množic, zato je tudi potem, ko je dozorel, dobilo vse njegovo literarno delo izrazit pečat etične in nacionalne poglavitve. Z dramsko doslednostjo in neizprosno, s težko in tehtno besedo je odkrival zakonitosti in skrivnosti življenja, s svojim delom je skušal pretresati, čistiti, dvigati...« (Doma in svet 1930, 43).

Kot peto- in šestošolec je Leskovec pošiljal svoje literarne prvence Zori, glasilu slovenskih katoliških dijakov, ki je tista leta izhajala na Dunaju, a niso bili objavljeni. Njegovo prvo objavljeno delo je kratka proza **Iz srca**, ki jo je napisal v študentskih letih

v Pragi, objavljena pa je bila v Domu in svetu 1912 pod psevdonimom A. Bilina. V italijanskem ujetništvu je napisal prvi del romana **Gospa Marija**, dve enodejanki, začetek drame **Oj ta mlinar** in več manjših stvari, ki pa so ostale predvsem zasnove. Nase je opozoril z dramo **Jurij Plevnar**, ki je izšla 1927 v Domu in svetu. Že leta 1926 je nastala drama **Dva bregova**, delo, ki je v veliki meri osvojilo slovenske poklicne in amaterske odre; Narodno gledališče v Ljubljani je dramo uprizorilo 5. novembra 1927. V Dveh bregovih nam je prikazal Leskovec duševnost proletarskega življenja, v **Kraljičini Haris** je razvil katastrofo nepoštenih ljubzenskih računov. V vseh svojih dramskih delih zajema Leskovec življenje v njegovi usodni neskladnosti in jo rešuje z ostro etično doslednostjo. Štirideset let po njegovi smrti je izšla drama **Vera in nevera**. Pisatelj jo je napisal na nagradni razpis Prosветne zveze za najboljšo ljudsko igro. Leskovec je imel namen dramo predelati, pa ga je prehitela smrt. V svojih dramah predstavlja Leskovec posebno razvojno stopnjo slovenskega ekspresionizma. Bil je izjemno nadarjen dramatik, prezgodnja smrt pa mu je preprečila, da bi se svoji nadarjenosti primerno mogel razviti. Kot umetnika ga označimo z besedami, ki jih je o njem zapisal Koblar v Domu in svetu leta 1930: V svojih delih »s skrivnostno pravičnostjo in presenetljivo zakonitostjo razkrajaja značaje, razodeva dejanja in osvetljuje najskritejšo misel kot bistveno gibalno svojih oseb. Povsod razdira lažnive celote, po sredi razkolje najmočnejšega moža in pokaže njegovo slabost, ali pa odkrije nepoznano človekovo dobroto...« — Ustvarjal je počasi, v njegovem delu ni lahkotnosti, o čemer pričajo številni zasnutki, predelave, popravki in predvsem večletna razdobja od zasnove do objave.

Jože Dolenc

# VERA IN NEVERA

## (odlomek)

Avtor je to dramo v treh dejanjih najprej objavil v mohorski reviji Mladika v Celju 1939, nato pa v samostojni knjižici v založbi Prosветne zveze v Ljubljani, natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju 1940

### PRVO DEJANJE

#### OSMI PRIZOR

**Župnik, Lavdon, Dizma, Marida.**

**Župnik:** Proč s kanonom, Lavdon!

**Lavdon:** Tokrat ste jih vi, gospod župnik, (*Obesi puško nazaj.*)

**Župnik:** (*stopi naprej*) Tisto pa kar za zajce shranite! — Preklemani karpatarji! — Še v mislih se kaj takega ne sme!

**Lavdon:** Vi morate tako govoriti. — Mizo pogrni, Marida! (*Marida pregrinja mizo, Dizma stoji ob peči.*)

**Župnik:** Sedel bom, da se zmeniva. — Le-to dni se nisva videla, nikjer. Najmanj pa tam, kjer vas najrajši imam. (*Sede ob steni za mizo, Lavdon na stol.*)

**Lavdon:** Kar je res, je res. Mi po starem — in še vedno živimo.

**Župnik** (*zarobanti*): Bog tako hoče! — Oni tamle mi je tuj. (*Dizma pogleda in odide v ozadju ven.*)

**Lavdon:** Naš je. — Natoči, Marida! (*Marida toči v čašice.*)

**Župnik** (*gleda Marido*): Kaj pa je s tole, ali bo vedno od same sirotke živela?

**Marida:** O, ni težave. Če sirotko jemo, pa sirček prodamo.

**Župnik:** No, potem ste lačni in bogati, preklicani skopuhi. (*Pokusi.*)

**Marida:** Lačna ali sita, da sem le zala. (*Odide v izbo.*)

**Župnik:** Omožite tega zlomka, Lavdon, drugače bo joj!

**Lavdon:** Ko pride ura. — Pri nas je vse tako, kakor da smo zmajeni.

**Župnik** (*srkne iz čašice*): Že mesec dni hodim k vam, no, danes me je pa kar potegnili.

**Lavdon:** Tudi vas je ta nerodna skala zmešala. Kar čakal sem, da pridete. Ne da bi vas potreboval, ne. Verjamem, da po svoje dobro mislite...

**Župnik:** Po veri, se reče.

**Lavdon:** Dobro mislite in da misel hoče v prid. Zato sem vedel, da vam ne uidem.

**Župnik:** O skali se bova tudi pomenila.



Ampak še nazaj bomo posegli – no, Lavdon, kako je s tisto vašo vero?

**Lavdon:** Te stvari nikomur ne prikrivam. – Petnajst let se gledava s hriba v dolino in kar sva videla, je...

**Župnik:** Coprnija! – Ljudje pritiskajo, ljudje se pohujšujejo.

**Lavdon:** Kar pustiva jih, naj se.

**Župnik:** Herodež! – Spokori se!

**Lavdon:** Težka stvar.

**Župnik:** Jutri je nedelja, sedmi dan. Pošteno pridigo sem pripravil. Za vse. Za Lavdona. – Da bo še lepše, se premagajte jutri, cigani lavdonski, počivajte, molite! – K pridigi mi pridite, malikovalci! – Cestninarji!

**Lavdon (molči):** To ste dobro povedali. *(Ga pogleda.)* Jutri pridem.

**Župnik (lopne po mizi):** Fajmošter bo naračunal, Bog pa plačal! – *(srkne.)* Prevalili smo najtežji hlood, poskusimo zdaj pri skali. Skala je kobalila čez hleve, svinjake, bajto. Vsega tega ni več, pol Lavdona je preč! – Tam pri kapelici Matere božje pa jo ustavi. Ali ni tako?

**Lavdon:** Tam se je ustavila.

**Župnik:** No, dobro. Ljudje pravijo: Čudež! – Ljudje hočejo iz kapelice cerkev, cerkev Mamki božji na vašem svetu, Lavdon judovski, romarsko cerkev, ki jo bo zidala vsa dežela. – Jaz pravim: Cerkev ni kar tako, a večjo, lepšo kapelo, to bi šlo. – Vi pa sveta ne daste.

**Lavdon:** Svet je moj in ga dam, če ga hočem. Če mi ga vzamejo, ga vzamejo. Že danes so poskusili, pa ni šlo. Tako tudi nikoli ne bo šlo.

**Župnik:** Bogu, kar je božjega.

**Lavdon:** Cesarju, kar je cesarjevega, Lavdonu, kar je Lavdonovega.

**Župnik:** Ne uhajajte mi, Lavdon!

**Lavdon:** Skala je prilomastila in mi vzela polovico vsega, kar imam. Meni je dosti. Naj zidajo cerkev tam, kjer ni škode. Vem, da mi boste v greh štel take besede. Četudi! – Ampak je še nekaj drugega, da ne morem tako, kakor bi drugi radi. Tisto je šele pravi greh! – O tem pa ne bom govoril, pokazati se mora samó.

**Župnik:** To se pravi, da bo jutri spet vojska! – Oblegali vas bodo kakor Jeriho, preklinjali, ubijali – fajmošter naj se vica! – Jaz vam že zdaj drugo povem: Procesijo bom oznanil in vodil jo bom, če se s peklom spečate. *(Vstane.)* In če bo pred Lavdonovo hišo veriga, jo bomo razgrizli, ne, molitev jo bo stajala. Tisoč romarjev – en Lavdon, kje je tu pamet?

**Lavdon:** Pokazalo se bo,

**Župnik:** Dovolj za danes. Brez zamere, oča Lavdon. Za jutri ste se obljubili, pridiga vam obrne oči k nebesom. *(Iz izbe stopi Marida.)* Marida je čedno dekle. Še čednejša bo jutri pod prižnico.

**Lavdon:** Nikoli ji nisem branil. Pri nas ni otrók.

**Župnik:** Pa še bodo. *(Je stopil k vratom, kjer se obrne.)* Tujca ste vzeli pod streho; senco ima za seboj in so drugod vrata zapirali pred njim in otroke strašili z njim. To vam je napisano v angelskih bukvah. Amen!

**Lavdon:** Revež je, naj počije. – Zanesi mu, Marida, stvari pod streho in pripravi mu postelj. *(Marida stopi k culi in jo odvezuje.)*

**Župnik:** Do ceste greste z menoj, imam še besedo za vas. Z Bogom, Marida! *(Odideta v ozadju.)*

Anton Leskovec

## SLAVKO OSTERC

### Ob 50-letnici smrti

Več najbrž niso pisali o nobenem slovenskem skladatelju tega stoletja. Vendar ne kmalu po smrti, takrat je divjala vojna, in ne kmalu v svobodi, tudi takrat so mu raje kazali hrbet. Pričelo se je komaj dve desetletji pozneje, skoraj toliko časa je moralo preteči, kolikor ga je bil daroval naši glasbi. In za »nekoga« je obveljal šele med mladim rodом, med študenti, ki so ob njegovi zadnji uri komajda podrgnili šolske klopi.

Če nobeno drugo, to znamenje je natanko kazalo, s čim se je bil Osterc najbolj »zameril« Slovincem. S prekucuštvom. Ničkoliko »narodnih svetinj« je bil obrnil na glavo, tako sta verjela občinstvo in lep del glasbenikov. Da ni v njem čustva niti za troho, sta se pridušala. Sklada, so govorili vsevprek, kakor bi kocke sestavljal, ne mara domačega duha, iz ljudske pesmi se norčuje, »večne vrednote« so mu deveta skrb, lepota trn v peti... Sploh ga ni bilo naglavnega greha, da bi mu ga ne bili oponesli. Ampak najhuje je dražilo, ker jim je rade volje pritrdil: nobene teh dragocenosti ni čislal po njihovo. Nič ni tajil, da ga romantično dolgočasi, še postavil se je z očitkom, da je konstruktivist, s prstom je kazal na lažnivo domačnost ljudskih pesmi, ki so jih umetelno »ozaljšali«, in





glasno povedal, da je lepota vendar kaj bolj krepkega kot solzavo vzdihovanje. Za povrh pa se je še vedel čisto navzkriž s pravili brumnih malomeščanov. Svojo »disonantno«, rekli so kajpak grdo muziko je pisal kar vsem na oči, v kavarni sredi Ljubljane, namesto pri uglednih omizjih je posedal v veselih družbah, namesto lepoumnih modrosti koval zbadljive verze, igral šah, ko so drugi opravljali, trdo delal, ko si je »pošten svet« izgovoril oddih, nič maral za lepe obleke, nič dal na polizano vedenje. Čokat, majhne rasti, plešast in kmetiški je bil pač marsikomu v spotiko – a so vedeli: z njim ni bilo pametno zobati češenj. Preostro je sukal jezik in pretrdno je stal, da bi ga bili spravili na kolena. Torej so mu le kazali nejevoljo, tudi jezo in bes kdaj pa kdaj. Ampak zaman, ubiral jo je po svoje. In z uspehi, kot nalašč na tujem, Slovencem v posmeh.

Prav takšen je ostal v spominu, nič čudnega, da so ga naglo odrinili med nevšečno preteklost. Toda medalje imajo dve plati in mladi rod je ob koncu petdesetih let ugledal drugačnega Osterca. Ne le večjega po zasluženju, tudi bolj svojega, modernega, odprtega v svet. Bilo je kajpak res: natanko to je bil zapustil slovenski glasbi, pogum in svetovljanstvo. Nihče pred njim ni bil bolj dočela stopil čez mejo zavrtega domačijstva in se postavil k tujim naprednjakom, nobenega naših skladateljev, že od Gallusovih časov sèm, ni Evropa sprejela bolj samoumevno. Še več je bilo res: prvi pri nas je vzgojil in zaznamoval nekaj rodov ustvarjalcev, od Karola Pahorja, ki mu je bil po letih vrstnik, do Primoža Ramovša, ki je končal študije komaj mesec dni po učiteljevi smrti. Oster-

čev razred je postal naša prva sodobna kompozicijska šola. Ne zavoljo spričeval, oblikovala jo je njegova osebnost. Gledal je, da so najboljši odhajali po diplomi še na tuje, jim pomagal do izvedb, se boril za njihove uspehe, kot prvi med enakimi skrbel, da so ostali tovarišija... Takega so odkrili mladi pol-drugo desetletje po vojni, ko jih je žejalo po enakem vzorniku – in si izbrali Osterca za geslo in prapor. Ustanovili so ansambel njegovega imena, pričeli igrati in tiskati, kar je bil napisal, raziskovati, kar je bil storil ter odšli po stopinjah, ki jih je bil premeril že sam, na današnja pota nove glasbe. Pesniki bi rekli: Osterčeva misel ni umrla. Dodajmo: tudi zveni še zmeraj.

Seveda nič več prekucuško, prav stežka bi uganili, čemu so si njega dni mašili ušesa. Ostalo pa ji je nekaj drugih zanimivih lastnosti, vsaj v poglavitnih delih. Celo pri najbolj resnih rečeh je sveža in okretna, možato govori in ne mara sladkega spogledovanja. Tudi napihnjenost ni po njenem okusu, nikar dolgovozne marnje. Veliko rajši je iskra in vesela, zbadljiva pa živahna in kar je še takih razpoloženj, ki jim Slovenci nismo vedno kos, najmanj v glasbi. In udarna je, odrezava, krepkega zamaha, da poslušalec zlepa ne utegne prestiti časa, bodi v gledališču ali na koncertu. Kjerkoli že, Osterca bo lahko spoznal – ni je bilo zvrsti, ki se je ni lotil. Opere je pisal (»Saloma«, »Iz komične opere«) in kantate (»Celjska romanca«, »Magnificat«), zборе (»Vstajenje«) in balete (»Iluzije«), pevske cikle (»Oho, zaljubljen sem«, Štiri Gradnikove pesmi) in komorne skladbe (Sonata za violončelo in klavir, Pihalni kvintet, Nonet), koncerte (klavirski s pihali) in orkestrska dela (Suita, Štiri simfonične skladbe), klavirske miniature (Arabske, Pravljice) in mladinske pesmi (»Kvartet«). Najbolj osupljivo je gotovo, da je veliko večino tega ustvaril v zadnjih petnajstih letih pred smrtjo.

Začel je namreč pozno. Zibelka mu je bila stekla 17. junija 1895 v Veržetu. S kmečkega doma so ga poslali na mariborsko učiteljsko, a komaj je dobro maturiral, ga je pograbila svetovna vojna. Prebil jo je sicer (in si nakopal zavrtno bolezen), končal med Maistrovimi borci ter slednjič odšel k šomoštrom. Ampak po glavi mu je rojila samo glasba. Kot za stavo je komponiral in vedno huje ga je grizlo, da nima pravega znanja. Kruh si je že služil, najprej po vaseh, nato v Celju, a kaj, ko s plačo še misliti ni smel na študije. Šest let je trpelo, preden so ga opazili in



priporočili. Jeseni 1925 je končno dobil posojilo in dopust, sedel na vlak ter se znašel v Pragi. Tedaj se je zgodilo: nova obzorja, neznani ideali, spodbude učiteljev, žeja po modernem – v pičlih dveh letih je končal konservatorij in mojstrsko šolo, diplomiral s kopico pogumnih skladb... in ko je septembra 1927 postal profesor ljubljanskega konservatorija, ni ostalo za celjskim učiteljem petja domala nobene sledi. »Moja smer,« je razložil časnikarju, »je skrajna levica«. Pri tem je ostalo, ves čas trdega dela in vedno slabšega zdravja. Dokler ni 23. maja 1941 omagal.

**Borut Loparnik**

## KIPAR ALOJZIJ REPIČ

(Vrhopolje pri Vipavi 1866 – Ljubljana 1941)

Leta 1897 je Repič ob koncu splošne kiparske šole na dunajski akademiji razstavil v Künstlerhausu svoje nagrajeno šolsko delo Boreča se dečka. Cesar Franc Jožef, ki je obiskoval takšne razstave, je pri večini del navadno dodal svoj stereotipni »sehr schön«. Ob Repičevi plastiki pa se je menda ustavil in pohvalil obrazno mimiko enega od dečkov. Ni čudno, saj je bil Repič odličen učenec akademije. Ta je imela tako kakor vse takšne ustanove po Evropi v 19. stoletju odločilno vlogo pri podobi akademske umetnosti, ki si je še zlasti prizadevala, da bi ustrezala okusu novega srednjega meščanskega sloja in aristokracije. S sentimentalno in spektakularno vsebino del ter patetiko ji je to tudi uspevalo: bila je priznana uradna umetnost v nasprotju z eksperimentalno umetnostjo protiakademskega značaja, ki je bila brez socialnega ugleda. Pouk na akademijah je bil skorajda povsod enak. Najvišji vzor so bili antično, renesančno in klasiistično kiparstvo, pomembno je bilo poznavanje anatomije, kompozicije in tehnike, motive pa so zajemali iz zgodovine, pesništva in svetega pisma. Njihove zapovedi, kot je podajanje dramatičnega trenutka, sentimentalna pripovednost in tehnična dovršenost, je Repič dobro obvladal. To nam do-



Vipavski par. Les. Zasebna last. Ljubljana.

kazujejo vsa njegova šolska dela npr. Borilca, za katera je dobil prvo nagrado, Adam, ubi es? in Čas, sovražnik mladosti. Njegovo plastiko Slepí berač, zasnovano na zgodovinskem motivu Belizarja, prištevamo k pravovrnim akademskim delom našega kiparstva s konca stoletja.

Repič je bil sin kmetskih staršev, ki ga kljub njegovi silni želji po umetniški izobrazbi, niso mogli šolati. Tako je moral prehoditi znano trnovo pot slovenskih umetnikov tistega časa. Prve nauke je dobil pri vsestranskem umetniku-samouku župniku Henriku Dejaku, nato je delal pri raznih podobarskih in mizarjskih mojstrih in se končno bolj izobrazil v rezbarstvu in kiparstvu na umetniški obrtni šoli v Ljubljani. Vendarle Repič ni odnehal, dokler ni prišel na dunajsko akademijo, ki mu je pomenila končni cilj in višek kiparskega znanja. Kiparstvo je študiral od 1892. do 1896. leta pri profesorju Emundu



Hellmerju in nato v treh letih končal specialko pri Karlu Kundmannu. Učitelja sta ga cenila zaradi njegove pridnosti, vztrajnosti in prizadevnosti.

Po končanem študiju si je Repič na Dunaju uredil atelje in tam ostal do leta 1902. Za razna dunajska kiparska podjetja je izdeloval malo plastiko žanrske vsebine, ki je bila tedaj zelo priljubljen okras meščanskih domov. Kot akademsko šolani kipar je dobil tudi javna naročila za domovino. Za ljubljansko Kresijo je iz slavanskega peščenjaka izdelal dva reliefna angela-alegorični ženski figuri, ki, oblikovani v baročni maniri, držita grb mesta Ljubljane. Arhitekturna plastika je imenitni okras stavbnega pročelja in se ji prav nič ne pozna, da je edino Repičevo delo te vrste. Drugo veliko naročilo je bilo bronasto doprsje dvojne naravne velikosti skladatelja Miroslava Vilharja za njegov spomenik v Postojni (odkrit leta 1906). Doprsje so postavili na moderen, secesijsko zamišljen podstavek, izdelan po načrtu arhitekta Ivana Jagra. Za nagrobnik ministrskega svetnika Antona Rossipala v Opatiji je izklesal njegovo marmorno doprsje. Repič je bil namreč izvrsten portretist. Doprsja, večinoma iz mavca, odlikuje močan reali-

zem in portretna zvestoba. Že na Dunaju, pa tudi pozneje v domovini, je ustvaril celo galerijo portretnih kipov znamenitih Slovencev od Prešerna, Slomška, Jenka, Ketteja, Gregorčiča, Aškercarja, Tavčarja do Ivana Cankarja in slikarja Jurija Šubica (tudi v marmoru).

Repič je bil eden redkih umetnikov, ki je pridobljeno znanje znal tudi posredovati. Niso ga zaman imenovali »nestorja slovenskih kiparjev.« Polnih šestindvajset let (od 1905 do 1931) je poučeval kiparstvo in rezbarstvo na Tehniški srednji šoli v Ljubljani. Vzgojil je rodove kiparjev. Dolinar, Gorše, Jurkovič, brata Kalin, Kos, Napotnik in še mnogi drugi, so se ga spominjali s spoštovanjem in hvaležnostjo.

V posvečenosti poučevanju se je počasi uletela njegova ustvarjalna moč. Kljub temu, da še ni prenehal z delom, je ostal znan predvsem po svojih delih na akademiji. Nikoli ni zapustil akademskega realizma in svojih velikih zgledov zlasti v renesančnem in klasicističnem kiparstvu. Še posebno je to očitno pri Repičevih sakralnih delih (npr. apostoli v župnijski cerkvi v Pivki, reliefni evangelisti na prižnicah v župnijski cerkvi na Bledu in na Vrhniki). Od vseh tendenc (npr. impresionizem, simbolizem in secesija), ki so vladale v slogovni heterogenosti okrog 1900, mu je bil še najbližji novi klasicizem. Prevzel je nekaj njegovih prvin, kot sta ploskovitost in poenostavljeno obdelovanje površin, vendar jih je ublažil in dodal realistično komponento. Takšen je marmorni nagrobnik kardinala Jakoba Missia, ki ga je ustvaril leta 1911 za kardinalovo grobnico v baziliki na Sveti gori pri Gorici. Repič je Missia s pretanjenim občutkom za globoki relief upodobil v profilu; v preprosti drži brez odvečnih gest deluje dostojanstveno in monumentalno. Verjetno je to največ, kar je Repič v svoji premočrtnosti lahko dosegel; tudi sam je menil, da je nagrobnik njegovo najboljšo delo. Kipar ni obvladal samo tehniko klesanja in modeliranja, temveč tudi rezbarjenja. Od številnih lesenih plastik izstopa kvalitetni Vipavski par. Njegova dela so ohranjena predvsem v ljubljanski Narodni galeriji, medtem ko je Rossipalovo doprsje neznano kje, Vilharjev spomenik so leta 1941 uničili Italijani, močno poškodovan Missijev nagrobnik pa so leta 1989 obnovili.

V zahodni Evropi so generacije kiparjev, rojene v šestdesetih in sedemdesetih letih 19. stoletja porajale ali soustvarjale moderno kiparstvo. Slovenski kiparji, rojeni v ti-



stih letih, so morali, komaj izšolani na dunajski akademiji, nadoknaditi tisto kiparsko znanje, ki ga do tedaj tako rekoč nismo premogli. Tako so sicer zgradili most, a čezenj niso šli – Repič pa je njihov najznačilnejši predstavnik.

Sonja Žitko

## DRUGI TRŽAŠKI PROCES

### Ob 50. obletnici

Prve dni meseca decembra bo minilo že 50 let, ko je posebno fašistično sodišče za obrambo države v Trstu obsodilo pet primorskih ljudi na smrt, 47 pa na skupno 978 let ječe.

Davno preden je bila ustanovljena OF, so se Primorci na različne načine upirali fašizmu in se povezovali v organizacijo TIGR. Razen nekaterih, so bili skoraj vsi narodnjaki in jim je šlo v glavnem za to, da bi se rešili fašizma, ki je hotel na Primorskem zatreti vse, kar je bilo slovenskega. Najprej je ukinil šolo, nato društva, časopise in skušal izgnati slovenski jezik celo iz cerkve. Na skrivaj so prinašali čez mejo slovenske knjige in časnike, prirejali tajne sestanke ob romanjih ali v planinah, kamor so vabili le zaupne ljudi. Zlasti dijaki in študentje so bili pri tem zelo delavni. Toda ko je Hitler začel osvajati državo za državo v Evropi, so začeli zbirati tudi orožje, ker so čutili, da se bliža čas, ko bo prišlo do vstaje. Vse to delovanje ni bilo prikrito italijanski policiji. Sredi leta 1940 so začeli zapirati sumljive ljudi. In ko so zaprli tržaškega agronoma Antona Ščuko, se je sprožil plaz aretacij. Pod pritiskom mučenja pri zaslišanju, je začel govoriti. Vedel je veliko, ker je imel stike z izobraženci in preprostimi kmeti. Vrh vsega je napisal tudi spomenico, v kateri je razkril privatno življenje mnogih ljudi. Prišlo je do tega, da so zaprli okrog 300 ljudi. Od teh so jih odbrali 60 za slavní tržaški proces. Strašna so bila zasliševanja. Mučili so jih na različne načine in izsiljevali priznanja. Najbolj kruta zasliševalca sta bila Locastro in Perla. Po enem letu in pol preiskovalnega zapore so jih razdelili na tri skupine: komunisti,

intelektualci in teroristi. Tako so bili razvrščeni tudi pri sodni obravnavi, ki je trajala od 2. decembra do nedelje 14. decembra 1941. Predsednik sodišča je bil general fašistične milice Antonio Tringali Casanova, tožilec pa Carlo Fallace. Sodišče je obsodilo na smrt devet obtožencev, štirim pa je bila še isti večer smrtna kazen spremenjena na do smrtno ječo. Na smrt pa so bili obsojeni: Viktor Bobek, Ivan Ivančič, Simon Kos, Ivan Vadnal in Pinko Tomažič. Naslednje jutro ob 8. 15 so bili ustreljeni na strelišču na Opčinah. Nato so jih skrivaj odpeljali v kraj Fontana di Villorba, kjer so jih pokopali v skupen grob. Jeseni 1945 pa so jih odkopali in položili na domača pokopališča.

Zadnjo noč pred ustrelitvijo je bil pri njih jetniški kaplan Luigi Carra. Štirje so se spovedali in prejeli zakramente, Pinko Tomažič pa je vljudo odklonil, ker je hotel ostati do konca komunist. Simon Kos je zadnjo noč napisal pet poslovilnih pisem: dve pismi staršem, eno sestri, eno bratu in eno zaročenki. Duhovnik Carra mu je obljubil, da jih odpošlje, kar je tudi storil. Poslal jih je msgr. Rutarju v Gorico s prošnjo, naj jih odda domačim. Priložil je svoje pismo, v katerem pravi o Simonu, da je imel izredno krščansko smrt. Zadnje trenutke je želel imeti v rokah križ in je ponavljal: Gospod, nisem te dovolj ljubil v življenju, naj bo žrtev moje ga življenja v zadoščenju.

Simon je iz zapora pisal tudi svoji zaročenki in je ohranjenih 27 pisem. Iz njih veje velika ljubezen do domače zemlje in naših gora, kakor tudi iskrena, čista ljubezen tega kmečkega fanta.

Objavljamo eno od poslednjih pisem staršem:

*Ljubi starši!*

*Ta trenutek, ko pišem te vrstice, znate tudi že vi, da so tudi zame zahtevali smrtno kazen. Kar bi se ne bil nikoli mislil, se je zgodilo. Žal mi ni zame, ampak za vas, ker se močno bojim, da vas bo to uničilo, ako se v resnici zgodi. Dejal sem, da zame mi ni žal, čeprav bi tako rad še živel. Imam 30 let, a nisem še nič živel, toda če je res treba, da moram dati življenje, naj se zgodi! Vest mi ne očita ničesar, nisem zagrešil nobenega dejanja, katerega bi se moral sramovati. Srečen bi bil, ako bi znal, da more moja kri ohladiti le del gorja, ki ga trpi moj ubogi narod, in če bi vedel, da bo ta moja žrtev mogla le malo koristiti trpečemu človeštvu, potem sem živel dovolj! Pre-*



*pričan sem pa, da mora za temi najtemnejšimi dnevi naše zgodovine zasijati nova zora! Ne žalujte za mano. Bodite raje ponosni name, ni se vam treba sramovati proti nobenemu radi mene. Saj rad zapuščam ta svet, katerega je človeška sebičnost naredila tako grdega. Ljubil sem vas vedno, dasi vam tega nisem odkrito kazal, da vas ljubim sem občutil posebno, kadar sem bil daleč od vas. Tudi spoštoval sem vas vedno, zame ste bili najboljši starši vsega sveta. Zato mi je žal in vas prosim odpuščanja, če sem vas kdaj žalil. Odpustite mi predvsem to veliko žalost. Če bi vas bil ubogal, bi ne prišlo do tega, toda ni moglo biti drugače, so še drugi višji ideali, ki to opravičujejo. Mnogo lažje umrem, ker vem, da bo Jože kmalu prost in se vrne zopet med vas. To sem še predvsem želel, bolj kot lastne rešitve. Imel sem še to posebno srečo, da sem bil te zadnje mučne dneve vedno z bratom skupaj (tudi na verigi).*

*Ljubil sem preveč to zemljo, preveč sem ljubil svoje gore, tako da se tedaj, ko je bilo še čas, nisem mogel odtrgati iz njihovega objema. Zato je treba, da tej svoji zemlji žrtvujem to svoje skromno življenje, saj drugega tako nimam. Ni težko umreti, verujte mi! Živeti je težje. Posebno jaz nisem mogel nikoli tako živeti, kot so drugi hoteli, zato se rad umaknem. Zavest, da nisem nikdar nikomu škodoval, me krepi. Kdor pa je kriv te naše nesreče, naj mu Bog odpusti. Jaz odpuščam vsem, ki so me ves ta čas blatili in žalili, saj če bi me bili razumeli, me gotovo ne bi. Pozdravljam torej vse moje nesrečno ljudstvo, pozdravljam svojo vas in moje gore. Pozdravljam vas, dragi roditelji in draga sestra. Zahvaljujem se vam, da ste me naučili ljubezni do svojega jezika in svoje zemlje. Tedaj, ko boste to čitali, se bom že radoval z brati in sestrami v boljšem življenju. Ne jokajte! Ne žalujte, ker jaz sem srečen! Pozdravlja vas poslednjič*

Vaš Simon

**Jožko Kragelj**

## **ŽUPNIJA BLEĐ V LETIH DRUGE SVETOVNE VOJSKE**

Nekdanji dušni pastir z Bleda, Franc Gornik, je z veliko prizadevnostjo zbiral podatke o zgodovini svoje župnije, tako da je iz tega nastal obsežen spis. Za tisti del, ki obravnava krajevno zgodovino, je našel založnika in tako je leta 1967 izšla njegova knjiga Bled v fevdalni dobi, ki jo je založil Zavod za napredek turizma, Bled. Za tisti del, ki obravnava cerkveno zgodovino Bleda, pa avtor ni našel založnika. Šele leta 1990 je lahko pri Mohorjevi družbi izšla njegova knjiga Kronika blejske župnije.

Iz te knjige objavljamo poglavje, ki obravnava dogodka, ki so se odvijali pred 50 leti.

Cvetna nedelja leta 1941 nam je prinesla državno katastrofo. V naslednjem tednu je življenje pokazalo, koliko je vredna državna oblast, četudi bi bila slaba. Že drugi, tretji dan po začetku vojske je jugoslovanska armada razpadla. Okupatorja še ni bilo in tako je do velike sobote zavladovala ex lex – anarhija.

Na Bledu in okolici so bila večja vojaška skladišča. Po razpadu vojske naj bi bili zaloge razdelili med prebivalstvo. Toda vsi so se bali, da bodo dobili premalo, če bi kdo zaloge delil. Ljudje so si začeli sami deliti, ali bolje povedano – ropati. Nekateri so prišli kar z vozovi po sladkor, moko, koruzo... Kmalu ni bilo ničesar več. Bilo je treba videti, kako so se ljudje spremenili. Prej tako krotke gospodinjice so se bojevale kot furije, da bi čimveč nagrabile. Ko nekateri po njihovem računu niso dovolj dobili, so se že pripravljali, da bi navalili na privatne trgovine. Seveda so trgovci lokale zaprli in ustanovili stražo, ki je patroljirala podnevi in ponoči.

Med vstajenjem na veliko soboto popoldne so se pojavili prvi Italijani. Ko je šla procesija mimo njih, so Najsvetlejšje dostojno pozdravili. Kmalu po vstajenju so prišli tudi prvi Nemci-gestapo, ki so še isti dan začeli s hišnimi preiskavami. V zvezi z njihovim prihodom so se pojavile tudi prve zastave s kljukastim križem. Kar čudno je bilo, koliko simpatizerjev so Nemci naenkrat imeli.



Na veliko noč pri maši je kaplan Šoukal prebral prvo voščilo Italijanov. Ljudem je šel kar mrz po kosteh, ko so slišali: Oddajte orožje in radio aparate, zvečer in ponoči ne sme nihče na cesto. Kdor ne uboga, bo ustreljen.

V ponedeljek zjutraj je prišla italijanska vojska in se naselila po utah pri Rikliju. Na Bledu Italijani niso delali težav, pač pa se je govorilo, da so delali preiskave v okoliških vaseh in je šlo marsikaj z njimi.

V noči od srede na četrtek po veliki noči je prišla nemška vojska. Italijani so morali oditi. Nemci so uvedli vojaško upravo. Kar naravnost so povedali, da pride za njimi civilna uprava z gestapom in da bo takrat hudo.

Civilna uprava je res kmalu prišla. Najprej je izvedla popis prebivalstva na posebnih kartotekah – A, B, C, D. Kakršno črko je kdo dobil, takšna usoda mu je bila odločena. Pri sestavi so sodelovali nekateri domačini, peta kolona, ki je ocenjevala posameznike.

Kmalu po tem popisu se je začelo zares. Zaprli so župnika, kaplana, nekatere učitelje in zdravnike ter uglednejše posestnike. Delavstvo in preprosti ljudje so k temu ploskali in žrtvam privoščili. Seveda so jih Nemci sami hujskali, češ, sedaj imate priložnost, kot je nikoli več ne bo, da poravnate svoje račune. Na žalost so se našli propadli elementi, ki so domačine Nemcem pridno ovajali.

Ko so zaprli župnika in kaplana, je nekaj časa upravljal župnijo zasipški župnik Anton Demšar, dokler ni bil tudi on izgnan. Duhovniki so bili zaprti v taborišču v kaznilnici v Begunjah na Gorenjskem. Konec meseca maja je bil župnik Zabret za nekaj dni izpuščen. Pričakoval pa je, da ga bodo Nemci zopet zaprli. Ko je bil opozorjen, da se bo to kmalu zgodilo, je v začetku junija izpraznil tabernakelj in ugasil večno luč. Tako je Jezus za nekaj mesecev zapustil našo lepo cerkev.

Ker tudi v sosednjih župnijah ni bilo duhovnikov, so se verniki zbirali ob nedeljah v domači cerkvi k skupni molitvi, deloma pa so hodili k maši na Blejsko Dobravo in v Mošnje, kjer sta še bila duhovnika. Kmalu pa je začel maševati v Zasipu in v Gorjah župnik Jakob Černe z Blejske Dobrave. Živel je na Dobravi v pokoju. Ker je bil ameriški državljani, se ga Nemci niso dotaknili.

V septembru 1941 se je župnik Černe opogumil in je začel maševati tudi na Bledu.

V čast blejskim fijakarjem bodi povedano, da so ga, z izjemo dveh, redno brezplačno prevažali iz Zasipa na Bled in potem v Gorje. Gospod župnik Jaka, kot so ga ljudje imenovali, je bil zelo priljubljen. Posebno, ker je šel rad v gostilne in tam javno zabavljaj čez Nemce.

Julija 1941 se je začela organizirati osvobodilna fronta (OF). Po napovedi vojske Rusiji so se na asfaltnih cestah čez noč pojavili komunistični znaki, srp in kladivo. Obenem se je začelo zbiranje živil za osvobodilno vojsko. Ljudje so v splošnem simpatizirali s partizani in so jih imeli za slovensko vojsko. Tudi selitev slovenskih družin v juliju je mnogo pripomogla, da so ljudje vzljubili partizane. Ko so v letu 1942 začeli klicati v nemško vojsko, se je položaj partizanov še bolj utrdil. Marsikateri veran fant je odšel raje v gozd kot v nemško vojsko.

Cerkveno upravo je vzel v roke ključar Vidic, Jurjev oče iz Grada. Pomagal pa mu je njegov sosed Franc Zupan, Tomaževc iz Grada. Nemci so bili zasegli vse cerkveno in vse nadarbinsko premoženje. Ostala je samo cerkev, ki so jo verniki vzdrževali s prostovoljnimi darovi. V župnišču so Nemci uredili *Kindergarten* – otroški vrtec, ves inventar župnikov in nadarbinski so zaplenili. Zemljišča pa je prevzela občina.

Bilo je ganljivo, kako je stari Vidic prinašal in sešteval denar, organiziral prevoz župnika tako, da je vsako nedeljo obveščal voznika, ki je bil na vrsti, da zapreže. V slabem vremenu je včasih kak voznik odpovedal. Tedaj je moral priskočiti na pomoč navaden kmečki voz, česar župnik Černe ni zameril in je tudi ob najslabšem vremenu ohranil svoj ameriški humor.

Ker župnik Černe ni nehal zabavljati čez Nemce, so ga aretirali in odpeljali v Begunje. Ravno takrat, maja 1943, je prišel na Bled župnik Jožef Kraker iz Kočevske Reke. Moral bi biti oditi z drugimi Kočevarji na Nemško, pa je raje ostal na Bledu.

Župnika Krakerja ljudje niso sprejeli s simpatijami. Po krivici so ga dolžili, da je on kriv aretacije župnika Černeta. Kraker je vzel dušnopastirsko delo zelo resno v roke, upravo cerkvenega gospodarstva pa je še nadalje pustil ključarju Vidicu. Ker je bilo prepovedano moliti in pridigati po slovensko, je on kot preseljenec poskušal iti srednjo pot. Prebral je oznanilo in evangelij v nemškem jeziku, potem pa še v slovenskem. Uspeha ni žel. Pri nemškem branju so



vstali samo Nemci, domačini pa šele, ko je začel brati slovensko.

Ko se je začela za to zanimati nemška okupacijska oblast, je celovski škofijski ordinariat odločil, naj se opusti vsako branje, samo da ne bo cerkev zaprta.

Župnik Kraker je imel po več letih slovesno prvo obhajilo. Otroke je pripravljajl v cerkvi v slovenskem jeziku, česar se drugi duhovniki niso upali storiti. Po drugih župnijah so pripravljale otroke na prvo obhajilo bivše članice Marijine družbe. Pa tudi na Bledu je pomagala otroke poučevati o verouku učiteljica Angelca Ščurek.

Kadar se je primerilo, da je župnik Kraker zbolel, so prihajali maševat nemški duhovniki iz Celovca. Tako na pr. dr. Kircher, po rodu Tirolec, ki se je toliko priučil slovenščine, da je celo spovedoval. V splošnem so bili na škofijskem ordinariatu v Celovcu Gorenjcem zelo naklonjeni. Posredovali so tudi za župnika Črneteta, ki je bil hudo obtožen in bi bil gotovo usmrčen, da ni bil ameriški državljani. Tako pa so ga samo odpeljali v taborišče Leoben, od koder so ga po zamenjavi za Nemca kot bolnika poslali v Ameriko.

Prišlo je leto 1945. Razmere so bile vedno težje. Vedelo se je, da bodo Nemci odšli. Dne 5. maja ponoči so odšli v partizane nemški orožniki. Dne 8. maja so bili boji med partizani in Nemci na Blateh, v Podhodu in na Holmu. 9. maja so prišli partizani v slovesnem sprevodu na Bled.

26. maja se je s kolesom pripeljal na Bled kaplan Soukal. 3. junija je bila po štirih letih v cerkvi zopet slovenska pridiga. Župnik Kraker se je odselil na Blejsko Dobravo, župnijo pa je prevzel kaplan Soukal. Ni bilo lahko. Veliko Blejcev je zahtevalo, da mora kaplan z Bleda. Vendar so zmagali tisti, ki so hoteli, da ostane na Bledu.

**Franč Gornik**

## ŠKOF DR. JANEZ JENKO JE . DOPOLNIL OSEMDESET LET

Škof dr. Janez Jenko se je rodil 5. maja 1910 v vasi Jama, ki spada pod župnijo Mavčiče na Sorškem polju, v kmečki družini z enajsterimi otroki. Trije strici so bili duhovniki; eden od njih je bil župnik na Bledu in graditelj sedanje blejske župnijske cerkve. K njemu je hodil na počitnice naš »Honza« (tako so mu pravili), ko se je kot enajstleten deček šel šolat v škofove zavode v Šentvidu nad Ljubljano. Tam je končal osem razredov gimnazije. Po maturi leta 1929 ga je tedanji ljubljanski škof Jeglič sprejel v ljubljansko bogoslovje. Ob koncu petega letnika ga je škof Gregorij Rožman 8. julija 1934 posvetil v duhovnika. Po novi maši je bil sto dni kaplan v Kostanjevici na Krki, potem pa je bil prestavljen za prefekta v škofove zavode, kjer je ostal šest let in v tem času naredil doktorat iz teologije (Nauk apostola Pavla o evharistiji). V šolskem letu 1939/40 je poučeval verouk na bežigradski gimnaziji, jeseni 1940 pa je nastopil službo kateheta na drugi moški gimnaziji v Beogradu. V jugoslovanski prestolnici je ostal skoraj 24 let. Med vojno je obiskoval slovenske izgnance po Srbiji in jim po svojih močeh pomagal. Po vojni se je preselil v nadškofijo, kjer je kmalu dobil službo generalnega vikarja. Leta 1946 je postal tudi glavni in odgovorni urednik verskega mesečnika Blagovest, za katerega je sam tudi pisal večino člankov. Po smrti dr. Mihaela Toroša (29. decembra 1963) ga je papež pavel VI. imenoval za apostolskega administratorja slovenskega dela goriške nadškofije (24. aprila 1964). Primorskim vernikom se je predstavil pri slovesni maši v Marijini božjepotni cerkvi na Sveti Gori 24. maja 1964. 17. julija istega leta je dobil v upravo še tržaško-koprski del primorske Cerkve. Tega dne je bil tudi imenovan za naslovnega škofa akufidskega. Škofovsko posvečenje je prejel 6. septembra 1964 v Logu pri Vipavi. Njegova prizadevanja, da bi bilo vse primorsko ozemlje združeno v eni škofiji, so se uresničila 17. oktobra 1977, ko je papež Pavel VI. podpisal odlok o obnovitvi kopske škofije v povečanih mejah. Prvi nadpastir obnovljene škofije



je postal škof Janez Jenko, ki je bil slovesno ustoličen v koprski stolnici 8. januarja 1978. Kot rezindecialni (redni) škof jo je vodil približno devet let in pol – do 16. aprila 1987, ko je pastirsko palico izročil svojemu nasledniku, škofu Metodu Pirihiu.

Na veliki četrtek, 16. aprila 1987, se je ob spominskem dnevu Jezusove postavitve duhovništva v koprski stolnici zbralo nad sto duhovnikov iz vseh delov Primorske. Pred tem številnim zborom svojih sodelavcev je škof Janez Jenko preložil breme vodstva krajevnne Cerkve na ramena svojega naslednika, škofa Metoda Piriha. Zakonik cerkvenega prava namreč v skladu s priporočilom drugega vatikanskega koncilija naroča, da škofje, ko dopolnijo petinsedemdeseto leto starosti, zaprosijo papeža, naj jih reši službe. Koprski škof dr. Janez Jenko je to storil 5. maja 1985; iz Rima je prejel odgovor, naj škofijo vodi še dve leti. V tem času je v delo uvajal škofa pomočnika Metoda (za škofa je bil imenovan 25. marca, posvečen pa 27. maja 1985). Škof Janez mu je službo predal nekaj tednov pred iztekom »podaljška«, ker je že v naslednjih dneh odšel na daljši pastoralni obisk k Slovencem v Argentini.

Ob tej zamenjavi sta odhajajoči in nastopajoči škof poslala po dvoje pisem: eno naslovljeno na vernike, drugo na duhovnike. Pismi škofa Janeza sta bili poslovilni, pismi škofa Metoda pa pozdravni. Poslovilno pismo škofa Janeza duhovnikom se začenja z modrostjo starozaveznega Pridigarja: »Rodovi odhajajo in drugi prihajajo, zemlja pa vedno ostaja.« Škof hoče s tem povedati, da se zaveda življenjske resničnosti in jo sprejema. »Ljudje se na odru življenja menjamo,« piše dalje. »Razumljivo je, da službo, ki smo jo ob določenem času sprejeli, potem čez nekaj časa odložimo.« Zatem kot preudaren gospodar, ki pred izročitvijo »grunta« hoče stvari čim bolje urediti, napravi obračun o svojem delu. »Približno triindvajset let je trajala moja nadpastirska služba tukaj na Primorskem. Začel sem jo na Kapeli (Kostanjevici) v Novi Gorici, končujem pa jo tukaj v Kopru, kjer je sedaj središče obnovljene in povečane koprške škofije. V tem času sem opravil okoli 750 kanoničnih vizitacij in birm, posvetil sem 95 škofijskih duhovnikov in nekaj nad 10 redovniških; škofijskih duhovnikov je v tem času umrlo 66... Hvaležno moram priznati, da ste duhovniki v naši škofiji v glavnem zdravega duha, čutite s Cerkvijo, sprejemate nauk in moralna na-



vodila vrhovnega cerkvenega učiteljstva. Požrtvovalno in neutrudno zastavljate svoje moči in sposobnosti za službo božjemu ljudstvu. Manj razveseljuje je po njegovi presoji versko in moralno stanje med verniki, kar je pogojeno s povsem novimi družbenimi razmerami po drugi svetovni vojni. »Veliko manj ljudi hodi v cerkev, manj otrok obiskuje verouk, se jih da krstiti. Število rojstev močno upada. Zato je vedno manj nedeljnikov, primanjkuje tudi novih duhovnih poklicev.« Obstajajo pa tudi znaki upanja, da bo boljše: posebej omenja zbiranje mladih na dnevih in tednih zbranosti v poletnih mesecih. Škof Janez svoje poslovilno pismo duhovnikom končuje z obljubo, da bo »do smrti delal, molil in trpel« zanje in za primorsko ljudstvo.

Navedel sem malo daljše odlomke iz te »duhovne oporoke« škofa Janeza, ker se v njih lepo kaže njegov človeški in duhovniški značaj. Pogosto so mu očitali, da je preveč »gorenjski«: da sta ga sam razum in načelnost in da ima premalo srca. Tisti, ki smo dolgo časa živeli ob njem, dobro vemo, da se pod to navidez »leđeno skorjo« skriva čuteče srce, ki pa se zaradi podedovane in privzgojene sramežljivosti ne mara razkazovati. Resnici na ljubo je treba povedati, da je škof Janez zadnja leta vse mehkejši in vedno bolj odprt.

Ena najbolj značilnih potez njegovega značaja je odkritost, poštenost, iskrenost. Kakršen je pred svojim Bogom in pred samim seboj, tak hoče dosledno biti tudi v odnosu do drugih. Nekateri so mu zamerili, da je bil v stikih z drugače mislečimi in z oblast-



niki preveč oster, premalo »diplomatski«. Mnoge »z druge strani« to njegovo zadržanje ni motilo. »Škof Jenko je poštenjak,« so rekli, »pove, kakor misli in ko imaš opravka z njim, vedno veš, pri čem si!« Zanj v polni meri velja sodba, ki jo je izrekel Jezus o Nataaelu, svojem bodočem apostolu: »Poglejte, pravi Izraelec, v katerem ni zvijače« (Jn 1,47).

Druga močno izstopajoča lastnost škofa Janeza Jenka je njegova »pravovernost«: zvestoba neokrnjenemu evangelijskemu nauku, kakor ga ohranja in iz roda v rod posreduje cerkveno učiteljstvo. Tega se je držal že pred nastopom škofovske službe, v kateri si je kot vodilo izbral geslo »Vera – zmaga«. V svojem pismu primorskim vernikom ob vzpostavitvi samostojne koprške škofije (17. oktobra 1977) je zapisal: »Po božji odredbi je prva naloga škofa oznanjevanje evangelija. Vernikom, zaupanim njegovi skrbi, oznanja vero, ki jo je treba sprejeti in po njej uravnavati svoje življenje... Škofje, ki uče v občestvu s papežem, zaslužijo vso čast kot pričevalci božje in katoliške resnice.« Ni mu bilo neznano, da pri nekaterih (cerkvenih ljudeh) velja za konservativnega, vendar se za take sodbe ni menil, temveč je ostal zvest resnici, ki mora biti celostna. »Danes ni tako redko, da se ne gleda tako strogo na jasnost in čistost verskega in moralnega nauka, pač pa se bolj naglašajo dobrota in ljubezen do bližnjega. Dopusča se odstopanje od resnice na račun naprednosti, približevanja raznim filozofskim idejnim tokovom,« je zapisal v pismu svojim duhovnikom v koprski Okrožnici za december 1980. »Glede tega mora vedno zveneti v ušesih Kristusova beseda: 'Resnica vas bo osvobodila.' Vsak kompromis na račun resnice je vedno poguben. Samo na resnici se dajo graditi trdni mostovi med ljudmi; laž, zmota je vedno usodna. Samo resnica je kriterij dobrote in ljubezni. Marsikaj se prikazuje kot dobrota, pa je dejansko škodljivo. Starši in vzgojitelji škodujejo otrokom in mladini, če so v svoji dobroti premehki, popustljivi. Gorje duhovniku in katehetu, ki si ne upa na dan z jasno versko ali moralno resnico, da se ne bi zameril ali postal neprijazen pred ljudmi ali da ne bi pred svojimi stanovskimi tovariši obveljal za konservativca!« Zanimivo je, da mladi vedno radi prisluhnejo »staremu« škofu Janezu, ko jim govori na raznih srečanjih. Z njim lastno iskrenostjo znajo ceniti njegovo

vo doslednost: čutijo namreč, da ima pri njem vsaka izgovorjena beseda »kritje« življenja!

Silvester Čuk

## PROF. VIKTOR SMOLEJ

Ob osemdesetletnici

Ko je egiptovski Jožef predstavil svojega očeta – očaka Jakoba – egiptovskemu kralju in faraonu, mu je ta rekel: »Koliko je let tvojega življenja?« Jakob je rekel faraonu: »Dni mojega popotovanja je sto trideset let; malo jih je in huda so bila leta mojega življenja...« Viktor Smolej, ki je 15. septembra 1990 dosegel osemdeset let, se sicer ne more po letih primerjati z očakom Jakobom, pač pa lahko reče z njim, da so bila mnoga izmed teh let huda, huda tista, ko so ga Nemci zaprli, preselili v Srbijo, huda v zaporu v Trstu, huda večkrat v partizanih, predvsem pa huda v zadnjem času, ko ga je okvara hrbtenice tako ohromila, da je bil kakor Prometej priklenjen, odtrgan od dela in normalnega življenja. Redni obiskovalci Univerzitetne knjižnice, njenega rokopisnega oddelka in drugih prostorov te ustanove smo ga že nekaj let pogrešali, zraven pa vedeli za njegovo trpljenje in potrpljenje. Zato mu je ob osemdesetletnici želeli, da bi se mu ta mera trpljenja vsaj olajšala.

Slovenski biografski leksikon ga označuje kot publicista, literarnega zgodovinarja, izdajatelja, kritika, prevajalca in leksikografa. Za vsako od teh področij njegove dejavnosti bi lahko napisali pravo študijo. Rodil se je 15. septembra v Prvačini pri Gorici. Po osnovni šoli v Trnovem pri Ilirski Bistrici, Kanalu ob Soči in Kranjski gori – toliko selitev je terjala očetova služba finančnega stražnika – se je naposled ustalil v Šentvidu nad Ljubljano, kjer je obiskoval 1.–7. razred škofijske klasične gimnazije, osmi razred z maturo (1929) pa je opravil na klasični gimnaziji v Ljubljani. Na Ljubljanski univerzi je v letih 1929–33 študiral jugoslovansko književnost in srbohrvaški jezik. Po diplomi ga je vodila pot v Bratislavo, kjer se je leto dni izpopolnjeval v študiju slovaškega jezika, po vrnitvi v domovino pa je od jeseni



1934 do maja 1936 delal v uredništvu Mohorjeve družbe in revije Mladike. Naslednja leta do začetka vojne je poučeval tri leta na gimnaziji v Murski Soboti, od 1939 do 1941 pa na gimnaziji in učiteljsku v Mariboru. Po zlomu Italije je šel v partizane, kjer je postal član uredništva Slovenskega poročevalca in referent za srednje šole in opravljal še druge službe, po osvoboditvi je bil malo manj kot dve leti v službi v ministrstvu za prosveto, potem pa je do upokojitve predaval slovaški jezik na filozofski fakulteti v Ljubljani.

Smolej je v slovenski kulturni javnosti zgodaj nastopil, najprej s proznimi prispevki, ki jih je objavljaval v Mladiki; v desetih letih od 1931 do 1941 se je nabralo kar 26 takih. V mohorskem Koledarju je pisal o Kersniku, Mešku, Preglju in Husovi, v Mladiki pa je poročal o gledaliških predstavah v Slovenskem narodnem gledališču v Ljubljani za sezono 1936. V letih, ko je delal v uredništvu Mohorjeve družbe (1934 do 1936), je objavljaval ocene domala vseh leposlovnih in drugih knjig, kar so jih v tem obdobju izdale slovenske knjižne založbe; skoro šest in pol kolon v obsežni Mohorski bibliografiji zajema seznam teh ocen. V publikacijah Mohorjeve družbe je veliko pisal o Slovaški (Od Tater do Balta, slovaška pota itd.). Več let je bil redni sodelavec mohorskega Koledarja, pri Mohorjevi družbi je izšlo delo Ksaverja Meška v petih knjigah. Meško je bil še živ, ko je Smolej urejal njegovo izbrano delo. Tako je mogel marsikaj zvedeti neposredno od njega in določiti zlasti nastajanje njegove proze in dramatike. Monografija, ki naj bi podala Meškovo duhovno in literarno podobo, je ostala v zasnovi; verjetno pa je, da je zanj zbral potrebno gradivo, kar bo v veliko pomoč tistemu, ki bo pripravljaval novo izdajo Meškovih del. Smolejev je tudi izbor 6. zvezka Meškove knjige Mladim srcem (Celje 1964). Pri drugih založbah so opremljeni z njegovo spremno besedo in komentarjem nekateri spisi Janka Kersnika, Vladimirja Nazorja Veli Jože, Valjavčeve Živalske pripovedke in izbrano delo Kraševke Mare Husove (Po odgonu in druge zgodbe, Koper 1955).

Podrobno in temeljito se je Smolej ukvarjal z literaturo in kulturo med narodnoosvobodilnim bojem. Plod teh prizadevanj je obsežno delo z naslovom Slovastvo v letih vojne, ki je izšlo kot sedma knjiga Zgodovine slovenskega slovstva v založbi Slovenske Matice leta 1971. Delo je izšlo s posvetilom »V počastitev tridesetletnice osvobodilne

fronte slovenskega naroda in v spomin žrtvam osvobodilnega boja.« Knjiga, ki obravnava podobo našega slovstva v vojnih letih 1941–1945, je po avtorjevih besedah nastajala dolga leta in je prvi sistematični prikaz literature vojnih let. Prednost tega dela je, da združuje ustvarjavalce brez ozira na njihovo usmerjenost, kar velja za pripadnike osvobodilnega boja, za sredinske ustvarjalce in nasprotnike. V mnogih pogledih je delo preobširno, saj navaja imena, ki s pravo literaturo nimajo dosti skupnega. Ta prvi sistematični pregled slovstva vojnih let je bil po avtorjevi sodbi tvegano dejanje, a bil je potreben. V knjigi je avtor odkril marsikaj, kar ni bilo znano, marsikaj je na novo osvetlil, dosti pa je tudi takega gradiva, ki se je že in se bo še moralo zadovoljiti z manjšo ceno.

S Smolejevim imenom se srečujemo v dnevnem tisku, v raznih zbornikih, v revijah in drugod.

Obsežno je Smolejevo prevajalsko delo; prevajal je iz slovaščine, srbohrvaščine, češčine, lužiške srbsčine in ruščine. Samo njegovih prevodov iz slovaščine je za dolgo knjižno polico; mnogim prevodom je dodal spremno besedo o delu in avtorju. Prevajal je predvsem romane, povesti in pravljice, za gledališče in za RTV v Ljubljani tudi dramske tekste.

Pomembno Smolejevo samostojno leksikografsko delo je Slovenski dramski leksikon, ki je izšel v letih 1961 in 1962 v dveh delih v Knjižnici Mestnega gledališča ljubljanskega. Tu so bili biografsko in bibliografsko in po delu opisani slovenski ljudje, ki so se uveljavili in se še uveljavljajo kot dramatik, igralci, režiserji, inscenatorji, prevajalci dramskih tekstov, gledališki organizatorji in podobno v gledališčih na Slovenskem ali zunaj domovine, pridruženi pa so tujci, ki so svoje moči in darove posvetili našemu gledališkemu krogu.

Smolej je sodeloval tudi pri Enciklopediji Jugoslavije in Slovenskem biografskem leksikonu.

Smolej – urednik Nove Mladike: Dal ji je obliko in smernice. Predvojno Mladiko, ki se je pod Finžgarjevim in Pogačnikovim urednikovanjem razvila v najboljšo družinsko revijo na Slovenskem, je leta 1941 pokopala okupacija. Letnik ni bil dokončan, med vojno ni izhajal. Po vojni je bila pogosto sprožena misel za obnovo Mladike, pa kaj, ko se je Družba morala iz leta v leto boriti ne le za izhajanje rednega vsakoletnega daru, marveč tudi za svoj obstanek. Ko se je na



začetku sedemdesetih let ponudila prva priložnost za obnovo Mladike, je bil sklican uredniški odbor in na njegovo pobudo je bila obnovljena predvojna Mladika, družinski mesečnik, ki naj izhaja v okviru Mohorjeve družbe. Pisanje lista naj bi bilo po besedah 1. člena pravil MD »v skladu z več kot stoletno tradicijo podpiranja slovenske narodne zavesti, srčne kulture in krščanske omike.« »Ob Mladiki naj bi se vzgajal nov rod pisateljev, pesnikov, kulturnih in strokovnih delavcev z raznih področij. List je bil namenjen slovenski krščanski družini, naj bi bil leposloven in poljudnopoučen, posvečal naj bi se vzgojnim in miselnim vprašanjem. Pred seboj naj ima list vso Slovenijo brez ozira na državne meje, za brave pa slovenske rojake, naj ti živijo kjerkoli po svetu. Nova Mladika je bila zasnovana kot ustrezen list novega duhovnega stanja, novih duhovnih potreb in nove civilizacije. V pomoč naj bo slovenskemu človeku v njegovih sodobnih moralnih, narodnih, verskih in umskih stiskah. Živi naj iz sedanjega dogajanja, upoštevajoč načelo dialoga, tudi z drugače mislečimi, kar naj bi listu dalo splošno širino in veljavo... Krščanska misel, kakor jo oblikuje duh pokoncilске dobe, in slovenska misel, kakor se javlja med Slovenci doma in na tujem, bodita glavna izmed stožerjev, okoli katerih naj se sučejo nova prizadevanja, da bi vzgojili ljudi zdravih misli, čustev in hotenj, ki bodo sproščeno odprti vprašanjem sodobnosti.«

Nova Mladika je v Smolejevi obliki in zasnovi, preživela samo eno leto. Kot družinska revija je živela s svojim programom še deset let, pa ni zadovoljila togih partijskih birokratov, zato so jo zatrli, vendar na način, s katerim so skušali zabrisati svojo odgovornost pred zgodovino.

**Jože Dolenc**

## PESNICA LJUBKA ŠORLI

V ulici Uga Foscola v Gorici, nedaleč od državne meje z Jugoslavijo, je 19. februarja 1990 dopolnila 80 let slovenska pesnica Ljubka Šorli. Lahko bi ji dodali še priimek pokojnega moža Lojzeta Bratuža, primorskega mučenika iz časov fašizma. Če smo jo označili kot pesnico, je to zanjo vsekakor premalo, saj je zavedna slovenska žena in mati, v svojem življenju se je uveljavila tudi kot profesorica, urednica, narodna in kulturna delavka. Zato je ob njenem jubileju nekdo po pravici zapisal, da Ljubka Šorli predstavlja eno najsvetlejših znamenj slovenske navzočnosti v goriškem mestu in širše v deželi, v tem trenutku in vseskozi v polpretekli zgodovini.

Rojena je bila v Tolminu, tam je odrasčala, med prvo svetovno vojno je bila s svojima sesticama med begunkami na Jesenicah, kjer jih je mama vsak teden obiskala, zato pa je morala peš do Svete Lucije (danes Most na Soči) na vlak, večkrat med točo krogel in granat. Oče, ki se je bolan vrnil iz vojne, ji je umrl, ko ji je bilo petnajst let. V Tolminu je končala meščansko šolo, v Gorici pa trgovsko. Vsa ta leta pa je sanjara predvsem o učiteljskem poklicu. Svoj prosti čas je posvečala društveni dejavnosti, dokler je bila ta dovoljena: vodila je pevske vaje, vaje z majhnimi orkestri, otroške pevske zборе.

Leta 1933 se je poročila z Lojzetom Bratužem. V zakonu sta se jima rodila dva otroka; hči Lojzka je danes profesorica slavistike na videmski univerzi, sin Andrej pa je profesor filozofije. Prva leta po poroki je bilo njuno življenje še kar mirno, čeprav je vedela, da je policija Lojzeta že dolgo nadzorovala. V nedeljo po božični noči, bilo je 27. decembra 1936, ko so njega in nekatere pevce po maši zaprli. Lojzeta so prisilili, da je izpil strupeno strojno olje; začelo se je strašno trpljenje in 16. februarja istega leta je umrl. Tako je Ljubka z majhnima otrokoma ostala sama, se za nekaj časa preselila k materi v Tolmin, nato pa se preselila v Gorico, v hišo, v kateri živi še danes.

Lojze Bratuž je bil eden najvidnejših simbolov pokončnosti primorskega ljudstva, njegova mučeniška smrt pa je v ljudeh še bolj utrjevala narodno zavest. Zaradi tega je policija tudi njo preganjala, jo zaprla in te-



lesno mučila. Bolj kot vse to jo je bolela ločitev od otrok in negotovost, kako je z njima. Šele osvoboditev jo je rešila najhujšega. Po kapitulaciji je najprej poučevala v Tolminu in še prvo leto po končani vojni, nato pa se je z otrokoma za stalno preselila v Gorico. Delala je kot tajnica na učiteljski, hkrati opravila vse izpite za učiteljico in službovala kot učiteljica v številnih vaseh Goriške, najdlje pa v Gorici.

Prve pesmi je objavila kot sedemnajstletno dekle v dijaškem ilegalnem glasilu Soča v Tolminu, ki pa je izhajalo le v letih 1927 in 1928. Pozneje je objavljala pesmi v Mladiki, Ženskem svetu, goriški Družini, v koledarjih goriške in celovške Mohorjeve družbe in drugih. Te pesmi so pretežno religioznega značaja in jih je veliko uglasbil Vinko Vodopivec. Osrednje mesto v poeziji Ljubke Šorli zavzema ljubezen in spomin na moža. V njenih pesmih nas preseneča neposredna živa izpovednost, čustveno razpoloženje, skladnost izraza in misli, človeška veličina trpljenja, povezana s trpljenjem celotnega naroda na Primorskem. Najpogostejši način pesniške pripovedi ji je sonetna oblika. V 30 letih po vojni je izšlo kar pet njenih pesniških zbirk. V mnogih teh pesmih odmevajo tista tri leta, ki sta jih preživela skupaj z možem Lojzetom. Ta kratka doba ji je bila neizčrpen vir moči, da je preživela naslednja desetletja. Njena življenjska pot je bila in je še mnogim v ponos, zgled in bodrilo, bila je trajno vpeta v kulturno, versko, narodno in politično življenje ne le Gorice, v kateri živi, marveč vsega primorskega prebivalstva.

J.D.

## 90 LET PATRA ROMANA

Frančiškanski pater dr. Roman Tominec je 13. januarja 1990 dopolnil devetdeset let življenja. Kljub letom, ki jih preživlja v bežigranskem župnišču, ki je že več let njegov dom, je še vedno pripravljen sprejemati ljudi, ki si želijo njegovega nasveta in spodbud v kakršnihkoli hudih življenjskih preizkušnjah. Na svoj rojstni dan je sprejel častno delegacijo profesorjev in študentov Teološke fakultete, ki jo je vodil dekan prof. dr. Rafko Valenčič. Po dekanovi pozdravni

besedi, ki jo je izrekel v imenu vsega profsorskega zbora, mu je oktet bogoslovcev zapel vrsto narodnih in k jubileju primernih pesmi. Jubilant, ki sta ga ganljivo poživila dekanova beseda in študentsko petje, se je v prav tako izbranih besedah z vso ljubeznijo in dolžnim spoštovanjem zahvalil, kakor smo ga bili vajeni slišati ob toliko srečanjih pred mnogimi leti. Iz teh besed sta izžarevali še vedno bistrost in svežina duha, ki sta bili vsa njegova leta javnega delovanja zlahtni prvini njegovih življenjskih ohrabrujočih spodbud. Mlade bogoslovce je bodril, naj bodo nosilci kulture, vere in ljubezni do domovine, pa naj se ji pišejo dobri ali slabi časi, slabši od preteklih skoraj ne. Teološka fakulteta na kateri je od leta 1952 predaval krščansko in liturgično umetnost, in ji je z veseljem daroval svoje najboljše moči, je vselej ostala njegova največja ljubezen in ponos.

Mohorjeva družba, ki ji je bil toliko let skrben poverjenik, se pridružuje vsem tistim, ki so se ga v molitvi ali kako drugače spomnili ob devetdesetletnici njegovega življenja in mu želi še nadalje trdnega zdravja in tiste zlahtnosti, po kateri ga pozna vsa Ljubljana.

J.D.

## ZORA ŠKERLJ

Uršulinka Zora Škerlj, voditeljica katoliškega socialnega in razvojnega dela v Bocvani, je verjetno najbolj izobrazena slovenska misijonarka.

S. Zora je bila rojena 8. 7. 1941 v Vrhpolju na Vipavskem kot enajsti otrok v kmečki družini. Gimnazijo je obiskovala v Postojni. Želela je postati misijonarka, zato je vstopila v uršulinski red in v Zagrebu opravila noviciat in enoletni katehetski tečaj na tamkajšnji teološki fakulteti. V Angliji se je l. 1965 učila angleščine. V Johannesburgu v Južnoafriški republiki je študirala francoščino, nato pa v Malaviju domači jezik in navade. V l. 1971–1975 je bila v Zambiji koordinatorica za laiški apostolat in razvojno delo v lusaški nadškofiji. V tem času je kot izredna študentka diplomirala iz sociologije na lusaški univerzi. Študijsko se je izpopolnjevala še v Rimu in v Kanadi, kjer je





opravila specializacijo na mednarodnem inštitutu za socialno delo. Od l. 1975 organizira socialno razvojno delo v Bocvani.

Dela v raznih odborih. »Tirisanyo« (kar pomeni medsebojna pomoč) je škofijski odbor za karitativno delo in razvoj. Zastavlja si je obsežen načrt, predvsem naj bi skrbeli za skladne odnose med ljudmi in med ljudmi in naravo. S. Zora organizira izobraževanje sodelavcev, ki vodijo tečaje po župnijah. Tako so imeli že družinsko posvetovanje z delegati iz vseh župnij (priprava na zakon, zgledni zakonci, ločeni zakonci, neporočene matere...). V dušnopastirsko delo vključujejo posebne vzgojne programe o aidsu. Na prostnem področju puščave Kalahari se posvečajo Bušmanom (Grmičarjem), prvotnim prebivalcem, ki so zapostavljeni in nimajo političnih pravic. Za pastoralne in socialne delavce organizirajo seminarje in posvetovanja o afriških vrednotah in inkulturaciji, da bi se misijonarji mogli in znali bolje približati domačinom in jih razumeti.

Pred kratkim je bil ustanovljen škofijski odbor »Pravičnost in mir« zaradi vedno večjih razlik med bogatimi in revnimi in zaradi

zapostavljenosti nekaterih etničnih skupin. Pomembno je tudi delo z jetniki.

Ko s. Zora organizira mnogovrstno socialno in razvojno delo, mnogo potuje po Bocvani, sodeluje pa tudi na mednarodnih srečanjih, zlasti Caritasa.

Rada ima afriškega človeka z njegovo izrazito človečnostjo, razumevanjem sočloveka in neposrednim odnosom do Boga. Preden je začela voditi vse to obsežno delo, se je zanimala predvsem za Bušmane. Organizirala je odkup njihovih izdelkov domače obrti in jim s tem omogočala vsaj majhen zaslužek.

Delo s. Zore temelji na iskanju dobrih lastnosti pri ljudeh, ki jim želi napredka in jih hoče še oplemenititi. Pravi, da misijonsko delo bogati predvsem njo samo:

»Kdo bolj potrebuje evangelizacijo? Kdo se uči? Hvaležna sem, da tudi domačini bogatijo mene s svojimi vrednotami. Te so: harmonija z naravo, ki nas preživlja, mi pa skrbimo zanjo, ne da bi si lastili pravico do nje; njihovo potrpljenje v nesrečah in njihova človeška rahločutnost. Hvaležna sem jim, da zdaj bolje poznam preprostost življenja in preprostost Boga, tudi učlovečenega, tudi trpečega in vstalega.«

**Boža Pleničar**

## GABRIJELA EHRLICH

V Essnu živi skromna redovnica, zdravstvena misijonska sestra dr. Gabrijela Ehrlich. Skrbi za nove poklice tega reda, ki se posveča delu v bolnišnicah in zdravstveni vzgoji v misijonskih deželah. Na začetku svoje misijonske poti je bila Gabrijela Ehrlich verjetno prva ženska – slovenska laiška misijonarka; kasneje je postala redovnica.

Minka Škerlj, njena sosestra, misijonarka v Ugandi, je rekla o naši jubilancki: »Doživljam jo kot izredno ženo in močno osebnost. Veliko zaslug ima za razcvet našega reda. Zaradi njenih sposobnosti in znanja jezikov so jo prosili, naj se posveti delu v zaledju. Seveda je morala žrtvovati opravljanje svojega zdravniškega poklica v misijonih, ki ji je veliko pomenil.«

S. Gabrijela Ehrlich je bila rojena 23. 3. 1916 v Celovcu, kamor se je morala med 1.



Med Bušmani



svetovno vojno umakniti njena družina, ki je sicer živela v Žabnicah. Njen oče je bil lesni trgovec, dva njena strica – očetova brata – pa duhovnika. Nam je posebno dobro znan misiolog dr. Lambert Ehrlich, ki je bil ubit med vojno v Streliški ulici v Ljubljani. Drugi stric – duhovnik je bil Martin. Starejši Gabrijelin brat Janez pa je bil jezuit in bengalski misijonar.

S. Gabrijela je študirala medicino v Ljubljani (1938–41) in v Padovi (1941–44). Doktorirala je l. 1945. L. 1949 se je v Bologni specializirala za otroške bolezni. Septembra 1952 je odšla na povabilo brata Janeza v Indijo, kjer je delala kot laiška misijonarka – zdravnica do maja 1954 v Mandarju v bolnišnici Holy Family Hospital. Bolnišnico so vodile zdravstvene misijonske sestre in Gabrijela se je srečala tu z ustanoviteljico reda, dr. Ano Dengel, in se po pogovorih z njo odločila, da bo vstopila v red. Začutila je, da je to tisto pravo, čemur je vredno posvetiti življenje: zdravstvena vzgoja in oskrba najbednejših, med njimi pa naj bi še posebej veljala skrb za žene.

L. 1954 je prišla s. Gabrijela z bratom Janezom v domovino in je v Angliji vstopila k zdravstvenim misijonskim sestram. V tem redu so samo zdravnice in medicinske sestre – misijonarke. Od Slovenk so zdravstvene misijonske sestre razen s. Gabrijele še tri sestre Žužek (Terezija, Silva in Agnes) in Minka Škerlj. S. Silva živi v Malaviju, s. Terezija v Peruju, s. Agnes v Londonu in s. Minka v Ugandi.

Od junija 1957 do junija 1959 je bila s. Gabrijela zdravnica v Gani v Afriki, naslednje leto se je poklicno izpopolnjevala v Alentownu v ZDA, 1959–60 se je posvečala vzgoji novink. Od 1960 živi v Nemčiji in pripravlja kandidatke na misijonsko delo. L. 1967 je bila tri mesece v Etiopiji, ko so sestre ustanavljale majhno bolnišnico na podežlju.

Spomnimo se v tem članku še Gabrijelinega brata Janeza, ki je bil eden od naših bengalskih misijonarjev; od l. 1925 je namreč v Bengaliji v Indiji uspešno delovala skupina Slovencev in Hrvatov. 27. 5. 1990 je bila 80-letnica rojstva Janeza Ehrlicha. V Indiji je preživel 41 let (1937–1978) kot pastoralni delavec na misijonskih postajah in kot izredno vesten in natančen upravitelj katoliške tiskarne v Rančiju in kasneje knjižničar v Kalkuti. Tam je tudi umrl 1978.

**Boža Pleničar**

Gabrijela Ehrlich



## FRANK J. LAUSCHE

(14. 11. 1895–21. 4. 1990)

Na predvečer drugega kroga prvih povojnih večstrankarskih volitev je šla mimo razgrete slovenske javnosti povsem neopazno vest, da je v ZDA umrl Frank J. Lausche, ki je od potomcev naših izseljencev prišel v javnem delovanju najdlje, kar je mogoče na tem svetu: prav na prag predsedniške pisarne najmočnejše države sveta. Smrt tega v ZDA v Ameriki rojenega sina slovenskih staršev med nami ni povzročila skoraj nikakršnega odmeva. Smo bili tako ujeti v svoje volilno spoprijemanje ali je vzrok še kje drugje? Za del naše javnosti je bil molk razumljiv. Lausche je bil prepričan nasprotnik komunistične družbene ureditve in kot politik je odločno deloval proti vsaki ameriški državni pomoči tovrstnim režimom. Da se ne strinja s politično in družbeno oblastjo v Sloveniji oziroma Jugoslaviji, je jasno pokazal tudi s tem, da ni hotel obiskati rodne dežele svojih staršev. Za prejšnjo slovensko oblast Lauscheta torej »ni bilo«. Manj razumljiv je molk novih slovenskih političnih sil, ki jim Lauschetova demokratična usmeritev in dolgoletno delovanje proti totalitarnim sistemom ne bi smela biti tuja. Žal Lausche ni dočkal spremembe političnega sistema v Sloveniji in s tem možnosti, da bi jo brez nasilja nad svojim prepričanjem končno obiskal.

Izredno uspešni in priljubljeni politik Frank J. Lausche je bil med drugim župan





Clevelanda, prvi katoliški in slovanski guverner države Ohio ter edini politik, ki je bil na ta visoki položaj izvoljen kar petkrat, eden najvidnejših ameriških senatorjev ter v določenem obdobju resen kandidat tako za podpredsednika kot za predsednika Združenih držav. Nemogoče je v kratkih besedah tega spominskega prispevka povzeti njegovo življenjsko pot. O njem so »onstran velike luže« žele ogromno napisali. Ob njegovi 90-letnici je leta 1985 o njem izšel spominski zbornik z naslovom Lincoln iz Ohia Frank J. Lausche, ki ga je uredil slovenski rojak dr. Edward Gobetz. Nekaj osnovnih podatkov o Lauschetu povzemamo iz te knjige ter iz članka o njem, ki je izšel v knjigi *Slovene Heritage I* iz leta 1980 in ki jo je prav tako uredil Gobetz. Naj povemo, da je Lauschet za »Lincolna iz Ohia« v svojem prispevku o njem leta 1944 poimenovala znana ameriška revija *Newsweek*. Frank J. Lausche se je rodil 14. novembra 1895 v srcu slovenske ulice St. Clair Avenue v Clevelandu. Njegov oče Lojze, ki se je stari domovini pisal še za Lovšeta, je bil iz vasi Hinje v Suhi krajini, mati Francka roj. Milavec pa iz Dvorske vasi med Ribnico in Velikimi Laščami. Oče Lojze je prišel v Ameriko leta 1889, ko je bil star 23 let ter kmalu preimenoval v Louisa Lauschet. Leta 1891 mu je sledila bodoča žena, takrat stara 19 let, ki je v Ameriki postala Frances. Istega leta sta se poročila in naselila v Clevelandu v državi Ohio. Rodilo se jima je deset otrok, od katerih jih je preživelo šest. Oče

Lojze oziroma Louis je bil najprej železarski delavec, nato pa znan gostilničar, ki je skupaj z ženo vzorno skrbel za tisoče novih slovenskih in drugih priseljencev in jim olajšal vključitev v novo okolje. Oče Louis jim je kot »pravnik« in tolmač pomagal pri navezovanju prvih stikov z ameriškimi oblastmi, mati Frances pa s hrano in stanovanjem. Mali Frank je bil ob teh stikih priden pomočnik svojega očeta in rečemo lahko, da je na določen način že takrat začel javno delovati. Že v začetku stoletja si je oče Louis postavil lastno hišo, ki je postala prava znamenitost v svojem okolju. Ko je leta 1908 umrl, je skrb za družino prevzela mati Frances. Zlasti mati je svoje otroke naučila slovenščine ter jim privzgojila spoštovanje slovenskega verskega in kulturnega izročila. Frank, ki ji je pri njeni skrbi za družino pridno pomagal, je mater vse življenje ohranil v spoštljivem spominu in se redno udeleževal letnih maš-zadušnic v njen spomin v slavni clevelandski fari Sv. Vida. Franku, ki se je najprej šolal v slovenski šoli te znamenite fare, je bila ta vedno del njegovega življenja. Na tipično ameriški način je potem ob rednem delu ponoči študiral pravo. Med prvo svetovno vojno je opravil vojaško urjenje in postal podporočnik, vendar je bilo med tem vojne v Evropi že konec. Kot drugi v razredu je končal pravno šolo in leta 1920 nastopil službo v odvetniški pisarni. Poleg prava so bile njegove velike ljubezni tipično ameriški šport baseball, za katerega je bil zelo nadarjen in bi v njem nedvomno lepo uspel, če bi se odločil izključno zanj, politika ter škotsko-irsko dekle Jane Sheal, s katero se je poročil leta 1928. Jane mu ni bila samo dobra žena, ampak tudi dragocena svetovalka in pomočnica pri njegovi politični karieri.

Po neuspehah poskusih priti v skupščino države Ohio je bil leta 1932 imenovan za sodnika v Clevelandu in vzbudil pozornost kot neizprosni in uspešni bojevniki proti organiziranemu zločinu. Kot demokrat in politični somišljenik new-dealovske politike predsednika F. D. Roosevelta je bil leta 1941 izvoljen za župana Clevelanda, nato pa še leta 1943 z rekordnih 73% glasov. Leta 1944 je bil kot že rečeno izvoljen za guvernerja države Ohio in potem s premorom leta 1946 še štirikrat zapored. Leta 1956 je bil prvič izvoljen v senat ZDA, nato pa ponovno z rekordnim številom glasov leta 1962. Kot senator je bil član najvidnejših komitejev in odborov, med njimi odbora za zunanje



zadeve. O njegovem »trkanju« na vrata Bele hiše pa smo že spregovorili. Leta 1968 je izgubil kandidaturo v izločilnem spopadu s kolegom iz iste stranke in končal plodno politično kariero. V političnem delu, v katerem je prišel v bližnji stik z vrsto ameriških predsednikov od Trumana, Eisenhowerja, Kennedyja do Nixona in Forda, se je odlikoval po izredni poštenosti in skromnosti, ki so mu ju priznavali tudi najhujši politični nasprotniki. Znan je bil tudi po tem, da je imel ne glede na svojo strankarsko pripadnost »svoj prav« ter po svoji pretežno konzervativni usmeritvi. Glede vietnamske vojne bil po takratnem poimenovanju »jastrebovske« sorte. To pa ga nikakor ni motilo, da ne bi terjal konca bombardiranja Severnega Vietnama in konca vojne ob sodelovanju OZN.

Kako je bil Frank J. Lausche cenjen in priljubljen ne zgolj pri svojih slovenskih sorojakih, ampak tudi pri najširših krogih drugih Američanov (znano je, da so bili ameriški Črnci dolga leta njegovi zvesti volilci), lepo priča naslednja zgodba. Ne trdim, da je zgodovinsko točna, je pa zato zelo pristrana. Ko je učiteljica v neki šoli v Clevelandu učila učence, da je Ameriko odkril Krištof Kolumb, se je dvignil učenček in po odraslo odbrusil: »Figo, Ameriko je odkril Frank J. Lausche«.

**Andrej Vovko**

## JOŽE GREGORIČ PA MOHORJEVA

Ob zaključku redakcije KMD za leto 1990 smo zvedeli žalostno novico, da je sredi maševanja na dan 5. septembra 1989 v hišni kapeli stiškega samostana nenadoma umrl zlatomašnik in župnik v pokoju prof. Jože Gregorič. Ker smo se ga ob njegovi 80-letnici v KMD spomnili z daljšim člankom, naj sledeči zapis poudari predvsem njegovo delo za Mohorjevo družbo.

Kot Jože Zdolanji se je prvič predstavil bravcem mohorske Mladike z narodopisnim člankom Veliki petek v Kostelu leta 1930. V naslednjih letnikih je sodeloval v isti reviji z objavo narodnih pesmi, krajših zgodb, narodnih pregovorov in rekov ter legend iz Kostela. Z daljšimi prispevki je več let sodeloval pri mohorskem Koledarju. Spomine na

čas, ko je opravljal duhovniško službo kot vikar namestnik v Trziču, je popisal pod naslovom Moja tržiška pota (KMD 1956). Leta 1954 je prišel na Krko na Dolenjskem, kjer je opravljal duhovniško službo celih 16 let. Bivanje na Krki in spoznavanje okolice, posebno bližine stiškega samostana in Jurčičeve Muljave sta bila pobuda za daljši koledarski zapis Moje krške poti (1962). Iz srečanj s pisateljem Pavlom Perkom, ki je v tem času župnikoval na Muljavi, se je navdušil za izdajo njegovih novel in črtic, ki so izšle leta 1961 kot 136. zvezek Mohorjeve knjižnice. V ta in naslednja leta, ki jih je prebil najprej na Polici pri Višnji gori, nato v Bevkah pri Vrhniki, od koder se je preselil v stiški samostan, spada ureditev in izdaja naslednjih knjig: Josip Jurčič, Jurij Kozjak (1963), Josip Jurčič, Deseti brat (1967), Ivan Cankar, Novele in črtice (1976). Vse te knjige je pospremil z obširnimi uvodi in opombami. Njegova mohorska knjiga je tudi Venček ljudskih pripovednih pesmi (MD 1956).

Pri Mohorjevi družbi je pokojni Jože Gregorič sodeloval od svojih bogoslovskih let. Od leta 1960 do 1969 je bil član založniškega sveta, leta 1970 član uredniškega odbora Nove mladike in tajnik MD, od leta 1970 tudi stalni član odbora MD. Na zadnjem občnem zboru te ustanove, ki ji je služil z ljubeznijo in znanjem, so mu podelili kot priznanje Finžgarjevo plaketo.

**J.D.**

## IN MEMORIAM

### Božidar Jakac

Pisatelj Finžgar pripoveduje v svojih spominih, kako je ob prevzemu uredništva publikacij Družbe sv. Mohorja leta 1922 in nekaj let pozneje tudi uredništva Mladike, sédel za prazno uredniško mizo in kako je v razmeroma kratkem času pridobil celo vrsto odličnih sodelavcev za koledar, večernice, za strokovne knjige in pozneje za Mladiko. Že ob prvi redni letni zbirki je lahko s ponosom ugotovil: »Knjige niso bile slabe.« Med oblikovalci knjižne opreme in ilustratorji je poiskal kopico tedaj najbolj znanih umetniških oblikovalcev. Med njimi je bil tudi Božidar Jakac, ki je oblikoval zuna-



njo opremo za knjigi Apostoli Gospodovi (I. del 1924, II. del 1925) in strokovno knjigo za kmete Travišstvo Jakoba Turka. Poslej srečujemo Jakca kot opremljevalca in ilustratorja še nekaterih drugih mohorskih knjig. Predvsem pa se srečujemo z njegovimi številnimi ilustracijami, grafikami, slikami in drugimi deli njegovega umetniškega ustvarjanja v družinski reviji Mladika. Mohorska bibliografija navaja dve strani objav Jakčevih del. Karel Dobida je skozi dvajset let spremljal Jakčevo umetniško ustvarjanje in v Mladiki redno objavljali fotografije njegovih najpomembnejših, spremljal je njegova potovanja po Afriki (Tunis, Egipt), po Ameriki, Severni Evropi, Dalmaciji in drugod ter slikovno ustvarjanje, ki ga je Jakac oblikoval na teh potovanjih. Tako je prav Mladika s temi zapisi postala živ spremljevalec ogromnega ustvarjalnega dela tega pomembnega slovenskega umetnika. Pod naslovi: Slikar Božidar Jakac, Jakčev portret, Jakčeve voščilnice, Božidar Jakac, Amerika, Nova dela Božidara Jakca, K reprodukcijam Jakčevih del, Jakčeve slike iz Dalmacije, K Jakčevim portretom, K Jakčevim delom, K Jakčevim risbam, K Jakčevim risbam z Ogrskega, Nove Jakčeve slike iz jese-niških železarn itd. Ob teh rednih zapisih o Jakčevih umetniških delih so zlasti učenci na šoli za likovno umetnost lahko spremljali njegovo ustvarjanje.

Poseben delež Jakčevega umetniškega ustvarjanja pri Mohorjevi družbi pa so dokumentarne risbe h Kocbekovi knjigi Slovensko poslanstvo, dnevnik s poti v Juajce. V spremni besedi k slikam v tej knjigi je med drugim zapisal: »Vesel sem, da morem uporabiti priliko, ki mi jo nudi objava dnevniskih zapiskov prijatelja Edvarda Kocbeka s tiste nenavadne poti in jim pridružiti tudi svoje likovno pričevanje. Vesel sem še posebej zato, ker sta oba deleža, Kocbekov besedni in moj likovni, nastajala takrat neodvisno drug od drugega. Takrat sva vsak po svoje izražala nenehno notranjo potrebo po službi zgodovini, danes pa lahko ugotoviva, da sva prav s to osebno zvestobo skupno služila resnici dogodka in njegovi zgodovinski veličini.

Oba sva svoje opravilo izpolnjevala v najtežjih razmerah. Kocbekove težave so izražene v besedilu samem, jaz pa naj bravcu na tem mestu zaupam, da so moje risbe in skice nastajale v najbolj nemogočih položajih in razpoloženjih, v temi in na soncu, v mrazu in na dežju, sredi pota in v bunkerju, sredi

nevarnosti, utrujenosti in v nepreračunljivih okoliščinah, povrh pa so mi bila na razpolago le najskromnejša sredstva.

Naposled moram biti hvaležen založbi Mohorjeve družbe, da mi je omogočila široko in svobodno sodelovanje pri tem velikem dokumentu iz slovenske osvobodilne zgodovine.« — Božidar Jakac.

Jakac je redno spremljal vse dobro in hudo, kar je bilo v zvezi z Mohorjevo, bil je njen stalni in zvesti sodelavec in naročnik vseh njenih knjig. Ko je leta 1989 obhajal devetdesetletnico življenja, se je njegovega jubileja spomnila tudi Mohorjeva družba in v Koledarju objavila obsežen zapis njegovega prijatelja in rojaka Janka Jarca. Zapis je končal z voščilom:

Naj Te Tatjana še za leto stoto  
pripelje v Tvojo mesto, na Tvoj Breg.

Žal se to prijateljevo voščilo ni uresničilo. Po daljši bolezni je nestor slovenskih slikarjev, 90-letni Božidar Jakac umrl 20. novembra 1989. S cerkvenim pogrebom so ga pokopali v Novem mestu.

J.D.

## Prelat dr. Janko Hornböck

V soboto 17. februarja 1990 so se koroški Slovenci v Podgorjah v Rožu poslovili od prelata dr. Janka Hornböcka — očeta obnovljene Mohorjeve družbe. Pogrebne obrede je opravil celovski škof dr. Egon Kapellari v spremstvu blizu sto duhovnikov, med katerimi so bili tudi predstavniki ljubljanske in mariborske škofije ter zastopniki slovenskih zamejskih duhovnikov v Italiji.

Pokojni prelatski bil vodilna osebnost med duhovniki krške škofije, izredno zaslužen za verski, kulturni in gospodarski razvoj koroških Slovencev. Od leta 1939 je bil župni upravitelj v Podgorjah, od koder je bil za časa nacizma pregnan v Wolfsberg in tam ostal do leta 1945. Od tod se je vrnil v Podgorje, kjer je deloval kot dušni pastir do smrti. Upravičeno so ga imenovali obnovitelja Mohorjeve družbe. Njeno, med vojno deloma porušeno hišo je obnovil in deloma na novo zgradil in vanjo se je začelo vračati novo življenje: tiskarna, založba, knjigarna, slovenski dušnopastirski urad z uredništvom Nedelje, ki jo je v povojnih letih nekaj časa tudi sam urejal. V Mohorjevi hiši delujejo verska gibanja Katoliške akcije s Katoliško



prosveto, Katoliško mladino, referatom za žensko gibanje in referatom za izobražence, Narodni svet koroških Slovencev in Krščanska kulturna zveza z vrsto drugih organizacij in ustanov. V Mohorjevi hiši je tudi uredništvo glasila Naš tednik. V Slomškovem domu Mohorjeve družbe je tudi Slovenski pastoralni center svetega Cirila in Metoda. Privatna konfesionalna dvojezična šola Mohorjeve, dvojezični otroški vrtec in dijaški dom za dekleta. Vse to je z Modestovim dijaškim domom v Celovcu in visokošolskim domom »Korotan« na Dunaju, ki je nastajal ob vsej moralni podpori graditelju doma, patru Ivanu Tomažiču, sad dolgoletnega prizadevanja ravnatelja in predsednika nadzornega odbora Družbe sv. Mohorja v Celovcu Janka Hornböckerja. Pokojni je pri Mohorjevi omogočil tudi izhajanje vseslovenske revije Celovski zvon. Živo je ohranjal stike z vsemi Slovenci po svetu in tako pomagal utrjevati zamisel o skupnem slovenskem kulturnem prostoru. Naj mu Bog vse bogato poplača.

## Zora Piščanec

V tržaški bolnišnici na Katarini je 23. novembra 1989 umrla pisateljica Zora Piščanec, od 27. novembra pa počiva na goriškem pokopališču. V svojih knjigah je opisovala usodo Primorcev od fašističnega zatiranja do narodnostnih bojev in tragičnih revolucionarnih zapletov, katerih žrtev je bil njen brat Lado, ki so ga kot kaplana v Cerknem skupaj z drugim kaplanom Slugo in 13 vernimi domačini 3. februarja 1944 po nedolžnem ubili.

Zora Piščanec se je rodila 16. maja 1912 v Barkovljah pri Trstu in je težko, a lepo življenje svoje družine opisovala v povesti Dom v tujini. Prebivalec Goriške in Tržaškega je bila znana po svojih številnih povestih, ki so skoraj vse izšle pri Goriški Mohorjevi družbi: Petnajstim v spomin (1945) je posvečena žrtvam, ki so jih leta 1944 pobili v Cerknem, Marjetica (1946), Cvetje v viharju (1953), Dom v tujini (1958), Andrejka (1970), Na obalah morja (1975), Blagovestnika Slovanov (1984), Pesnik zelene pomladi (1987) je njeno zadnje delo, posvečeno spominu brata duhovnika. Njeno najbolj znano delo pa je povest o Pastirici Uršiki (1979), ki je izšlo v več nakladah.

Zadnje bivališče je našla v mestu, kjer se je večji del življenja razdajala v verskem in kulturnem delu, v narodni zavzetosti in lite-

rarnem snovanju. Za življenja je bila več let upravnica tednika Katoliški glas in veliko-dušna pomočnica pri raznih prireditvah v Gorici.

## Dr. Stanko Žakelj

Po dolgi bolezni je 13. julija 1989 umrl v Ljubljani nekdanji dolgoletni vizitator slovenskih lazaristov, verski publicist in prevajalec dr. Stanko Žakelj. Rodil se je leta 1912 pri Žireh, z 18. letom je stopil med lazariste, v duhovnika pa je bil posvečen leta 1936. Po vojni je bil pet let v zaporu, o čemer je več povedal v intervjuju, objavljenem v tedniku Mladina. Ogromno dela je opravil kot vice-postulator za beatifikacijo škofa Janeza Gnidovca.

## KRONIKA

### Maša za domovino

Dne 7. maja 1990, na dan, ko se je prvič sestel novi slovenski parlament, je bila v ljubljanski stolnici maša za domovino. Daroval jo je ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar. Prvo zasedanje slovenskega parlamenta, ki je bil izvoljen na svobodnih večstrankarskih volitvah, je bil tako pomemben dogodek, ki obrača novo stran naše narodne zgodovine, da je verujoče nagibal, da si z molitvami zagotavljamo pomoč od zgoraj.

### Ogrožena sakralna dediščina

Sakralna dediščina predstavlja pomemben odsek kulturne dediščine, saj je v Sloveniji blizu 3000 cerkva, od tega več kot 800 župnijskih. Četrtnina teh so prvorazredni arhitekturni in kulturni spomeniki. Vsa ta dediščina je močno ogrožena. Ropanje cerkva, kapelic, kraja razpel svetniških podob in kipov so se v zadnjih letih zelo razmnožili po naši deželi. Samo lani (1989) so tatovi okradli 45 slovenskih cerkva. Mnoge med temi cerkvami so s svojimi sakralnimi spomeniki neprecenljive vrednosti ter so kot take vpisane v registre Zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine in jih s ponosom razkazujemo ljubiteljem umetnosti.



Mnoge med njimi bi bil zob časa v povojnih letih tako načel, da bi ostale le še ruševine, če bi jih pred to usodo ne zavarovala skrbna roka duhovnika, za mnoge pa spet lahko rečemo, da niso bile dovolj vzdrževane in obnavljane, zlasti še podružnične cerkve in leseni oltarji v cerkvah. Seveda župniki od tega, kar zberejo med verniki, ne morejo opraviti vseh potrebnih obnovitvenih del. Svoje opravi tudi nepoznavanje umetniških vrednosti tega, kar je v cerkvi in pogosto tudi nestrokovni posegi mojstrov s pomanjkljivim strokovnim znanjem. Marsikje so tudi kulturne skupnosti brezbrizne, to je bilo še posebno v preteklosti, ko so si nekateri želeli, naj propade vse, kar je v zvezi z vero in cerkvijo. Nesprejemljivo je, da je gradbeni material za obnovo cerkve obdavčen, nesprejemljivo, da cerkev ne more dobiti tega, kar dobi v dar.

Pri vsem tem je treba misliti na popis celotne sakralne umetnostne dediščine, na fotodokumentacijo le-te. Sestavili naj bi prednostni red popravila potrebnih cerkva, poskrbeti bi bilo treba za ustrežnejšo vzgojo v šolah o pomenu kulturne dediščine. Priznati je treba, da pri odkrivanju tatov predmetov sakralne umetnosti opravljajo pomembno nalogo organi za notranje zadeve naše republike, saj so že odkrili marsikatera pota, po katerih, so izginjali ukradeni predmeti. Koliko nabožnih kipcev in drugega dragocenega sakralnega blaga je v povojnih letih že izginilo iz naših cerkva in bo verjetno za zmerom ostalo v tujini.

## Spomenik triglavskemu župniku Aljažu

Ob stoti obletnici prihoda Jakoba Aljaža, triglavskega župnika, na Dovje, so tamkajšnji domačini pripravili več slovesnosti, odkrili pa so mu tudi spomenik, postavljen ob magistralni cesti Jesenice-Rateče, nad križiščem s cesto proti Mojstrani. V nagovoru med mašo je dejal nadškof Šuštar, da je spomenik Aljažu zunanje znamenje naše hvaležnosti in spomina, ki bo opozarjal mimoidoče planince, kaj je storil župnik Aljaž za slovenski narod in kam mu je kazal pot. Poudaril je, kako je bil župnik Aljaž izreden človek v svoji delavnosti, podjetnosti, pogumu, vztrajnosti, v ljubezni do slovenskega naroda in njegove kulture. Moč za vse to je črpal iz svoje vere v božjo navzočnost. Zato je hotel povesod, kjerkoli je ljudem odkrival

lepote stvarstva in jih vabil v višine, dati tudi Bogu prostor. Njegova želja je bila, da bi bila zraven planinskih domov tudi kapela, da bi imel tudi Bog svoj domovinski prostor, kamor se zbirajo ljudje v prijateljstvu in hvaležnosti.

Tri metre visoki kip, ulit iz bron, predstavlja Aljaža z dvignjeno desnico in pogledom, uprtim v dolino Vrat in proti vrhu Triglava. Slavnostni govornik ob odkritju spomenika je bil dr. Matjaž Kmecl, ki je med drugim dejal, da je spomenik med drugim tudi spomenik medsebojnega razumevanja, človečnosti, spoštovanja in priznavanja številnih trajnih in skupnih vrednot. Spomenik je odkril pesnik Ciril Zlobec in ga izročil v varstvo planinskemu društvu Dovje-Mojstrana.

## Spominska plošča Stanku Cajnkarju

Na prenovljeni rojstni hiši dr. Stanka Cajnkarja v Savcih, v župniji sv. Tomaža so v soboto 5. maja 1990 odkrili spominsko ploščo ob 90. obletnici njegovega rojstva. Slavnostni govornik pri odkritju plošče, naslovni škof dr. Vekoslav Grmič je opisal življenjsko pot dr. Cajnkarja, njegovo teološko in filozofsko delo. Cajnkarjevo literarno delo pa je orisal član predsedstva republike Slovenije dr. Matjaž Kmecl, ki je tudi odkril spominsko ploščo.

Spominske prireditve so se udeležili tudi številni gosti iz Ljubljane; Teološko fakulteto je zastopal sedanji dekan dr. Rafko Valenčič, Mohorjevo društvo pa njen tajnik dr. Marijan Smolik. Mohorjeva družba je za to priložnost izdala v eni knjigi ponatisa dveh Cajnkarjevih del, Očenaša in drame Potopljeni svet. — Spominsko prireditev je motila odsotnost domače župnije, saj je bil pokojni Stanko Cajnkar vendar duhovnik iz te župnije.

## Mladinski verski tabor

S slovesnim maševanjem, ki ga je vodil ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar, se je 2. maja 1990 končal tridnevni mladinski verski tabor. Mladi in njihovi duhovniki so se posvetovali o oblikah in vsebinah verskega dela v svojih vrstah in iskalo odgovore na izzive časa. Cerkev v Dravljah pa je bil prostor za molitve, petje in razne



druge prireditve. Vodilna misel celotne prireditve je bila: Kristus za človeka v občestvu in kulturi.

## Stiški muzej – Slovenski verski muzej

Pred dobrimi desetimi leti spočeta zamisel se je začela uresničevati: ustanovitev posebnega slovenskega verskega in cerkvenega muzeja, ki bi prikazoval zgodovino slovenskega naroda in njegovo dediščino predvsem z verskega vidika. Nastanek muzeja je torej narekoval položaj premične sakralne dediščine, ki jo je ogrozila zlasti zadnja svetovna vojna, pa tudi razmere po njej, saj je bilo veliko cerkva uničenih ali izropani mnogi predmeti pa so nezakonito menjali lastnike, veliko sakralnih predmetov, križi, slike in podobno je pristalo v zasebnih zbirkah in v zbirkah svetih muzejev tako doma kakor v tujini. Mnogo teh spomenikov tudi ni dostopnih za ogled. V delu samostanskega kompleksa je bila za te namene razvirana izjemno lepa renesančna Stara prelatura s približno 2000 m² uporabne površine, se pravi s šestnajstimi prostori in posebej muzejsko hišo za občasne in posebne razstave. V pritličju muzeju namenjene stavbe sta rezervirana dva prostora, ki jih bo Stična odstopila Narodnemu muzeju za predstavitev ilirskih izkopanin z bližnjega Vira. Spodaj je tudi zanimiva trgovina in dvorana za video projekcije. V prvem nastropju so za zdaj na ogled tri različne muzejske enote: ob praznovanju 850-letnice samostana postavljena samostanska zbirka, galerija slik patra Gabrijela Humeka in pa Kozlevčarjeva zbirka slik, kipov in raznih predmetov, v glavnem nabožnega značaja.

V drugem nadstropju Stare prelature in posebni stavbi na zunanem dvorišču so pripravljeni prostori za prikaz zgodovine krščanstva na slovenskih tleh, slovenske krščanske kulture in umetnosti ter vernosti doma in po svetu. Gre za približno 720 m² v sedemnajstih prostorih, kjer bodo obiskovalci spoznali tisto plat zgodovine, ki je za slovenski narod tako pomembna. Dva prostora s prikazom krščanstva pozne antike in zgodnjega srednjega veka (pokristjanjevanje Slovencev) bosta urejena že v letu 1990. Visoki srednji vek od 10. do sredine 13. stoletja in pozni srednji vek tja do reformacije bosta v pripravi do leta 1992; pozneje, predvidoma do leta 1996, pa bodo predstavljeni

barok, jožefinske reforme ter 19. stoletje z našimi pomembnimi škofi in duhovniki vse do današnjega dne. Posebej bodo predstavljeni tudi naši misijonarji, razvoj raznih pobožnosti in cerkvenih bratovščin, izseljenstvo in zamejstvo.

Slovenski verski muzej je pod okriljem Cistercijske opatije, ki sodi »med prvovrstne kulturne in spomeniške komplekse v Sloveniji«; muzej vodi poseben odbor, ki mu načeluje umetnostni zgodovinar profesor Matjaž Puc, za njegovo strokovnost pa skrbi Strokovni svet Stiškega samostana, ki ga predstavljajo največja imena iz slovenske zgodovinske in umetnostnozgodovinske stroke.

## Katoliška Cerkev v številkah

Običaj je, da na praznik sedeža apostola Petra zastopstvo državnega tajnika apostolske administrature predstavi papežu Letopis katoliške Cerkve. Ta zajetna knjiga vsako leto prinese najpotrebnejše sezname oseb, ki v Cerkvi opravljajo pomembnejše službe, in številčne podatke o Cerkvi v preteklem letu, torej v letu 1989. Letos so v vatikanski tiskarni prvič postavili letopis v fotostavku z računalniško obdelavo.

Med novostmi je tudi skrbno sestavljen seznam ženskih samostanov po svetu, tistih, ki imajo klavzuro. Ob izteku lanskega leta jih je bilo natanko 3.345. Zbrali so tudi podatke o redovnicah. Vseh redovnic z večnimi zaobljubami je 52.188, z začasnimi zaobljubami 3.700, novink je 2.464, kandidat pa 2.119.

Cerkev je ob koncu leta 1989 imela 149 kardinalov in 4.010 škofov. Med njimi je ordinarijev 2.268, naslovnih škofov je 1.062, upokojenih pa 680. Število stalnih diaconov po svetu je 15.686.

## Praznik minoritov v Ptuj

S slovesnim odprtjem razstave sakralnega zlatarstva so se v Ptuj sredi septembra 1989 začele slovesnosti ob 750-letnici obstoja minoritskega samostana. To jubilejno leto je tako dalo glavni pečat kulturnemu utripu Ptuja v tem letu. Pred jubilejem so najprej posvetili obnovljeni prezbitarij ostanka minoritske cerkve po bombardiranju leta 1945.



Prezbiterij so ob 1900-letnici Ptuja (1969) za silo obnovili in pokrili, na prostoru cerkvene ladje pa zgradili pošto in z njo skazili celotno podobo minoritskega samostana. Slavje so spremljale številne prireditve: srečanje Franciškovihi bratov, slavnostna akademija o sv. Francišku Asiškem, nastop pevcev in velikega orkestra mariborske opere Slovenskega narodnega gledališča. Razstavo zlatarskih umetnin v ptujskem gradu je spremljal katalog z zgodovino samostana, z dokumenti in z opisom zlatarskih predmetov iz sedemnajstih cerkva ptujске in ormoške občine. Ob jubileju je izšla zanimiva knjižica »Stoletja kletarstva na Ptuj«. Pomembno delo predstavlja še poseben zbornik o ptujskem samostanu.

## Nove cerkve na Slovenskem

V zadnjih petih letih je bilo po anketi, na katero pa še niso odgovorile vse občine na novo zgrajenih 13 cerkva, obnovljenih 247, pri čemer so upoštevana le večja dela, prav tako je bilo obnovljenih 10 samostanov, en samostan je bil na novo zgrajen, na novo zgrajenih in obnovljenih pa je bilo zlasti v zadnjih dveh treh letih veliko kapelic, kužnih znamenj ob poti. V Kopru so 10. septembra 1989 blagoslovili novo cerkev sv. Marka na Markovcu. Stilizirani istrski zvonik, ki se dviga iznad streh, naznanja, da je novi del Kopra dobil svojo cerkev. Pod cerkvijo sta še dve večji dvorani in drugi pomožni prostori. — Dan pred božičem 1989 pa je mariboski škof Kramberger blagoslovil novo cerkev Svetega Duha v Celju — Nova vas. Celjani so novo cerkev sprejeli kot edinstveni božični in novoletni dar. — Praznik Marijinega vnebovzeta 1989 je bil, čeprav za mnoge ljudi delovni dan, po številnih slovenskih cerkvah zaznamovan z romanji, shodi in marijanskimi pobožnostmi, nekaj posebnega pa je bil za vernike v Zgornjih Pirničah pri Ljubljani. Štiri leta stara župnija v Zgornjih Pirničah je imela tako majhno cerkev, da so se ljudje za večje praznike morali zbirati k maši kar pod šotorasto streho ob severni strani cerkvice. Prav na praznik Marijinega vnebovzeta 15. avgusta 1989 je ljubljanski nadškof dr. Alojzij Suštar prišel blagosloviti temeljni kamen nove cerkve, za katero je naredil načrt arhitekt Jože Kregar.

Nedeljskega popoldneva, 10. junija 1990, na praznik Svete Trojice je nadškof dr. Alojzij Suštar posvetil novo cerkev v Ajdovcu pri Žužemberku. Ajdovčani so na ta farni praznik čakali dolgih 48 let. Ob tej priložnosti je nadškof izrazil upanje, da jo bodo dobili tudi v sosednjem Žužemberku, kjer se ruševine med vojno porušene cerkve vidijo daleč naokrog. Nova cerkev v Ajdovcu je posvečena Sveti Trojici. Tudi ta cerkev je znamenje novih časov in novega sodelovanja.

Nova cerkev tudi v Stožicah. Tudi za to cerkev so že izdelani načrti. Natečajni projekt zanjo je bil v marsičem odvisen od utesnjene lokacije, ki pa je od doslej ponujenih kar najbolj ugodna za dejavnost cerkve. Notranjščina cerkve je zasnovana na spoznanjih sodobne gradnje cerkva v Evropi, posebno pokoncilskih, zato je arhitekt ing. Milan Mihelič pri načrtovanju upošteval predvsem preglednost in enakomernost bogoslužnega prostora, v katerem se verniki počutijo kot eno božje ljudstvo, zbrano ob daritvenem oltarju.

Mlada župnija sv. Janeza Boska — Maribor-jug, ob Pekrski gorci, nekoč imenovani Slovenska Kalvarija — se že dalj časa pripravlja, da bo dobila svoje duhovno središče. Arhitekturno in prostorsko zasnovo je izdelal inž. arh. Boris Podrecca. Župnijsko središče bo ob križišču dveh bodočih pomembnih prometnic; cerkev bo ob cesti, župnijski del pa bo v obliki črke L zapiral dvorišni prostor kvadratne oblike. Objektni prostor bo zavzemal površino 7809 kvadratnih metrov. Prostori župnijskega doma in cerkve se bodo odpirali skozi stebričaste hodnike proti dvorišču. Cerkveni del prehaja v prostore, ustrezne za sodobno pastoralno dejavnost, ki s stanovanjskimi oblikuje skladno celoto.

## Sproščeno praznovanje božiča

Končno je božič spet praznik. Prvič od začetka petdesetih let je bil tokrat božič zares praznik. To se je dobro poznalo v večini slovenskih cerkva. Ljudem ni bilo treba skrbeti, kako bodo naslednji dan zgodaj vstali in hiteli v službo, otrokom ni bilo treba iti v šolo. Cele družine, skupine prijateljev in znancev so skupaj prihajale k polnočnici, ne da bi bile v strahu, kdo jih bo zato grdo gledal ali jih celo imel za zaznamovane. Celó na mnogih mestnih ulicah, kar božično okrašenih, so iz zvočnikov odmevali



zvoki božičnih pesmi, veselo potrkanje zvonov je še povečalo sproščeno praznično razpoloženje. V praznovanje so se vključili celo družbeni mediji. Časopisi so že več dni pred praznikom objavljali božičnemu razpoloženju primerna besedila. Ljubljanski radio je prenašal polnočno iz ljubljanske stolnice, televizija pa slovesno mašo iz Betlehema. Na sam božič je televizija prenašala papežev božični nagovor in voščila. Tako zlasti mnogi otroci tokrat niso bili prikrajšani za doživetje Jezusovega prihoda med nas v preprostosti betlehemskega hleva, ki kljub svoji revščini diha, ljubezen, mir, dobroto, človeško bližino učlovečenega Boga.

Seveda nismo nikoli tudi v teh minulih mrzlih letih prenehali s praznovanjem božiča, tudi v najhujših časih ne, vendar je to praznovanje v novih zunanjih okoliščinah bilo v resnici sproščeno.

## Verski tisk na knjižnem sejmu

Udeležba slovenskega verskega tiska na 9. slovenskem knjižnem sejmu novembra 1989 je zbudila izjemno pozornost. Mohorjeva družba, naša najstarejša knjižna založba, se je na takem sejmu že predstavila, prvič pa je nastopila s svojimi knjižnimi novostmi tudi Družina, Mohorjeva družba iz Celovca in Gorice, na sejmu pa sta sodelovali še založbi Ognjišča in Katehetskega centra. Mohorjeva družba iz Celja je zbujala izjemno pozornost. Sveto pismo nove zaveze na disketah, pripravljeno za osebni računalnik. Ravnatelj Jeromen in pomočniki so morali radovednim gledalcem nešteto krat na dan pokazati, kako deluje ta »izum«: izbereš katerokoli besedo, npr. mir in pogledaš, ali je in kje je zapisana v Svetem pismu. V trenutku so na zaslonu izpisana mesta, stavki in odlomki svetopisemskih besedil, ki vsebujejo besedo mir in njene izpeljanke. Posledica izrednega zanimanja je bila, da so že na sejmu prodali prvo naklado računalniških disket s svetopisemskim besedilom Nove zaveze. Na disketah je izšel tudi novi prevod Psalmov. Privlačne so bile tudi druge knjige letošnje mohorske redne zbirke, ki je izšla v nakladi 30.000 izvodov.

Razstavni prostor Družine je vabil zlasti z dvema knjigama: Praznično leto Slovencev akademika dr. Nika Kureta in Božič na Slovenskem, ki ga je uredil Jože Dolenc. Pozornost so pritegnile še naslednje tri knjige

založbe Družina: Zgodovina Cerkve, 1. del, Zadnikarjeve Hrastovlje in Zadravčevo delo To je torej tisto življenje.

Med razstavljenimi deli Ognjišča so bile na vidnem mestu Slovenske narodne vezenine, med knjigami, ki jih je predstavil Katehetski center pa katekizem za odrasle z naslovom Verujem.

Sejem je pokazal, da slovenskih verskih knjig ni treba več skrivati, da so knjige omejenih verskih založb med najcenejšimi, čeprav niso deležne nobene finančne pomoči Kulturne skupnosti Slovenije.

## Zgodovinski odmevi na lanski jubilej Svete gore

Za zaključek jubilejnega praznovanja Svete gore so se zbrali znanstveniki, predvsem zgodovinarji in na strokovnem posvetu s številnimi predavanji osvetlili zgodovinsko obdobje te znamenite božje poti pod geslom »Sveta gora 1539-1989«. Strokovno srečanje so pripravili Zgodovinsko društvo za severno Primorsko, Zgodovinski institut Znanstveno raziskovalnega centra pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, Goriški muzej in Inštitut za socialno in versko zgodovino v Gorici (Italija). Pokrovitelj strokovnega srečanja je bil koprski škof Piriš, ki je zbranim med drugim dejal: »Kakor je Sveta gora v zgodovini vedno povezovala, združevala in dvigala, tako naj bi delovalo tudi to srečanje... Vsa današnja spoznanja o Sveti gori naj odmevajo v nas in prinašajo svoja sporočila ter bogate sadove še drugim.« – Domačin p. Pavel Krajnik je odstrl pogled v zgodovino Svete gore. France M. Dolinar je orisal duhovno podobo Evrope 16. stoletja, Vinko Rajšp je vrednotil slovenska romanja, Lucia Pillon je osvetlila furlanska romanja, Luigi Tavano pa Sveto goro v obdobju med obema vojnama, Slavica Plahuta pa je govorila o usodi Svete gore in Marijine podobe v prelomnih časih 1939-1945. Peter Stres je strnjeno podal pregled pisanih virov o Sveti gori. Edo Škulj je govoril o pesmih, ki se nanašajo na Sveto goro. Emilijan Cevc je ob diapozitivih strokovno ovrednotil staro svetogorsko cerkev, Marko Vuk pa Marijino podobo, Ivan Marušič je govoril o Sveti gori kot krajini, Sergio Tavano je govoril o Marijanski ikonografiji med Gorico in Oglejem, Lojzka Bratuž pa o Sveti gori v slovenski književnosti od ljudskih pe-



smi najstarejše dobe do zadnjih stvaritev, ki so nastale ob 450-letnici te romarske cerkve.

## 500-letnica hrastoveljskih fresk

Dne 24. junija 1990 smo slavili pomemben jubilej – petstoletnico fresk v hrastoveljski (hrastovski) cerkvi, ki je znamenit verski in kulturni spomenik. Hrastovlje so slovenska istrska vasica z okrog 120 prebivalci. Nad vasjo je na vzhodni strani nizka skalnata vzpetina iz apnenčevih skladov in na njej se za visokim obzidjem skriva hrastovska cerkev sv. Trojice. Obzidje je še sedaj visoko okrog osem metrov in obdaja cerkev v obliki nepravilnega pravokotnika; v obzidje sta vključena dva obrambna stolpa. Edini vhod v obzidje je z vaše strani. V latinščini je utrjeno cerkveno obzidje imenovano »castrum«, kar pomeni utrdba, trdnjava, kakor jih poznamo tudi drugod po Slovenskem. S takim obzidjem so ljudje utrjevali vaše cerkve pred turško nevanostjo. Na Hrastovlje se je od leta 1469 do leta 1559 zvrstilo kakšnih 90 vpadov.

Vso notranjost cerkve krasijo freske – slikarije na svež apnen omet. Poslikavo cerkve je vodil mojster Janez iz Kastva, dokončana pa je bila na god svete Marjete (13. julija) leta 1490 – torej pred 500 leti. Slike predstavljajo in živo ponazarjajo množico svetopisemskih prizorov od Stvarjenja sveta do Mrtvaškega plesa. Vsa cerkev je poslikana do zadnjega kotička; apostoli in razni svetniki so prepoznavni po značilnih atributih, na južni stranski ladji so naslikani prizori iz Pasijona, ves zgornji del banjastega oboka v srednji ladji je slikar odmeril zgodbi o stvarjenju sveta in človeka. »Hrastovska Geneza je edini primer svoje vrste v Sloveniji,« s temi besedami je že umetnostni zgodovinar označil te prizore stvarjenja, Marijan Zadnikar pa je njegovo oznako dopolnil, da je celo v svetovni umetnosti zelo redka. Sledijo prizori o Adamu in Evi, o Kajnu in Abelu, na severni strani cerkve pa ena sama slika predstavlja Pohod in Poklon treh kraljev. Med vsemi hrastovskimi slikarijami vzbuja največ pozornosti Mrtvaški ples: proti izkopanemu grobu se pomikajo predstavniki najrazličnejših stanov tedanje družbe in vseh starosti – od papeža, kralja in kraljice do berača in otroka, vsakič v paru s koščeno Spremljevalko. – Pozneje so slikarije prebelili, da ne bi motile zbranosti vernikov. Leta

1949 jih je ponovno odkril domači kipar Jože Pohlen. Strokovnjaki, ki so zatem prišli v Hrastovlje, so ugotovili, da je vsa cerkev poslikana. Cerkev ni galerija ali muzej, marveč svetišče, v katerem se vaška skupnost redno zbira k bogoslužju.

Petstoletnico Mrtvaškega plesa in drugih fresk v cerkvi sv. Trojice v Hrastovljah so proslavili s posvetno proslavo in z mašo, ki jo je daroval ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar. Član slovenskega predsedstva Ciril Zlobec je v slavnostnem govoru dejal, da so hrastoveljske freske dokaz, da je pravo bogastvo človeka duhovno.

Za 500-letnico fresk v Hrastovljah je naša poštna služba že novembra 1989 izdala serijo znamk, na katerih so upodobljeni nekateri prizori s hrastovskih fresk. Za letošnjo proslavo 500-letnice fresk v cerkvi je kipar Jože Pohlen, hrastovski rojak, na gričku za cerkvijo postavil spomenik šavrinski (istrski) ženi, ki je podpirala pet vogalov doma. Hrastovlje kot verski in kulturni spomenik pa nam je najbolj temeljito prikazal umetnostni zgodovinar dr. Marijan Zadnikar v knjigi Hrastovlje, ki jo je leta 1989 izdala Družina.

**J. D.**



# ZADNJA ŽETEV

Kakšna prelest! Morje rumenega klasja, težkega, trudno upogibajočega se. V njem sanja rdeči mak, modrice pa zvedavo zro v rumeno opojnost s sinjimi očmi. Zračne črte trepečejo v napojenosti vonja, podobnega moškemu semenju.

Noge so lahke kot krila. Skoraj tečem po mehki meji ob pšenici. Petelinčki z rumenimi nosovi se plašno ozirajo v sončni svet. Oči iščejo Njo.

Sonce žge s tisoč ognjenimi puščicami.

Pa vendar, tam je, glej!

Drobno telo se ritmično pripogiba. Valovito žito se ulega v redeh. Rezilo srpa besni, srebrni trak se razteza na vso red.

Le kako se približati njej, mami, da me ne opazi.

Domišljajska krila so se spremenila v črne-ga kosa.

Stopica, črni kos, do nje. Drobna semena bežijo mimo njenega kljuna v izsušeno zemljo. Pešem je: Ko bi, ko bi, ko bi...

Drobno, nekoliko skrčeno telo v dve gu-bi, za trenutek obstane.

Klasje se je zravvalo. Sonce se je za trenutek skril.

Z njenih rdečih lic je lil znoj. Z razmršeni-mi, posivelimi lasmi, se je poigral veter.

Njene velike oči, tako modre kot nebo, so se ustavile na mojih drobnih očeh. Nato pa so se zopet sprehajale po snopih, zloženih v kopice, in se rahlo nasmihale.

Kolikokrat v življenju sem zaman iskal te dobre, modre oči.

Tako postoji ženica, vsa prežeta od potu, in išče dalje.

Išče po kolovozu do domače hiše, išče po bregu Savinje, išče po zeleni meji ob rumenem klasju.

Kos je prižvižgal pred njeno naročje. Opazuje njeno belo ruto, ki sili na čelo in ritmično plahuta s hitrimi gibi njenih rok, nabreklih z žilami, in pogleduje siv predpas-nik, ki je že ves poslikan s temnimi progami znoj.

Oči še vedno iščejo, iščejo.

Takrat radovedni kos odžvižga svojo ra-dovedno pesem v bližnjo češnjo.

Sonce zopet žge.

Red se uklanja redi in kopice snopov ra-stejo kot gobe po dežju.

Trave snujejo nove cvetove, otroci kričijo in preraščajo v mladce, vozovi se podijo po prašni cesti in dvigujejo prah.

Ona pa še kar hiti, hiti. Moči ji že pohaja-jo. Ponovno se ustavi srp v njenih rokah...

»Toda, ne! moram!« si misli.

S križem, ki kot blisk zdrvi po njenem potnem obrazu, se ohrabri.

Oči premerijo sončevo pot do vrhov Do-brovelj.

»Ne, moram!« si de, in se zažene v rume-no klasje, kot hudournik v globel.

»Mama, saj je že dosti, počijte!«

»Ti si!« je pridušeno izdabila iz posušene-ga grla.

»Ti si, ti, ti, ti!«

Modre oči so kot objokane vriskale.

Za hip se je umirilo drobno telo.

Steklenica hladnega piva, medenega in penečega se, je zlezla v vrček.

Usta so na mah posrkala vabljivo teko-čino.

Besede so umrle v tihem obredu. Oba sva čutila spokoj trenutka, ki naju je ovil.

Moja ljubezen je objela njeno, in njena ljubezen moja.

Koliko potešenosti se v taki minuti nabere v meni, sinu, ki je sicer ušpičil preneka-tero...

»Bili ste žejni, mama.«

»Saj sem vedela, da boš prišel!«

Kako malo besed je včasih potrebnih in kako skromen korak...

Nato se je zopet zagnala kot stroj nad zrelost.

»Mama, ne tako hitro!« Hočem krikniti, vendar glas zastane v senci.

»Glej, samo malo še! Ustavi sonce! Do noči moram, moram!«

Poskušam pomagati, levoročni, a srp se nenehno vpikuje v kamenje in prst. Ona je že dve redi pred menoj.

»Jezus!« nenadoma krik, in že se zgrabi za prst.

Svetla kri pordeči resje. V loku se spušča med zrnje. Njene zbegane oči prosijo skozi oranžno zaveso.

»Saj ni nič!« de in trepeta, prst pa si hitro ovije v široko-pernat list. Ožgani obraz po-barva bela senca.

»Mama, močno krvavite! Pojdiva!«

In že hitiva kot veter čez polje. Streljaj daleč so Maroltovi.

Dobri ljudje prevežejo prst, mama napra-vi dva požirka hladne vode. Rdečina sili nad beli omot. Mi pa smo že v avtu. Mož v be-lem nas sprejme.

»Saj ne boli več!« de. Del prsta je ponov-no zabingljal.



Šivi, in zopet šivi. Vidim jo, kako stiska zobe.

»Saj ne boli več,« de...

»Glej, njive pa le nisem požela,« doda užaloščena.

Takrat se zunaj že sprehajajo blažilne večerne sape.

Maroltov avto pristane ob domači hiši.

»Bog vam lonaj, stokrat,« se zahvaljuje mama.

»Bog vam poplačaj za vse!«

Danes je zopet čas zorenja. Šumenja klasja.

Sedim pri dobrih znancih in oči vseh iščejo pot, po kateri je vedno prihajala in odhajala dobra mati. Tisočkrat na njivo in z nje.

Ni je več, že toliko let. Pot je ponovno ozelenela. Škrjanček se je ponovno kot puščica loka pognal pod modro nebo, zažgolet poletno pesem, in utihnil.

Klasje se je razbohotilo, podobno ženski zrelih let, ki ljubi rojstvo otrok...

»Veš, mi jo še vedno čakamo, vsak dan, pa ne pride!« denejo Maroltovi.

V ustih je trpka pena svetleče se pijače.

»Radi smo imeli to tvojo, pridno mamo!«

»Ali še veste, kako je tekla kri!«

Tako vdano je vse prenašala. Ej, takih mam je malo!«

Sonce je zopet besnelo, izstrelilo vse ognjene puščice, in odgnalo še zadnji oblak.

Nekje se je oglasil črni kos. Iz gostega zelenja je žvižgal pesem poletja in klasja, pesem vročih dni in spominov, ki jih skoraj več ni.

Kos je iskal sivi predpasnik, težak od vlage, in modre oči, kot objokane od nepopolne radosti srečanja, čeprav so se kopale v znoju. Da, če bi bil kos... Premeril bi vso širo raven, vse veselje... Povsod bi jo iskal, nenehno iskal, za en sam trenutek velike sreče. Kako dolgo tega nisem dojel...

Pa nisem mogel. Nikamor več ne morem.

Spuščam se s soncem v večer in mrak.

Tam so ožarjene Dobrovlje. Tam v dolini dobri Maroltovi.

In tam v zeleni dolini sameva njiva z bogatim klasjem, ki čaka na srp, pa ga ni, ni ga več.

Čaka žetev, ki je bila zadnja v mojem življenju.

Vinko Šmajš

## LJUBIL TE NE BI

Ljubil te ne bi, če ne bi bila lepa; lepa bi ne bila, če ne bi bila sveta; sveta bi ne bila, če ne bi bila v nebesih.

Kaj bi bil kos zemlje, ki jo pogoltne lahko kadarkoli brezno, s trumami nebogljenih ljudi iz bledih obrazov in brezbriznih živali, nad katerimi šelesti veter, če bi se ne govorilo o njej v nebesih? Kaj bi bila zemlja, ki bi je s pogledom ne obšli svetniki?

Iz dobre zemlje rasto v višino klasi, ki zoré in rumené in zrno dadó, zrno pa daje kruh in kruh se spremeni v Telo in angeli sestopijo in se mu klanjajo.

Iz dobrih žená se rodé otroci, ki sklenejo roke in molijo Boga. Rasto kot zeli z zlatim cvetom, ki se obrača k soncu, v njihovih srcih ogenj je in moč in kri, ki je prelita za slavo vere.

V dobri zemlji je kamenje trdó, iz katerega kamnosek kleše in graditelj gradi iz njega hram. V dobri zemlji rasto v popolnosti drevesa, iz katerih tesar izteše križ. V dobri zemlji spi glas prihodnjih zvonov in glasbila pripravljena za slavo mučencev.

V dobri zemlji so grobjé, ki iz njih vzhaja zarja, iz katere se oglašajo glasi tistih, ki živé med nebom in zemljo.

Toda nad dobro zemljo je tudi zmagovito nebo, kamor so prispeli, prihajajo in prispeli bodo tisti, brez katerih bi zemlja ne bila sveta, brez katerih bi lepa ne bila, brez katerih bi ne bila vredna ljubezni.

O zemlja! Kaj vse imaš! Naj švigne plamen, naj voda pridere, naj se brezno odpre, naj se razgrne tema, nisi ti zaman bila naša zemlja! Naj čas v tvoja obličja zarije najgloblje gube, ne kličeš zaman po naši ljubezni!

In če bi izginila in bi tebe ne bilo, ne boš zatonila in zatoniti ne moreš! Tam si, kjer imaš biti, kjer je tvoje mesto nepremakljivo, tam, kamor gremo, tam, kjer te bomo zopet našli, ko več ne bo teme, ne let in ne dni.

V srcu si svetnikov, v srcu Božjem. Ne tukaj, marveč tam je tvoje pravo mesto.

Kako si lepa!

Jaroslav Durych  
prevedla: Albinca Lipovec



# NIKAR NE OBUPUJ, SVET JE LEP!

Tako nekako mi prišepetuje moja vest, kadar sem žalostna. Včasih čisto pozabim na to, da je tukaj na zemlji solzna dolina. Tudi pesnik je zapisal: Življenje ni praznik...

Kadar se me je prijelo malodušje ali tihi obup, sem odmolila večerno molitev in v tihi žalosti zaspala.

Ob uri, ko je začela temina bledeti, sem se prebudila. Pogledala sem skozi okno ob postelji. Nad vaškim zvonikom je sijala zgodnja danica. Takrat sem vstala in odprla okno. Hlad mladega jutra, ki se je prebujalo v novi dan, me je vso prevzel. Pred odprtim oknom mirno obstanem in strmim ven v prebujajočo se naravo. Zdi se mi, kot da se še vsega drži milina nočnih sanj. V mračno jutro vdira modro nebo. Izza griča nad Strmcem kmalu zažari jutranja zarja. Visoko na nebu že poje škranec. Na hruški ob ograji gruli divja grlica. Tudi drugi ptiči si med seboj vnamajo pevski ogenj in spodbujajo drug drugega. Cvetoče drevje diha in lahko zašumi. V Jaži kriči šoja. Kmalu za tem zažvižga še kragulj. Vsa prevzeta opazujem z zadržanim dihom. S tihim šumenjem se oglašča lipa in njen vrh že oblivajo prvi sončni žarki. Mreža luči budi moje čute. Vlakna jutranjega sonca se razpenjajo z drevesa na drevo. Mavrične puščice se vpijajo skozi veje v rosna tla. Ščemeča svetloba mi jemlje vid.

Odklenem vrata in se odpravim ven. Koráčim čez travnik pred hišo in uživam v opazovanju mladega jutra. Napasem se miru in si dopovedujem, da je vse to z mano vred ustvaril Bog. Jaz ga pa hočem žaliti s svojim obupom.

Na travniku razlita rosa se srebrnkasto blešči. Cvetlice še spijo, drži se jih še vsa milina nočnih sanj. Prvi sončni žarki jih objemajo in vsrkavajo roso iz zelenja. Družba hroščev in kobilic jih ziblje. Zapiha nežna sapa in raznaša pelodov prah... oplaja novo življenje. Zganile so se tudi mišice in kot brez teže plešejo v ravnih črtah po zraku, ki je napet od pričakovanja.

Travnik se mi zazdi kot s cvetjem pretkana preproga. Grm ob stezi je prekrit s čudovito tančico pravljične pajčevine. Še vso srebro od rose razpenja veter. Skale ob stezi, obrasle z žametnim mahom so kot dragocene perzijske preproge. Objema me dehteča

tišina v slovesnem pričakovanju. Zazdi se mi, kot da se mi vse smeji, ker sem še sinoči opupavala... Tudi vaški zvonik se mi posmehuje, ki je že ves oblit z zlatimi sončnimi žarki. Drevesa se mi zdijo, kot dobra bitja, polna moči in sreče v negibnosti. V okolici moje domačije se razliva praznična milina... Hodim, kot v sanjah vsa ponižana, med drevjem in petjem ptic. Zgodnje jutro se spreminja v luč... toplo polno majniških vonjav... Obrisi drevja niso več sivi in nejasni. Nad vaškimi hišami se razblini lahкотen dim. Oglašanje prebujenih živali pretresa jutranji zrak.

Mlado jutro se je razcvetelo v novi dan...

Žalost se je že umaknila in potuhnjeno zbežala iz mojega srca.

**Marija Nemanič**

## Ljubka Šorli:

### SLOVENSKA BESEDA

Od zibelke spremljaš me skozi življenje, vsa blaga in mila, slovenska beseda, tvoj zvok je ko harfa, ki zbujajo veselje mi srčna čutila, slovenska beseda. Ni pevčice v gaju med ptičjimi zbori v zelenem razkošju pomladnega jutra, ki z večjim zakladom srce bi in dušo, kot ti, bogatila, slovenska beseda. V viharjih preteklosti, kot hudodelka, bila si preganjana in ogrožena, trpela krivice si, strah, sramotnja, a nisi klonila, slovenska beseda. Po vsakem udarcu si s Kristusom vstala, kot on poveljčana, čista, blesteča, in v narodu moč in zaupanje vase si spet prebudila, slovenska beseda. Nevarnost tebi še vedno grozijo, nestrpnost ti vzpon proti soncu ovira, ponižanje brani ti peti ko slavčku prestrižena krila, slovenska beseda. Zato še vse bolj si mi draga, najdražja, od božje Pravičnosti blagoslovljena, do ure poslednje boš v meni zvenela, mi večnost odkrila, slovenska beseda.

# BINKOŠTI

Deževalo je kakor že tolikokrat za binkošti. Jernej Bregar je prestavil v drugo in pritisnil brisalce na večjo hitrost. Z leve in desne se je temnilo nizko grmovje, pretežno zaradi novega pomladnega zelenja in obilnih dežnih kapelj se je pripogibalo k tlam. Zaradi tega je bila cesta še ožja kot ponavadi. Potem se je strmi klanec prevesil v položno ravnino in grmovje se je umaknilo redkim travnatim bilkam, ki so bile mokre od rose.

Gorjančeva mati je hodila vsa sključena pod črnim moškim dežnikom in ko je za seboj zaslišala avto, se je umaknila daleč stran v mokro travo. V roki je držala šop vijoličastega španskega bezga. Med velikanskim dežnikom in vejicami cvetja je tiho čakala, da bo odpeljal mimo.

Jernej Bregar je ustavil. Nagnil se je na desno, dosegel vrata in jih odprl. »Prisedite,« jo je povabil.

»Oh, vse vam bom pomazala,« se je branila. V zadregi je prestavila vejice španskega bezga v drugo roko, k dežniku, pogledala po tleh in si hitela brisati blatne čevlje v mokro travo. Ko je sklepala dežnik, ji je kapljalo za vrat. Zdaj bo še bolj mokra, kot če bi šla peš, si je očital. Pustil bi jo bil lepo v miru! Končno je sedela na sedežu poleg njega, vsa zgrbljena, kot bi se hotela stisniti v nič. Samo španski bezeg se je bohotil v njenem naročju. Vrstnica njegove matere.

Toda kadarkoli sta govorila, ga je vikala. Ker je šel po svetu. Ker je študiral. Nič ni pomagalo, da se je branil.

Tisti »vi« se je zagozdil med njiju in ju na neki način ločeval, da se mu je na trenutke zdelo, kakor bi on ne imel pravice do takegale spomladanskega dežja, do luž na poti, po katerih je kot otrok čofotal, do travnatih bilk, ki so bile ob takih jutrih obložene s srebrom. Mogoče še do cerkve na vrhu hriba ne več, kamor ga je mati nekoč vodila za roko in kjer je pred tabernakljem gorela večna luč.

Že res, on se je vozil v avtomobilu, njo pa je največkrat srečal s košem na hrbtu. Toda... Ne, ni vedel, kaj je za tem. Mogoče je premalo razmišljal o njej, da bi odkrl.

»Ko so bili otroci še majhni, sem neprestano Boga prosila...«

Brisalci so neutrudno odkrivali dežne kaplje, nekje za hribi je pomladni dan nevsi-ljivo odkrival zaveso zlatemu soncu in z Gorjančevo mamo sta bila lepo na varnem,

v zavetju. Rekla bo: Ko so bili otroci še majhni, sem si želela... Da bi že enkrat zlezli s plenice. Da bi znali govoriti, da bi lahko povedali, kaj jih boli. Joka in joka, pa mu ne več pomagati. Da bi prišli do kruha. Da bi se v šoli dobro učili. Da bi se dobro poročili. Da bi... Oh, koliko dobrih želja je namenjenih otrokom!

Ustavil je zadaj za cerkvijo, dež je prenehal. Svetloba je bila vsa umita, kot nova, pravkar rojena. Globoko v dolini so bledele bele meglice, ki so bile kakor oblaki, tu zgoraj pa je bilo modro nebo s svojim soncem čisto blizu. Gorjančeva mama je dokončala svojo misel:

»Ko so bili otroci še majhni, sem neprestano Boga prosila, DA BI ZNALI LOČITI, KAJ JE PRAV IN KAJ NE.«

Previdno se je izmotala iz avtomobila, da ne bi polomila rož, želela Jerneju, naj mu sto in tisočkrat Bog povrne njegovo dobroto, potem pa se je počasi namenila med križe. Vijolične vejice španskega bezga je položila možu na grob. Nato se je s palcem dotaknila železnega križa ob moževem vzglavju, se pokrižala po čelu, na ustnicah in na prsih in nato sklenjenih rok počasi molila Gospodovo molitev.

Bog jo je zvesto poslušal. Še zmeraj je prebival v zlatem tabernaklju, pred katerim je gorela večna luč. Bil je v zraku, v soncu, po vsem sinjem nebu in v prelepih mokrih, umitih gorah naokrog in belih meglicah, ki so mirovale nad reko. Nemogoče je bilo, da se ne bi dotaknili Jerneja. Prosim te tudi zanj, je sklepala roke Gorjančeva mama. Že zaradi njegove matere se ga usmili, Gospod!

**Marta Kmet**



# KRVAVO VRAČANJE

Plitvi zaliv se je zrcalil pred njima. Utrujenja od nočne vožnje sta se zazrla v morsko gladino, ki je bledela daleč v horizontu. Pogledal je ženo. Natančno je opazovala kraško pokrajino. Nasmehnila se mu je. S kozjo brado in temnimi očali se ji je zazdel privlačnejši. Segla mu je s prsti v osivele lase in se zagledala v preteklost.

Na samotnem posestvu sredi južnoameriške pampe ga je srečala in tam se je pričela njuna skupna pot. Tih in molčeč jo je začel zanimati. Globoko skrivnost je nosil v sebi. Bil je zelo nezaupljiv. Kljub mladim letom je izgledal mnogo starejši. Tako nedosegljiv in previden je postal. Čez čas ji je uspelo razbiti njegovo zaprtost, toda svoje skrivnosti ji ni povsem razkril.

Ta trenutek se je približeval zdaj. Vse je temeljito premislil. Pustil si je rasti brado ter si dal nakodirati lase. Tudi bolj športno se je začel oblačiti, vendar ni prikril klasične uglajenosti.

V pristaniškem mestu sta se ustavila. Počasi si je odstiral sledi lastne razseljene osebe. Od tod je zaplaval v širni svet, ko mu je uspelo prebegniti. Z užitkom je srebal kavo in pronical v krvavo mladost. Kakor da je razpotegnil zaveso nad ozkim oknom skrite čumnote.

Preblisk okrvavljenih bolečin ga je vzdramil. Bližala sta se meji. V sebi je pričel drhteti. Po štiridesetih letih kakor božje ljudstvo v puščavi! Kar oznožil se je. Mélanie mu je obrisala zagorelo čelo z osvežilnim robčkom. Hvaležno ji je vrnil topli pogled. Zmanjšal je hitrost in po polževo drsel čez mejni prehod. Zdolgočaseni carinik s cigareto v ustih ga je mimogrede ošinil s črnimi očmi ter malomarno zamahnil z roko. Mélanie si je oddahnila. Prva neprijetna zapreka je zbledela. Športni avtomobil je naglo poskočil kakor neukrotljiv žrebec. Pokopana skrivnost je zakrvavela na stežaj.

Z avtomobilске ceste sta zavila v rovte. Majhna vas je životarila ob vznožju strmega hriba. Spodaj v dolini se je mogočilo skladišče pred navideznim sovražnikom.

Po zaraščenem kolovozu sta zakoračila na obrobje vasi. Od rojstne hiše je štrlelo pozabljeno pogorišče, preraslo z nadležnim robidovjem.

»Ici (tukaj)!« je zašepetal.

Mélanie je zajokala namesto njega. Počen molk je naraščal v globlje soočenje. Rahel veter ju je streznil v krvavečo resničnost.

V popoldanskih urah sta hitela mimo deželnega središča v kraj izbičanih spominov. Krvavel je v snu. Vse se je naenkrat nesrečno odprlo. Na mestu nekdanjega taborišča je odsevalo jezero odplak. Sežgana, oranžna sadra se je posiljeno naplavljalja ob obrežju in silila v srédo.

Prignali so jih. Bil je med njimi eden redkih mladoletnikov. Začeli so jih popisovati in razdeljevati v različne skupine. Stopil je v nični prostor med tretjo, po številu veliko skupino in prvo, kjer jih je bilo samo pet. Komaj se je stražar za hip umaknil, je stopil med tiste v tretji skupini. Vsiljenemu prišleku so se umikali in ga tako seveda izdali. Stražar ga je obrcal in ga potisnil v drugo skupino. Tisto dopoldne so jih njegovi skupini dodelili še kakšnih petnajst. Po zasliševanju so prvo in drugo skupino nagnali v barake, ostale so na hitro pobili. Nato so začeli iskati žrtve med njimi. Zopet so jih zasliševali. Kljub izčrpanosti je bil razsoden in je večkrat premeteno spremenil začetnico svojega priimka. To ga je tudi rešilo.

Nekega dne je bil določen za pokop petih na smrt obsojenih. Ukradli so tri ribje konzerve. Obsojence so postavili v vrsto. Vsak je dobil strel v tilnik. Rabelj je na enem izmed njih opazil dobro ohranjene škornje. Ukazal mu je, naj jih sezuje. Z mrtveca je potegnil škornje v groznem strahu, da krvnik ne bi ustrelil tudi njega.

Ko jih je ostalo le še peščica, so jih na kratko zaslišali ter obsodili. Dobil je šest mesecev zapor s prisilnim delom. Kazen je preстал v samotnem kamnolomu, kjer je s sotrpini s kladivi drobil kamenje. Ob prvi priložnosti je pobegnil v tujino in odšel čez lužo.

»C'est tout (to je vse)!« je olajšano pogledal ženo. Mélanie se mu je igrivo nasmehnila in ga objela čez pas. Tako objeta sta se povzpela na hriček nad mrtvaškim jezerom ter obstala na pragu podružnične cerkve. Z začudenjem ji je pokazal samosvoj grb nekdanjih svobodnjakov nad cerkvenimi durmi.

Vračala sta se mimo pokopališča in strmelela v industrijsko naselje z železarno, ki je vztrajno onesnaževalo okolje. V daljavi je bleščal venec gora v večernem soncu. Pritajeno malodušje se je razraščalo v pričakova-



no razočaranje. Potešila sta svojo radovednost ter za zmeraj zapuščala deželo na sončni strani Alp.

Stanislav Koštric

## DEKLA MICA

Veliko dvorišče je bilo ta dan kot izumrlo. Vsa družina z najetimi dninarji je bila na delu na bližnjih njivah. Moški so kosili velik travnik, ženske so ali pomagale pri košnji ali okopavale in plele na njivah.

Z vso silo je pritiskalo vroče poletno sonce na nizko ležečo stavbo okrog dvorišča. Na levo so bili hlevi, odkoder je bilo od časa do časa slišati mukanje krav ali hrzanje konj, zgoraj nad njimi so bili seniki, pripravljeni, da se spet napolnijo z dišečim senom.

Na desni strani je bil na novo zidan svinjak, kjer so v številnih oborih krčuli prašiči. Za svinjakom pa so se vrstile drvarnice in prostorni podi, kjer so mlatili žito.

Na bližnjem zvoniku je udarila ura enajst. Živali so bile že žejne in so se oglašale in čakale, da jih nekdo napoji.

Gornji konec dvorišča je zapirala velika skoro gosposka hiša mojih sorodnikov, kamor sem vsako leto prihajala kot šolarka in pozneje kot dijakinja na počitnice. Tokrat mi je bilo šele devet let.

Spodnji konec dvorišča je bil ograjen z visoko ograjo letev. Odpirala se je s široko lesno na vaško pot, kjer je od časa do časa drdral kak lojtrski voz bližnjih sosedov.

Iz glavnega poslopja so se na dvoriščni strani odpirala vrata naravnost iz velike kuhinje, kjer se je ob kosilu in večerjah sešla vsa družina, sedaj se je na širokem ognjišču kuhalo kosilo, ki ga je pripravljala moja teta.

Le njene pomočnice in desne roke Mice še ni bilo. Nesla je delavcem malico in bi morala biti že davno nazaj.

Napolnila sem si predpasnik z ostanki žita in zdrobljenih drobtin starega kruha in stopila na dvorišče pod velikanski oreh, kjer se je ponavadi zbiral velika jata kokoši.

Blizu mogočnega drevesa, ki je kot s pah-ljačastimi vejami širil hladilno senco, je stal vodnjak s koritom za napajanje živine.

Na široko okrog sebe sem trosila preriva-jočim se kokošim zrnje in pogledovala na spodnji konec dvorišča.

In res! Že se je bližala od ceste neka postava in odpirala lesno. Z roko sem si zastrla oči. Po visoki postavi, krepki, odločni hoji, vihrajočem krilu sem spoznala našo dekle Mico.

Skočila sem ji naproti:

»Brž, brž, Mica, teta te že težko čaka. Kje pa hodiš tako dolgo? Pa tvoji pujsi že vpijejo po tebi, kaj jih ne slišiš?« sem jo dražila.

»No, dokler bodo le cvilili, jih še ne bo konec,« je šaljivo odgovorila in si je brisala potno čelo. Odložila je pred vodnjakom ce-karje s praznimi posodami in steklenicami, v katerih je nesla koscem jabolčnik. Stopila je k vodovodni pipi in si z vodnim curkom oplahnila razgreti obraz.

Čeprav je bilo njeno mlado, krepko telo malce okorno, je bila vesele narave in je bila hitro dovzetna za šalo. Dobro je znala vrniti zbadljivko, a drugače je bila nenavadno mehkega srca. Največ svoje ljubezni je posvetila svojim varovancem. Bognedaj da bi kak prašič zbolel. Potem je trpela z njim prav do solz. Vse drugo delo je bilo zanj le postransko. Celó v pomoč kot desna roka gospodinje. A teta jo je zelo cenila in bilo je med njima skoro prijateljsko razmerje. Pono-sna je bila, kadar jo je gospodar, moj stric pohvalil za debelo opitano svinjo, ki jo je prodajal mesarju. Vselej je dobila posebno nagrado, obenem pa se je težko poslovila od živali, ki ji je bila pri srcu. Skrbno je spravljala te darove in jih nosila v hranilnico za »stara leta« kot je pravila. Tedaj še ni bilo nobenih pokojnin.

A Mica je imela tudi svojo napako. Nihče ne bi verjel, da je bila kljub ponosnemu videzu tako zelo strašljiva. Brž je verjela vsaki bajki, ki so si jih ob zimskih večerih pripovedovali in jo dražili z njimi.

Tudi jaz sem kot mala porednica dostikrat izkoristila to njeno lastnost in prav danes mi je prišlo to na misel.

Mica je stekla najprej v svinjak, da brž nakrmi svoje prašiče, predno odide v glavno kuhinjo. Iz te kuhinje je vodila pot preko veže v shrambo, kjer so se poleg glavnih živil shranjevala tudi krmila, otrobi in krmna moka za živali. Torej je morala priti Mica tudi po krmila skozi kuhinjo.

V kuhinji so bile velike odprte stelaže z lonci in ostalim kuhinjskim orodjem in pribori, krožniki in drugim. Bila pa je tam tudi velika zaprta omara s ključavnico. Dve na stikajočih se stenah stoječi stelaži se nista stikali v kotu. Tam so v kotu visele kljuge za kuhinjska oblačila in predpasniki, segajoči



do tal. Tam sem se rada skrivala in danes sem to nameravala. Ko bo šla Mica skozi kuhinjo po svoje otrobe, bom začela cviliti in oponašati pasje lajanje.

Brž sem pustila kokoši in golobe, ki so se vrinili med kokošjo družino in stekla v svoje skrivališče.

Tiho kot miška sem čepela v tistem kotu zakrita za kuhinjskimi oblekami in skozi majhno špranjo oprezovala ter čakala na Micine korake.

Sunkoma so se odprla vrata z dvorišča in Mica je s posodo za otrobe že stala skoro sredi kuhinje. Že sem odpirala in šobila usta, da se oglasim s predirljivim »hov-hov-hov«, pa mi je Micin gib zaprl usta.

Kaj je bilo to?

Stopila je k zaprti omari, jo odklenila, odprla in segla z roko na neko polico. Vzela je kozarec, napolnjen z vinom, ga ponesla k ustim in izpraznila z glasnim »ah-ah«. Vrnila je nato prazen kozarec nazaj in skrbno zaprla omaro in jo spet zaklenila.

Razen naju ni bilo nikogar drugega. Strica danes ni bilo doma, teta je gotovo skočila na zelenjavni vrt po kakšno zelišče, tako da je Mica lahko izrabila priložnost.

Toda Mica, poštena Mica, tatica?

Niti premakniti se nisem upala. Še potem sem bila vse popoldne pod težko zavestjo Micinega ravnanja.

Zvečer se je vsa družina vrnila s polja. Čeprav utrujeni, so bili vsi nekako sproščeni in zadovoljni, da je delo opravljeno. Mica je po veliki mizi že razpostavila krožnike. V velikem krožniku so čakale velike rezine dobrega domačega kruha.

Mica je postavila na mizo posodo z juho in prišla za zajemalko, da vsakemu naliže njegov delež.

Pa jo je ustavil veliki hlapec Tomaž:

»Počakaj še, Tineta še ni. Le kje se fant obira, saj je drugače rad prvi pri skledi.«

Tine, mali hlapec ali pastir kot so mu najraje rekli, ker je tudi pasel krave in teleta na travniku, je imel postransko nalogo, da je vsak večer pobral jajca iz kurjih gnezd in prinesel gospodinji. Kar jih je bilo odveč, jih je teta prodajala potujoči branjevki, ki se je vsakih štirinajst dni oglasila zaradi nakupa.

Mala dekla Franca je ujedljivo siknila: »Mogoče pa ni lačen. Je že spil nekaj jajc.

S Tinetom, s katerim sta imela skupno skrb za krave, sta si bila v laseh. Tine jo je nekoč zalotil, da je hitro nekaj jajc skrila v žep, čeprav je to sveto zanikala. Sedaj mu hoče vrniti milo za drago.

Tisti hip je vstopil Tine in položil košaro z jajci na eno stranskih miz.

»Glej, glej, saj je še rumen okoli ust,« se je šalila ena od dninaric.

Vsi so se zasmeli. Tine je razumel zbadljivo in zardel do ušes. Grdo je pogledal in stisnil pesti: »Kaj pa lažeš?«

»Kraši je greh,« je pribila druga, znana po svoji strogi pobožnosti.

Medtem sem jaz tiho sedela na mali pručki v kotu, kjer je bil navadno moj prostor in sem imela skledico z juho v naročju. S Tinetom sva bila prijatelja, ker mi je rad napravil kakšno igračo. Včasih sem mu na paši pomagala odganjati krave od bližnje njive z deteljo.

Jezna sem se oglasila:

»Saj tudi Mica krade!«

Vsi so se kot onemeli obrnili k meni.

Prvi se je oglasil hlapec Tomaž, ki je simpatiziral z Mico, čeprav pri ponosni Mici ni imel uspeha.

»Kakšne neumnosti pa govoriš, otrok?«

»Res, res.«

Nato sem povedala, kje sem bila skrita. Da sem jo hotela prestrašiti, a sem molčala, ko sem videla, kako odpira omaro, kako je vzela iz nje kozarec vina in ga spila.

Vsi so začudeni molčali. Ko pa sem opazila, kako je postal Micin obraz škrlatno rdeč prav do las, mi je bilo takoj žal in tesno pri srcu. A saj sem hotela le od Tineta odvrniti pozornost in sum.

A Mica?

Niti besede ni zinila. Vrgla je zajemalko, ki jo je še držala v roki po mizi in kot burja odvihrala skozi stranska vrata na dvorišče in glasno zaloputnila za seboj.

Nihče se ni dotaknil jedi. Le posedli so okoli mize in čakali, vendar pa je dekla Franca grdo skremžila obraz in siknila: »Glej, glej, naša poštena Mica.«

Nista se namreč preveč ujemali. Franca je bila preveč klepetava in površna, pravo nasprotje ponosni in zadržani Mici.

Medtem se je teta vrnila iz kleti s polno posodo jabolčnika.

Pogledala je okrog:

»Kaj pa ste vsi tako tiho? Kje pa je Mica?«

Po kratkem molku se je oglasil Tomaž:

»Odšla je ven, jezna.«

In potem je le povedal, kaj se je otrok zlagal.

Srdito se je teta obrnila k meni, ki bi se najraje skrila v mišjo luknjo:

»Nesrečni otrok, kaj si storila s svojim dolгим jezikom.«

Nato je povedala:

Otrok ni lagal. Pa tudi Mica ni kradla. Včeraj sem Mici ponudila kozarec najboljše vina, ki ga je brat dobil v dar. Mici pa se ni dalo, da bi ga spila. Postavila ga je na polico v omaro, češ, da ga bo ob prvi priložnosti spila.«

»Da mi greš takoj po Mico. Prosi jo odpuščanja in jo pripelji nazaj. Povej, da brez nje ne bomo večerjali,« je teta zavpila nad menoj.

Osramočena sem stekla na dvorišče. Slutila sem, da bo Mica gotovo v svinjaku.

In res! Sedela je na svojem nizkem trinožniku v kotu, kjer je stal velik kotel za kuho piče.

Ni me slišala. Tako bridko je jokala, da so se ji ramena stresala in si je s predpasnikom brisala oči.

Še meni so planile solze v oči. Skočila sem k njej, jo objela krog vratu: »Odpusti, odpusti mi. Teta je povedala, da nisi kradla, Pridi brž nazaj. Vsi čakajo nate in ne bodo večerjali brez tebe.« Sprva me je ježno odrinila. Potem si je pa le obrisala solzni obraz, dvignila glavo in rekla:

»Veš otrok, poštenost je vse, kar imam. Nepoštenega nihče ne vzame rad v službo. Rada bi študirala kot ti, da bi mi bilo boljše v življenju, saj mi je celo učiteljica v osnovni šoli svetovala, ker sem imela vedno najboljši red. A starši so bili prerrevni, bilo nas je preveč otrok. A tudi kot pastirica in sedaj kot dekla so me povsod cenili.«

»Vem, vem, Mica, teta te ima tako rada, kot nebene druge, pridi, pridi.«

Umila si je obraz ob vodovodni pipi zraven kotla, potem sva z roko v roki odšli nazaj k ostalim.

Od tistikrat sva bili resnični prijateljici. Naučila me je ceniti te uboge ženske, ki so si morale služiti kruh z najnižjimi deli in bile odvisne od posameznih gospodarjev, včasih dobrih, dostikrat krivičnih in trdosrčnih. Na starost pa, dokler ni bilo pokojnin, so živele le od skromnih prihrankov ali so bile v breme občinskega usmiljenja.

Vsake naslednje počitnice sem takoj tekla pozdravit svojo Mico. Kadar je le utegnila, sva mnogo klepetali in jaz sem ji marsikaj povedala iz šole.

Bilo mi je kakšnih šestnajst let, ko sem dobila v samostansko šolo brzjav:

»Mica umrla! Pridi na pogreb!«

Mica pa mrtva? Saj še niti štirideset let ni imela?

Kot strela me je zadela vest.

Saj je bila v polni moči življenja, zdrava, krepka, vesela moja dobra poštena Mica!

Bila je nesreča pri pranju perila, Vsakih štirinajst dni sta bila dva pralna dneva. Pralnih strojev še ni bilo. V glavni kuhinji so v velikem loncu kuhali lug in ga potem s škafi prenesli v svinjsko kuhinjo v velike lesene kadi, kjer je bilo že zmencano perilo. Ker je bilo tam dovolj prostora in v glavni kuhinji ni smelo biti takega umazanega perila, je bil tukaj prostor kot nalašč za to.

Ko je Mica nosila lug v lesenem škafu na glavi, se je spotaknila in ves lug se je izlil preko njenega telesa.

Branila se je bolnišnice. Zdravili so jo doma. Prišel je zdravnik, svetoval ovitke. Pridružila pa se je pljučnica. Ni zdržala. Po nekaj dneh hudega trpljenja je umrla.

V svoji oporoki mi je poleg lepe vsote zapustila še star kovanec, tolar Marije Terezije.

Dolgo sem ga hranila kot ljub spomin. Ko pa sem se poročila, sem dala iz njega napraviti dva poročna prstana. Čeprav ni zlat, mi je več vreden od zlata, saj me spominja na lepe trenutke z »mojo Mico«.

## Katja Lebedev



# ZGODBA O KRAVI

»Saj pravim, da je bilo snega do kolen.«

»Seveda do kolen, le da so bila tvoja kolena na tleh, ker si se od strahu sesedel.«

»To bi ti storil. Jaz pa se nisem bal. Saj sem bil fant dvajsetih let, poln moči in poguma. Pa tudi Rusi so bili takrat še daleč pred nami.«

Kuhinja je razgreta, zrak je težak, masten. Na štedilniku cvrči na koščke narezana slanina. Ostri noži se zažirajo v debelo slanino, pa spet šinejo skozi zrak, ko lastnik roke svoje pripovedovanje podkrepi z zamahom. Čeprav so roke mastne, to nikogar ne ovira, da ne bi posegel po kozarcu. In to je treba pogosto storiti. So pač koline.

V tem razgretim okolju Pekin Francko že poldrugo uro pripoveduje dogodivščine iz druge svetovne vojne, ko je kot vojak v madžarski vojski bil nekje na Češkem.

»Pa bi stopil pogledat, saj si menda imel puško,« se je spet vmešal sosed Toni, le nekaj let mlajši od Francka, a že tudi on sivolas.

»Imel, imel. Toda kdo bi gazil visoki sneg. Rajši sem počakal, da se je zdanilo. Bolj, ko se je tema umikala, bolj jasno sem na snegu razločil temno liso, ki je nazadnje dobila podobo krave.«

»Kaj, krave? To si pa dobro sanjal.«

»Če bi sanjal, bi zjutraj stal sam sredi zasnežene strmine. Krava pa je stala tam, kakšnih trideset metrov od mene in me gledala. Prejšnji dan so namreč Nemci tam mimo gnali krave nekam proti vzhodu, kjer so se njihovi vojaki tolkli z Rusi. Ta pa je omagala in so jo pustili v snegu.«

»Pa se niste bali Nemcev?« je zinil Peter, gospodarjev nečak.

»Vidiš, ko si mlad, pa ničesar ne veš. Bil sem v madžarski vojski in Nemci so bili naši zavezniki.«

»A tako, vi ste pomagali okupatorjem.«

»Kdo te je pa takrat vprašal, če hočeš. Vsak je gledal le, da odnese celo kožo.«

»In kaj je bilo s kravo?« se je k Francku obrnil sosed Gusti.

»Natoči mi en kozarec, pa bom povedal.

Torej, krava je stala v snegu, jaz pa sem čakal, da pride zamenjava straže. Kmalu so navzgor po hribu prisopihali naspani vojaki. Komandirju sem pokazal kravo in vprašal, kaj naj z njo storim, škoda bi jo bilo kar tako pustiti. Komandir mi je naročil, naj jo spr-

vim v vas, kjer smo imeli postojanko. To pa je bilo lažje ukazati, kakor izvršiti.

Stopil sem s ceste v globok sneg. Krava je kar stala in lepo čakala, da ji pomorem iz snega. Toda kako? Vrvi nisem imel. Prijel sem jo za roge in jo vlekel. Naredila je nekaj korakov in obstala.

»Na, Šeka, ali Liša, ali kaj si že, pridi, no, stopi že enkrat.« Z roko sem jo parkrat lopnil po trdih rebrih in spet je naredila nekaj korakov. Obljubljal sem ji seno, obljubljal, da jo bom pasel, ko bo ta strmi breg spomladi ozelenel. Toda niso ji bile mar te obljube. Delal sem gaz pred njo, jo vlekel, vabil, suval s puškinim kopitom in tako sva le prilezla na cesto.«

»In potem si jo odgnal v vas, ali pa si počakal pomlad in jo najprej napasel?«

Francko je le zamahnil z roko, vzel kozarec vina, si namočil ustnice in grlo, pa še želodec obenem in nadaljeval:

»Nekaj časa sva kar lepo šla. Toda cesta je bila strma, poledenela in obema je drselo. Kravi še bolj kot meni, čeprav je ona hodila po vseh štirih. Vse pogosteje se je ustavljala in preizkušala moje živce. Do doline je bilo še kakšna dva kilometra. Videl sem, da na ta način pred pomladjo res ne bova v dolini. Niso pomagale ne grožnje, ne udarci. Krava je stala sredi ceste, tresle so se ji noge, povešala je glavo.

Tedaj sem z vrha hriba zaslišal ropot motorjev. Kmalu sem zagledal tri tovarnjake, ki so se bližali. Mahal sem, kričal in kazal kravo, toda tovarnjaki so se renče spuščali mimo naju v dolino.«

»Seveda, ker se nisi znašel. Naredil bi tako, kakor je zadnjič storil Trezin,« je vskočil v Franckovo pripovedovanje sosed Gusti. »Trezin je nekaj brkljal pred hišo in zagledal sosedo, ki je s traktorjem peljal krompir z njive. Navihan kot vedno se je vlegel na rob ceste in obležal kakor mrtev. Sosed je ustavil traktor in poklical fante, ki so sedeli zadaj na prikolicah.

»Kaj se je zgodilo?«

»Ali še živi?«

»Stanko, skoči v hišo po Trezo, ti, Drago pa prinesi vode.«

Zgrnili so se okrog Trezinega in sosed mu je potipal žilo na roki.

»Še živi. A utrip je zelo slab.«

»Naj gre kdo po zdravnika!«

Medtem so prihitele tudi ženske in zagnale vik in krik.

»Kaj, če bi kdo šel po župnika. Upajmo,



da bo vse dobro, toda nikoli ne veš. Smrt ne izbira.*

»Kje pa je Treza?«

»Pri Fudašini pomaga kopati krompir.«

»A ne bi kdo šel ponjo?«

»Rajši ne, prehudo bi jo zadelo.«

»Saj ga je vedno imela rada, sirota. Le kaj bo zdaj sama, ko so otroci odšli po svetu?«

»Bo že kako? Toda, ljudje, saj Trezin še ni mrtve. Srce še utripa. Samo stokamo. Prenesimo ga v hišo, da ne bo ležal tu na cesti.«

Dva, trije so s sklonili k Trezinemu. Toda dvignili ga niso. Dvignili so se sami in s hrbti butnili v zadaj stoječe, da so se še ti zamajali. Trezin je namreč odprl oči, vstal, si z rokami otrešel cestni prah in rekel:

»Hvala vam za skrb in pozornost! Samo preizkusiti sem hotel, kaj boste storili.«

Obrnil se je in s hudomušnim nasmehom odšel proti hiši.«

»No, Trezin je sposoben marsikaj ušpičiti, ampak tole! Kaj pa ljudje?«

»Najrajši bi ga zgrizli. Toda Trezin je močan kot mdved in kdo se bo z njim dajal. Moški so se jezili, ženske pa so zavzdihvale: »Igra se, enkrat bo pa zares obležal.«

To je gotovo, da bo obležal, saj je bilo tako tudi s Cimperskim Adijem, ki je stalno hodil od hiše do hiše, a tiste noči...«

»Počakaj malo! Franckova krava bo zmrznila v snegu.«

»Saj sem hotel le to povedati, kako naj bi storil. Francko, tudi ti bi legel na tla in tovrnjaki bi se ustavili. Pa bi odpeljali tisto tvojo mršavo kravo.«

»Kako ste vsi pametni! Toda tukaj na toplem je lahko biti pameten. Pa kaj bi vam pripovedoval, ko pa so vaše glave polne lastne pameti.«

»No, no, saj se le šalimo. Torej, krava je še na cesti!«

»Če res hočete, pa povem. Krava je bila res čisto shirana, le koža je še držala kosti skupaj. Najrajši bi jo pustil tam v snegu, a ukaz je ukaz, moraš ga izpolniti. Vsaj za vojaka to velja. Za mojo kravo pa ni veljalo. Požvižgala se je na moje ukaze in udarce.«

»Dobro, dobro! Če ne živa, boš pa prišla mrtva,« si rečem in snamem puško z ramena. Nastavim cev na čelo in sprožim. Krava me je divje pogledala in bi gotovo skočila vame, če bi imela še kaj moči v nogah. Gotovo pa je imela še precej moči, saj je še vedno stala. Stopim nekaj korakov nazaj. Še enkrat pomerim in sprožim. Na čelu se je pokazala rdeča lisa, črne oči so se zazrle vame. Krava me je gledala, kakor da premišljuje ali naj se

zlekne na desno ali na levo, ali pa naj še naprej stoji. V naslednjem trenutku...«

»To pa je bilo ravno tako kakor lani, ko sem ubijal mačko,« je vzkliknil Peter. »mati je na senu opazila mlado mačko in prihitela k meni:«

»Le kaj bomo s tolikimi mački! Že tri so preveč. Zato tega mladega kar ubij. Sicer pa jesenski mački nikoli niso kaj prida.«

Nekaj sem se upiral, a končno sem popustil. Učili so nas, da je starše treba ubogati in jaz sem bil vedno ubogljiv. Popoldne sem se splazil na seno in našel mlado mačko. Prijel sem mehko kepo, iz katere so gledale bistré oči.

»Škoda te je, muc, a kaj morem! Če te ne ubijem jaz, te bo kdo drug. Jaz samo izpolnjujem zapovedi, zato mi ne zameri. Toda, kako naj te ubijem, da te ne bo bolelo?«

Stopil sem do lestve in pogledal na betonska tla pod seboj.

»Najboljše bo, da te vržem na tla, pa boš hitro rešen muk.«

Še enkrat sem se zazrl v sinje oči, pa nisem mogel zdržati pogleda, ker me je nekaj stisnilo pri srcu. Hitro sem dvignil roko in zamahnil. Mehka kepa je odletela proti tlam. Tam pa je začela vreščati, da mi je šlo skozi ušesa in možgane. Hitro sem zlezal na tla in poiskal motiko.

»Toda, kako naj na tako krut način ubijem to nežno stvarco! A vsaj utišati jo moram, teh glasov več ne prenesem.«

Pogledal sem vstran in nekajkrat zamahnil z motiko. Končno je moj muc utihnil. Ne da bi uprl oči v uničeno telesce, sem ga z nogo porinil na motiko in odnesel za hišo. Skopal sem jamo in brnil ubitega mačka vanjo. Samo s pol očesa sem gledal, ker se mi je vse skupaj upiralo in mi je vsebina želodca že tičala v grlu. Moral sem vstran, da zajamem zrak. A že sem hitel nazaj, da čimprej dokončam to morilsko početje.«

»Nehaj že, sicer bom takoj napolnila ta krožnik,« se je na drugem koncu mize oglašila soseda Vilma. Medtem se je namreč že začela večerja.

»Tudi meni se že želodec obrača,« se je skremžil še Toni.

»Trenutek. Samo še to povem: Ko sem se ozrl proti jami, je maček že plezal iz nje. Prej sem ga verjetno samo omamil, ko sem na slepo udarjal z motiko. Skočil sem bliže, pograbil motiko in zamahnil. Maček je zavreščal, da mi je kri zaledenela in se pognal čez sadovnjak, kot bi ga izstrelil iz topa. Nisem ga iskal, niti nisem spraševal, kaj je



bilo z njim. Sklenil pa sem, da mačk več nikoli ne bom ubijal.«

»Res je, mačko je težko ubiti. Zelo trdoži-va je.«

»Kaj trdoži-va! Ti si bil neroden, to je. Kakor Francko, ki ni mogel ubiti krave.«

»Saj res. Si že ubil kravo?«

»Povej, kaj je bilo s kravo. Si jo zadel med roge?«

»Nič več ne bom govoril. Kar pogovarjaj-te se,« je igral užaljenost Francko.

»Na, pij, Francko in ne jezi se. Saj te bomo poslušali. Ti, Peter, pa se več ne vmešavam!«

»Saj se ne vmešavam. Jaz starejše ljudi spoštujem. Tisto o mačku sem moral pove-dati. No, zdaj bom pa molčal kakor grob.«

»Zdaj sem že tudi jaz pozabil na kravo. Torej nazadnje si povedal, da si jo z motiko lopnil po glavi.«

»S kakšno motiko! Z motiko je Peter ubijal svojega mačka. Jaz pa sem imel puško.«

»Ah, seveda! Peter me je s svojim mač-kom čisto zmedel. Kravo si torej ustrelil?«

»Ustrelil, seveda. Zleknila se je sredi ce-ste in v hipu pozabila na vso gorje. Zanje je bilo težav konec. Ne pa zame. Najprej sem jo potegnil na rob ceste.«

»Ti, morda je pa bila srna in ne krava, če si jo kar tako prestavljal po cesti!« se je spozabil Gusti.

»Ti kar govori, ko si bil takrat še v pleni-cah. Saj sem rekel, da je bila krava shirana, zato sem jo lahko potegnil s ceste. Toda, kako jo spraviti v dolino? Če bi imel kakšne sani, bi že šlo. Da bi šel v dolino ponje, je bilo predaleč. Na vrhu hriba je čepela majh-na hiša. Napotil sem se tja, gazil globok sneg in padal na strmini. Vse je bilo pod snegom, tudi visoka živa meja pred hišo. Tako sem svojo zmoto spoznal šele takrat, ko sem stal pred »hišo«. To ni bila nobena hiša, ampak mrtvašnica.«

»Kaj pravite, mrtvašnica?« se je začudil Peter. »To pa moram povedati. Saj se kaj takega lahko zgodi le meni. Lansko leto v počitnicah sem šel na veselico v Čepince. Moped se mi je pokvaril, nekaj časa sem se z njim mučil, a zaman. Že se je stemnilo, ko sem odšel od doma. Da bi čimprej prišel na veselico, sem jo mahnil kar počez čez njive in travnike. Grem in grem, pa njive so se vrstile za njivami, travnik za travnikom, gozd za gozdom. Ves čas pa me je spremljala tema.

»V to dolino še moram in na oni hrib, spodaj bodo gotovo Čepinci,« si mislim in hitim čez njivo krompirja. Nikjer nobene hiše, nobene luči. Kam naj se torej obrnem? Saj bi že davno moral biti v Čepincih. Naen-krat se znajdem na cesti. Ko hočem čez cesto, zadenem ob ograjo. Pa si mislim: Kjer je ograja, tam bo tudi hiša in v hiši bodo ljudje, ki mi bodo vedeli povedati, kje sem. Stopim skozi vrata na dvorišče in pred me-noj zraste iz teme hiša. Pritipam do vrat in potrkam. Votlo je zabobnelo, kakor da je na oni strani en sam velik prostor. Oglasil se ni nihče, zato še enkrat potrkam. Zopet nobe-nega odziva. Mislim si: Spijo morda na drugi strani. Stopim okrog ogla in precej močno udarim po oknu. »Dober večer! Ljudje božji, kdo že ste, zbudite se!« sem zaklical v noč, toda v hiši se ni nič zganilo. Da bi vsaj psa imeli, bi jih vsaj pes zbudil, si mislim in se jezim na zaspance, ki se jim ne ljubi vstati. Morda so se le prestrašili, zato z mirnim glasom rečem:

»Ne bojte se, ljudje dragi, nič hudega vam ne mislim storiti. Grem na veselico v Čepin-ce, pa sem zašel in ne vem, kje sploh sem.«

Pa tudi sedaj se ni nič zganilo, le veter je lahno šumel v krošnjah dreves, kakor da bi se mi posmehoval. Že se me je lotevala jeza in sem glasno godrnjal.

»Da bi se v grobu obračali, vi zaspanci. Niste vredni, da sonce sije na vas. Še grob je škoda za vas izkopati. Ko se boste preselili pod zemljo, naj vas grizejo črvi, da se boste premetavali po krsti.«

Potem pa mi šine v glavo dobra misel. Saj mora biti na hiši tablica z napisom vasi in s hišno številko. Verjetno bo tablica kje pri vratih. Poiščem vžigalice in v soju drobnega plamenčka iščem s pogledom po steni. Rav-no je vžigalica ugašala, ko mi je pogled ušel nekam na desno. In v tem preblisku sem opazil neki čudni odsev, kakor da bi bil tam postavljen križ. Z nemirnimi prsti sem priž-gal drugo vžigalico. Ne, ni me sram priznati. Škatla vžigalic mi je padla iz rok in v grlu me je stisnilo. Stal sem namreč sredi pokopališ-ča. Trkal sem torej na vrata mrtvašnice in hotel prebuditi mrtvece. Nisem bojazljivec, toda s pokopališča nisem bežal, kar po zraku sem plaval. Kako sem od tam prišel v Čepin-ce na veselico, še danes ne vem. Vem pa, da sem kar planil k šanku in s pomočjo velikega kozarca konjaka skušal spraviti v red svoje stvari na podstrešju.«

»Morda si ti že doma s konjakom urejal podstrešje in si zato prebujal mrtvece.«



»Še bolj verjetno je, da ti je to vino udarilo na podstrešje in prebudilo domišljijo.«

»No, tebi pa nima kaj prebujati!«

»Nehajte že enkrat. Jaz bi rad poslušal Francka. Naj pove do konca. Ta uboga krava bo prav zares zmrznila sredi ceste.«

»Kaj krava, saj je že tako mrtva. Francko bo zmrznil, če bo tako dolgo čakal v snegu, ki mu sega do kolen.«

»Povej torej, si kravo za rep vlekel v dolino? Vidiš, če bi se oprijel očetove obrti, bi si znal narediti vsaj preproste sani. Ja, tvoj oče je pa res bil mojster. Še imamo doma jarem, ki ga je on izdelal.«

»Res, bil je odličen mizar, toda vsaj petkrat si ga moral prositi, kot pač vsakega obrtnika.«

»Kaj, obrtnika?« se je vzdramil Toni. »Zdaj si me pa spomnil na cigana Boucija. Francko, ti se ga gotovo spomniš. Živel je tako kot večina naših ciganov. Delal je le takrat, ko je imel voljo, te pa ni imel na pretek. Tu in tam je le popravil kak dežnik ali zakrpal luknjasti lonec. Nenehno je bil na poti. Doma v svoji koči je preživel le nekaj dni v letu. Bouci se je nekega dne, bilo je med vojno, odpravil na Gorenji Senik. O tem mi je pozneje pripovedoval:

»Znate, Toni, san prrravo, ka mo šou na Sinik. Veste, Bouci je težko govoril. Počasi in trdo je izgovarjal besede, vsak r pa je še nekoliko zategnil.

»Prrriden tadoj do cerrrkve, tan pa se mi prrrred nos postavita dva štondarrra. Što san, pa kan idan, me je pito štondarrr, šterri je bil viski pa šürrrki za pou oslice. San prrravo, ka san obrrrtnik. Kakšni obrrrtnik san, bi rrrad znau tisti vogrrrski štondarrr. San prrravo, ka marrrele popravravan. Pa san vüdo, ka me trrrno svaklou gleda, pa san prrravo: Gospoudje, ne bijte se! Ne san eške dobro vö prrravo, ži me je tisti močan štondarrr tak včasno za vüja, ka se je sinički dou včas naopek obrrrno. Sunce je bilou nindrrri globoko spodi, zemla pa je od vrrrka doj gledala. Eške zvon v törrrmi se je geno. Kak je zvoniu sta štondarrra nej čüla, ka je njija nišče nej vdarrro za vüja. Da je pa se nazaj na svoje mesto stoupilo, san se brrrž obrrrno pa dejvo nazaj prrroti Brrrrezdeni. San prrravo, ka na Sinik več nemo šou. Znan, ka je štondarrr zato na sveti, ka bije. Ali bije naj tiste, šterri so bojno začnili, pa šterri srrrmaki neščejo krrrüja dati. Nas, poštane lidi, srrrmaške obrrrtnike, pa naj na merrri pistijo.«

Dostikrat mi je Bouci to pripovedoval, da sem se ga že naveličal. Toda moral sem ga poslušati, dokler ni rekel: »San prrravo, ka na Sinik več nemo šou. San prrravo, pa nejdan.«

Med pripovedovanjem je Francko zapovrstjo zvrnil nekaj kozarcev.

»Kaj se pa nalivaš? Večer je še dolg. Komaj se je dobro zmračilo,« je Gusti opomnil Francka.

»Kaj pa naj drugega delam. Govoriti ne morem. Pa kaj bi govoril, ko pa vas moje pripovedovanje sploh ne zanima. Za vas so pomembni le cigani. Poslušati znate le Petrove izmišljotine o mačkah in o prebujanju mrtvecev. Za resne stvari pa vam ni. Seveda, ko pa ne poznate življenja. Kdo od vas pa je bil v smrtni nevarnosti? Kdo od vas je jedel surove buče, pa travo? Pa kaj bi vam govoril, vi se kar zabavajte s svojimi zgodbami.«

»Ne zamerite nam, boter, saj nismo tako slabi. Le vsi imamo take jezike, ki so pripeti le na enem koncu, zato jih težko obvladujemo. Znamo pa tudi poslušati. Kako si torej spravil kravo v dolino?«

»Eh, kako? Pripeljal je neki tovarnjak. Ustavil sem ga, toda bil je do vrha naložen. Šofer je izza sedeža potegnil močno vrv. En konec sva zavezala kravi okrog rogov, drugega pa za tovarnjak. Skočil sem v kabino in šlo je veselo po strmi, ovinkasti cesti.«

»Veselo morda,« se je spet spozabil Gusti in pustil v tek svoj jezik. »Tako slovesno pa gotovo ni bilo kakor takrat, ko so pri nas ustrelili prvo divjo svinjo. Šanko je prišel s konji. Poleg divje svinje so na okrašenem vozu sedeli pogumni lovci, ob vozu in za njim pa so tekali otroci. Ob cesti so se zbirali moški in ženske, da bi videli to čudo. Samo Štefan bi še moral potegniti za vrv v zvoniku.«

»Kdo pa je ustrelil divjo svinjo?«

»Tega najprej lovci niti sami niso vedeli. Bilo pa je tako: V porabskih gozdovih so Madžari naseljevali divjad in ta je začela prihajati tudi na našo stran. Veliko škodo so delale predvsem divje svinje. V gozdu na Kamenku so opazili sledi in lovci so sklenili, da to nadlogo iztrebijo. Kučin Vili in njegov bratranec Franc sta vzela s seboj lestev. Z njeno pomočjo sta splezala na košato bukev, češ, da bosta od tam bolje videla. Mrik pa je odšel na drugo stran brovičja, v katerega so vodile v zemljo vtisnjene stopinje. Tako so čakali to čudo in strah, ki ga nihče v vasi še ni videl. Videli so le razorano



zemljo v gozdu, uničeno koruzo in krompir. Torej je ta stvar močna in nevarna.

Po dolgem čakanju se je v grmovju nekaj zganilo. Na plano je stopila divja svinja. Velika, črna, z dolgimi kocinami, z velikim rilcem.

„Na, Vili, ti ustreli, jaz od tukaj bolj slabo vidim,“ je rekel Franc, ki so se mu tresle roke, od razburjenja ali od strahu, sam ni vedel zakaj.

Vili ni bil lovec. Le zaradi družbe je šel s Francem.

„Jaz tako nerodno sedim, ne bi mogel prav meriti,“ se je izgovarjal Vili. Končno je le vzel puško in jo nameril v svinjo, ki se je že oddaljevala. V tem je odjeknil strel in svinja se je zavalila na tla. Franc in Vili sta na pol padla, na pol skočila z bukve in Vili je vzkliknil: „Pa sem jo!“

Oba sta pohitela k plenu in si ga ogledovala. Niti opazila nista Mrika, ki je prihajal z druge strani in si mirno tlačil pipo.

„Poglej, točno v čelo sem jo zadel.“

Mrik je stal ob strani in se muzal. „Da, da, v čelo. Zakaj pa nisi streljal?“

„Saj sem. Zato pa leži mrtva tukaj. Pa je res velika, ta zver.“

„Praviš, da si streljal. Čudno! Pa sploh nisem slišal strela.“

„Da nisi slišal? Čuješ, Franc, ni slišal. Pa so se stresli vsi bori na Kamenku. Zagrmelo je, komaj da sem prav nameril.“

Mrik je počasi spoznaval kaj je na stvari in to ga je zabavalo. Mirno je pihal dim.

„Divja svinja je šla vstran od vaju in ti si jo zadel točno v čelo. Najbrž je takrat obrnila glavo, da bi vama pokimala v slovo.“

„Nisem gledal, kam je obračala glavo, a če ima luknjo sredi čela, je že morala gledati proti meni.“

Mrik se je hudomušno smehljaj, pokazal na puško, ki jo je Vili prislonil k boru in rekel Francu: „Ti si lovec in puška je tvoja. Lahko pade na tla, se sproži in koga ubije. Zato vzemi naboj iz cevi.“

„Kakšen naboj? Saj krogla že tiči v tej kosmatinki.“

Mrik je sam vzel Francovo puško in na veliko začudenje obeh izvlekel naboj iz cevi. Puško je spet prislonil k boru, naboj pa je dal Francu. „Vzemi, ga boš potreboval kdaj drugič. Danes sem jaz streljal. Vidiš to osmojeno cev moje puške?“

Oba pogumna lovca sta stala brez besed, presenečena in ponižana.

„Nič ne glejta. Vsi smo šli na lov in vsi smo jo ujeli. Nekdo je pač moral streljati.“

V slovesnem sprevedu so jo potem odpeljali k Mriku in tam pripravili pojedino.

„Ah, to so še bili časi! Danes divjo svinjo pozna že vsak otrok.“

„Še bolj pa srno. Saj jih je toliko, da niti prostora nimajo v gozdu. Naše njive pa so vsako leto bolj uničene.“

„Seveda, zato je pa vsako leto tudi manj krav v vasi.“

„Poglej, spet smo pozabili na Franckovo kravo. Povej nam, Francko, sta jo srečno privlekla v dolino?“

„O kakšni kravi pa govoriš? Jaz nič ne vem,“ je zagodrnjal Francko.

„No, no, ne jezi se. Vsak pač ima veliko povedati. Toda glavno, da pride na vrsto. Zdaj poslušamo tebe.“

„Saj pravim, da več ne vem. Vojna je že davno minila.“

„Pa vseeno povej, kako se je ta stvar končala,“ se je vmešala gospodinja. „Veš, jaz sem zelo radovedna in ne bom mogla zaspati, če boš ostal sredi pripovedi.“

„Naj bo. Zaradi tebe bom povedal. Ampak pod enim pogojem.“

„Pod kakšnim pa?“

„Tisti, ki me bo prekinil v pripovedovanju, me bo obiskal vsak dan do novega leta in mi prinesel steklenico piva. Ker smo že na sredini decembra, ostaja le šestnajst dni, torej šestnajst obiskov in šestnajst piv.“

„Prav, velja.“

„Jaz bom molčal kot Petrovi mrtveci.“

„Jaz sem pa tako vedno poslušal, ko so drugi govorili,“ je rekel še Peter.

„To ti verjamem. Le, da si drugim dal malo priložnosti, da bi govorili.“

„Zdaj pa izpraznimo kozarce, da bomo lažje poslušali Francka.“

„Kar pijte, tudi jaz bom, da mi bo jezik bolje tek. Sicer, meni ni do pripovedovanja, toda, če bi radi slišali mojo zgodbo o kravi, se bom potrudil. Torej ta moja krava... Saj ni bila moja, ampak nemška, pa tudi nemška ne, kajti Bog ve, iz katerega hleva so jo Nemci odgnali. Toda takrat, ko sem jo našel v snegu, je bila nemška. Pa tudi ne povsem, kajti Nemci so jo izgubili, ali pa so jo zaradi oslabelosti pustili v snegu. Jaz pa kot mlad vojak, sem bil takrat na straži.“

In je ponovno začel pripovedovati vso zgodbo. Toda zdaj je povedal vsako malenkost, dodal še tisto, česar se prej ni spomnil, ali pa je dodal kar tako iz čiste pripovedne vneme. Marsikaj je dodal tudi zato, ker je skozi priprte veke videl svoje poslušalce, ki so stiskali zobe, da jim iz ust ne bi ušla

kakšna beseda. Ko je že četrtič nabijal puško, ker se krava ni hotela zlekni po tleh, je Toniju bilo dovolj.

»Prej si jo ubil že z drugim strelom.«

»Hvala za pripombo. Veseli me, ker bom v naslednjih tednih imel vsak dan obisk. Pa niti žejen ne bom. Kaj me gledaš? Smo se tako zmenili ali ne? Naj nadaljujem.«

Možje za mizo so si grizli ustnice, gledali izpod čela in bliskali s pogledi. Toda Francsko se ni zmenil zanje. Raztegoval je svojo pripoved in dodajal vedno več obrobosti. Ko je čez pol ure pripovedovanja še vedno stal sredi ceste ob mrtvi kravi in se vrnil že od treh hiš, kamor je hodil iskat sani, se je s slabo prikrito nejevoljo oglasil Peter.

»Povej nam le konec zgodbe, to smo že slišali!«

»Saj bi povedal le z nekaj besedami, pa poglej, kako pozorno vsi poslušajo. Če pa nimaš časa, lahko greš domov, saj ti bom lahko povedal v naslednjih dneh, ko me boš obiskoval v moji samoti.«

»Take neumnosti da bi poslušal? Ne zameri, toda malo pa le pretiravaš. Stave pa nisem izgubil, saj sem te le prosil, da zgodbo končaš, ti pa govoriš brez konca.«

»Ne, ne. Kar pridno boš nosil pivo. Sicer bi bil zadovoljen tudi z enim pivom dnevno, toda stava je stava. Moram sprejeti, kar mi pripada.«

In spet je nadaljeval pripoved z dodatki, s pojasnili in s ponavljanji. Po dobri uri pripovedovanja je končno pripeljal tovarnjak, za katerega sta s šoferjem privezala mrtvo kravo in se odpeljala v dolino.

»Da bi vi videli vojake, kako so zijali, ko sva se ustavila sredi dvorišča.

„Skoči po kuharja,“ sem zaklical enemu vojaku, toda ta me je le neumno gledal.

„Kaj gledaš? Ali boš ti odiral kravo, jo razkosal in pripravil pojedino?“

„Kakšno kravo?“ je zinil nekdo.

„Tako lepo. Kravico. Veš, to je taka žival, ki se pase na travniku, ki vleče voz, ki daje mleko. To je krava. In sedaj bo skočila v naš kotel.“

Skočil sem s stopnice na tla in se med vojaki prerinil do krave. Tedaj pa sem jaz izbuljil oči. Za tovarnjakom je ležala krvava gmota, iz katere sem razpoznal le glavo in del trupa. Vse drugo: stegna, hrbet, trebuh, pa je ostalo scefrano na ledeni cesti.«

»Poslušaj, Francko, kar je preveč, je pa preveč. Če že lažeš, laži tako, da ti bomo lahko vsaj malo verjeli,« je tudi Gustiju prekipelo.

»Jaz da lažem? To je čista resnica. Lahko se prepričaš, ker je prišlo v zapisnik. Samo v arhivu nekje na Češkem ali na Madžarskem ga moraš poiskati. To lahko storiš seveda šele po novem letu, ker si s to pripombo postal moj tretji obiskovalec.«

»Saj te nisem prekinil. Oglasil sem se šele, ko si končal svojo pripoved.«

»Saj še nisem končal. Od krave je res ostalo bore malo. Toda imeli smo odlične kuharje. Pripravili so tako okusen golaž, da smo se še tri dni oblizovali. Ker pa mesa in hrane nasploh ni bilo na pretek, je kapetan ukazal vojakom, da po cesti poberejo vse koščke, ki jih je hrapava ledena cesta strgala s krave. Vojaki so bili pridni. Nabrali so pet velikih loncev zmrznjenega mesa in naslednji dan so nam kuharji pripravili goveje zrezke v omaki.«

»Sedaj je pa tudi meni dovolj. Laži komur hočeš, meni več ne boš. Grem rajši domov,« je vzkliknil Toni, pograbil kapo in se odmahal proti vratom, ostali pa za njim.

»Kar pojdite in ne pozabite na pivo. Ko me pridete obiskat, vam lahko pokažem kravje roge, ki sem jih prinesel domov za spomin. Da ne boste rekli, da lažem. Lahko si jih boste celo pomerili. In kdor bo naslednjič najbolj zvesto poslušal, jih bo dobil za nagrado. Ha, ha, ha.«

Toda možje ga več niso slišali, ker so že hiteli vsak proti svojemu domu.

**Lojze Kozar ml.**





# Seznam naročnikov Mohorske redne zbirke po škofijah in dekanijah 1990

(Letošnji seznam je urejen po Letopisu Cerkve na Slovenskem 1985, zato navajamo tudi majhne župnije, ki so v soupravi in so Mohorjani všteti v bližnjo večjo župnijo.)

## SR SLOVENIJA

### LJUBLJANSKA NADŠKOFLJA

#### Dekanija I. Cerknica

Babno polje	–
Begunje pri Cerknici	19
Bloke	45
Cerknica	30
Grahovo	–
Planina pri Rakeku	36
Rakek	10
Stari trg pri Ložu	69
Sv. Vid – Žilce	25
Unec	22

**Skupaj** 256

#### Dekanija II. Črnomelj

Adlešiči	9
Črnomelj	69
Dragatuš	21
Metlika	20
Podzemelj	20
Preloka	5
Radovica	–
Semič	40
Sinji Vrh	–
Stari trg ob Kolpi	12
Suhor	–
Vinica	42

**Skupaj** 238

#### Dekanija III. Domžale

Blagovica	9
Brdo	48
Češnjice	6
Dob	115
Domžale	79
Ihan	70
Jarše	28
Krašnja	25
Mengeš	84
Moravče	80
Peče	4
Radomlje	25
Rova	13
Šentožbolt	5
Trzin	33
Vrhopolje	11
Zlato Polje	8

**Skupaj** 643

#### Dekanija IV. Grosuplje

Grosuplje	41
Kopanj	26
Lipoglav	12
Polica	17
Stična	46
Šentjurij – Podtabor	9

Šentvid pri Stični	64
Škofljica	40
Šmarje-Sap	23
Višnja Gora	–
Žalna	16

**Skupaj** 294

#### Dekanija V. Kamnik

Gozd	8
Homec	37
Kamnik	59
Kamnik – Franč. sam.	6
Komenda	180
Mekinj	38
Motnik	28
Nevlje	27
Sela pri Kamniku	12
Stranje	60
Šmarca – Duplica	26
Šmartno v Tuhinju	25
Špitalič	11
Tunjice	20
Vranja Peč	15
Zgornji Tuhinj	30
Stahovica – Žagar A.	9

**Skupaj** 591

#### Dekanija VI. Kočevje

Banja Loka	–
Fara pri Kočevju	–
Hinje	–
Kočevje	46
Kočevska Reka	–
Mozelj	–
Nemška Loka	–
Spodnji Log	–
Osilnica	5
Stara Cerkev	15

**Skupaj** 66

#### Dekanija VII. Kranj

Besnica	85
Cerklje na Gorenjskem	99
Duplje	29
Goriče	34
Jezersko	42
Kokra (Sluga)	14
Kokrica	40
Kovor	35
Kranj – Tavčarjeva	150
Kranj – Drulovka/Breg	76
Kranj – Primskovo	62
Kranj – Šmartin	115
Križe	60
Lom	–
Mavčiče	47
Naklo	91
Pirniče	44
Podbrezje	30
Preddvor	89
Predoslje	50

Smlednik	38
Šenčur pri Kranju	95
Hrastje	16
Olševsek	35
Voglj	31

Šenturska Gora	2
Trboje	26
Trstenik	18
Tržič	84
Tržič – Bistrica	35
Veslovo	35
Zapoge	11

**Skupaj** 1618

#### Dekanija VIII. Leskovec

Bučka	21
Cerklje ob Krki	23
Čatež ob Savi	31
Kostanjevica na Krki	20
Krško	24
Leskovec pri Krškem	38
Raka	40
Studenec	10
Sv. Duh-Veliki Trn	16
Sv. Križ-Podbočje	15
Šentjernej	50
Kartuzija Pleterje	10
Škocjan pri N. mestu	30
Velika Dolina	36

**Skupaj** 364

#### Dekanija IX. Litija

Dole pri Litiji	15
Hotič	13
Janče	5
Javorje pri Litiji	5
Kresnice	12
Litija	26
Polšnik	10
Polšnik (Kotar. M.)	5
Prežganje	21
Primskovo na Dol.	2
Sava	9
Sveta Gora	–
Šmartno pri Litiji	44
Štanga	15
Vače	24

**Skupaj** 207

#### Dekanija X. Ljubljana-mesto

Barje	10
Bežigrad	72
Črnuče	41
Dravlj	111
Fužine	23
Ježica	60
Kašelj – Zalog	33
Kodeljevo	40
Koseze	66
Marijino oznan.	100
Moste	30

Polje	72
Rakovnik	50
Rudnik	–
Stožice	46
Sv. Jakob	16

Valant Milan	1
Sv. Križ	45
Sv. Nikolaj	150
Sv. Peter	52
Sv. Trojica	48
Šentvid	194
Šiška	55
Šmartno ob Savi	4
Štepanja vas	36
Trnovo	44
Vič	160
Zadobrova	28
Knjiž. Teol. fakultete	230

**Skupaj** 1837

#### Dekanija XI.

##### Ljubljana okolica

Brezovica	85
Črni vrh nad	–
Polh. Gradcem	16
Dobrova	40
Dol pri Ljubljani	30
Golo	–
Ig	25
Javor	–
Notranje Gorice	15
Polhov Gradec	30
Preska	90
Sora	90
Sostro	50
Sv. Helena – Dolsko	23
Sv. Jakob ob Savi	44
Sv. Katarina – Topol	13
Šmartno pod Šmarno goro	94
Tomislj	9
Vodice	125
Želmlje	18

**Skupaj** 797

#### Dekanija XII. Novo mesto

Bela cerkev	3
Brusnice	10
Črmošnjice	–
Mirna peč	51
Novo mesto-Kapitelj	105
Novo mesto-Sv. Janez	20
Novo mesto-Sv. Lenart	105
Novo mesto-Šmihel	53
Podgrad	5
Poljane – Dol. Toplice	–
Prečna	14
Soteska	22
Stopiče	15
Šmarjeta	10
Št. Peter – Otočec	25

Toplice	–	Sv. Duh	–	Žužemberk	40	Spodnja Sv. Kungota	16
Vavta vas	171	pri Škofji Loki	18	<b>Skupaj</b>	145	Svečina	22
<b>Skupaj</b>	609	Sv. Lenart	41	<b>Vsega Ljubljanske</b>	–	Sv. Jakob v Slov.	–
<b>Dekanija XIII. Radovljica</b>	–	Škofja Loka	144	<b>škofija</b>	10.812	goricah	40
Begunje	–	Kapucinski samostan	6	<b>MARIBORSKA</b>	–	Sv. Jurij ob Pesnici	10
na Gorenjskem	46	Škofja Loka-Suha	–	<b>ŠKOFLJA</b>	–	Sv. Marjeta ob Pesnici	25
Bled	77	Trata-Gor. vas	45	<b>Dekanija I. Braslovče</b>	–	Št. Ilj v Slov. goricah	50
Bohinjska Bela	25	Zali log	17	Braslovče	45	Zgornja Sv. Kungota	15
Bohinjska Bistrica	79	Žabnica	35	Gomilsko	34	<b>Skupaj</b>	197
Breznica	96	Železniki	41	Marija Reka	–	<b>Dekanija VII. Kozje</b>	–
Dobrava	–	Žiri	81	Prebold	–	Buče	–
Dovje	30	<b>Skupaj</b>	884	Sv. Andraž nad Polzelo	20	Dobje pri Planini	20
Gorje	96	<b>Dekanija XVI. Trebnje</b>	–	Sv. Jurij ob Taboru	26	Kozje	–
Jesenice	72	Boštanj	10	Šmartno ob Paki	113	Olimlje	12
Jesenice	–	Čatež-Zaplaz	12	Vransko	72	Pištajn	25
Koroška Bela	39	Mirna	12	<b>Skupaj</b>	310	Planina pri Sevnici	31
Kamna Gorica	18	Mokronog	15	<b>Dekanija II. Celje</b>	–	Podčetrtek	17
Koprivnik v Bohinju	10	Sv. Križ-Gabrovka	13	Celje – Sv. Cecilija	27	Podsreda	–
Kranjska gora	–	Šentjanž	25	Celje – Sv. Danijel	100	Polje ob Sotli	7
Kropa	20	Šentlovrenc	10	Celje – Sv. Jožef	15	Prevorje	7
Lesce	51	Šentrupert	50	Teharje	30	Sv. Peter	–
Leše	12	Trebelno	2	Uprava Celje	550	pod Svetimi gorami	20
Ljubno	21	Trebnje	60	Sv. Duh – Celje	20	Sv. Vid na Planini	30
Mošnje	35	Tržišče	10	<b>Skupaj</b>	742	Zagorje	5
Franč. sam. Brezje	52	Veliki Gaber	12	<b>Dekanija III. Dravograd</b>	–	<b>Skupaj</b>	174
Ovsiše	7	<b>Skupaj</b>	231	Črneče	23	<b>Dekanija VIII. Laško</b>	–
Radovljica	78	<b>Dekanija XVII. Vrhnika</b>	–	Dravograd	25	Doj pri Hrastniku	21
Rateče-Planica	25	Bevke	10	Ljbeliče	60	Hrastnik	13
Ribno	15	Borovnica	70	Ojstrica	–	Jurklošter	–
Srednja vas v Bohinju	22	Dolenji Logatec	66	<b>Skupaj</b>	108	Laško	90
Sv. Križ nad Jesenicami	1	Gorenji Logatec	30	<b>Dekanija IV. Dravsko polje</b>	–	Loka pri Zid. mostu	17
Zasip	10	Horjul	67	Cirkovce	62	Marija Širje	11
<b>Skupaj</b>	937	Hotedršica	7	Fram	14	Sv. Jedert nad Laškim	16
<b>Dekanija XIV. Ribnica</b>	–	Podlipa	11	Hoče	105	Sv. Jedert – Rečica	–
Dobropolje-Videm	75	Preserje	25	Ptujska gora	30	Sv. Lenart nad Laškim	9
Dolenja vas	30	Rakitna	11	Rače	36	Sv. Marjeta	–
Draga	–	Rovte	28	Slivnica pri Mariboru	102	v Rim. Toplicah	18
Gora pri Sodražici	–	Šentjošt	–	Sv. Lovrenc	–	Sv. Miklavž nad Laškim	7
Loški potok	40	nad Horjulom	26	na Drav. polju	40	Sv. Rupert nad Laškim	15
Ribnica	93	Vrh-Sv. Trije Kralji	15	Sv. Miklavž ob Dravi	6	Trbovlje	95
Rob	8	Vrhnika	107	Št. Janž na Drav. polju	55	<b>Skupaj</b>	312
Sodražica	14	Zaplana	15	<b>Skupaj</b>	450	<b>Dekanija IX.</b>	–
Nova Štifta	20	<b>Skupaj</b>	488	<b>Dekanija V. Gornji grad</b>	–	<b>Lenart v Slov. goricah</b>	–
Struge	12	<b>Dekanija XVIII. Zagorje</b>	–	Bočna	5	Lenart v Slov. Goricah	82
Sv. Gregor Otrnek	18	Čemšenik	57	Gornji Grad	27	Marija Snežna	65
Škocjan pri Turjaku	11	Dobovec	5	Ljubno ob Savinji	66	Negova	20
Turjak	–	Izlake	24	Luče ob Savinji	60	Sv. Ana v Slov. goricah	31
Velike Lašče	28	Kisovec	12	Mozirje	85	Sv. Anton v Slov.	–
Velike Poljane	8	Kolovrat	10	Nazarje	38	Goricah	27
<b>Skupaj</b>	357	Radeče	15	Nova Štifta	12	Sv. Benedikt	–
<b>Dekanija XV. Škofja Loka</b>	–	Sv. Planina	–	Radmirje	30	v Slov. goricah	18
Bukovščica	23	Svibno	5	Rečica ob Savinji	70	Sv. Bolfenk	–
Davča	5	Šentgotard	22	Solčava	–	v Slov. goricah	16
Dražgoše	30	Šentjurij-Podkum	15	Šmartno ob Dreti	14	Sv. Jurij v Slov. goricah	55
Javorje	–	Šentlambert	–	Šmihel nad Mozirjem	21	Sv. Rupert v Slov.	–
nad Škofjo Loko	34	Zagorje ob Savi	85	<b>Skupaj</b>	428	goricah	–
Leskovica	15	<b>Skupaj</b>	250	<b>Dekanija VI. Jarenina</b>	–	Sv. Trojica v Slov.	28
Lučine	24	<b>Dekanija XIX. Žužemberk</b>	–	Jarenina	19	Goricah	–
Nova Oselica	23	Ajdovec	15	Pesnica	–	<b>Skupaj</b>	342
Poljane	–	Ambrus	10	<b>Dekanija X. Lendava</b>	–	<b>Dekanija X. Lendava</b>	–
nad Škofjo Loko	31	Dobrnica	19	Beltinci	95	Beltinci	95
Reteče	66	Krka	26	Bogojina	46	Bogojina	46
Selca	109	Sela pri Šumberku	–	Črenšovci	–	Črenšovci	–
Sorica	11	Šmihel pri Žužemberku	–	Čurič Ivan	31	Čurič Ivan	31
Stara Loka	73	Zagradec	35	Horvat Mirko	17	Horvat Mirko	17
Stara Oselica	12						



Špiclin Anton	7
Vučko Roman	17
Zerdin Štefan	12
Dobrovnik	15
Dokležovje	9
Hotiza	12
Kobilje	8
Lendava	30
Odranci	105
Turnišče	50
Velika Polana	20

**Skupaj** 474

#### Dekanija XI. Ljutomer

Apače	30
Cezarjevci	11
Gornja Radgona	33
Kapela pri Radencih	26
Križevci pri Ljutomeru	38
Ljutomer	66
Mala Nedelja	24
Radenci	15
Sv. Jurij ob Ščavnici	25
Veržej	19

**Skupaj** 287

#### Dekanija XII. Maribor

Kamnica	34
Limbuš	12
Lovrenc na Pohorju	13
Maribor – Brezje	32
Maribor – Bosco	3
Maribor – Podbrežje	54
Maribor – Radvanje	20
Maribor –	
Sv. Janez Krstnik	50
Maribor – Sv. Jožef	20
Maribor – Sv. Križ	40
Maribor – Sv.	
Magdalena	40
Maribor – Sv. Marija	110
Maribor – Sv. Rešnje	
telo	34
Maribor – Sv. Stanislav	–
Maribor – Tezno	–
Ruše	27
Selnica ob Dravi	65
Sv. Barbara	
v Slov. goricah	8
Sv. Duh na Ostrm vrhu	–
Sv. Križ nad Mariborom	7
Sv. Marija v Puščavi	80
Sv. Martin pri Vurberku	18
Sv. Peter pri Mariboru	42

**Skupaj** 709

#### Dekanija XIII. Mežiška dolina

Črna	102
Javorje	–
Koprivna	–
Kotlje	20
Mežica	70
Prevalje	63
Ravne na Koroškem	40
Strojna	–
Sv. Danijel	
nad Prevaljami	41

**Skupaj** 336

#### Dekanija XIV. Murska Sobota

Cankova	25
Dolenci	15
Gornji Petrovci	26
Grad	15
Kančevci	–
Kuzma	5
Markovci	4
Martjanci	23
Murska Sobota	53
Pečarovi	12
Pertoča	15
Sv. Jurij v Prekmurju	–
Tišina	86

**Skupaj** 279

#### Dekanija XV. Nova cerkev

Črešnje	65
Dobrna	20
Frankolovo	20
Ljubčna	24
Nova Cerkev	40
Sv. Jošt na Kozjaku	9
Šmartno v Rožni dolini	22
Vitanje	30
Vojnik	40

**Skupaj** 270

#### Dekanija XVI. Ptuj

Dornava	10
Hajdina	30
Kidričevo	10
Polenšak	13
Ptuj – Sv. Jurij	34
Ptuj – Sv. Ožbalt	82
Ptuj – Sv. Peter in Pavel	34
Sv. Andraž	
v Slov. Goricah	11
Sv. Lovrenc-Juršinci	42
Sv. Marjeta niže Ptuja	51
Sv. Marko niže Ptuja	32
Sv. Urban-Desternik	25
Vurberk	6

**Skupaj** 380

#### Dekanija XVII. Radlje

Brezno ob Dravi	10
Jernej nad Muto	–
Kapla na Kozjaku	7
Muta	20
Pernice	–
Radlje ob Dravi	20
Remšnik	18
Sv. Ožbalt ob Dravi	10

**Skupaj** 85

#### Dekanija XVIII. Rogatec

Kostrivnica	20
Rogaška Slatina	31
Rogatec	50
Stoperce	14
Sv. Ema	16
Sv. Florijan ob Boču	5
Sv. Peter na Kristan	
Vrhu	10
Sv. Rok ob Sotli	10

**Žetale** 15  
**Skupaj** 171

#### Dekanija XIX. Slovenska Bistrica

Črešnjevec	13
Gornja Polskava	15
Laporje	19
Majšperk	20
Makole	11
Poljčane	27
Slov. Bistrica	37
Spodnja Polskava	24
Studenice	13
Sv. Martin na Pohorju	24
Sv. Venčeslav	7
Tinje	13

**Skupaj** 223

#### Dekanija XX. Slovenske Konjice

Čadram-Oplotnica	2
Kebej	10
Loče pri Poljčanah	67
Prihova	14
Skomarje	–
Slov. Konjice	150
Stranice	–
Sv. Jernej pri Ločah	8
Sv. Kunigunda	
na Pohorju	18
Špitalič	11
Zreče	20
Žiče	10

**Skupaj** 310

#### Dekanija XXI. Stari trg

Dolič – Sv. Florijan	18
Pameče	34
Podgorje pri Slov.	
Gradcu	17
Razbori pri Slov.	
Gradcu	18
Sele	10
Slovenj Gradec	44
Stari trg	
pri Slovenj Gradcu	15
Sv. Peter na Kronske	
Gori	–
Sv. Vid nad Valdekom	4
Šmartno	
pri Slov. Gradcu	29
Šmiklavž	
pri Slovenj Gradcu	–
Št. Ilj pod Turjakom	113
Št. Janž pri Dravogradu	21

**Skupaj** 319

#### Dekanija XXII. Šaleška dolina

Bele vode	5
Gornja Ponikva	7
Sv. Marija –	
Titovo Velenje	35
Sv. Martin –	
Titovo Velenje	60
Šentjanž na Vinski Gori	17
Šostanj	200

**Št. Ilj pri Titovem**  
Velenju 10  
Zavodnje 10

**Skupaj** 344

#### Dekanija XXIII. Šmarje pri Jelšah

Dramlje	40
Kalobje	8
Ponikva	33
Sladka gora	15
Slivnica pri Celju	15
Sv. Štefan pri Žusmu	–
Šentjur pri Celju	75
Šentvid pri Grobelnem	10
Šmarje pri Jelšah	52
Zibika	6
Žusem	9

**Skupaj** 254

#### Dekanija XXIV. Velika Nedelja

Kog	12
Miklavž pri Ormožu	19
Ormož	70
Podgorci – Sv. Lenart	60
Središče ob Dravi	14
Sv. Tomaž pri Ormožu	16
Svetinje	2
Velika Nedelja	30

**Skupaj** 223

#### Dekanija XXV. Videm ob Savi

Artiče	45
Bizeljsko	71
Brestanica	40
Brezice	65
Dobova	25
Kapele pri Brezicah	10
Koprivnica	25
Pišce	15
Razbor nad Loko	12
Senovo	20
Sevnica	44
Sromlje	20
Videm-Krško	51
Zabukovje	10
Zdole	11

**Skupaj** 464

#### Dekanija XXVI. Vuzenica

Ribnica na Pohorju	30
Sv. Anton na Pohorju	15
Sv. Primož na Pohorju	–
Trbonje	10
Vuhred	35
Vuzenica	20

**Skupaj** 110

#### Dekanija XXVII. Zavrč

Cirkulane	15
Sv. Trojica-Podlehnik	20
Sv. Vid pri Ptuj	20
Zavrč	17
Zgornji Leskovec	25

**Skupaj** 97

<b>Dekanija XXVIII. Žalec</b>	
Galicija	13
Gotovlje	25
Griže pri Celju	20
Petrovče	28
Polzela	25
Sempeter	
v Savinjski dolini	25
Žalec	32
<b>Skupaj</b>	168
<b>Vsega Mariborska škofija</b>	8566

## KOPRSKA ŠKOFLJA

### Dekanija I. Biljana

Biljana	20
Cerovo	—
Gradno	13
Kojsko	17
Kozana	—
Kožbana	7
Medana	10
Podsobotin	—
Šlovrenc	8
Šmartno	14
Vedrijan	—
Vipolže	—
<b>Skupaj</b>	89

### Dekanija II. Črniče

Ajdovščina	50
Batuje	21
Črniče	30
Kamnje	10
Lokavec	15
Osek	18
Otlica	28
Šempas	40
Štomaž	15
Velike Žabljice	9
Vipavski križ	62
<b>Skupaj</b>	298

### Dekanija III. Dekani

Ankaran	18
Dekani	15
Draga	—
Klanec	16
Kubed	—
Movraž	—
Osp	—
Podgorje na Krasu	—
Predloka	5
Pregara	1
Pridvor – Sv. Anton	—
Sočerga	—
Škofije	20
Tinjan	—
<b>Skupaj</b>	75

### Dekanija IV. Dornberk

Branik	46
Brje	—
Dornberk	75
Prvačina	8

Renče	40
Šmarje na Vipavskem	7
Vogrsko	—
<b>Skupaj</b>	176
<b>Dekanija V. Idrija – Cerkno</b>	
Bukovo	16
Cerkno	50
Črni vrh nad Idrijo	40
Godovič	18
Gore	17
Idrija	31

Jagršče (Lapajne Marija)	10
Ledine	23
Novaki	16
Otalež	7
Ravne	—
Sp. Idrija	25
Šebrelje	11
Vojsko	—
Zavratec	35
<b>Skupaj</b>	299

### Dekanija VI. Ilirska Bistrica

Brezovica	—
Golac	—
Hrušica	10
Ilirska Bistrica	30
Ješane	10
Knežak	—
Podgrad	5
Podgraje	13
Pregarje	5
Prem	15
Slivje	20
<b>Skupaj</b>	108

### Dekanija VII. Kanal

Avče	10
Deskle	35
Gorenje Polje	34
Kal na Kanalom	6
Kanal	27
Levpa	7
Lig-Marijino Celje	14
Plave	18
Ročinj	25
<b>Skupaj</b>	176

### Dekanija VIII. Kobarid

Borjana	—
Bovec	20
Breginj	35
Drežnica	31
Kobarid	34
Kred	10
Libušnje	16
Livek	10
Log pod Mangartom	10
Sedlo	—
Soča	5
Srpenica	10
<b>Skupaj</b>	181

### Dekanija IX. Komen

Branica	—
Brestovica pri Komnu	—

Gabrovica	6
Gorjansko	25
Kobjeglava	24
Komen	60
Pliskovica	—
Škrbina	—
Štanjel	—
Temnica	—
Veniki Dol	10
Vojsčica	26

<b>Skupaj</b>	151
---------------	-----

### Dekanija X. Koper

Bertoki	20
Dvori-Korte	15
Izola	25
Koper	75
Koštabona	—
Krkavče	20
Lucijaj	—
Marezige	—
Piran	25
Minoritski Samostan	3
Pomjan	—
Portorož	34
Sečovlje	3
Strunjan	4
Šmarje pri Kopru	—
Truške	—
<b>Skupaj</b>	224

### Dekanija XI. Nova Gorica

Banjšice	9
Bate	8
Bilje	10
Bukovica	15
Čepovan	11
Grgar	19
Kromberk	29
Lokovec	—
Lokve	—
Miren	91
N. Gorica – Kapela	33
N. Gorica – Kristus Odrašenik	23
Opatje selo	—
Ravnica	10
Solkam	23
Sempeter pri Gorici	45
Trnovo pri Gorici	9
Vrtojba	40

<b>Skupaj</b>	375
---------------	-----

### Dekanija XII. Postojna

Dolane – Šmihel	11
Hrenovice	50
Košana	13
Matenja vas	13
Orehok pri Postojni	—
Pivka – St. Peter na Krasu	17
Postojna	40
Slavina	33
Stuđeno	21
Suhorje	7
Trnje	16
Ubeljsko	6
Zagorje	15

<b>Skupaj</b>	242
---------------	-----

## Dekanija XIII. Sežana-Tomaj

Avber	—
Divača	—
Dutovlje	50
Hrpelje	35
Kopriva	—
Lokev	5
Povir	19
Rodik	16
Senožeče	37
Sežana	22
Skopo	—
Štajak	10
Tomaj	35
Vatovlje	—
Vrabče	—
Vreme	26
<b>Skupaj</b>	255

### Dekanija XIV. Tolmin

Dolenja Trebuša	16
Gorenja Trebuša	—
Grahovo ob Bači	11
Idrija pri Bači	6
Kamno	5
Lom	—
Most na Soči	25
Pečina	6
Podbrdo	18
Podmelec	6
Ponikve	12
Roče	—
Rut	12
Stržišče (Kikelj J.)	—
Šentviška Gora	16
Tolmin	102
Volče	26
<b>Skupaj</b>	261

### Dekanija XV. Vipava

Budanje	18
Col	11
Goče	32
Lozice	—
Planina	17
Podkraj	10
Podnanos	42
Podraga	21
Slap	34
Šturje	60
Ustje	—
Vipava	70
Vrhopolje	12

<b>Skupaj</b>	327
---------------	-----

<b>Vsega Koprška škofija</b>	3238
------------------------------	------

## ZAGREBSKA NADŠKOFLJA

Župnijski urad Razkrižje	
Žabot Ivan, Razkrižje	105

<b>Skupaj SR Slovenija</b>	22.721
----------------------------	--------



**RAZNA DRUGA  
POVERJENIŠTVA**

Župnijski urad Sv. Cirila in Metoda, Beograd	4
Katoliška crkva Bitola – Makedonija	2
Ana Pilz, Karlovac	–
Ribnikar Štefka, Reka	5
Sestre usmil. Beograd	4
Ž.U. Roč – Istra	1
<b>Skupaj</b>	<b>16</b>

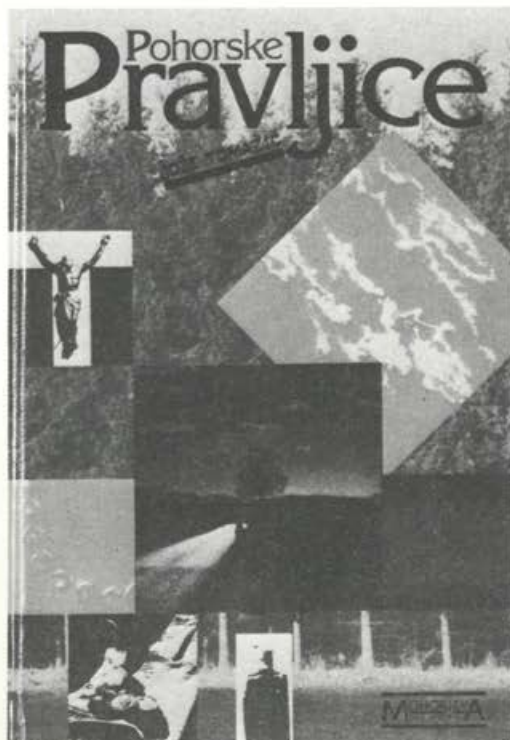
**INOZEMSTVO**

Avstrija	2
Italija	7
ZR Nemčija	13
Francija	12
Švedska	7
Belgija	1
Canada	17
USA	26
Avstralija	13
<b>SKUPAJ</b>	<b>98</b>

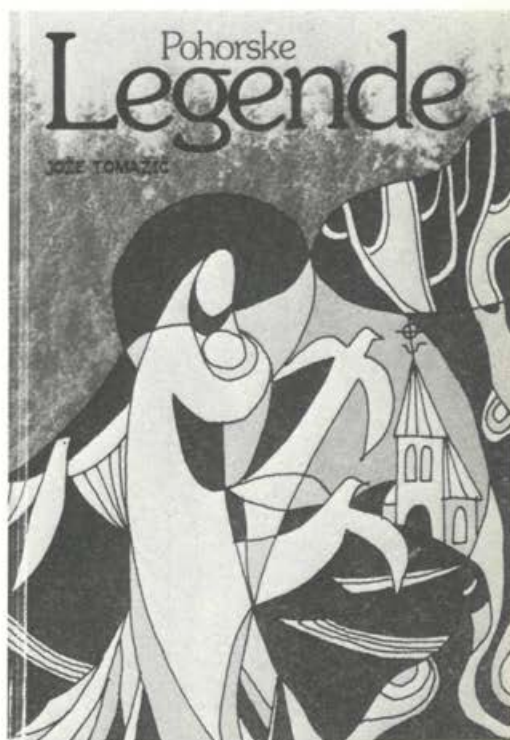
Skupaj vseh naročnikov  
v letu 1990:

22.835

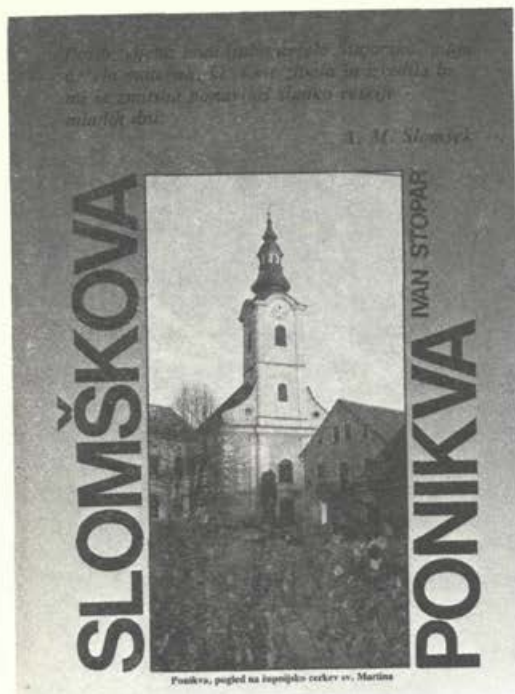
Celje, 31. 7. 1990

**PRIPOROČAMO NOVOSTI**

Več kot trideset raznovrstnih ljudskih povesti in pravljic izpod zapisovalčevega skrbnega peresa in z izvrstnimi ilustracijami J. Beraneka. Cena: 95,00 din za člane in 140,00 din za nečlane.



Tudi ta knjiga je lepo ilustrirana. V njej zbrane pripovedi pa so povezane predvsem s pohorskim ljudskim verskim izročilom. Cena: 95,00 din za člane in 140,00 din za nečlane.



Priznani umetnostni zgodovinar nas popelje v Ponikvo, ki nam jo pokaže v barvni sliki in z vabečo besedo. Cena: 37,00 din za člane in 50,00 din za nečlane.



Pretrsljiva življenjska izpoved bivšega partizana, sedaj pa diakona, ki se posebej posveča obolelim za multiplo sklerozo. Cena: 75,00 din za člane in 100,00 din za nečlane.

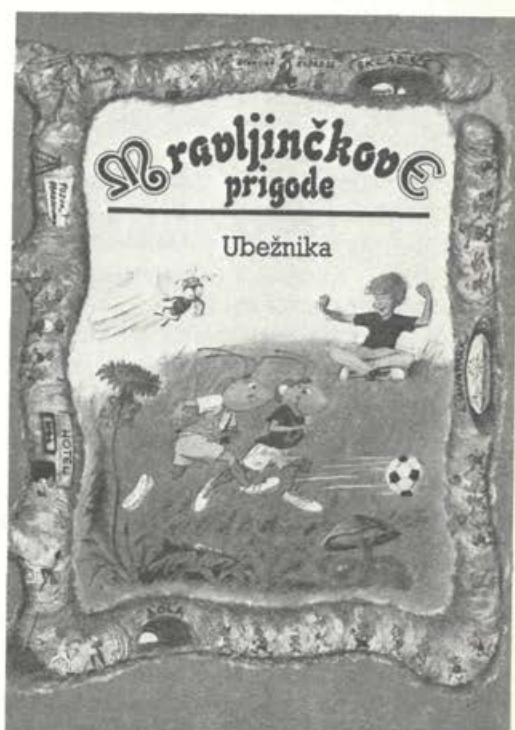
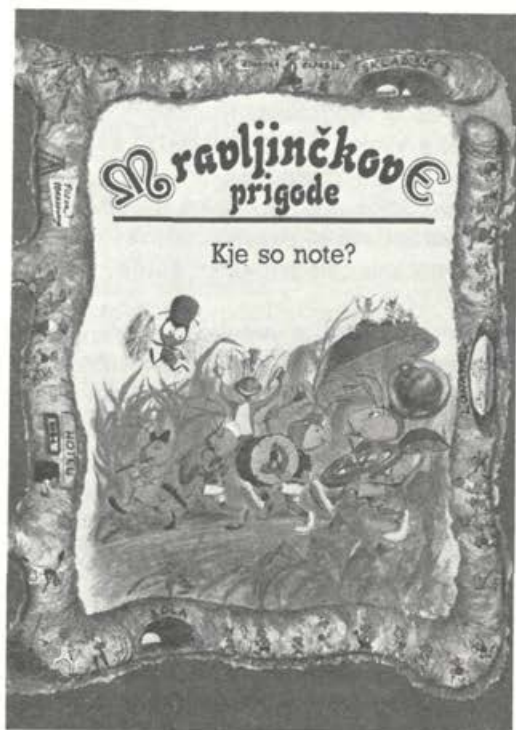
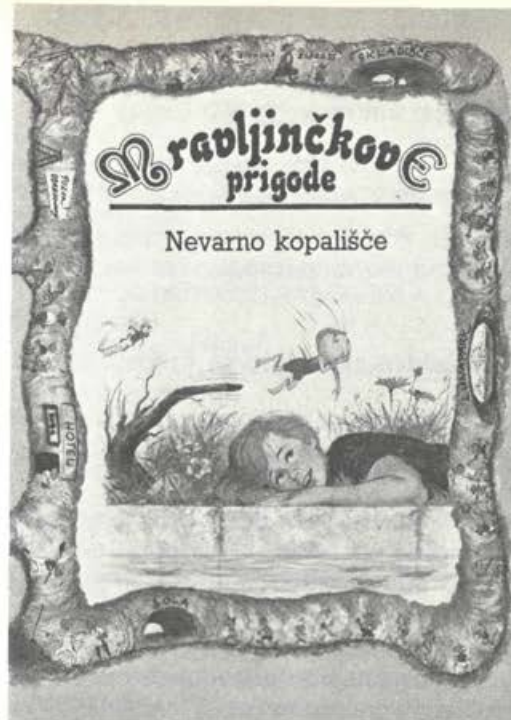


Da bi uspešno poslovali, se nam ni treba posluževati nepoštenih zvijačnosti. Cena: 120,00 din za člane in 190,00 din za nečlane.



Družinski dnevnik, ki ga piše pozorna in skrbna mati, sicer vsestransko angažirana umetnica. Privlačno branje z močnim a nevsiljivim vzgojnim nabojem. Cena: 150,00 din za člane in 195,00 din za nečlane.





Prve štiri kratke zgodbe iz številne serije o prijateljstvu med mravljinčkom Binčkom in odraščajočim Jurčkom. Slikanice bodo otroci radi sami jemali v roke. Še lepše pa bo, če jih preberejo skupaj s starši in se potem ob njih pogovarjajo. Cena: 40,00 din za člane in 60,00 din za nečlane.

TRIJE DOBRI RAZLOGI ZA TO, DA NAROČITE REDNO ZBIRKO MD ZA LETO 1991.

1. Izročilo in vsebina

2. Zanesljivi in zaupanja vredni avtorji

3. Ugodna cena in ČLANSKA IZKAZNICA (cenejši nakup knjig MD Celje)

Dragi Mohorjani!

V času velike gospodarske in narodnostne krize ob koncu 1. svetovne vojne je imela MD največje število naročnikov, članov. Imeti doma mohorsko redno zbirko je tedaj pomenilo biti Slovenec.

Poceni in dobra knjiga!

Temu geslu smo sledili tudi, ko smo izbirali naslove za prihodnjo knjižno zbirko. V njej bo 6 knjig.

1. **Koledar MD 1992.** Ta bo boljši od prejšnjih predvsem zaradi sveže tematike in več slikovnega gradiva.
2. **In večno bodo cvetele lipe.** Znani avtor dobrih povesti Ivan Sivec nam v tej knjigi pripoveduje o dozorevajoči ljubezni. V ozadju pa je predstavitev gospodarskega in vzgojno kulturnega delovanja P. P. Glavarja, klemenškega župnika in kasneje gospodarja na gradu Lanšprež. (Slovenske večernice 141)
3. **Iz nenapisanega dnevnika.** Knjigi bi lahko dali tudi naslov: Duhovnik v taborišču smrti. Upokojeni župnik Puncer iz Gornje Radgone nam pripoveduje o tem, kaj je spoznal kot duhovnik, interniranec v nemškem koncentracijskem taborišču Dachau in kako mu še po vrnitvi v domovino ob koncu vojne ni bilo lahko. »Vse pa premorem v Njem, ki mi daje moč!«
4. **Slomškovo berilo.** Svetniški kandidat, Prešernov sodobnik in veliki Slovenec škof Slomšek, je znal govoriti ljudem v srce. Tudi pisal je tako sočno in poljudno, da ga z užitkom prebiramo še danes. Najlepše odlomke iz njegovega ljudsko vzgojnega dela sta v knjigo zbrala njegova štajerska rojaka Vinko Škafer in Jakob Emeršič.
5. Praktični uporabi in varovanju okolja je namenjen **priročnik**, ki ga je spisal strokovnjak, agronom, biolog in ekonomist dr. Jože Maček. Kako uničiti vrtno, sadno in tudi njivske škodljivce z domačimi, naravnimi pripravki, pa tudi s tistimi umetnimi, ki okolja ne zastrupljajo. Naj svet ostane (ali znova postane) kolikor mogoče naravno zdrav!
6. Naši najmlajši in starši z njimi (ali starši zanje) bodo z veseljem vzeli v roke slikanico, ki nam opisuje **prigode razigranega vrabčka**. Vojan Tihomir Arhar je vanje nevsiljivo vtikal prejo medčloveških odnosov, v katerih vedno zmaga ljubezen. Ta je edina, ki premaga tudi smrt.

Če naročite našo prihodnjo redno zbirko in jo tudi vplačate vnaprej, postanete član MD. Poverjenik Vam bo izročil **člansko izkaznico** in tako Vam bodo vse naše publikacije na voljo po članski ceni, ki je za okrog 30% nižja od redne prodajne cene za nečlane.

**Pri današnjih cenah knjig to ni majhen znesek!**





## REDNA KNJIŽNA ZBIRKA 1989

Komplet 6 knjig (za 35% ceneje kot posamezno!)

KOLENDAR 1990

KREKOVO BERILO (Juhant)

DOKTOR ANTON (Avčin)

PAPEŽI OD PETRA DO JANEZA PAVLA II.

(Benedik)

NAJDENČEK (Vesenjaj)

PRIROČNIK ZA NABIRANJE ZDRAVILNIH

RASTLIN (Ašič)

## KNJIGE IZ REDNIH ZBIRK ZADNJIH LET

MAKALONCA (Finžgar)

PLETEMO (Šuštaršič, Šilc)

UČITELJICA (Kmet)

ČRNI SVATJE (Lapuh)

KUHARICA (Motoh, Šilc, Šuštaršič) 2. ponatis

MED BRDI IN JADRANOM (Brecelj)

POMOČ IZ DOMAČE LEKARNE I. (Ašič)

POMOČ IZ DOMAČE LEKARNE II. (Ašič)

RADA BI VAM POVEDALA (Meško)

RAZGLED PO ZGODOVINI CERKVE (zgibanka)

SLOVENSKI ROMAR (Dolenc)

TISOČ IN EN VEČER (Dermota)

## BOGOSLUŽNE KNJIGE

PESMARICA (mala) »SLAVIMO GOSPODA«

PESMARICA (partitura) »SLAVIMO GOSPODA«  
dva dela

VRATA K BOGU (Moj molitvenik)

## DRUŽINSKA KNJIŽNICA

NAČRTOVANJE DRUŽINE

Z OVULACIJSKO METODO (Billings)

ŠTIRIDESET LET BABICA (Burger)

VZGOJA ZA ŽIVLJENJE (Walters) 1. ponatis

HIŠA IZ PAPIRJA (Mallet-Joris)

## MLADINSKA KNJIŽNICA

POHORSKE PRAVLJICE (Tomažič)

POHORSKE LEGENDE (Tomažič)

## CERKVENI OČETJE

PASTORALNO VODILO (Gregorij Veliki)

## RELIGIOZNA MISEL

BOLEZEN ZA SMRT (Kierkegaard)

## TEOLOŠKI PRIROČNIKI

EKUMENSKI LEKSIKON (Janežič)

PSALMI (Gross, Reinelt, Krašovec)

146375 BESED – SV. PISMO NA DISKETAH za

PC računalnike

– diskete 5,25" 360 Kb

– diskete 3,5" 720 Kb

## STUDENCI ŽIVE VODE

MOLITI S SVETIM FRANČIŠKOM (Linič)

## DUH VEJE, KJER HOČE

PRIBLIŽEVANJA ATOSU (Rak)

## ZNANSTVENA KNJIŽNICA

KRŠČANSTVO IN MARKSIZEM (Janžekovič)

NA PRAGU 3. TISOČLETJA (25 avtorjev)

POSTRUŽKA (Janžekovič)

SVOBODA IN NUJNOST (Kocbek)

## NOVA MOHORJEVA KNJIŽNICA

JUTRI ČEZ JORDAN (Rebula)

## SIMPOZIJI V RIMU – ZBORNICI

GNIDOVČEV SIMPOZIJ

IVANOCYJEV SIMPOZIJ

MISSIEV SIMPOZIJ

SEDEJEV SIMPOZIJ

SLOMŠKOV SIMPOZIJ

TRINKOV SIMPOZIJ

MAHNIČEV SIMPOZIJ

## DRUGE KNJIGE

ALKOHOLNO OMAMLJEN (Ramovš)

CERKVENO STENSKO SLIKARSTVO (Žigon)

ČLOVEK (Grabar) 2. ponatis

DOM IN SVET (zbornik ob 100-letnici)

»LEPA SI ROŽA MARIJA« (Kumer)

PESMI SLOVENSKEH ZVONOV (Malavašič)

S CVETJEM IN ZELENJEM SLAVIMO BOGA  
(Nežič)

MINORITSKI SAMOSTAN NA PTUJU 1239–1989

VLOGA CERKVE V SLOVENSKEM KULTURNEM

RAZVOJU 19. STOL. (zbornik)

POEZIJE SIMONA GREGORČIČA, faksimile

izdaje 1908

OČENAŠ, POTOPLJENI SVET (Cajncar)

MOČ POŠTENEGA POSLOVANJA (Blanchard,  
Peale)

VRNIL SE BOM K OČETU (Špelič)

ZGODOVINA BLEJSKE ŽUPNIJE (Gornik)

SLOMŠKOVA PONIKVA (Stopar)

## REVIJE

CELOVŠKI ZVON

## GLASBENE KASETE

MARIJINA ZGODBA (komorni zbor A. Foerster)

HOERBIGERJEVE ORGLE V CELJU (org.

A. Tomanič)

## TIK PRED IZIDOM

Srečko Krese: NAPREJ ZASTAVA SLAVE

Alojzij Šuštar: PREHOJENA POT

Anton Stres: OSEBA IN DRUŽBA (Katoliški  
socialni nauk)

Ingrid Trobisch: KO OSTANEŠ SAM

Leonardo Boff: ZAKRAMENTI ŽIVLJENJA

Georges Bernanos: BOŽJI IZBRANCI

Romano Guardini: SVET IN OSEBA

Kardinal Newman: VODI ME DOBROTNA LUČ

Thomas More: IZBRANA BESEDILA

Dragotin Kette: BASNI IN PRAVLJICE (otroška  
slikanica)

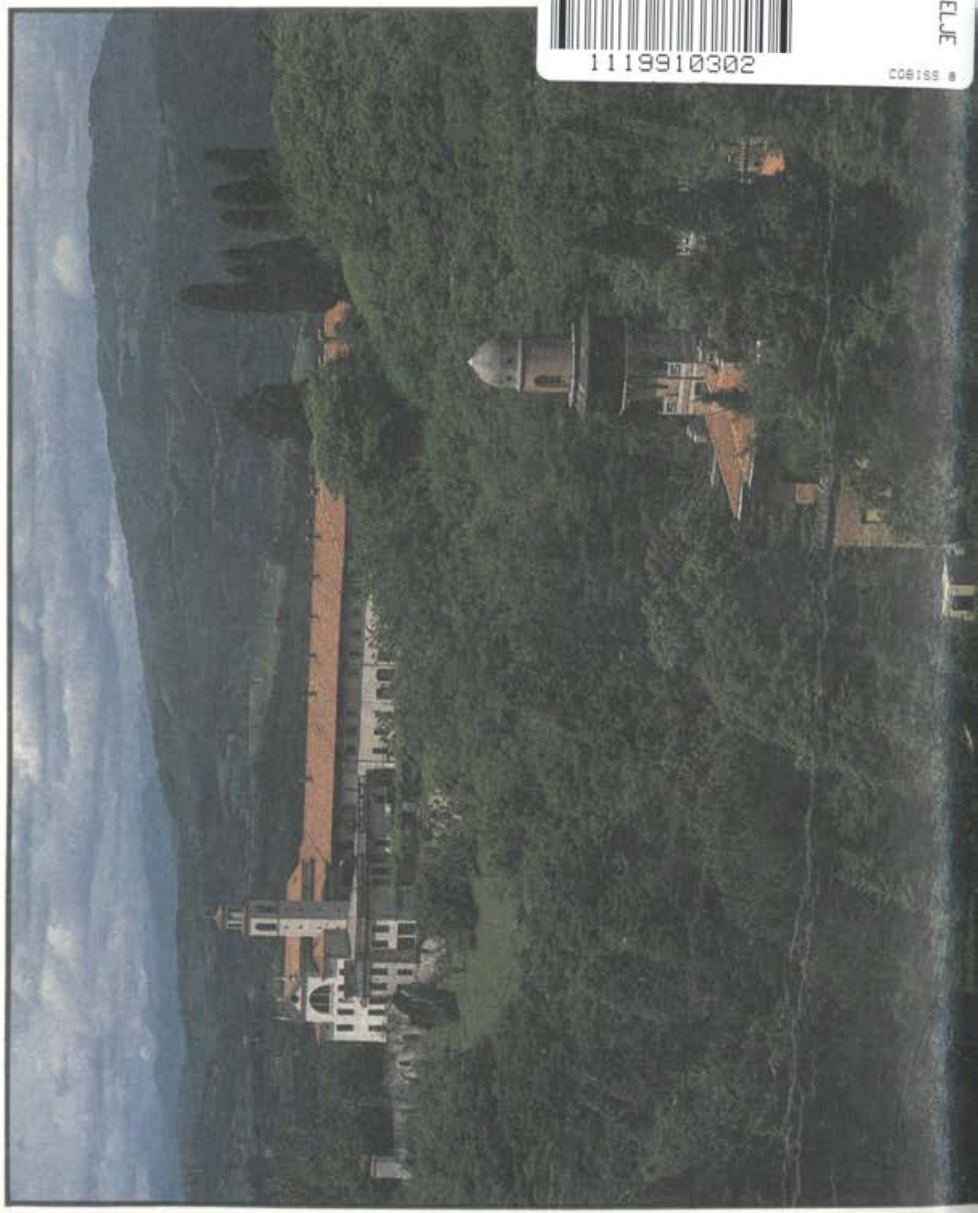
Več avtorjev: ZGODOVINA CERKVE NA  
SLOVENSKEM

- 4–32 Koledar 1991, astronomski podatki, Herschlov ključ, kratak koledar 1992
- 33 Ob novi slovenski narodni himni (Alojz Rebula)
- 35 Kostanjevica v Novi Gorici (Marijan Brecelj)
- 42 Panovec (Janko Žigon)
- 45 Botanični park na Rafutu (Tomaž Pegan)
- 48 Vinogradniški okoliš Goriških Brd (Milan Sirk)
- 53 Kočevski Rog – 8. julija 1990 (Alojzij Šuštar, Milan Kučan, Jože Ramovš)
- 57 Papež, ki spreminja svet (Jože Dolenc)
- 59 Slomškovo triletnje (Viljem Pangerl)
- 60 A. M. Slomšek ob 130-letnici visokega šolstva v Mariboru (Vekoslav Grmič)
- 61 Ekumenizem kot civilizacijska osnova za sožitje med narodi in narodnimi manjšinami (Stanko Ojnik)
- 63 Bratovščina sv. Cirila in Metoda (Stanko Janežič)
- 64 Ponotranjenje v Wroclavu (Jože Pavlič)
- 65 Gradimo svet edinosti (Jože Pavlič)
- 67 Rerum novarum – Nova stran zavzemanja Cerkve na socialnem področju (Bogdan Kolar)
- 69 Škofovska imenovanja na Slovenskem v času Avstroogrske (Vinko Rajšp)
- 72 Slovenske jaslice (Zora Tavčar)
- 74 Slovenski periodični tisk v Italiji (Marij Maver)
- 75 Argentinski Slovenci se spominjajo (Alojzij Starc)
- 77 Sto let »Amerikanskega Slovenca« (Bogdan Kolar)
- 79 Drobec iz delovanja »Družbe sv. Rafaela« (Andrej Vovko)
- 82 Dobrodošli, Slovenci (Rafko Vodeb)
- 84 Srednjeveški samostani – predhodniki tovarn (Jože Maček)
- 92 Troje pripomočkov za telovadbo doma in za hojo v gore (Drago Ulaga)
- 93 Moj otrok ima zdrave zobe (Metoda Rejc-Novak)
- 96 Jerbasi, cajne, koši in košare (Ančka Tomšič)
- 97 Butarice za cvetno nedeljo (Ančka Tomšič)
- 99 Tovariš ali gospod (Drago Felicijan)
- 100 O tržnem gospodarstvu (Jože Maček)
- 103 Iti rakom živžgat (Janez Keber)
- 105 Kmečki stan in kultura (Zmaga Kumer)
- 106 Spomin na nemški zapor v Laškem leta 1941 (Miloš Rybář)
- 110 Slomšek še živi tudi v Rožni dolini (France Lipičnik)
- 113 Futurologija gleda v prihodnost (Sandi Sitar)
- 115 Po poteh svete Rusije (Jože Pavlič)
- 122 Na gori Sinaj (Franc Podobnik)
- 127 Popotnik Ignacij iz Loyole (Lojze Bratina)
- 129 Iacobus Handl Gallus dictus Carniolus (Edo Škulj)
- 131 Spomin na skladatelja Gabrijela Plavca (Tomaž Faganel)
- 132 Wolfgang A. Mozart (Edo Škulj)
- 134 Sedem desetletij s Plečnikom (Vilko Novak)
- 138 V spomin Blažu Kocenu (Ivan Andoljšek)
- 142 Stoletnica smrti našega največjega jezikoslovca (Jože Toporišič)
- 144 Ob stoletnici rojstva Janeza Jalna (Jože Šifrer)
- 146 Medved (Janez Jalen)
- 148 France Marolt (Zmaga Kumer)
- 149 Ivan Franke (Mirko Juteršek)
- 150 Anton Leskovec (Jože Dolenc)
- 152 Vera in nevera (Anton Leskovec)
- 153 Slavko Osterc (Borut Loparnik)
- 155 Kipar Alojzij Repič (Sonja Žitko)
- 157 Drugi tržaški proces (Joško Kragelj)
- 158 Župnija Bled v letih druge svetovne vojne (Franc Gornik)
- 160 Škof dr. Janez Jenko je dopolnil osemdeset let (Silvo Čuk)
- 162 Profesor Viktor Smolej (Jože Dolenc)
- 164 Pesnica Ljubka Šorli (J. D.)
- 165 90 let p. Romana (J. D.)
- 165 Zora Škerlj (Boža Pleničar)
- 166 Gabrijela Ehrlich (Boža Pleničar)
- 167 Frank J. Lausche (Andrej Vovko)
- 169 Jože Gregorič pa Mohorjeva (J. D.)
- 169 In memoriam (B. Jakac, prelat dr. Janko Hornböck, Zora Piščanec, dr. Stanko Žakelj)
- 171 Kronika (J. D.)
- 177 Zadnja Žetev (Vinko Šmajs)
- 178 Ljubil te ne bi (Jaroslav Durych)
- 179 Nikar ne obupuj, svet je lep (Marija Nemanič)
- 180 Binkošti (Marta Kmet)
- 181 Krvavo vračanje (Stanko Koštric)
- 182 Dekla Mica (Katja Lebedev)
- 185 Zgodba o kravi (Lojze Kozar ml.)
- 191 Seznam naročnikov Mohorske redne zbirke po župnijah



# Mohorjevo Koledar

1991



M OHORJEVA  
1825/1991

Oddelek za študij

II 1825/1991

050.9(497.12)



1119910302

OSREDNJA KNJ. CELJE

C06155